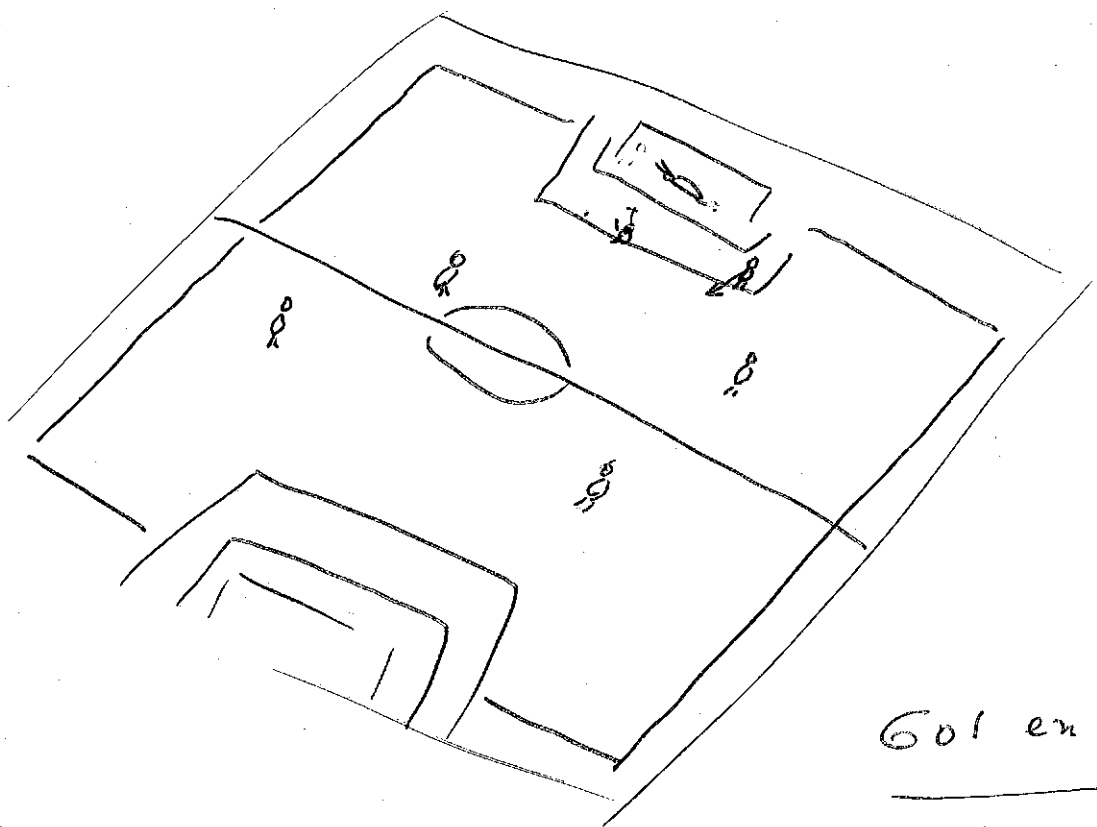

EUSKALERRIA ETA ARRANTZA

LA PESCA EN EUSKALERRIA

Gol en ATOCHA.

Donato

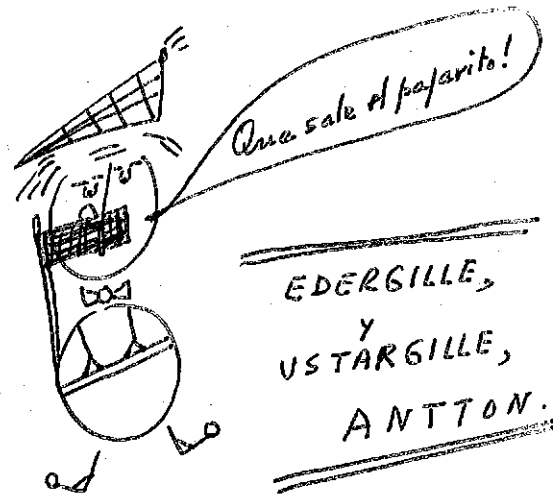

DONOSTI AURREZKI KUTXA - CAJA DE AHORROS MUNICIPAL

EUSKALERRIA
ETA
ARRANTZA

LA PESCA
EN
EUSKALERRIA

A. ARRINDA
Edergille:
ANTTON ELIZEGI

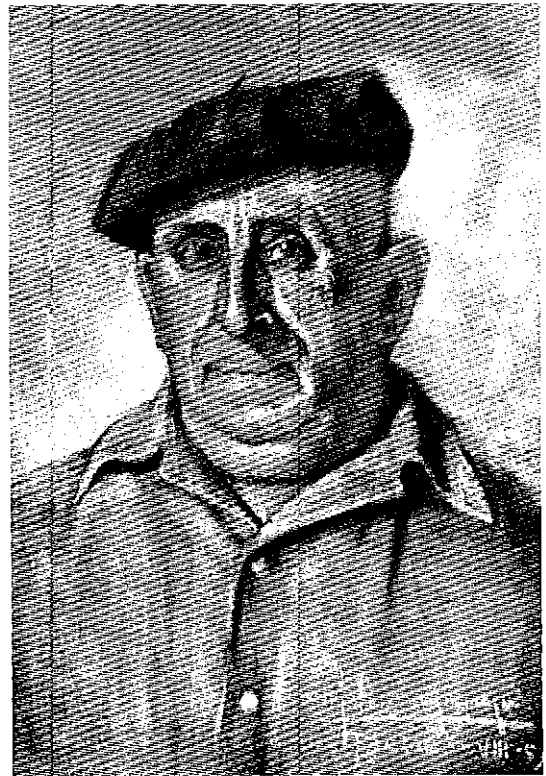
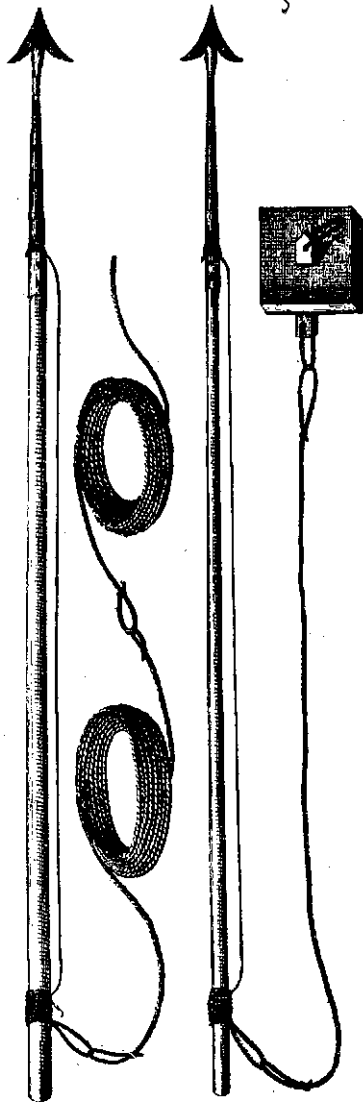
DEPOSITO LEGAL S. S. 122/77
ISBN 84-7173-030-8

© DONOSTI AURREZKI KUTXA - CAJA DE AHORROS MUNICIPAL
Edita: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones
Imprime: E. Itxaropena, S. A. - Víctor Pradera, 2 - Zarauz

EUSKALDUNEN ARRANTZA-EPOPEIA
GIZONEN EKINTZA
IZAN ZAN
ETA EZ TEKNIKARENA.

GIZONA,
GERTAERA MIRAGARRI ONEN
ARDATZ ETA ERAGILLE.

El factor humano
superó al técnico
en esta epopeya
de la pesca ballenera.

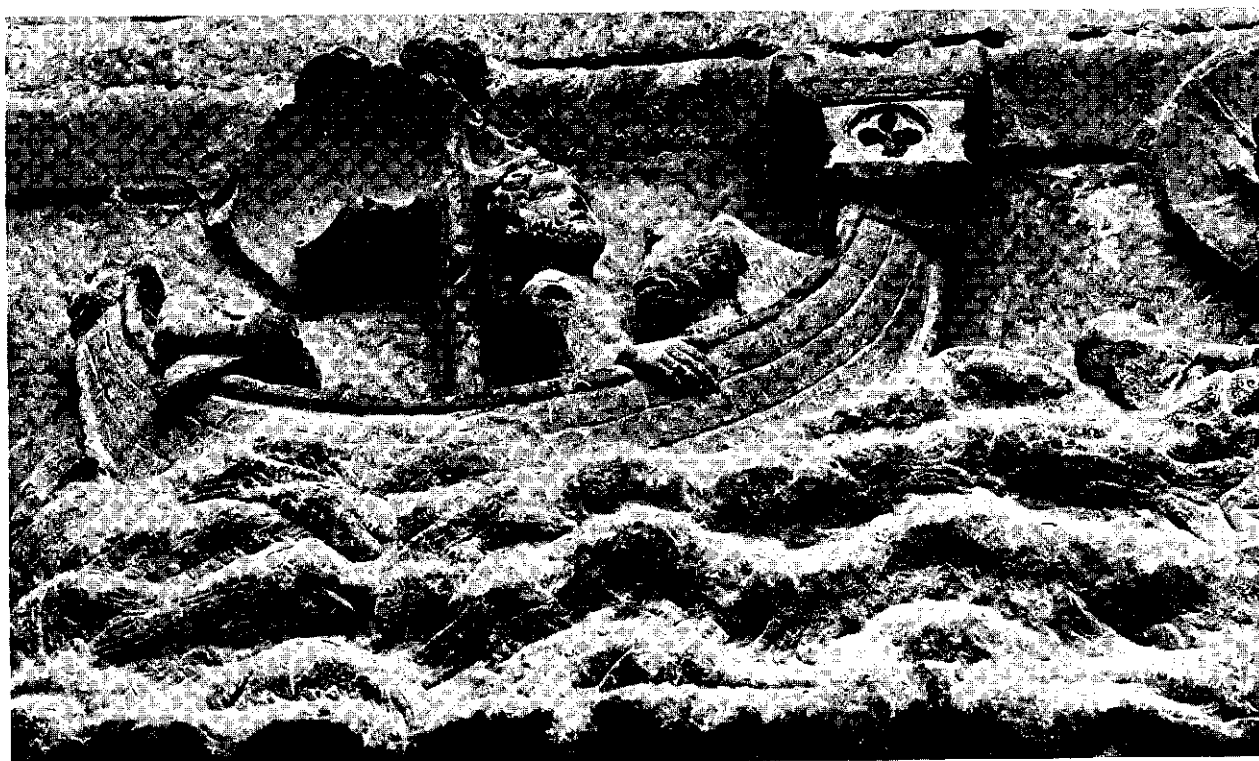
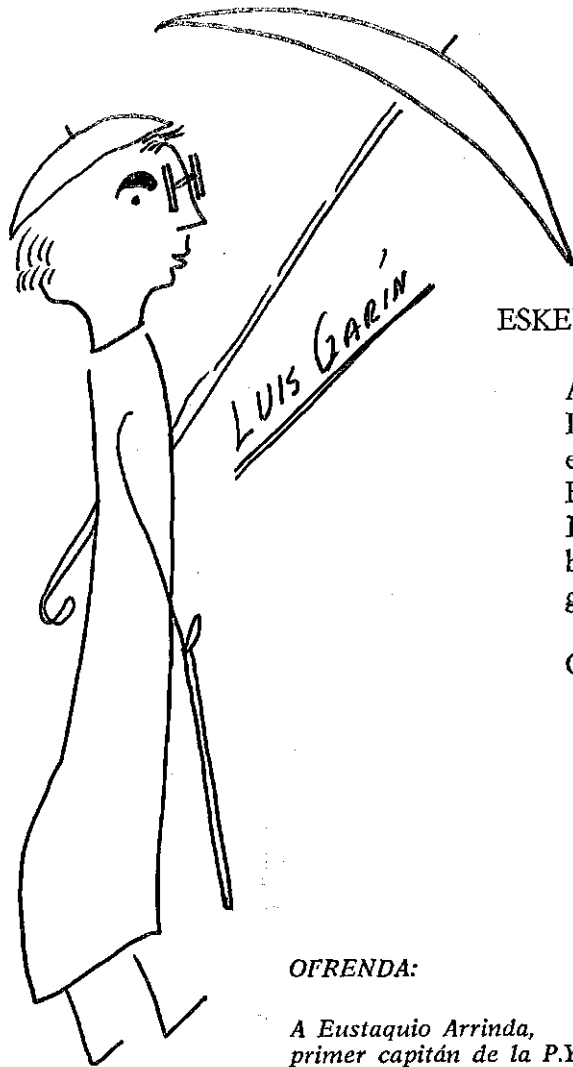

Foto Antton Elizegi.

ESKEINTZA:

Arrinda'tar Eustakio,
PYSBE'ko kapitan leenari,
eta berarekin batera,
Bakaillau-arrantza
Euskalerria'n
berritu zuten
guztieri.

Omenez eta biotzetik.

OFRENDA:

*A Eustaquio Arrinda,
primer capitán de la P.Y.S.B.E.
y
a quienes con él
renovaron en el País Vasco
la pesca del bacalao.
Con respeto y amor.*

Foto Antton Elizegi.

Egilea: **DALÍ**

1 firma del autor

AURKIBIDEA

Sarrera	H
Sustraietan	15
Balearen arrantza	39
Balea edo Baloia	40
Lekeitioko berriak	45
Talai-deia	59
Seiñeruak	69
Bale-arrantzarako lanabesak	75
Koipea urtutzen	79
Bale-irabaziak zabaltzen	85
Terranoba-ra bidean	91
Balea urritzen	93
Terra-noba	95
Terranoba-rako ontziak	101
Txalupak	105
Kezkaz	113
Joan de Espilla, Kapitana	125
Mariñeru-billa	137
Oial zuriak aizetan	141
Saint Laurent ibaiaren ao zabala	147
Kapitanaren jaiarak	153
Etxeruntz	159
Bakaillau-arrantza	169
Alkarri gezurretan	187
Burrakak	••• 197
Beste erri askoren maixu	203
Spitzberg'eko artza zuria	209
Gaiñ bera	213
Plazenzia'ko tonbak	217
Suigaraitxipi itxaslapur-kapitana	221
Utrech-ko ituna	229
Azken arnasa	233
Gure aizken balea	235
P. Y. S. B. E.	• 239
Kapitan zaarraren azkena	243
Oarrak	247

Foto Antton Elizegi.

SARRERA

1973:VIII:29.

Kanada eta Espainia'k, Otawa urian, alkarren arteko ituna egin dute era onetara:

1976-VII-31'tik aurrera Espainia'ko bakaillau-itxas-ontzirik ez da sartuko San Lorenzo ibaiaren itxas-kolkoan.

Donostia'ko «El Diario Vasco» izparringiatik, 1973-VIII-29'an, artua.

1973-VIII-30.

Kanada'ko Gobernuak Euskal-errira bialdu duan Selma Barklam anderea nere etxean izan dut. Zertara? Emen, Debako artxiboetan, arrantzale zaarren berriak aztartzera, kapitana asko joaten bait ziran emendik ara, orain eunki batzuek dirala. Gure Parrokiako paper zaarri begiratu bat eman ondoren, ona zer idatzi didan:

«Su registro es estupendo y lleno de los niños de nuestros capitanes. He anotado algunos, pero tengo muchas ganas de regresar y anotar mas. Eskerrikasko por todo... Hasta pronto

Selma Barklam.»

1970.

«Le Courrier de l'UNESCO»tik artua (L'Osservatore Romano: 14-15-XI: 1970).

Mundu zabaleko itxasoetan dabilzan bale-urdiñak eun millatik millara jeitxi dira aizkeneko ogeitamar urte auetan.

ENTRADA

B73:VIII:29.

Acuerdo entre España y Canadd: desde el 31 de julio de 1976 los balcaladeros españoles no podrn entrar en el Golfo del San Lorenzo.

1973:VIII:30.

El Gobierno Canadiense envia al Pais Vasco a la Sra. Selma Barkham, para que investigue la historia en nuestro Pais de los pescadores que en el s. xvi hacian la ruta de Terranova.

1970:XI:15.

En treinta años la ballena azul ha descendido de treinta mil a mil ejemplares.

Tres noticias intimamente relacionadas con nuestro Pueblo, pues su medio de vida mds generoso y productivo ha sido durante siglos la pesca de la ballena.

Y precisamente en el Golfo del San Lorenzo.

Ingleses, holandeses, danes es... aprendieron de los vascos el arte de pescar la ballena.

E iniciaron su captura siglos despues de que lo hicieran los vascos.

Cuando la ballena empezó a escasear en nuestras costas, los vascos la siguieron hacia el Este y hacia el Norte, hasta dar con Terranova. Allí descubrieron el Golfo del San Lorenzo, río canadiense, refugio de ballenas y sembrado de bacalaos.

Muchos años despues llegaron los ingleses como exploradores y colonizadores. Se hicieron dueños políticos de mares y tierras, y terminaron expulsando a los vascos.

Doscientos años hacia desde que Euskalerrria habia olvidado el camino a Terranova, cuando en San Sebastián surge la Compañía «Pesqueras y Secaderos de Bacalao de España» (P.Y.S.B.E.). Era el año 1927.

En el año 1976, y al parecer para siempre, se cerró de nuevo para nuestros bacaladeros el Golfo del

Iru berri auek badute Euskalerrriko kondairarekin zer-ikusirik. Galbidean jarrita dago balea eta betirako galduko da gizonak bere aseeziña menperatzen ez badu; ez bait dio baleari ugaltzeko astirik ematen.

Urte askoetan zear, balea izan da euskal-arrantzaleentzat ogi-biderik aberatzena. Bale-arrantza euskaldunen asmakizuna da eta eunka urteetan beurok izan ziran bale-arrantzale bakarrak; eurok erakutzita ikasi zuten besteak nundik eta nola baleari eraso, arrapa aal izateko.

Ingles, holandes, danesek eta abarrek, euskaldunak baiño bosteun urte beranduago asi ziran balearrantzan; gure arrantzaleek egiten zutenetik ikasi ondoren

Baleak Euskalerrriko kostaldetik alde egiñ zuanean, orduan gure arrantzaleak bere ondoren abiatu ziran. Bai Terranova'ko lurraldeak jo ere. Ara eldu ziranean, antxe arkitu zuten San Lorenzo ibaiaren itxas-kolko zabala balez eta bakaillauz estali. Maite izan zituzten baztar auek gure arrantzaleak, eta an batez ere, balearen ondoren joanik, bakaillau-arrantza ikasi zuten...

Inglesak agertu ziranean, ordea, politika bide zutela, pake santuan arrantzan urteetan zear egindako euskaldunak bota zituzten andik kanpora. Leendabiziko eraso-aldiari arpegi eman arren eta burrukan latz egiñ ondoren, azkenik andik alde egiñ bear izan zuten euskaldun arrantzaleek...

Ia berreun urte pasiak ziran euskaldunek lurralde aiek utzi zituzten ordutik, eta arrantza-molde aiek aaztuta zenden Euskalerrrian, Donostia'n berriro, 1927'an, Terranova'ra begira jarri ziranean... Arunzko bideak ikasi eta iriki nai. Berrogeita sei urteetan arrantzan berriro eta berriro burrukak orduan bezela gaur ere... 1976'an San Lorenzo ibaiaren itxas-kolkoaren atea berriz zerratu berriro, eta gaurerako, itxita gertatuko dira euskaldun arrantzaleentzat.

Kanada'ko Gobernuak ez du bere inguruan arrantzale arrotzik ikusi gura eta botako ditu danak kanpora, urrutira. Orain botako ditunak leengo arrantzale zaar aien semeak dituzu. Inguru aietan leendabizi bale eta bakaillau-arrantzan egin zutenen semeak...

Alaz ere, ez ditu andik ikusi nai. Bakoitzak, berea...

Neurri oiek artzen dituzten Agintariak beroiek bialtzen digute andre Serma Barklam jakintsua Euskalerrira, arrantzale euskaldun aien aztarnak argitzera.

Emakume onek denborak pasa ditu Burgos'en ango paper-zaarren artean. Andik Oñatiko Ikastola Nagusira etorri zaigu eta illabete osoak bertan igaro, aztarketan Ikastolako artxiboetan...

Gertakizun auek akullu izan zaizkit eta neuk ere gai oneri eldu diot.

Ona emen ni ere gai interesgarri onen berri eman nairik.

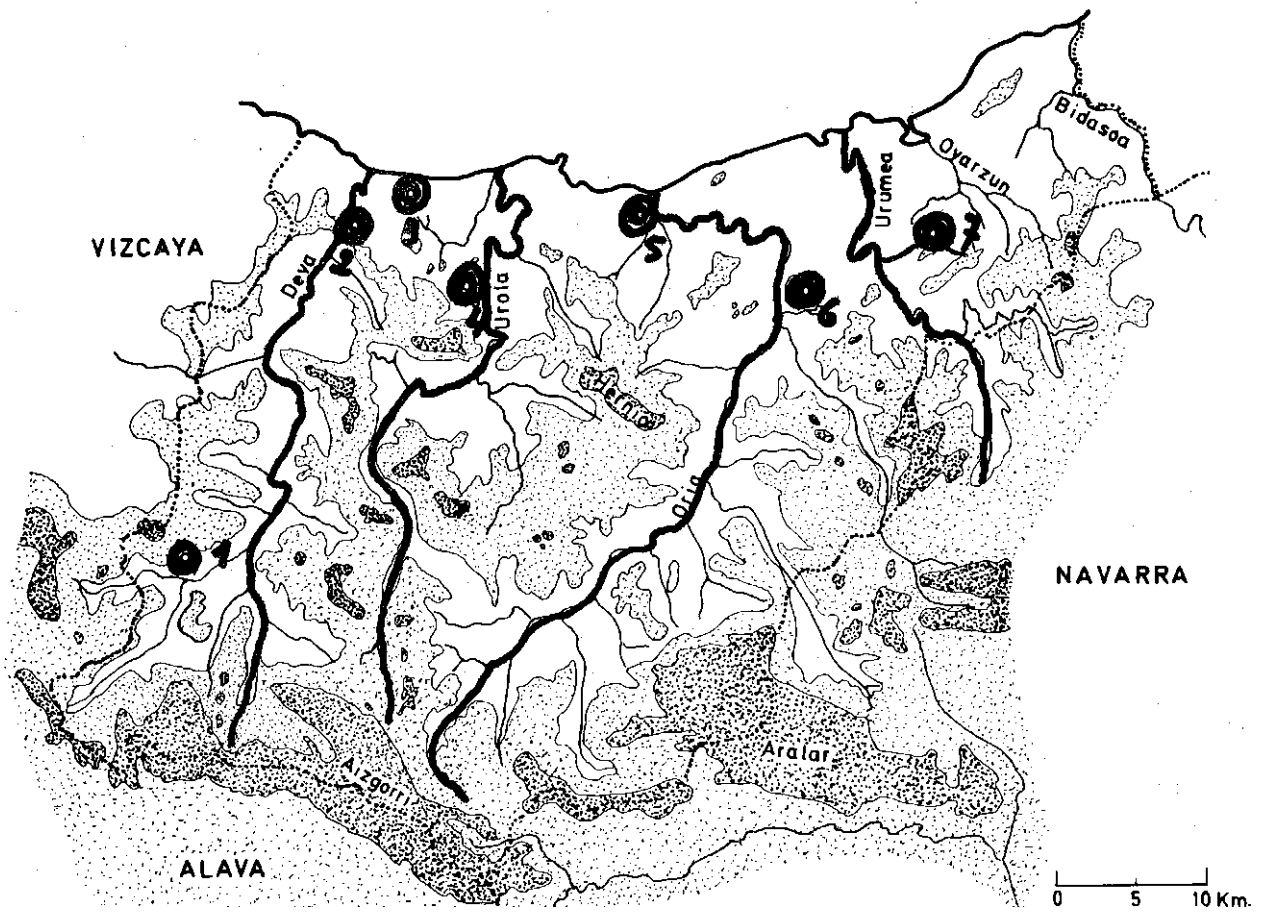
Euskalerrian, ordea, gauz guztiak zuztarrak dituzte oso luzeak eta Historiaurreko garaietara luzatzen dira erroak. Eta sus-trai oietatik emango diogu arazo oneri bere asiera.

San Lorenzo. Para los hijos de aaug^, llos que hace quinientos años iniciaron la pesca en aquellas aguas.

El mismo Gobierno que nos cierra la puerta en sus mares, envia a Selrna Barkham para que nos investigue.

Estos hechos me han movido al trabajo para este libro. Su redaccidn ha sido en Euskera. Motivaciones de ultima hora determinan el que lleve un resumen en castellano.

Al iniciar el estudio me encuentro con que aqui, en Euskalerrria, todo tiene raices tan profundas que llegan hasta la Prehistoria.

1. Lezetxipi. - 2. Ermitia. - 3. Urtiaga. - 4. Ekain. - 5. Altxerri. - 6. Mari-zulo. - 7. Aitz-bitarte.

SUSTRAIETAN

EN LAS RAICES

GIPUZKOA'KO ZAZPI LEZE NAGUSIAK.

Jesus Altuna jaunak bere Maisutzarako tesisean, Gipuzkoa'ko lezeak ditu azterketa-gai. Zazpi leze nagusienak aitatzen ditu:

Aitzbitarte'ko lezea, Urumea ibaiaean.
Altxerri eta Mari-zulo, Oria ibaiaean.
Ekain, Urola ibaiaean.
Leze-txipi eta Ermitia, Deba ibaiaean.

Urtiaga, azkenik, Ekain eta Ermitia'ren tartean, itxasotik gertu, baiña ibairik gabe. Iru auek, Urtiaga, Ermitia eta Ekain. Daba erriko lurraldeetan daude. (1)

Leze auek aztertu-ta, bertan billatuko ditugu arrantzarekin zer-ikusi duten zenbait gauza.

Gipuzkoa'ko arrantza guztiak leze oietan dituzte beuren aizken muturreko erro eta sustraiak.

Gipuzkoa'n bezela Lapurdi eta Bizkaia'n ere kobeetaraiño eltzen zaizkie arrantza-zustarrak.

SIETE CUEVAS GUIPUZCOANAS

*Las siete mds importante son:
La de Aitz-bitarte en el rio Urumea.
Las de Altxerri y Mari-zulo en el Oria.*

La de Ekain en el Urola.

Las de Leze-txipi y Ermitia en el Deva.

Y la de Urtiaga, entre Ermitia y Ekain, las tres en'el termino municipal de Deva, cerca del mar, pero sin rio.

La pesca en Guipuzcoa, lo mismo que en Vizcaya y Laburdi, tiene los extremos de sus raices en las cuevas prehistdricas.

Arpones

El elemento primordial en la pesca de la ballena ha sido siempre el arpón. Los encontramos, de hueso, en las cuevas prehistóricas.

Pescaban el salmon, la platusa y el rodaballo.

Espinas dorsales

Entre los residuos prehistóricos encontramos de vez en cuando residuos de espinas dorsales.

Los hay de merluza y de otras especies.

Auems del arpón dispondrían de redes y butrinos fabricados con material deleznable, que no se pudo conservar.

Arpoiak.

Balearen arrantza ikertuko degunean, orduan ikusiko degu arpoiak arrantzarako duan garrantzia zenbaiteraiñokoa dan. Arpoiak, ordea, ez ditu gaur-eguneko gizonak asmatu. Amar milla urte bada, eta geiago ere, bere lanerako erabiltzen zituen beste lanabes askoren atean, arpoiak arkitzen dirala gure ibai-ertzeko leze eta kostaldeko arpeetan.

Ez burnizkoak, jakiña; bai, ordea, ezurrezko eta adarrezko. Amabost zentimetro luze eta zentimetro .bat lodi izan oi dute. Muturra zorrotz eta, zearka, dozenerdi bat koska.

Makilla bateri lotuta, azagai luze baten antza artzen zuten. Era orretarako arpoiak arrantzarako erabili oi zitun batez ere, Leen Euskalerriko gizonak, legorreko pistientzako biguntxo gertatzen bait da ezurrezko arpoia.

Izokia (2) ugari sartzen zan Euskalerriko ibaietan, oraintsurarte. Gaurko egunez zikiñak jandako ibai oietatik alde eginda dabill, Bidasoa'tik ez bada. Orain 10.000 urte, berriz, urak zetozen garden eta garbi, izokien paradisu. Eta orduko euskaldunen janaria zan izokia. Eguneroko janaria, izan ere.

Izokia bezela sartzen ziran beste arrai-mueta asko ere: platusa, errondo-ktz (3), oillar eta orrelako arrai zapalak. Auek arpoiakin arrapatzea ez zan lan gaitza, ez zailla; errez-erreza baizik.

Ezurrezko arpoiak, beste leze askoetan bezela, Aitzbitarte eta Lezetxiki'ko kobeetan arkitu izan dira. (4)

Arraiñ-ezurrak.

Neronek jaso izan dut Erimitia'ko lezean arraiñ-bizkar-ezurreko atal bat, ez dira palta beste lezeetan ere. Guk billatu genduen janari-erreusen artean zegoan eta azpietako lur-maillietan. Oso zaarra, alegia.

Lekeitio'ko Lumentxa koibean legatz-ezurrak billatu izan dituzte. (5)

Berdiñ Santimamiñe'ko lezean ere, arraiñ-ezurrak billatu izan dituzte jakintsuek.

Arraiñ-ezurak galdu-errezak dira eta ez da arritzeko ain-
beste ezur es egotea kobeetan, abere-ezur eta txirla-azalak dauden
neurrian. Ustel-gaitzak bait dira aiek, auek baiño geiago.

Arraiñ-ezurak eta arpoiak badira kobeetan. Arraiñak ez zi-
ran berez kobeetara etorri, gizonaren bidetik baizik. Arpoiez arra-
patuta, zalantzarik gabe.

Asko beitzat bai.

Beste era batzuek ere izango zituzten arrantzarako, belar-
rez edo zumaz egindako tresneren bidez; baiña, auek ustelgarriak
izaki.

Arraiñ-marrazkiak.

Euskalerrietako lezeak pizti eta animalien marrazkiez oso
ornituak daude. Ugari.

Bisonte, zezen, zaldi, basurde, basauntz eta beste askoren
artean badira arraiñen marrazkiak ere. Izokia, errondo-latza, urra-
burua... Ez zuten nolanaiko arraiña jaten kobeetako euskaldun
zaarrek.

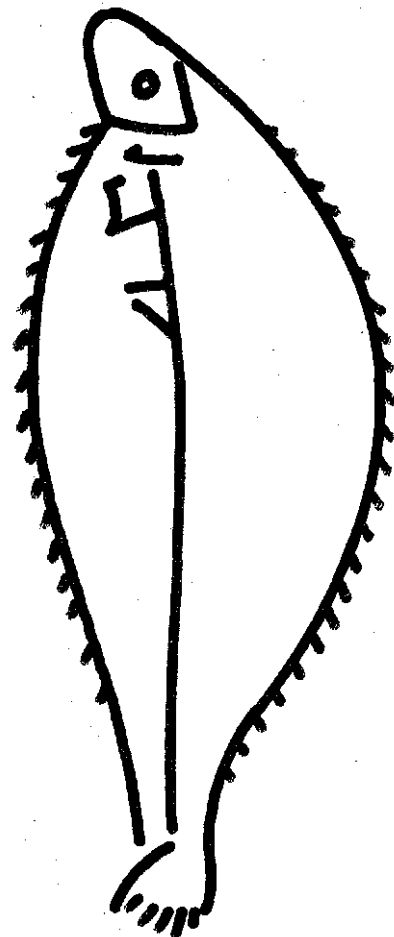
«Altxerri» lezea Orio erriaren inguruan dago, ibai-ondoan
eta itxasotik gertu. Bere ormeetan, beste anknali-marrazkien artean,
badira arraiñenak ere. Leenago aitatu ditugun iru arraiñak daude
bertan: izokia, errondo-latza eta urraburua (salmon, rodaballo, do-
rada).

Errondo-latzak bi daude, beuren buruak alkarri begira, ba-
ta bestearen aurrean. Marrazki bakoitzak 30 zentimetro ditu luze
eta amiru zabal, Bizirik izaten duten neurrira. (6)

«Altxerri» Ori aibaian dagoan bezela, «Ekain», berriz,
Urola ibai-ondoan itxasotik amar kilometrora edo. «Ekain» Ddba'
'ko lurraldeetan, baiña Zestona'tik gertu dagoen lezea da.

Izokia ibaiean gora joan oi da, eta Ekain'en bizi ziran euskal-
-odoleko gizakiak arraiñ ori ikusten eta arrapatzen oituak zeuden.

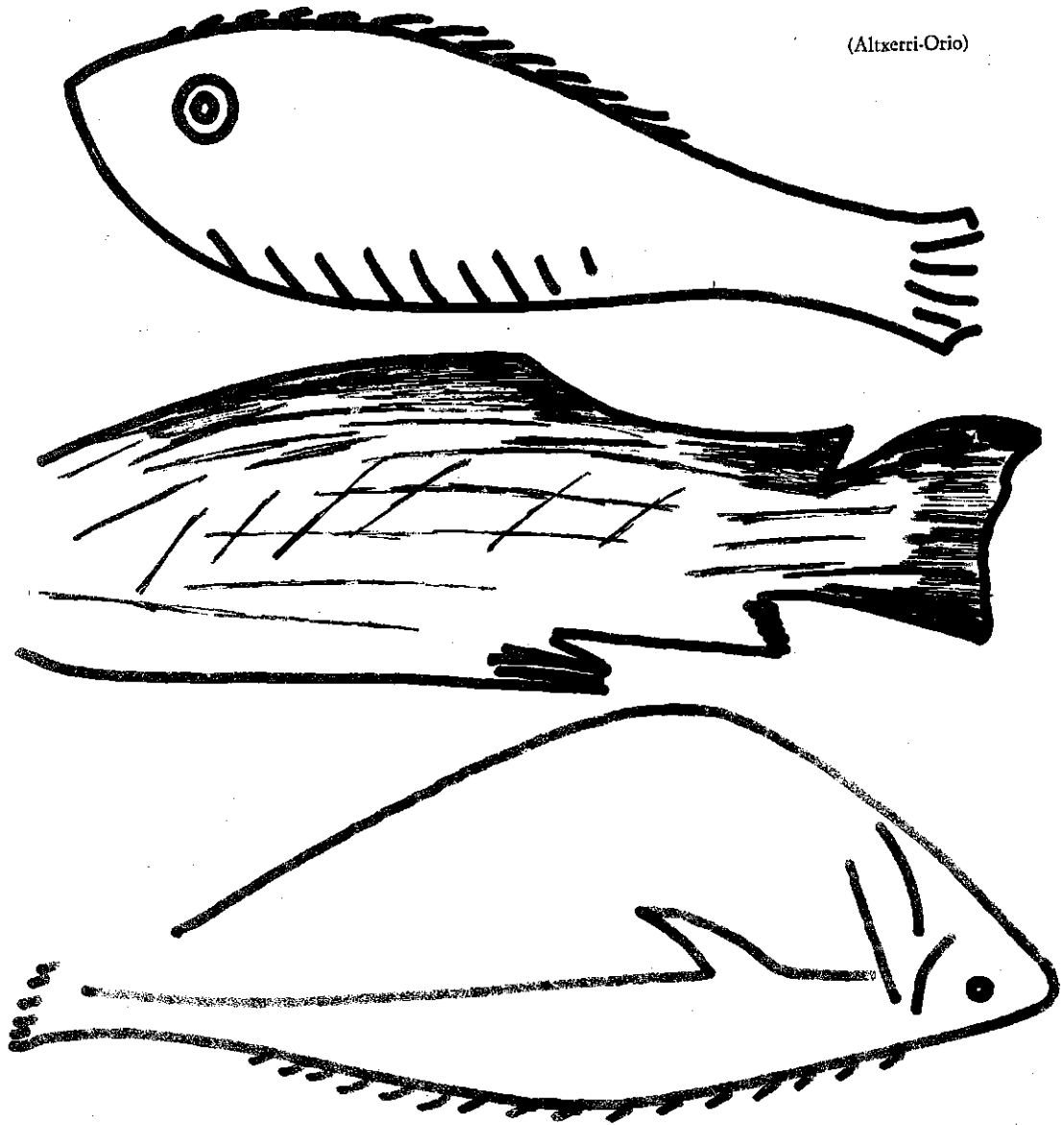
Orregaitik edo, bere deze sakratuaren ormeetan 55 zenti-
metroko izoki eder bat marraztu zuten. (9)

Rodaballo (Altxerri)

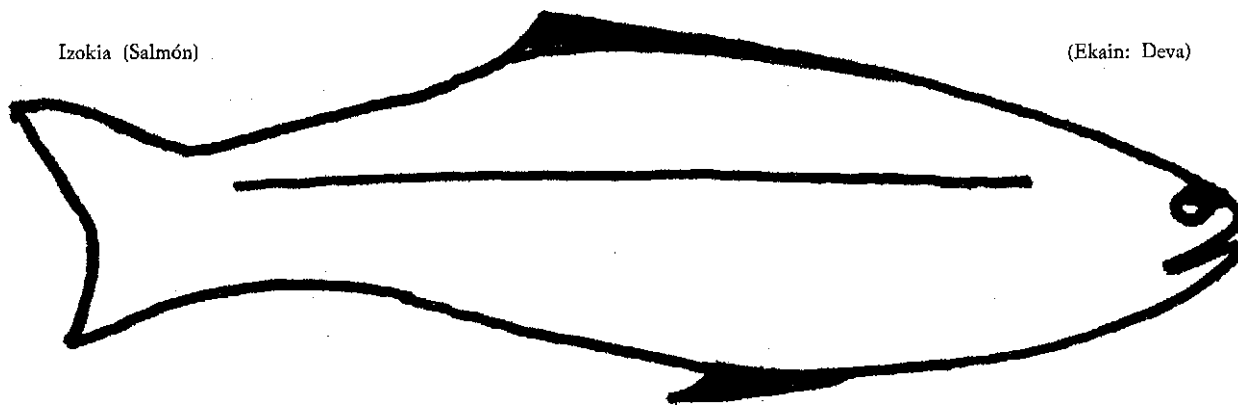
Dorada
Salmón
Rodaballo

(Altxerri-Orio)

Izokia (Salmón)

(Ekain: Deva)

Sareak.

Koba-zuloetako marrazkien artean maiz aitatzen dira sareak. Esate baterako Altxerri'ko izokiak burua du sare artean gordea.

Sare auetako foatzuek Santander'eko Puente Viesgo errian dagoen kofoa batean ikusten dira garfoi. Aitzaren bi paretek egiten duten zirriztu batean daude.

Sare aundiak dira eta foeltzez margotuak. Toki illunean eta izkutuan daude. Bertara iristeko zail eta gaitz... Sareak, animalien marrazkiak dauden lekuetan daude eurak ere. Neure begiz ikusita dauzkat Puente Viesgo'ko sare auek.

Txirla-azalak.

Itxas-inguruetakoko leze guztietan daude txirla-azalak ugari eta pilloka nun-nai.

Itxas-ertzeko aitzia oso da aberatza. Berak ematen ditu mejilloiak bezela lapa eta ostra, magurio eta karramarro... Are artean txirla-mota guztiak.

Lezeetakoko gizonak eiztariak ziran batik-bat. Alaz ere eize aundirik ez zan ordu artan, edo beste janaren osagarri, aitzeetara jotzen zuten. Ikusi izan oi ditugu Lekeitio'ko errian, orain berrogeita hamar urte, arrantzaleak lapa-billa arrantzarik ezean...

En las cuevas del País abundan los dibujos y grabados de animales cuadrupedos.

También los hay del salmón, rodaballo y dorada. Las tres especies existen en la cueva de Altxerri.

En la de Ekain hay un hermoso salmón de 55 cm. de largo.

Kedes

Entre las figuras de animales y peces no faltan los dibujos de redes. Están en lugares de difícil acceso, como todos los demás dibujos y grabados.

Chirlas

Las entradas de las cuevas cercanas al mar tienen abundantes yacimientos de moluscos. Sobre todo de ostras.

Los pueblos primitivos

Tambien hoy dia estos pueblos usan el arpon en el extremo de un asta de madera, y las redes y los butrinos de mimbre.

El anzuelo mismo lleva en vasco un nombre semejante al latino. En el peor de los casos parece que conociamos el anzuelo desde el tiempo de los romanos.

Santimamiñe'ko lezean, 25.000 aleko talde batean, 18.724 ostra-azalak ziran. Ostrekin batera beste **sei** molusko[^]mota zeuden talde orretan. 25.000[^]ko taldeak berriz, asko... (10)

Mundu zabaleko erri atzeratuetan.

Aietan ere arpoiak eraibiltzen dituzte, makilla foaten **mu**rrean lotuta, -arraiñak arrapatzeko. Baita mintzezko sare eta butroiak ere... Erri auek gure aurrekoen garaian foizi dira oraindik, eta auen oituretatik ikasi genezazke gure aribasoen ainbat oitura...

Amua bera ere ez da gaur goizekoa. Erromatarrek esagutzen zuten amua, «amus» izenakin. Zalantzarik gabe gure aurrekoek aiengandik, oraiñ bi. milla urte baiño aurrerago noski, artuko zuten amuaren izena.

Bear bada, izana ere bai, izenakin batera.

Euskaldun zaarrek «amu» izenakin esagutzen **Ote** zuten amua? Tresna **ori** erromatarrek ekarri **ote** zuten iberi-[^]beritik Euskalerrira? Izena beurok ekarria dala dirudi, dudarik **gabe**. Baifia, izenakin batera gauza bera ere bai? Ez **ote** zuten euskaldunek amu-**rik** esagutzen erromatarrek etorri arte? Izan leike izenakin batera izana ere agertzea **emen**.

Beste era batera gauzak gertatzea ere litekena da; euskaldunek, alegia, aurretik tresna (amua) esagutzea eta erromatarrek amu-tipo berri bat ekartzea eta tipo berri orrekin batera izen zaarra oldatzea.

Orrelako aldaketak askotan gertatu izan dira gure artean eta edonun ere bai. Esate baterako, orain urte batzuek, gurdia zan baserrietan karreorako tresna bakarra. Kurpillak zitun egurrezkoak eta osoak, beteak. Geroago agertu ziran kurpill aundidun gurdiak, kurpill tartedunekin, eta zaldiz eramatekdak. Gurdi berri oieri izen foerria jarri zitzaien: «karroa», alegia. ¹⁰

Karroaren aurretik ez al zuten euskaldunek «karrorik» esagutzen? Gurdia zan euskalduen «karro»; baiña, gurdi-mota berri bat errian agertu zanean, gurdi berria «karro» izenakin agertu zan. Ez dakigu «amu» itzarekin **foeste** orrenbeste gertatu **ote** zanik. Dana dala eta dena **den**, amua oso da zaar Euskalerriaetan.

Orduko itxas-ontzidk.

Arrantza itxas-ertzean egiten da, ibaietan ere. Uretan aurre-rago joateko, ordea, ontziak bear.

Nolakoak? Munduko gaur-eguneko erri atzeratuerei foegira ezkerero, zer ikusten degu? Ontzi-mota asko daudela.

Egur-enborrak alkarri lotuta, Erronkari'ko almadien antze-
ra edo...

Enborrak sakel-utzik...

Narruzko batelak...

Gure aurrekoak ere gixa orretara ifoilliko ziran. Gauza ziu-
ririk ez dakigu.

Beste lau gauza.

Gai auri buruzko berri-mordoixka badegu. Baiña, argirik eza eta illuna ere bai askoetan. Histori-aurreko gertakizuneri buruz ari gera, noski. Gerora ere illunfoeak, aundiak.

Egia esan, ez degu uzte euskaldun zaarrek arrantza utsetik bizi ziranik; gutxiago ere. Ori, arrantza utsetik bizi izatea, orain-
tsungo gertakizuna dezu: ia-ia gure egunetan gertatu dana. Milla urtetik onerako arazoa dezu, eta milla urteko tartea, tarte txikia euskaldunen kondaira luzean...

Leen-(gizon euskaldunek aragia zeukaten mendian lau anka gaiñean oparo. Aragi oibea arraiña baiño eta arrapatzen errezagoa. Legorreko aragia ofoea. Euskaldun baserritarrek naiago dute aragi-xerra foat, arantzak jositako arraiñ geldoa foaiño...

* * *

Euskalduna itxasoan murgiltzera dijoan garaira joango gera salto foatean.

Euskalduna eiztari izatetik, artzai eta nekazari izatera eldu zan, denboraren poderioz; baiña, eizerako grifia galtzeke. Ez bait du oraindik galdu.

Itxas-ertzean segurantzi apur bat sortu zanean, orduan ager-
tu ziran itxas-kolko-foafoesetan arrantzale erriak.

Medios de navegacion

La pesca se puede efectuar en los rios y en las orillas del mar.

Para ir mar adentro hacen falta medios especiales.

El hombre primitivo actual puede darnos una idea de lo que usaria el prehistrico: balsas, troncos ahuecados, botes de cuero...

Algo mas que añadir

Sobre la prehistoria conocemos un pvnado de verdades, hacemos bzcs=tantes suposiciones y constatamos grandes oscuridades.

Avanzando en el tiempo la oscuridad es todavía mayor.

uskalerra cuenta su historia por milenios. Nuestros mayores vivieron fundamentalmente de la caza. Y se ayudaron de la pesca.

Existen hoy día caserios junto a la orilla del río o de la mar que, siendo agricultores y ganaderos, se ayudan de la pesca sin perder la afición a la caza...

Pero, el vivir de sola la pesca es asunto de nuestros días.

El pueblo de Deva, p.e., se constituye como villa de pescadores dentro del ambiente rural de Izar...

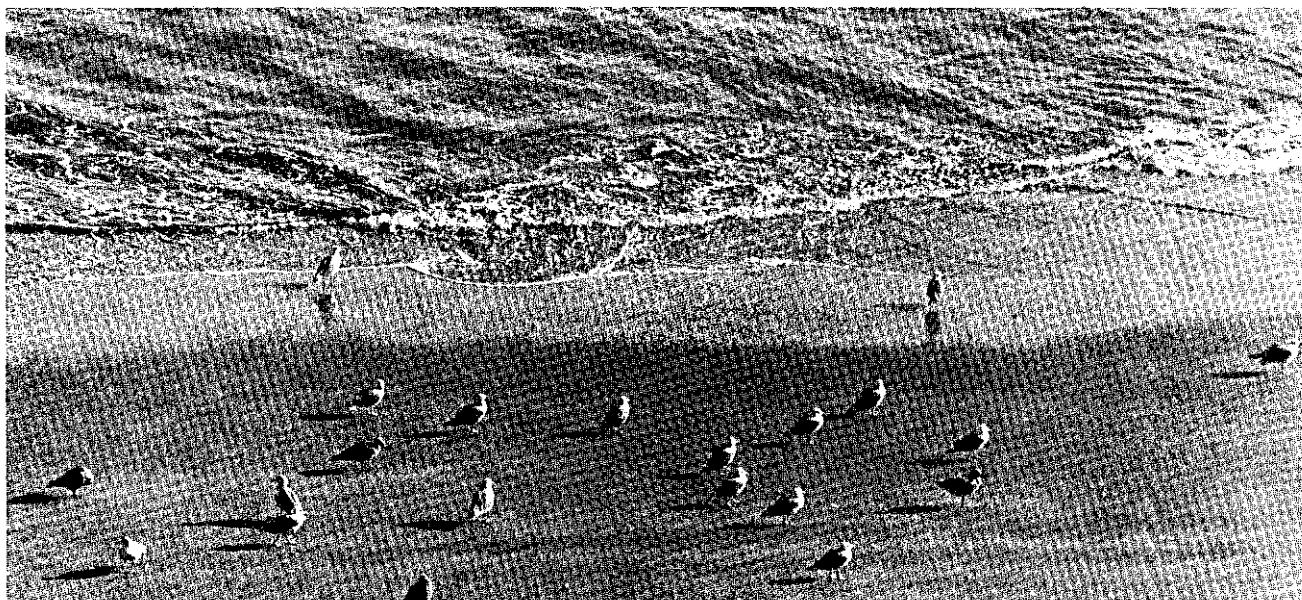
Segurantzia itxas-lapurrek galdu zuten aspalditik. Gerora, euskaldunek 'beurak ere ez ziran itxas-lapur makalak gertatu...

Esate baterako, Defea ibaiean lenengo kaia Astigarribia n omen zegoan, itxasotik bost kilometrora, mendi estuen bafosean. Itziar'tik jetxitako nekazariak, beuren bizi-modua aldatuaz, sortu zuten Defoa erria eta portua. Zenbaitek geiegi aldatu ere ez. Itxas-ondoko baserrietan maiz ikusi izan ditugu itai eta laien ondoan arpoiak, lau-ortzeko burniak kirtenakin, olagarruetako kakoak eta arrantzarako tertzak.

Iaioak dituzu baserritarrak bai gau-arrantzan, bai anguletan. Galdetu, foestela Sasiola'n eta Aginaga'n.

Eizea eta artzantza, nekazaritza eta arrantza, guzti oiek alkar jotzen dute aukera danean, euskaldun baserri zaarretan...

Alaz ere egin dezagun salto eta goazen historiak esagutu dituen zenfoait gauzeetara.

EUSKALERRIKO KAIK.

Arrantzari buruz ari gera eta arrantza itxasoan aurrera egiten bada, artarako ontzi bereziak bear.

Artarako egiñak.

Arrantza guztiak, ordea, ez dira berdiñ:

ertzetik gertuan,
aurreragoko kaletan edo
itxaso aundietan.

Iru arrantza-mota, iru ontzi-mota: itxas-ertzekoak, bajurakoak, alturakoak... Leenago bezela gaur ere.

1974'an Lekeitio'n dauden ontziak auek dira:

Potiñak eta motor txikiak gertuan ibiltzeko.

Barku aundiak atunetara joateko: Galizia'ra eta Dakar'era ere bai Afrika'ko partean; baiña itxaso aundietara 'jo gabe. Bajurakoak dira; aunditxoak. Bear bada, aundiegiak eta gaurko egunez kentzen ari dira, ontzi berri txikiagoak egiteko, legatzetara joateko, alegia.

Denbora 'gutxi dala (Ondarrua'n gaur bertan, asko) baziran Irlanda'ra joaten ziran alturako arrasteroak ere.

Pasai-a'n, ordea, aundiagoak izan dira. Terranova eta Groenlandia'rako bakailu-ontziak, 300 toneladatik 1.600'rakoak (PYS-BE'renak, auek)...

*

Bear diran aldakuntzerekin, gaurko egoera eta orain bosteun urterekoa, biak antzekoak ziran.

Orduan Lekeitio'n zeuden «pinaza» aundiak eta «pinaza» txikiak.

«Pinaza» izena (piñutik datorrena) dokumentu zaarretan asko erabiltzen dan itza da. Gaur itxas-ontzi esaten degun antzera.

Txalupari [«batela» esaten zioten Lekeitio'n (11)] pinaza esaten zioten eta iru mastako ontziari ere berdiñ (12).

Pinaza txikiak amar metro luzekoak ziran eta baleak arrapatzeko zazpi edo zortzi gizon eramaten zituzten. Sei ere bai.

LOS PUERTOS

La pesca en el mar se efectua en alta mar, en las calas mds cercanas o junto a la orilla.

Hoy dia se distinguen embarcaciones de altura y de bajura. Los que trabajan junto a la orilla son los botes y las motoras.

Hace quinientos años en Lekeitio, con las debidas diferencias, existia una distribucion de embarcaciones semejante a la actual.

Pinaza era el nombre generico de la embarcacion.

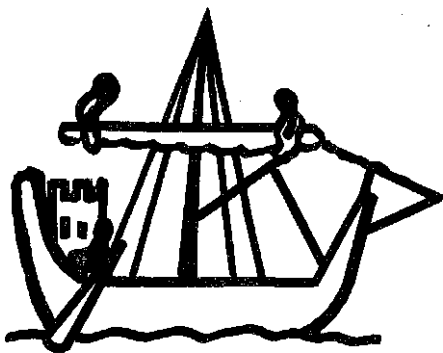
Pinaza puede ser una pequeña chalupa o un barco de tres palos.

Habia pinazas de 4 hombres; pinazas de diez metros para 8 remes y para 14 hombres, que van a Galicia y a Irlanda. Para el camino de Terranova habrd pinazas mayores.

Lor. barcos sugian por todas las riberas de los rios.

En 1536 salian de los astilleros de Lekeitio el siguiente tipo de embarcaciones:

pesados galeones de tres palos y cruces en los tres;

Donosti erriko seilloa. Urtea: 1297.

fragatas, mds ligeras, de tres palos y cruces en los tres;

carabelas, ligeras, de tres palos y cruces en los dos primeros;

zabras, de dos palos con cruces en los dos;

fustas, con un palo o dos, ligerisimas y con remos.

Amen de otras mds pegueñas.

Pinaza aundiak luzeroa zuten amasei metrokoa, gorakoa iru metrokoa eta laukoa zabaleroa. Amar edo amalau gizon barruan eta Galizia eta Irlanda'ra joateko ziran.

Orduko euskalduna Terranova'ra bidean jarri zanean ontziak ere artarakoak egin zitun: eun tonelada ingurutik seireun tonekdara-añokoak. Barruko gizonak, berriz, berrogeita bost ziran txikienetan eta irurogeitamabost aundienetan; PYSBE'ko ontzietan (1927-1973), 1.600 toneladakoak ziran, irurogeita bi gizaseme joaten ziran Terranova eta Groenlandia'ra bakaillautan. Bajurako ontzi aundienetan amalau gizon; txikiagoetan, amar; eta orain berri-berri egiten ari diran legatzetarako ontzi txikiagoetan, lau gizon. Pinaza txikietan sei, zazpi, edo zortzi gizon ikusi dizkitugu. Aundienetan, berriz, amarretik amalaura.

Baiña, baziran txalupak ku gizonekin ibiltzen ziranak ere. Nik uzte, ez dirak gauzak ainbeste aldatu bosteun urte auetan. Giza-beso eta aizearen orde, makinaren indarra. Beste guztiak, antzeko.

* & *

Ibaietako erriberetan sortzen ziran itxas-ontzi era guztietakoak (13).

Galeoiak ziran aundienak: ku edo iru mastakoak. Masta bakoitzean ku-kuadroko oialak eraman oi zitun, pertxeroetan lotuta. Gurutzeko oialak esan oi zaie.

Fragatak, iru mastakoak ziran. Masta bakoitzean kukiko bek-oiakk gurutzeetan. Fragata ariña gerra-ontzia zan, fragataren antzekoa, baiña, txikiago. Korbeta ere esan oi zitzaion.

Karabekk ere iru mastakoak ziran. Aurreko eta erdiko nastetan bakarrik 'laukiko oiakk. Atzekoan, benriz, goitik beerako bek-oiala. Luzeak eta oso ariñak ziran ontzi auek uretan. Euskaldunentzat maiteenak ur aundietan ibiltzeko.

Zabra: bi mastako ontzia. Masta bakoitzean laukiko oialak. Euskaldunak oso antziñatik erabiltzen zuten ontzia.

Fusta: au zan arraunekin eta oialakin erabiltzen zana. Masta batekoa edo biko. Oso ariña.

Galeoiak, zabrak eta fustak aitatzen dira Lekeitio'n egiten ziran ontzien artean 1536'an. Aundienak eta txikienak; danetatik egiten ziran.

1550'an, Terranova'rako irrika aundienean zegoala, Lekeitio'ko kaian 53 pinaza zeuden; bakoitzak sei gizaseme. Danetara, 318. Urte artan Terranova'rako bidean zenbat zeibiltzan ez dakigu. Eta, zenbat txikiagoetan ere ez.

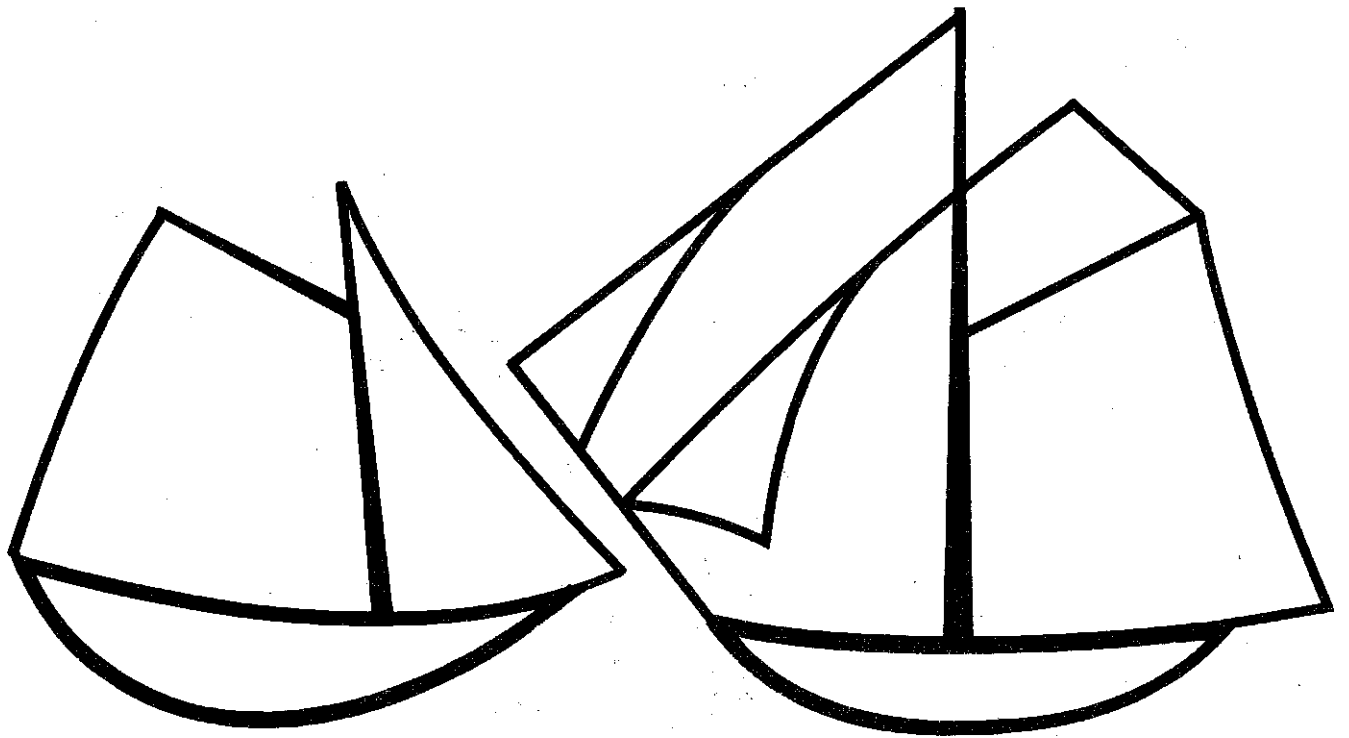
1591'an, Lekeitio'ko pinazak amar edo amabi gizonekin ornitzen ziran (14).

1864'an, Lekeitio'n bertan, 32 alturako txalupa, 11 traîneru, bederatzi potin, sei txanel eta beste bi txalupa zeuden: danetara 500 gizaseme (15).

Traiñeruak (izen au garai auetan agertzen zaigu) 1850'an 16 arraunlari eta patroia zitun bakoitzak. Masta zuan erdian bere oialarekin eta brankan (proan) trinketa edo masta txikia (16).
Oso zkan ariñ eta biratzeko errez-errezak.

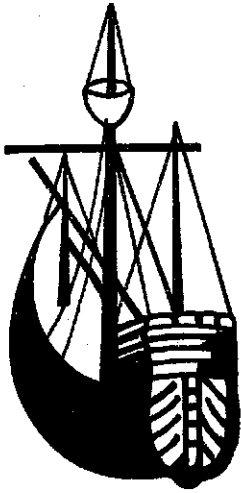
Ona emen txaiupak xvi'garren eunkikoak. («Lartografia Marítima Española» [17].)

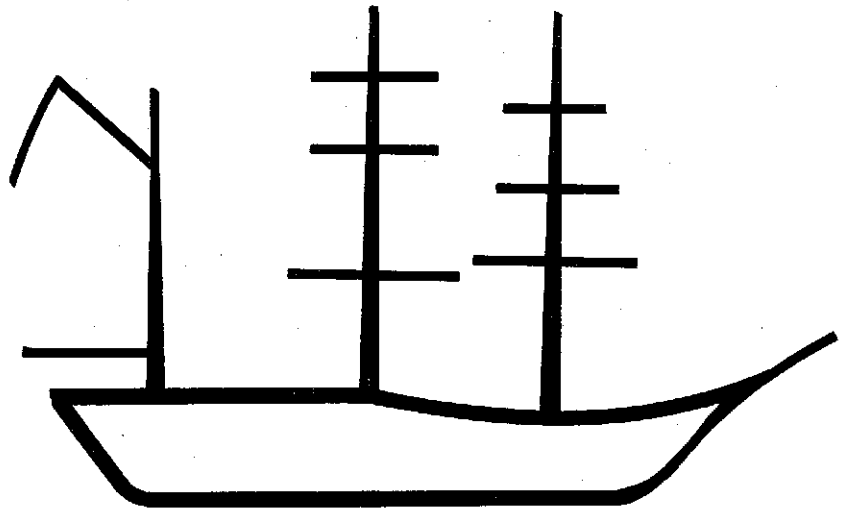

Iru marrazki auek ere txalupenak dira eta goiko beste iruren antzekoak. Alde aundirik ez. Oialak jartzeko eran, alderik aundienak. Betsela, berdifiak.

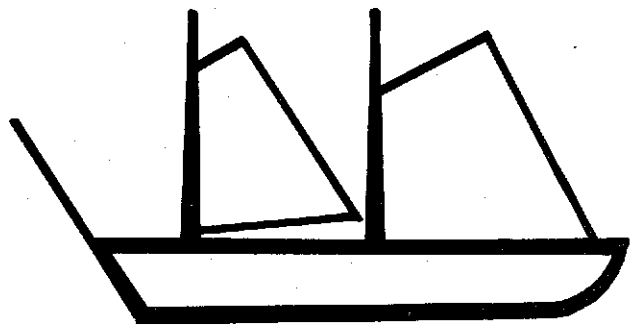
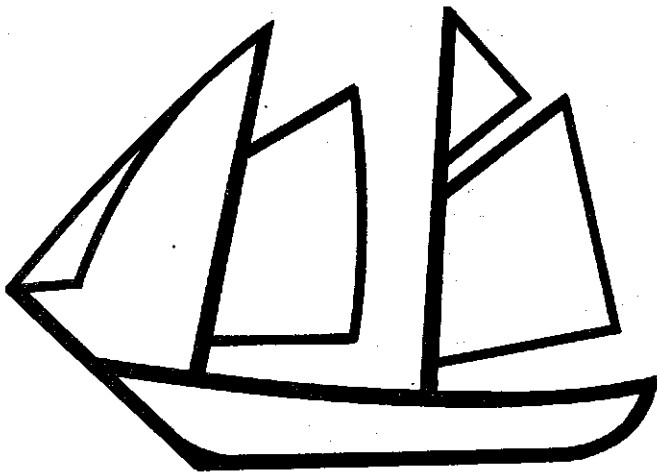
Iru auek, beste geiagorekin, Santo Cristo de Bonanza elizatxoaren «lintxua» deritzan atean daude, Pasai-Donianen. (18)

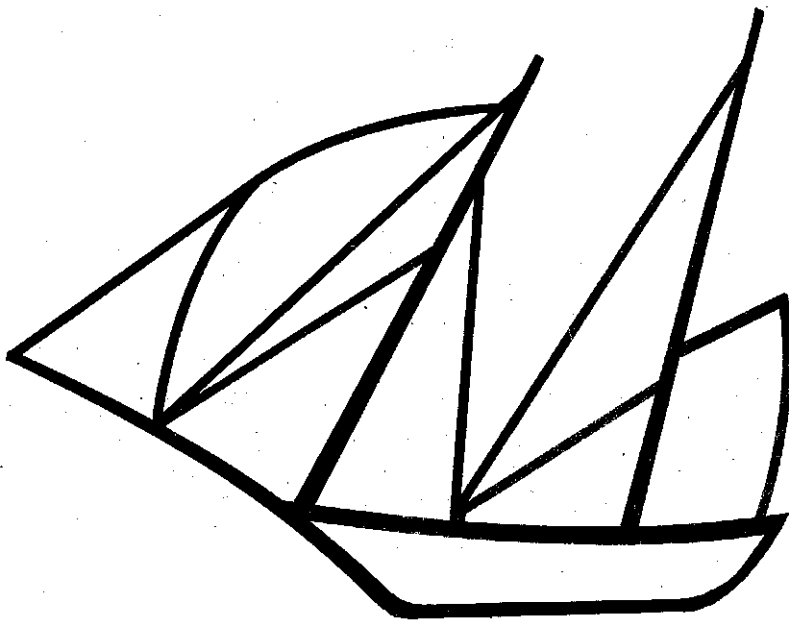
Karabela bat. XVI'garrenkoa.
«Cartografía Marítima Española» da-
karren bezela.
Karabela zan luzanga eta ariña.

Pasai-Doniane'ko «lintxua» atean dagoen marrazkia.
Au ere karabela da. Karabelak ditu iru masta. Bi
aurrekoak kurutzedunak, laukiko oialak esegitzeko.

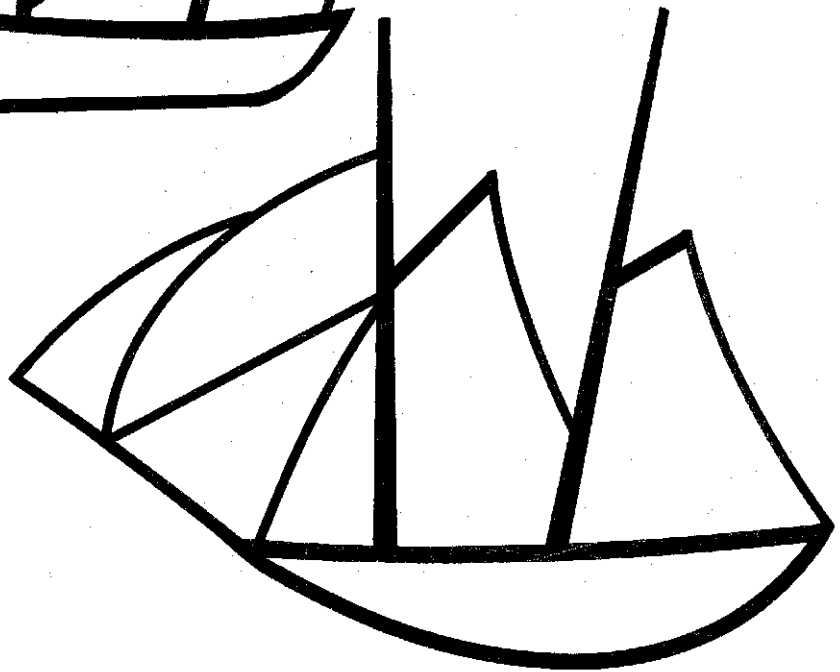
Auek bi mastako ontziak ditugu. Pasai-Doniane'ko mariñelak ikusi zitun antzera. Bietatik bigarrenak
karga-ontzia dirudi: aztunagoa.

Ona emen beste Pasaí-Doniane'ko «linterxua» atean dauden bi marrazki.

Ontzi biak dute biña masta. Baiña, bakoitzak badu bere alde desberdina.

Bai oialetan eta baita ontzian bertan ere.

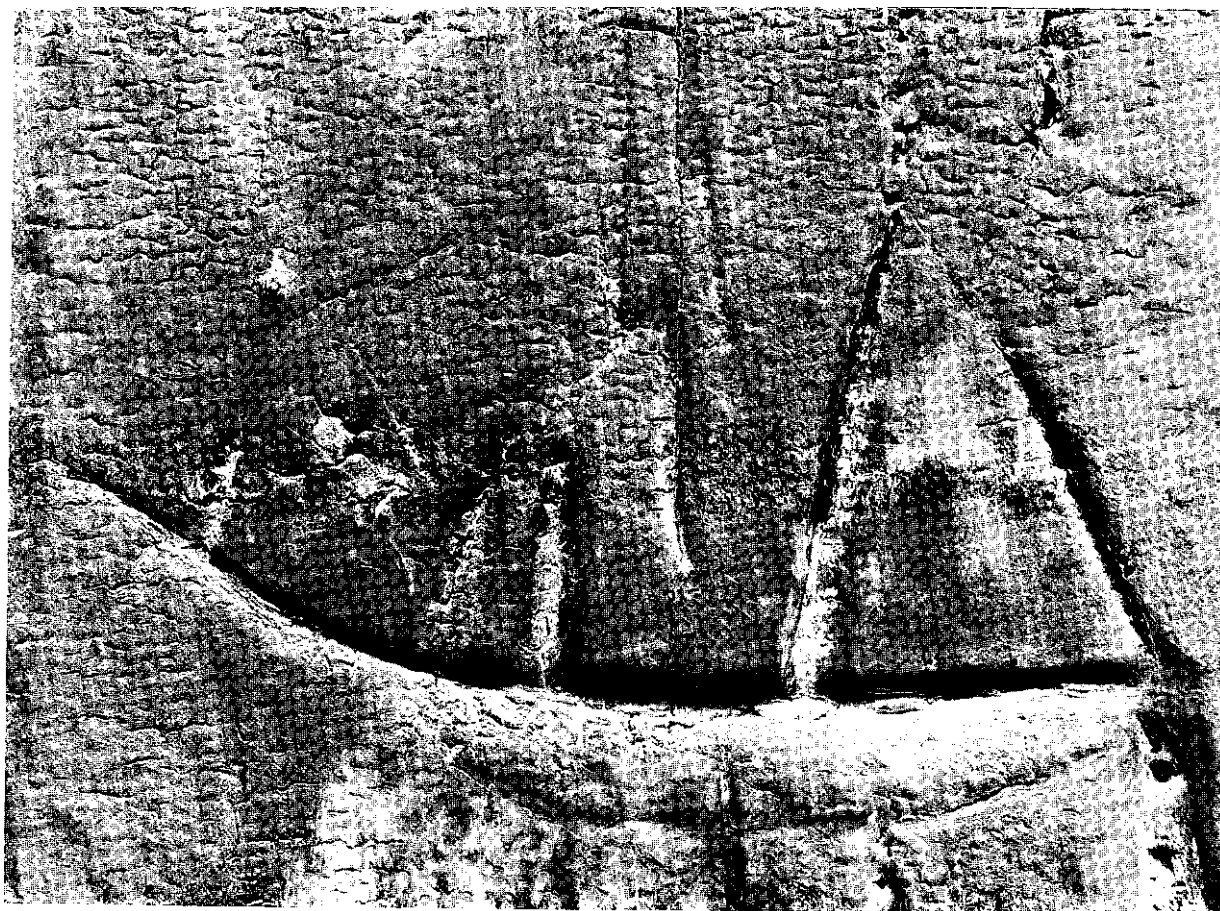

Aisto baten muturrakin egiñak daude itxasontzien irudi mordo bat.

Ikus «Eusko-Folklore»'ko Anuarioan, XXII, 189-206 orrialdeetan.

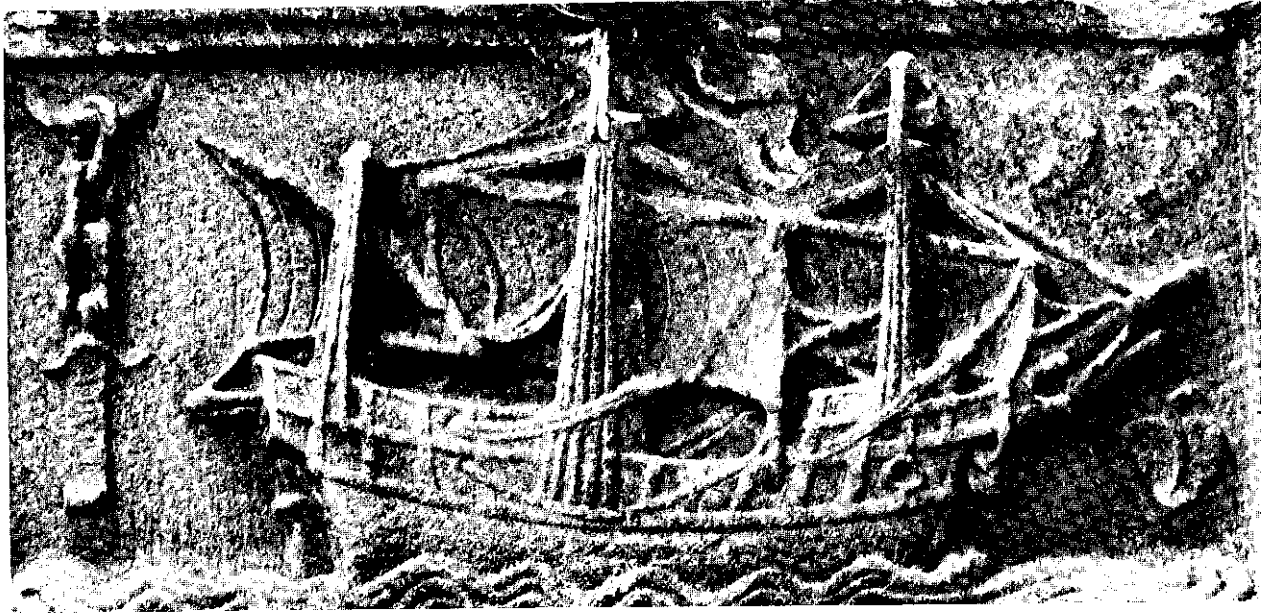
Mariñelen batek egiñak, denbora pasa, begien aurrean zeukan Pasaia'ko portuan ikusitakoetik.

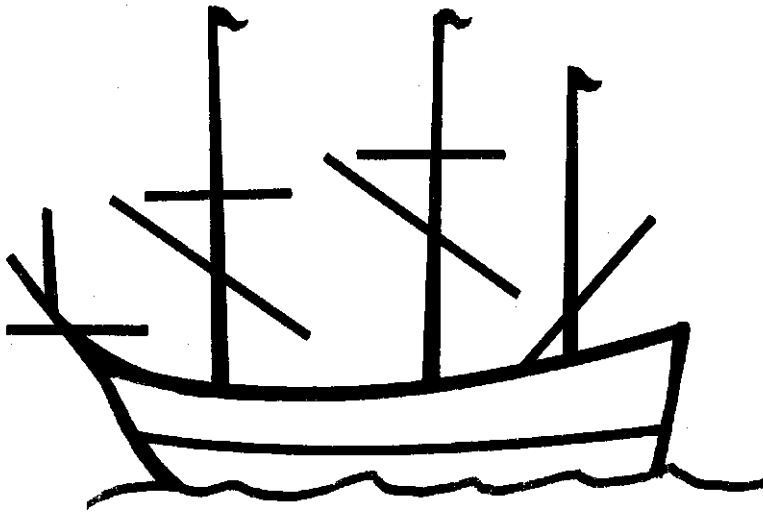

Puerta «linterxua» del Cristo de Bonanza de Pasajes
de San Juan.

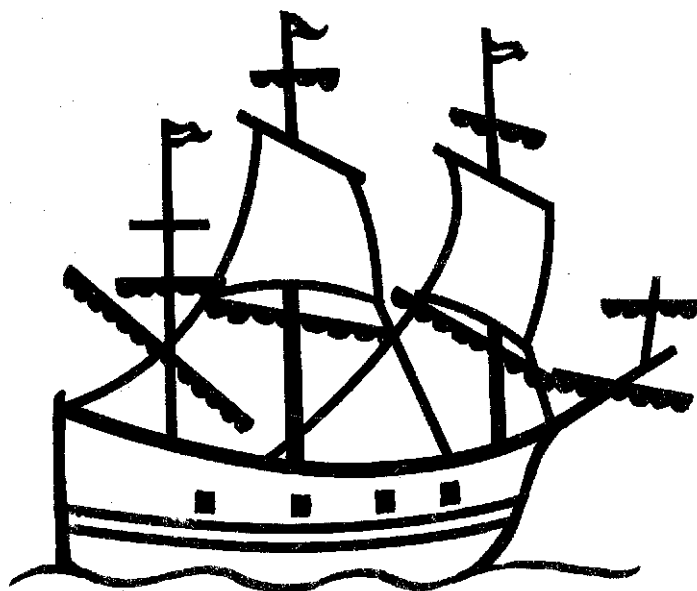
Foto: Antton Elizegi.

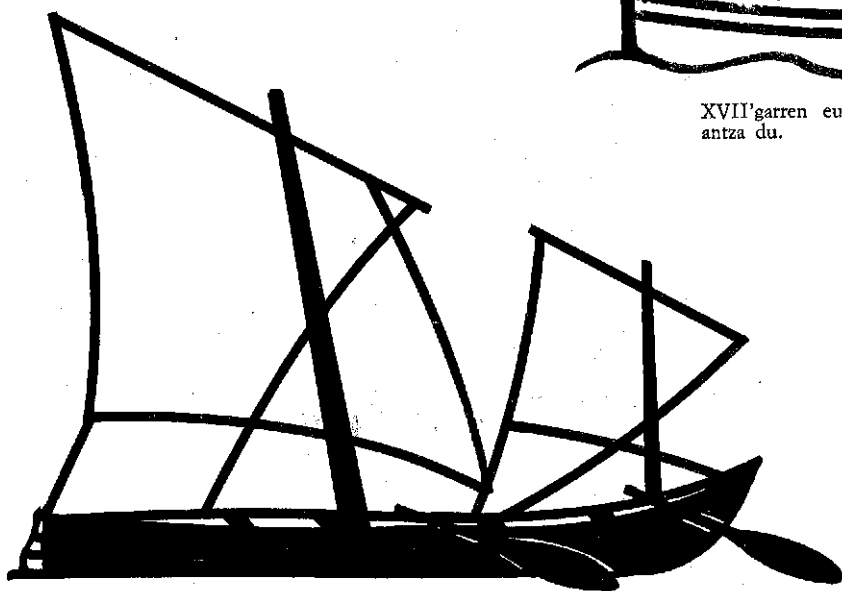
Deba-ibai-ertzeke Urasandi baserriko ate-buruan dago.

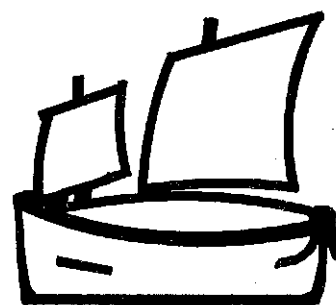
Bale-ontzia. Karabela da.

XVII'garren eunkiko bale-ontzia. Galcoiaren antza du.

Au da Lekeitio'ko bi mastadun ontzia Hauser eta Menet jaunek dakartenez.
(19) Fusta du izen.

Lekeitio'ko Kofradiako atabakan dago.

tuztelako eta kai oietatik egiten zalako itxasaldeko merkataritza guztia. Bilbo zer esanik ez: foera foait zan danen artean nagusia (21).

Bilfoo: Nerbion ibaiean dago, itxasotik amarren bat kilometrorra.

Amar kilometro oiek izan dira kai eta portu. Gaurko egunez i'baiaren barra partean dago porturik aundiena. Europa osoan aundienetakoa. Egiten ari diran kai berria, berriz, Zierbana baiño kanporako asten da. Lengo guztiak oso txiki utziko ditu berri onek.

Betieretik izan da garrantzi aundikoa Bilbo'ren ibai-portua. Baiña, Orduiña'ko aitzia ebagi-ta Kastilla'ko itxasora-bidea andik jetxi. zutenean, orduan sortu zan Bilbo'ren nagusitasuna. Bitarte guztian Bermeo zan «caput Viscaiae», Bizkaiko buru, alegia. Orduiña'ko bide-zabal ori iriki artean, Kastilla'ko artilleak Deba'ko kaltetik irten oi zuten estranjerirako (22).

Bermeo'rekin batera daude Mundaka eta Gernika'ko ibaia. Aurrean, berriz, itxaso erdian, Izaro ugartea, ibaiaren aurrean. Aldamenean jartzen dizkitugu Bermeo'ko seilloak, bale-arrantza gai dutenak.

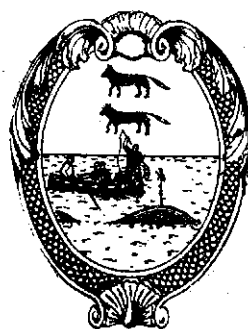
En Bermeo hay que añadir a Mundaka y la ria de Guernika.

ELANTXOBE

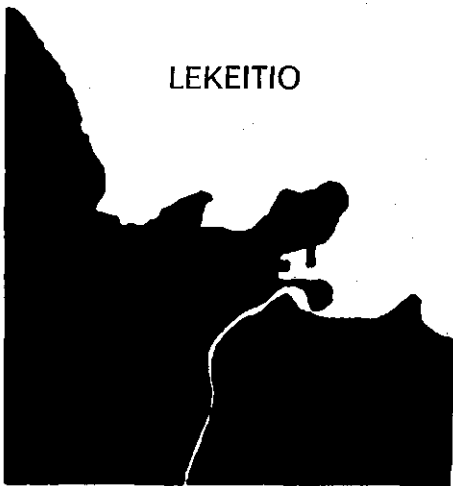
Elantxobe es un puertecito al socaire del cabo Ogoño.

BERMEO

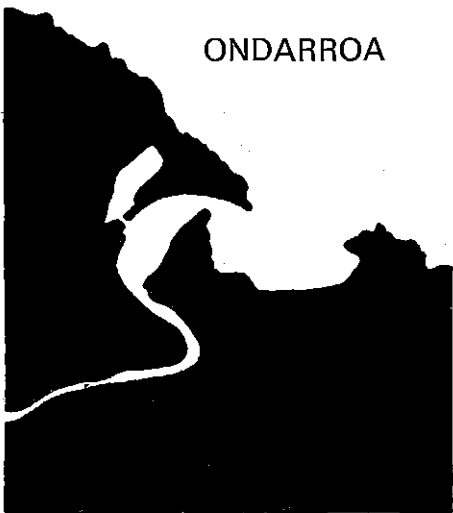
Reges de bellavit, hominibus cetis...

LEKEITIO

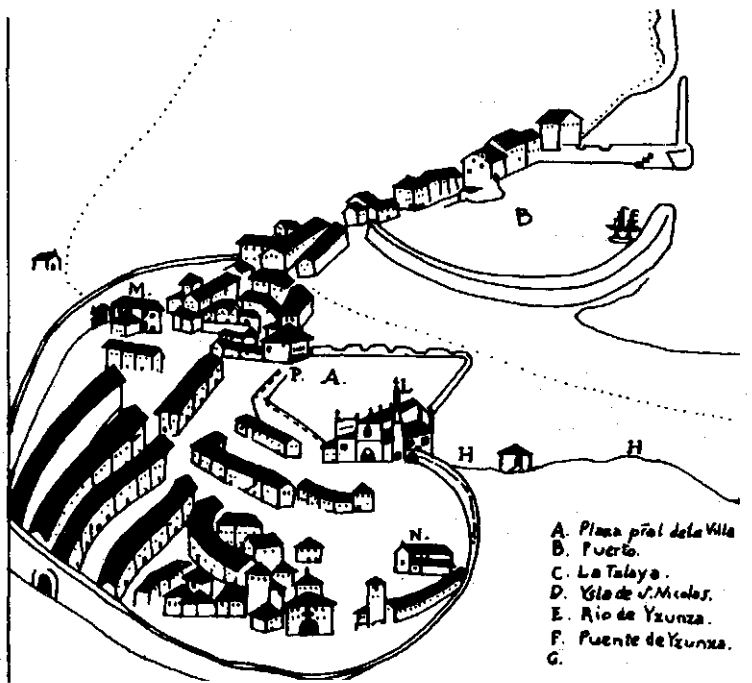

Lekeitio se enorgullece de haber vencido a reyes y domado ballenas. Ondárroa tiene hoy una importancia que no tuvo ayer.

ONDARROA

Elantxobe «villa probe» esan oi zuten Lekeitio'n. Kaia du txikia, baiña Ogoiño mendiaren babesas oso da egokia. Elantxobetarren erantzuna onela izan oi zan: «Lekitto, goseak itto». Lekeitio'k, ordea, bere burua aundi etsita dauka. Ona zer bere arma-ariaren irakurgaiak: «Reges debellavit. Horrenda cetes subiecit. Terra marique potens Lequeitio»: «Erregeak burukatu ditu. Bale ikaragarriak menperatu. Legorrez eta itxasoz, Lekeitio indartsu».

- A. Plaza pñal dela Villa
- B. Puerto.
- C. La Talaya.
- D. Isla de S. Nicolas.
- E. Rio de Yzunza.
- F. Puente de Yzunza.
- G.

Lekeitio'ko kaia XVIII'garren eunkian. Portuan ezik, beste guztian, arri-esia dauka erriak inguruan.

Gaur egunean aundiago da Ondarru Lekeitio baiño. Bai erritik eta bai kaietik. Bajura eta alturako ontziak ditu. Irlanda bidean legatzetan ifoilli oi dira. Ibaia badu eta portua gizonen eskutik sortua.

Mutriku ifoai gafoko kaia da. Bajurako arrantza egiten dute gaur eguneko mutrikuarrak. Bale-arrantzan ez ziran makalak.

Deba'k ibaia du kai. Badu Portu-kalea ere; porturik ez, ordea. Tren foidea egiteko bete zuten portua. Berria agindu ere bai «Compañía Vascongada de Ferrocarriles» alkarteak. Baiña esaera zaarrak dionez:

«Agindua bat eta emona, bi.

Aginduakin konforme adi.»

Eun urte laister beteko dira agindu ori foetetzeke.

Zufoi foerria egin zutenean Deba'tik Mutriku'ra, foegi bat iriki eta itxitzeko moduan utzi zioten, zubitik aurrera moilla antzeko foat foazegoalako. 1950 inguruan foegia gogortu zuten era bat, eta arrezkero zubi-azpitik pasa bear gora joateko.

Orra Deba'ko portu famatua era foat galdua. Bosteun urte dirala erri osoa bizi zan portutik. Aberats bizi ere. Lenengo ta bat Biibo'k jan zion partilla, Orduiña'ko aitzia ebagi zutenean. Kastilla'tik Deba'ra zetorren merka-gaiak Bilbo'ra jo zuten. Gerroago zubi foerriak eta ondoren tren-bideak (1900).

Azkenik zubiari begia gogortu zioten egunean: 1950. Gaur lau batel dauzkagu eta itxasotik bizidan kristaurik, iñor ere ez.

Zumaia'k badu garrantzi apur bat; baiña, sekulan izan ez du kai segururik.

Alaz ere, ifoiaia badu.

Ez dakit bale-arrantzan ibilli ote ziranik.

Gaurko egunez arrantzale gutxi dago.

Bajurakoak daudenak.

Burni-ontzien astilleroak daude.

Getaria'n foeti izan dira arrantzale eta arrantzatik foizi izan dira.

Babes-leku segurua da.

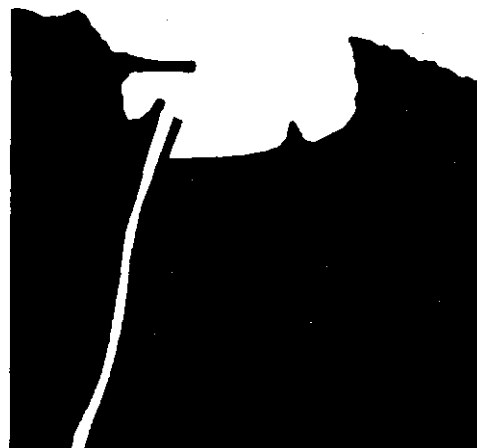

MUTRIKU

Motrico es un puerto sin ria.

Deba es hoy una ria sin puerto.

DEBA

ZUMAIA

Zumaya es tambien una pura ria, aunque Guetaria es un puerto natural a la sombra del cabo San Anton. Zarauz depende de Guetaria y Orio es una ria con la barra peligrosa.

Bale-arrantzan abillak izanak.
Itxas-ontzi askoek Getari'ko kaietik irten oi zuten Terranova'rako.

Gaurko egunez bajurako arrantzaleak dituzu.
Zarautz eta Getari, biak bat egiñ oi dute arrantza arazoetan. Baita Orio'k ere.

Donostia'k izan du Bilbo'kin konpetentzia; baiña, Bilbo geieago izan da. Alaz ere arrantzaren historian badu bere zera Donostia'k. Donostia'ko benetako portua Pasaia da.

Pasaia, Buskalerriko porturik seguruena da.

Gizonak ez du bertan lanik izan.

Berezkoa da kaia.

Bertatik irten izan oi dute Terranova'rako ontziak taldeka.
Kai au zan Gipuzkoa'ko itxas-lan guztien foiotza.

Orduko garrantzia du gaur ere. Baditu foajura eta alturako ontziak. Auek batez ere; Irlanda'rako bidean dabiltzenak.

Terranova eta Groenlandia'rako dabiltzatenak. Pasai'tik atera ziran PYSBE'ko ontziak bakaillu-arrantza berritzera.

GETARIA

DONOSTIA

Ondarrafoia Bidasoa ibaiean dago. Legatza arrapatzen iaioak dira.

Bale-arrantzan ikasiak. Doniane Loitzun'ekin artu-emanetan beti: burrukan eta alkarri laguntzen.

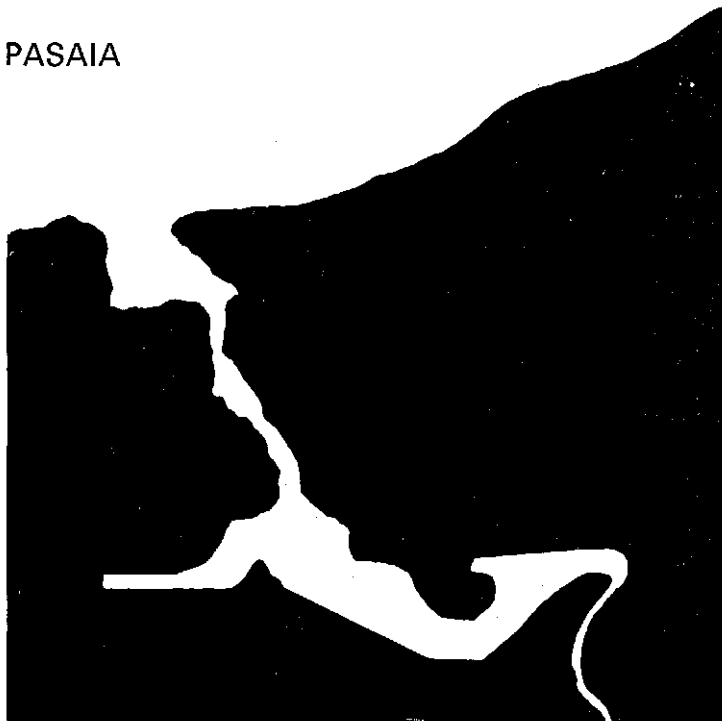
Mugaz foeste aldera Doniane Loitzun eta Baiona dira kairik ospatzuenak.

Bale eta bakaillau-arrantzan Doniane (Ziburu'kin batera) beste guztien gaiñetik. Kaia ere berez da aparta.

Bertatik irten oi zuten bale eta bakaillautarako ontzirik geienak.

Miarritz'ek (Biarritz) bazuan 1351'an foere baledun seilloa ere. (23)

PASAIA

San Sebastián compitid con Bilbao y salio perdiendo. Su verdadero puerto es el de Pasajes.

Pasajes, puerto natural. Desde el salieion, como salen hoy, buen ntime-ro de barcos para Irlanda y Terranova.

*Fuenterrabia supo de ballenas y sa- j
be de pesca de merluzas. -/r*

San Juan de Luz fue otro de los grandes centros de contratacidn para balleneros y bacaladeros.

Ziburu forma unidad con San Juan de Luz.

Biarritz tuvo en 1351 sello municipal con ballena.

*Bayona, en la ria del Adur, tiene, algun parecido con Bilbao; pero ja-[
mds su importancia.*

ONDARRABI

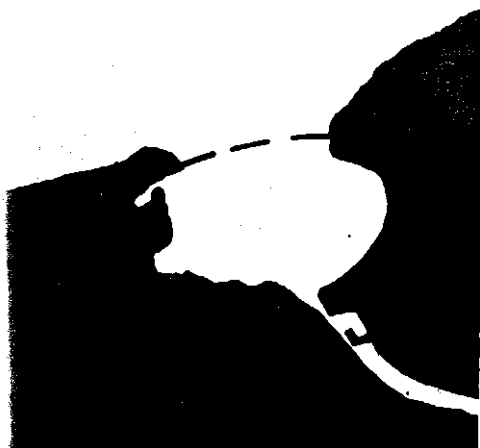

Cientos de miles de kilos de grasa llegaban cada año, como obra supet erogacida, a cada uno de nuestros pegueños puertos, cuyo bienest Jar tuvo en la ballena su fundamthento.

Las especies pescadas

Perduran las mismas especies a traves del tiempo: merluza, besugo, tunidos y sardinas. Antiguamente habia que incluir el congrio; hoy, la anchoa y el chicharro...

X Pero, la gran pesca fue la de la ballena.

DONIANE LOITZUN

ASPALDIKO ARRANTZAK.

Arrantza arraiñetik dator. Emehgo arraiñ aberatsenak auek izan dira: bixigua eta atuna, legatza eta sardiña. Beerago ixas-aingera, berdel, txitxarro eta beste mueta asko arraiñ.

Ez degu antxuarik aitatu ere.

Leengo paperak ez foait dute aitatzen.

Antxuaren garrantzia berria izaki, nunfoait.

Antxuak irabazi duna, bixiguak galdu du. Konserba-olak izan ote dira antxuaren piztutzailleak?

Aitzondoetan izan oi dira foeste arrai-mota asko. Arrai goxoak. Baiña, oiek ekonomi aldetik ez dute asko esan nai. Ontzi txiki-txikien lana da. Gizon bat naikoa.

Oiek dira gure portuetako gora-berak eta arrantzak.

Orain bezela, leenago ere. Eta leenago foetzela, oraiñ.

Izan zan, ordea, gure kaietan beste lanerako bide bereizi bat ere. Denbora eta garai aiek joan ziran tzure artetik betirako. Ez ditugu berriro ikusiko: bale-arrantzari buruz ari naiz.

Bale bakoitzak millaka kilo asko aragi eta koipetik sortzen zitun. Oietzaz gaiñera, bale-bizarrak ugari eta aberats.

Euskalerriko historian zear arrantza foereizirik bat izan da: bale-arrantza.

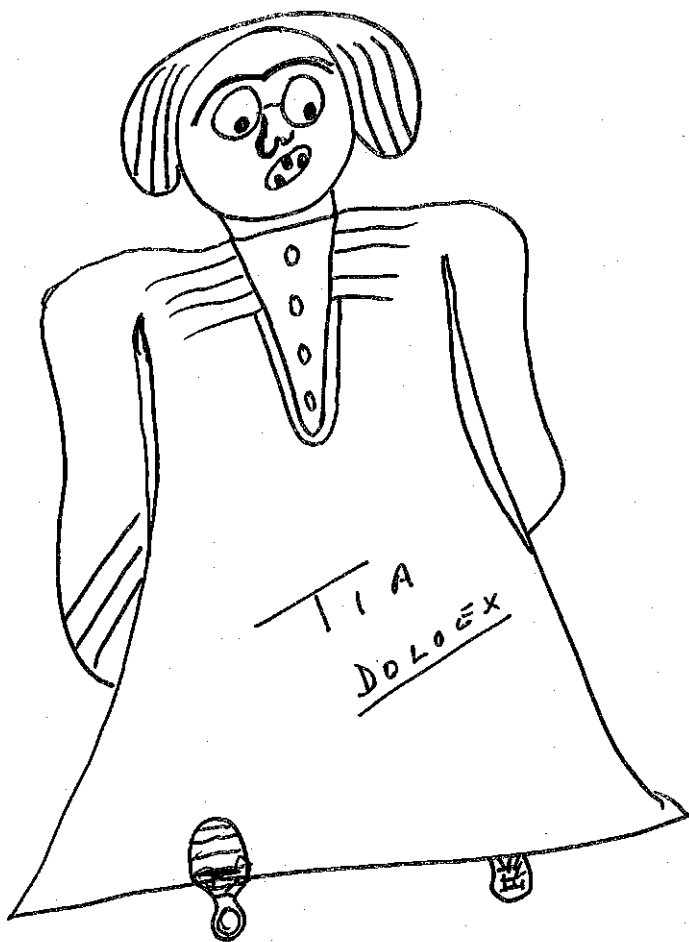
Orretan izan giñan iaio europatarren irakasle eta maixu.

Bale ondoren zefoiltzela foillatu zuten gure aurrekoek ba-kaillaua. Eta ez zan nolanaiko arrantza izan ura ere.

Okerrak bezela zuzenak ere alkarrekin etorri oi dira, eta bale-foakaillau-arrantzarekin batera sortu zan, Ameriketako indioekin artu-emanetan jarri ondoren, kastor-narruen merkatua. Orra zenbat gauza bata foestearen ondoren...

Eta besterik gabe, eldu diogun gure arrantza nagusiari: bale-arrantzari.

I
BALEAREN ARRANTZA
LA PESCA DE LA BALLENA

BIZIARENGATIK
ARRISKATZEN DUGU
BIZIA.

Por la vida
arriesgamos
la vida.
(Oración del ballenero)

A

LA BALLENA

No es un pez, sino un mamifero que respira por pulmones.

Pertenece a la familia de los Cetáceos. Las hay con dientes y con barbas o ballenas. A esta última especie pertenecía la que pescaban nuestros mayores.

Dr. Eschricht

Su nombre oficial es el de Balaena Glacialis. Antes la llamaron Balaena Biscayensis. Su especie está a punto de desaparecer, como también la Ballena Azul.

A

BALEA EDO BALOIA

Itxasoan bizi arren, balea ez da arraiña, aberea foaizik eta titiak, beiaeren antzera, tripa-barrenean ditu.

Baleak «Cetaceos» deritzaion familikoak dira. Batzuek «agindunak» («odontocetes») eta «bizardunak», besteak («mistacocetes»).

Euskaldunek arrapatzen zituzten foaleak «foizardunak» ziran (mistacocetes familikoak): ortzen orde zuzenak zituzten aolan.

Bale bizardunak ere klase askoetakoak dituzu (24). Danen artean aundiena foale «urdiña» da. Bizidun izakietatik bera aundiena.

Bale fouru-kakoduna ere (Sardako Balea, euskaldunen izkeran) foalio aundikoa da eta Groenlandia'ko izotz-arte bizi da. Andik jetxi oi zan Kantauri itxasora eta emen euskaldunek arrapatzen zuten. Gerora ikasi zuten ara bertara joaten bale-billa.

Copenhague'ko Museo Zoolojikoaren zuzendari zan Eschricht jaun jakintsuak, bale oneri «Balaena Biscayensis» izena jarri zion.

Museo artan bale-mota onen bi ale zeuzkaten:

Bata, Donosti'ko arrantzaleek, 1854'ko Ilbeltzaren 17'an, Zarautz eta Getari'ren tartean arrapatutakoa.

Bestea, Islandia'n arrapatu zutena, eta aundiagoa.

Gerora izena aldatu zioten foale oneri, beste izen aurkitzeko: «Eubalaena Glacialis»: Izotz-arteko Balea, alegia.

«Eubalaena Glacialis» edo «Balaena Biscayensis» oneri euskaldunek Sardako Balea esan oi zioten. Noiztik eta zergaitik?

Baleak Kantauri itxasora banan^banan etorri oi ziran. Ama bere umeakin ere bai. Noiz-foeinka, arra emearen ondoren.

Baleak gure itxasoetan urritu eta agortu ziranean, orduan euskaldunek Galizi aldera jo zuten eta andik Kanada'ra.

Kanada'ra eldu ziranean, Kantauri Itxasoan banan-foanan zefoiltzen baleak, mordoka ikusten zituzten an. Itxasoko bizidunen mordoiari «sarda» esan oi zaio, eta ortik atera zuten Sardako Balea izena, sardan zebiltzetelako.

Sardako Baleak ia alde egin du mundu onetatik, itxas-ontzi eta arrantzarako tresnak aldatu ala. Gaurko egunez, ontziak motor-dunak dira eta arpoia botatzeko giza^besoaren ordeaz, kañoiak.

1930'an Atlantiko Itxaso Nagusian 30.000 bale baiño geiago ill zituzten. Ona bale-urdiñari buruz liburu onen asieran zer esaten genduan:

«Ogeita amar aizken urte auetan (1970 ari gera) bale-urdiñak 100.000 aleetik 1.000 utsetara jeitxi dira; beste lau bale-klase ere galtzeko arriskuan daude: eurak akabatzeko neurri bat jarri dute; baiña, neurri ori urtero jaiotzen diranen neurria 'baiño aundiagoa da...» (25).

Euskaldunak izan ziran lenengoko bale-arrantzaleak.

Asieratik, bere Errietako kosta-aldean, kaltetatik gertu eta banan-banan. Urte asko igaro zituzten bere zeregifj onetan eta arrantzarako teknikak asmatu eta osotu zituzten urteetan zear. Baita arrantza-ondorengo eginkizunetarakoak ere: nola efoagitze, ala koipe-urtutzeak ere...

Balea ill foear zan lenengo. Gero ura portura erakarri. Legorrera jaso. Zatitu. Kdipeak urtu. Gorde eta saldu.

Gerora, Sardako Balea Ifaraldeko Itxasoetan topa zutenean, orduan asi ziran foeste erriak ere bale-arrantzan, aberastasun aundikoa bait zan arrantza ori. Holandar, Ingles eta beste abarrek

Bajaba en invierno desde los mares helados del Norte a nuestras costas. Mds tarde, cuando subier&rr'a pescarla en sus mares, la encontraron en grandes manadas. Por eso la Uamaron «Sardako Balea».

Balaena Biscayensis del Museo de Copenhague.

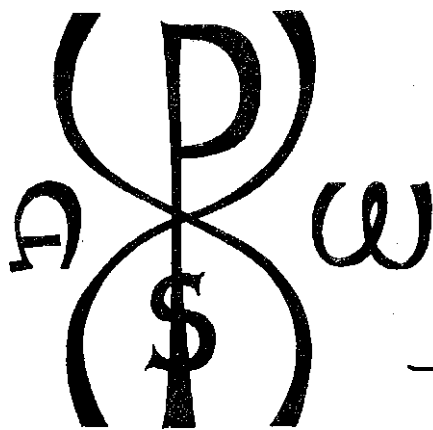
Los primeros pescadores (deberia decirse cazadores) de la ballena fueron vascos.

La pescaban en sus costas.

Mds tarde, tras ella, llegaron a Terranova y Canad.

En 1059 se hace mención en un documento de la venta de carne de ballena en Bayona.

j El llamado «Privilegio Rodado», está en latín. Es de 1233 y por el el Rey de Castilla reclama una ballena por año a los de Motrico.

euskaldunetatik ikasi zuten bale-arrantza-teknika osoa. Ondo ikasi ondoren, lenengo euren ontzietatik eta gerorago Kanada'tik bota zituzten euskaldun guztiak etxera. Orrela amaitu ziran azkenik, zortzireun urteko ekiñaldiak.

Balearen arrantzari fouruzko foerriak 1.200 urtekoak ditugu. Urte orretako dokumentu batean (Abenduak 31) auxe agertzen da: mutrikuarrak arrapatutako bale bat Kastilla'ko Errege Alfonso Zortzigarrenak eta bere emazteak Santiago'ri eskeintzen diotela. Baiña, aurreragoko aztarnak ere badira: 1059'an bale-aragia saltzeko baimen bereizia eskatu eta lortu zuan Baiona'ko plazak. Inguru aietan balea arrapatzen zan seiñalea (26). Geroko berrietatik beste au dakigu: Gipukoan ez zala bale-aragirik jaten; jateko bale-aragia Baiona'ra bialtzen zutela, baizik. Beste aldetik, berriz, eskriibitzeko afizio aundirik ez ziguten gure aurrekoek agertu: paperetan fede gutxi, nuribait. Ez da ba arritzeko gauza auen berri paperetan gutxi agertzen badira. Eta agertzen diranean ere, bitartean burrukaren bat dagoalako agertu oi dira.

Alaz ere noiz edo noiz agertzen da paperen bat. Oietakoa degu Privilegio Rodado deritzan dokumentua, 1233'an egiña.

Ona emen latinez. Ondoren datozte aundikien firmak.

—*Presentibus et futuris notum sit ac manifestum quod ego Aldefonsus Dei gratia Rex Castelle et Toleti, una cum uxore mea Alienor Regina et cum filio meo Ferrando, divine pietatis meritu [?] pro animabus parentum et salute propria, facio cartam donacionis concessionis et stabilitatis deo et ordinis iacobitane milicie et uobis dopno Gonsaluo roderici eiusdem instanti magistro, uestrisque successoribus et uniuersis eiusdem ordinis Fratibus presentibus et futuris pleniter ualitam. Dono igitur nobis illam ballenam quam homes de mortricu sub annuo reddito tenent mihi dare ut eam uobis unoquoque anno in perpetuum tribuat sine aliqua contradictione ea modo quo mihi tribuere tenebant. El hec mee donationis et coniectionis pagina rata et stabilis omni tempore perseveret. Si quis uobis hanc cartam infringere uel diminuere presumpserit iram dei omnipotentis plenarie incurrat et cum*

Iuda domini proditore suppliciiis infernalibus subiaceat et insuper Regie parti m. aureos incauto persoluat et dapnum quod super hoc intulerat dupplicatum destituat. Facta carta apud Toletum Era m. cc. xxxiiii. ii kalendas jaunarii. Et ego Rex regnans in Castella et Toletu hanc cartam quam fieri jussi propria manu roboro et confirmo.

Marcus toletane sedis Archiepiscopus hispaniarum primas confirmat.

Erregeak berak bere buruari ematen dio Mutrikuarrak arrapatuko dituzten baleetatik bat urteero eta betiko. Ondoren zeruak eta inpernuak astintzen ditu, bere borondatea ukatzen dutenen kontra (27).

* * *

Ingles, danes, noruego, holandar eta rusoak 1600'etik aurrera asi ziran bale-arrantzan Ifaraldeko bale-ugaritasuna ikusi ondoren. Euskaldunek jasotzen zituzten aberastasunak eragin zien bale-arrantzarako konpañi aundiak eratzera.

«Milla urte gutxienez bada bale-arrantza egiten dala. (Ez du esaten euskaldun ziranik orain milla urte bale-arrantzan zebiltzen kristauek). Baiña, industri bezela 1550'an sortu zan. (Sardako Balea arrapatzen urte asko euskaldunek pasa ondoren)... Nor-teameriketako Estatu edo Laterri Batuetan XVII'an asi ziran; baiña, gaillurrera 1846'an eldu ziran. (Ordurako euskaldunak andik botata zeuden). 736 barku bereizi zituzten egun aietan... arpoiak botatzeko kañoiekin... dinamita arpoi-muturrean, balearen barnean lertzekoa...» (28).

Bide oietatik etorri da balearen azkena. Errusia eta Japon'-ek, biak ere, besteen bidetik jokatu izan bait dute.

Jokorik ez dute utzi nai balea mundu ontatik galdu arte.

Euskaldunek Ameriketara etxeko teknika berberak eraman zituzten.

Ara agertu aurretik, ordea, asi gaitezen etxetik.

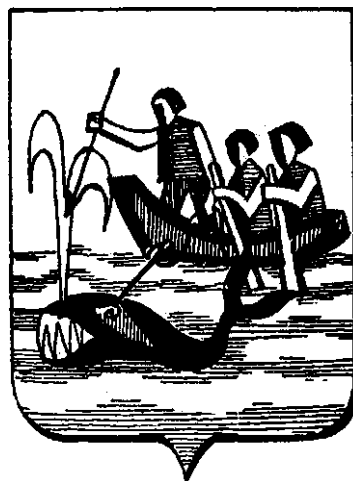
Gero joango gera itxaso aundian barrena.

La pesca industrial en gran escala comienza despues del 1550, cuando las naciones de Europa descubne la existencia en los mares del Atlantico Norte de grandes depositos de cetáceos. Ingleses, holandeses, daneses... comienzan a explotar esta pesca en 1600.

Y lo aprendieron de los vascos que llevaban siglos pescandola.

En el s. XVIII interviene Estados Unidos. Mds tarde Rusia y Japon. Entre todos estdn acabando con Uq ballena a base de cañonazos y dinamita.

Sello de Motrico.

Las piedras hablan

Foto: Antton Elizegi

B

LEKEITIO'KO BERRIAK

(1890)

«Txuri», txakur txikia, dator arin-aringa etxera. Atarian txakurra sartu orduko:

—Ama, —dio Eustakio mutil koskorrak —aita etorri da.

Eta ori esatearekin foatera, or dijoa mutilla Arranegi kalean bera korrika porturaino.

An zegoan, kaiaren erdian, oialak oraindik bildu gabe, «Manuela» pailefoota, bi mastadun bela-barkua.

—Eruaik etxera-diotza patroiak txori, pardela erakutsiaz.

—Txuri nun da, jauna?

—Alde egin dau, albiste ona eramatera.

Barkuko txo eta Eustakio'k alkar topo egin dute Arranegi'ko plazuelan.

—Eruaik etxera pardela, eure aitarena dok eta...

—Eruaik euk, nai badok. Aita ikusten noia...

Barkuko mutilla pardelakin etxera eldu orduko, Txuri aspaldian zegoan etxean. Bela-ontzia porturatzen zan bakoitzean, oso atsegin izan oi zan aitaren kamarotean sartzea. Beti ekartzen bait zuan gauzatxoren bat ao-gozagarri edo begi-pozgarri. Ezan ba, orratio, errez zazpi seme-alaba eta emaztearen gogo guztiak betetzea. Lenen ontzira agertzen zanak, arretzek aukerarik onenak... Orregaitik ekin dio kalean beera Eustakio'k, txakurra ikusi duan bezin laister.

B

NOTICIAS DE LEKEITIO

(1890)

Eustaquio era un niño to'davía, cuando su padre Donato, patrón de un «pailebot», llegó de la mar.

A Felipa, esposa del patrón, no le hubiera gustado por esposo a un remendón pegado todo el día a sus faldas. Prefería aquella emoción de la Uegada inesperada, como la de aquel día en que los vientos habían sido favorables.

Al año siguiente tuvo lugar en Olaveaga la botadura del nuevo pailebot «Manuela». Ese día Eustaquio asiste con su padre a la botadura del velero. Tiene siete años. Más tarde, a los veintiuno, muerto ya su padre, reclamó para sí el pailebot, pues tiene en sus manos el título de piloto. En mala hora. Lo perdió el mismo año en el Atlántico.

Pero, volvamos al recibimiento que hace la señora Felipa a su marido. Digamos de paso que un pailebot es un velero de dos palos con velas cruzadas en el primero.

Felipa regenta una tiendecita con el mostrador y la entrada en el portal de la casa.

Cada. quince dias mataba un cerdo, que habia de ser chato y corto, joven de menos de un año y no rebasar por mucho los cien kilos. Hacia morcillas y chorizos; curaba jamones y salaba tocinos; derretia manteca y tambien la salaba...

Vendia bacalao y aceite, pan y alparagatas, chapines y chanclos, zapatos y zapatillas, madejas de lana y azucar con bolas maravittosas de sosa custica...

Y hacia pequeños prestamos.

Desde las ocho de la mañana hasta las once y media de la noche, ya en mi niñez por los años 1920, viviamos en la tienda, que disponia de una sola bombilla electrica, la unica de ia casa. Para subir al piso donde dormiamos, y en el, usdbamos velas «de esperma». Aquello estaba como en los tiempos del viejo patrón, mi abuelo.

Despues de la cena se reunian en ta tienda, en amena tertulia, cinco o seis amigas de mi abuela Felipa, todas de luto, para tomarse una copita de «aguardiente de caña», mientras hablaban y hablaban sin parar...

(De que?)

De brujas y del mar.

Andre Pillipa pozik gizona etxean ikusteko. Senarra itxas-gizon izateak atsegiñ zitzaion:

—Ez nuke nai senar-zapataria etxian euki. Egun guztian berarekin, ez. Joan zedilla berriro, etorri ondoren; joanaren samiñak sortzen bait du etorreraren poza...

—Donato, ondo iibilli zara?

—Bai, Pillipa. Ederto. Aizea popatik eta uste baiño ariñago eldu gara...

>v   sV   w

Arraiñ-sukaldea ondotxo ezagutzen du Pillipa'k eta bere senarraren gustoak ere bai. Itxas-kabra eder bat erosiko du eta saltzan ipiñiko perrejil eta baratzuriek.

—Aizu, Guadalupe —nion nere izekori— zure aitaren foela-foarkuen izenak...?

—Lenengoa Fortuna izenekoa zan. Zaartuta zegola, ura sartzen zitzaioan, Olabeaga'n foerri bat egin zuten. Ruperto Mendi-guren zan egillea eta ontzia pailefoota zan...

—Zer...?

—Pailefoota. Nere amak foeti esaten eban «paJlebota». Bi mastako foarkua zan.

—Noiz egiten zuten...?

—Ni jaio aurretik. Eta larogei urte ditut pasiak. «Manuela» zuan izena. Bere footadurarako zure aita Eustakio bere aita Donato'rekin joan zan Olabeaga'ra eta uretara erori zan mutilla. Bere aitak atera zuan uiretara salto egin da... Arrezkero ez zuan onik izan geiago zure aitaitak.

—Ez al dezute fotografirik edo...?

—Ez. Galdu egin zan, foarkua berbera bezela. Zure aita Eustakio'k galdu eban. 21 urte zituala barkua eskatu zuan eta Atlantiko itxasoan galdu zan. Eskerrak eurak ingles barku foatek artu zitula... «Adios barco y dineros» ... (Dio berak erderaz). Obe bapo'retan jarraitu balu, belakuakin asi baiño (29).

Donato, «Manuela» pailebotaren patroia, dendatik goiko bisitzara igo da. Bere lenengo lana, orman txintxilika dagoen ordulariaren sokari eragiñ gelditu ez dediñ...

Beko dendaren buru bere emaztea da.

Denda... Dendatxoa.

Ateetan (bebarruan edo portalean) zeukan etxeak dendako atea eta bizitza guztietarako eskillera-asiera. Kaleko atearen aurirez-
-urre eskillera-maillak eta bodegarako ate bat. Ezkerretara dendaren mostradora eta atea. Dendaren barrenean, leiorik gabe, egur-
-ikatsezko bi sutegi txiki. Aien eskubitara eta eskillera-barrenerarte, aska aundiak urdaia eta urdaiazpikoak ontzeko.

Amafostean beñ iltzen zuten zortzi arruako txerritxu lodikote mutur-motza. Eta gaztea. Ez zuan Pillipa'k txerri zaarrik nai. Ez eta bizkar-ezur luzekorik ere. Zortzi arruatik gorakorik ere ez.

—Pillipa'k txarria ill dau...

Ori entzutearekin batera, an zeuden kaleko emakumeak, ate ondoan, odolosteak egosi-zai. Egosi ala saltzen ziran...

ic ii w

Urdaiazpikoa eta bakaillaua, gantzak eta urdaia, olio eta koipea, ogia eta lukaikak, albarketak eta txapiñak, zapatak eta bortzegiñak, egurrezko txankloak, artile-matasak, abarkak eta kaiña-pattarra... Zer, ez...?

—^Pilipiña, prestame cinco pesetas.

Azkenik, prestamista ere bai.

Mostradore azpian, an zeuden garantirako Ramon'en eskontza-eguneko oiñetakoak. Ramon zan Ferrolaniaren senarra. Lekeitiarra, bera. Estu bizi ziran etxean; setne-alabak ere bai-ta... Onelako alkarrizketak izan oi zituzten:

—Ramon miserable, pobre y orgulloso, Severo esta en la cama con mal de ojos.

—Severo y tu, jvete a la puñeta!

Euskaldun lekeitiar arrantzaleak erderaz ari bear bere etxean... Ferrolana eta bere senarraren alkarrizketa au askotan aitatu

Lekeitio ha tenido una gracia especial para poner en solfa los grandes y los pegueños acontecimientos de la Villa.

Hay repertorio interminable de canciones, que los lekeitianos gustan cantar en sus reuniones de sociedad.

Aquí voy a recordar solamente una que tuvo un eco extraordinario en ambos lados de las trincheras durante nuestra guerra civil última, y que desde ellas se extendió por todo el País Vasco.

Es aquella de:

*«Antero'n txamarrotia,
Singer'en bibotia,
aretzek ei dauko, ei dauko
preso tximiñoia...»*

Aniero y Singer eran pescadores lekeitianos, habituales pescadores de merluzas en seco...

Aquella tarde de que hablbamos el patrón del pailebot «Manuela» llegaba a casa herido de muerte.

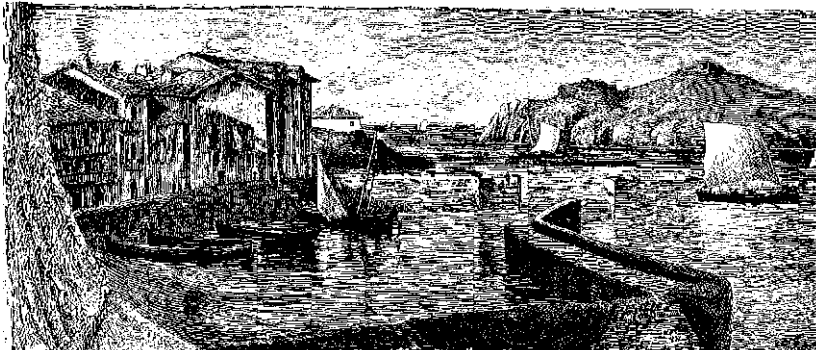
Enfermo y al cuarto día murio, dejando a su viuda con siete churumbes colgados de sus faldas.

La liberalidad de don Pascual Abarroa (Pascualito para los lekeitianos) había creado una Escuela de Nduiica.

Lekeitio'ko kaia «Manuela» barkua egin zanean (1891).

Gracias a esta Escuela, pudo el pequeño Eustaquio hacer estudios de piloto.

Hizo los «dias de mar» por esos mares de Dios, y, al llegar a la mayoría de edad, reclamó para sí el barco de su padre, para perderlo en alta mar...

Pasaron los años. Mando toda clase de barcos, con velas y sin ellas...

En el año 1927 lo vemos salir de Pasajes camino de Terranova al frente de un barco de 1600 toneladas, con 64 hombres a bordo.

Es uno de los dos que ha montado y armado la P.Y.S.B.E. para reanudar, al cabo de doscientos años, la pesca del bacalao.

La P.Y.S.B.E. había recurrido a la Btetaña francesa para buscar los hombres que nos enseñaran a pescar y preparar el bacalao. Estos no se esforzaron con exceso y los capitanes (la oficialidad y la gente de máquinas era nuestra) a los dos años manifestaron a la Compañía que podían hacer el trabajo ellos solos sin ingerencias extrañas...

Había yo cumplido los quince años y vivíamos en Lazkano.

Este detalle tiene su importancia, porque es el momento de buscar

izan degu geure etxean. Zenbat aldiz ez ote nuan ikusi, eta neure begiz ikusi ere amaika urte nituela, andra txikitxo ura, zimurrez betetako arpegi triste arekin, nere amama Pillipa'ri laguntza eske...

Dendaren erdian maitxo bat, naiko zafal baiña oso motza. Zesteruak egindako aulki motzak. Mai orretan jaten zuten eta mai orren iguruan tertulia egiñ gau-etdiraiño. Bertan jan, bertan egon, bertan bizi.

Lo egiteko, goiko bizitzara.

Lo egiteko, bakar-foakarrik.

Senarra itxasoan zebillenean (beti, alegia), apalondoan, lagun-mordoa biltzen zitzaion, dozenerdi bat, Pillipa'ri mai inguruan. Sorgiñak astintzen zituzten gauero eta itxasoko gertaera zaarrak.

Ba zan lagun aien artean Benita bat, sorgiñ-izenekoa bera ere. Beiñ baiño geiagotan ikusi omen zuten, izara zuri bat soiñean, gaueko arrantzaleak ikaratu naiean.

Benitakin foatera etorri oi ziran Leona «Morrón», Mikela «Koxia», Agustiña «Kapurotar» (gtbela kapurotarra baiño aundiago zuelako) eta Mari «Txone», billera aren aitzakiakin, kaiña-kopatxo bat edatera.

«Andra-Mariñasinekoak» giñan gu.

Gau foatean, Iñauteriak ziran, baztar guztiak maixiatzen ari zirala gure atsuok, denda aurreko atarian sartu eta onela abestu zien barrukoeri marmo batek:

Si, Si, Andra Mariñasi;
No, no, no, no, Bartolo Arropaingo;
Ua, ua, Erramon Bolua
ta aren alafoa
Leona Trokua.

Nere amamaren asarrea...! Aulkitik jeiki eta mostradore-gaiñeko kilo-pisua artu zuan eskuetan Pillipa'k. Ordurako marmoak alde egin zion:

—^Lotsagaibe galanta...!

Bere Arropain'go famili guztia ez zion ba solfan jarri...!

tripulacion para reanudar en Terranova la pesca del bacalao, olvidada hacia 200 años, nos vamos a encontrar con una sorpresa: fue el Goyerrri guipuzcoano quien suministro la mayor parte de esa tripulacion...

Lazkao, Beasain, Ataun, Zaldivia, Olaberria... dieron los primeros tronchadores, saladores y rederos de la pesca del bacalao...

Un capitán lekeitiano casó en Baracaldo con una joven de Lazkao que se lo llevo al Goyerrri.

Todo se explica. Este capitán, cuando necesito hombres para Terranova, los busco en el entorno en que vivia...

Lekeitio.

Gertakizunak solfan jartzeko abilitade bereizia zuten lekeitiarrak. Erderaz bezela euskeraz ere, naaste-borraste batean.

Ona emen neronek neure ume-aroan Lekeitio'n ikasitako foatzuek:

Imprentero quiere casar
y no safoe con quien.
Eusebia no le quiere
y no sabe lo que hacer.
Imprentero, txapel txiki
Eusebi'ri itxoten;
Eusebi etorri ez da
atetan txis egiten...

Imprentero erdalduna zan eta Eusebi lekeitiarra.

Ona beste, pintore erdaldunakin zebillen neska zaar bateri:

Ankeliña caxate,
no seas iñusente,
aunque sea con el pintor
y saforas lo que es amor...
Ankeliña caxate,
no seas iñusente.

Benito «Kukumarro» arrantzale mutil-
-zaarra zan eta Langreo, asturiar emakumea:

Benito «Kukumarro»
nobixia topaten.
Topa dau,
topa dau,
Langreo'n alabia
nofoixia
topa dau.

Langreo'rentzat musika eta bertso ,
asko sortu zituzten:

Langreo'k alabia
majatuta dauko,
Otaixo indianua
etorten daneko.

Kalkule uste, pues, pues, Ixirora;
ama ataraxu otzaratik kanpora...

Langreo ta Pitxarra
pertzdbetan asi,
Langreo gixajia
txirrist'ein da yausi.

Kalkula uste, pues, pues...

Musika onekin gertakizun asko abesten
zituzten. Ona ale batzuek:

Orduan egunian
Bittor etzan poztu,
Kusto'k eta Kandido'k
konekuak ostu.
Kalkula uste, pues, pues...

Orduan egunian
jan eben bokarta,
Santi barrilleruak
auskia aparta.
Kalkula uste, pues, pues...

Barrillero bale-arrantzako eginkizuna da.
Bale-arrantza galduta ere, ofizioak irauten zuan
oraindik-orain. Gaur gastatuak izango dirala,
uzte dut.

Ba ziran kanta geiago ere:

Mikela, Mikela koxia,
Trinide'n, Trinide'n alaibia.
Bilfoo'tik, Bilbo'tik ekarrikotzo
Txutxiñ'ek, Txutxiñ'ek muletia...

Ona beste bat:

Mari Galdakaiño sospaletan
sospalak batun da,
kaka albarketan...

Eta beste au:

Treotzaria emon, Mercedes, Mercedes;
Treotzaria emon, Mercedes, Mercedes;
Treotzaria emon, Mercedes, Mercedes;
baiña, niri ardurik ez...

Gertakizun xeeak dituzu guztiak. Xeeak
eta ardura gutxikoak izan arren, bersolari eta
musikalaririk ez zan palta oiek danak
jasotzeko... Eguneroko gatza eta piper-miña
ziran abesti auek.

Bi kanta geiago aitatuko ditut. Ona
lenengoa:

Lekeitio'ko San Pedro'peko
iturriaren aurrian
amalau atso despeskan dagoz
«Askatasun» baporian.
Prieto jauna alkate degu,
Agustintxu da konzejal,
Juan eta Antoliñ alguazil dira
«Rebeka» dauke kartzelan...

San Pedro'ren irudia Kofradia zaarraren
orma gaiñean zegoan, eta aren azpian iturri bat.
An dagoala oraindik, uzte dut, moillaren
ondoan. Tresmaillakin arrapatutako bokarta
edo antxoia, sarean gelditzen zan burutik trabatuta.
Aiek andik ateratzea zan «despeskan» jardutzea.
Zenbat bildur sartu ez ziguten kolkoan Juan
alguazilla zala ta... Asturiarra zan. Antolin,
berriz, euskalduna. «Rebeka», mariñel gizarajo
bat. Zergaitik jarri zioten «Rebeka» gaitz-izena?
Egun guztian «Ay mi Rebeca» esaten aritzen
zalako...

Ona bigarren kanta:

Arioplano foi pasau-ta
bat itxasora yausi.
Arioplano bi pasau-ta
bat itxasora yausi.
Ekarri,
Seberiano'k ekarri,
Seberiano'k ekarri,
Seberiano'k barran
pondo-eman da-itxi...

Antero'n txamarrotia,
Sinjer'en bifootia;
aretxek ei dauke
preso tximiñoia.
Antero'n txamarrotia,
Sinjer'en biibotia;
aretxek ei dauke
preso tximiñoia...

Foto Antton Elizegi.

Nik dozenerdi bat urte izango nituan
Seberiano'ren ontziak Lekeitio'ko kai-aurrera
egazkiña ekarri zuanean. Gertaera arrigarria
izanik, kantatxo foat merezi zuan Seberiano k.
Ez dakit nundik eta nora josi zuten Antero eta
«Sinjer» kanta Seberiano'renakin batera.

Antero eta «Sinjer» bi mariñel lekeitiar
ziran. Seberiano, berriz, patroia.

Gerra denboran zabaldu zan (anai-arteko
gerra negargarrian, alegia) Euskalerra guztian
afoesti pare au alkaturik. Itzen batzuek aldatuta,
noski. «Sinjer»'en ordezkari Kaiser, edo Apaizen eta
abar esan oi dituzte; Lekeitio'tik at ez bait zuan
«Sinjer» itzak sentidurik...

* * *

Gauak, neguko gau luzeak, izan arren,
arin pasa oi ziran foerriketa artean. Eta
berriketarik ez zitzaien palta gure dendako
atso-kuadrillari. Inguruan, gu, umeok ao-zabalik,
nagusieri begira. Amabiak jotzeko minutu gutxi
billera amaitzen zanerako. Kandelatxo bat piztu
eta goiko bizitzara igo foear lotartzeko. Ordurako
bildurra gendukan ezurretaraño sartua. Sala-
-ondoko gelatxo txikia zan nerea. Oian sartu
orduko, kan kan kan serenoa zetorren kalean
beera bere lantza luzearen kirtenakin kaleko
arriak joaz:

—jLas doce y sereno...!

—;La una y txingorreando...!

Atsoen sorgiñ-ipuiak asko ez zirala,
oraiñ berriz gaueko-zaindari onen afootz triste...
Ots-ikara sartzan zitzaidan bizkar-ezurrean
barrena. Oge-estalkiekin burua gordetzen nuan...
Nekea, orratio, gizonaren kupigarri eta ark
artzen nindun bere magalean lo.

Aitaitaren ordularia an zegoan salako
ormen txintxilik eta lo ura ere. Geldirik, alegia.

Ordularia zan nakar-pitxiz edertua eta
«Manuela»ko patroiak ekarria. Berak bakarrik
eragiten zion orduariaren sokari. Beñ izan zan
eragite orren azkena:

—Zer dezu, Donato? Arpegi zantarra
dakartzu gaur...!

—Bai, Pillipa. Txarto nator. Gerriko miña
daukot...

Gerriko miña eta gultzurrunak ondo ez...
Iru egun barru gelditu zan Pillipa alargun.
Zazpi ume bere gonetatik zintzilik.

Nagusiena, neska, amari laguntzeko
garaian.

Bigarrena Eustakio, laister Nautika-
-ikastolan sartzeko urteetan edo; baiña, iru edo
lau bearako ziran artarako.

—Mutilla bizkorra dezu eta aurrerako
lagundu bear diozu... Eskola-maixuak amari.

—Lagundu? Bai, eskerrak Paskualito'ri...
Amak maixuari.

Zein zala Paskualito?

Don Pascual Afoaroa jaunari esaten zioten Paskualito Lekeitio'n. Gizon prestu onek gauzak egin zitun errian: moilla berria, soineko garbiketarako leku bereziak, Nautika eta Latiñ ikastolak...

Zenbat itxas-gizon (kapitan, pillotu, makinista...) sortu ote zitun Ikastola onek, bestela mariñel utsetan geldituko ziranak...

Eustakio'k egin zitun Nautikako ikastaroak Paskualito'ri esker. Eta amasei urte betetzeko, ikatz-barku zaar-aundi batean abiatu zan munduan zear itxasoko egunak bete aal izateko.

Nautikako ikasketak egin da gero, irureun egun bete bear dira itxasoan pillotueri laguntzen, pillotu-agiria lortu baiño leen.

Amak lagundu zion itxas-ontzira eta kapitanaren eskuetan utzi ume mukizu bat besterik ez zan ura...

Ogeita bat urte zitun, nagusitasuna legeen aurrean lortuta nunbait, «Manuela» bela-barkuen jabe egin zanean. Bere aitaren barkua, alegia. Ordurako itxaso zabaleko baztarrak ikusita zeuzkan.

Andik laister, suerte txar batek jota, galdu zuan betirako bere ontzia Atlantiko itsasoan, Galizi partean. Eskerrak eurentzako babesa ingles barku batean billatu zutela.

Gerora pillotu baporeetan, kapitan bela-barkuetan berriro, kapitan bapor eta motorreko itxas-ontzietan...

Bitartean, ormako ondulariari etxean zeinek eragiñik, ez.

«Manuela» ontziko patroia ill zanetik ez da eriojurik ibilli geiago (30).

Pasa ziran urteak eta eldu gera 1927'ra.

Itxas-ontzi baten kapitana da Eustakio eta 60 gizaseme ditun ontziarena. Kapitana izan arren, estu dabill.

—I aiz emen argalena, Louveilli, ik jetxi foearko dok eskotillan beera. Prantzesak oraintzen zeudek danak lo.

Lotu diote gerritik txikota eta jetxi dute Louvelli argala, makinisteen buru bera, beeko almazenera arrautza-lapurretan.

—Arrautza-lapurretan eta kapitana bitarteko... ?

—Bai jauna. Ez gaude eleberri foat egiten, egi utsak esaten baiño.

—Nola leike...?

—Ara nola:

Terranoba'ko itxasoetan dabilta, bakaillau-arrantzan, Pasai'ko PYSBE'ren bi 1.600 toneladako ontziak: bata «Alfonso XIII» eta bestea «Euskalerrria». Pasai'tik irten dute; baiña, donostiarrak dira jabeak.

Euskaldunak garai batean Terranoba'ko itxasoetan maixu ziran 'bale-arrantzan bezela bakaillautan ere. Badira, ordea, berreun urte bakaillaurik arrapatzen ez dutela.

Berri^berritik asi bear.

Bakaillau-arrantzan ikasteko laguntza billa Frantzia'ko Bretaiña'ra jo bear. Andik etorri ziran barku bakoitzera arrantza-patroia eta beste berrogeita bost lagun.

Beste amabostak emengoak ziran: kapitana, pillotuak, makinistak, kontraiaxua eta mariñelak. Amabost patroifrantzesaren menpean, eta jan-edatekoak giltzapean guztiak.

Ara zergaitik ari diran arrautza-lapurretan, kapitana buru.

* * *

Eguneroko gora-berak idazteko kapitanak barkuan darabilen idaztiñoa «Cuaderno de Bitacoras» deritza.

Kuaderno orretan kapitanak idazten duana, orrek legearen aurrean indarra du; bera bait da argi-bide eta arrazoi-bide, idaztiñoa alegia. Notario baten antzera jokutzen du ontziaren kapitanak, itxasoan dabilzenez.

«Cuaderno de Bitacoras» bateri begira nengoa:

—Aizu, aita, emen askoetan bi itz bakarrak, beti foerdiñak, irakurtzen ditut...

—Zer itz...?

—«Con tafolon».

—Bai.

—Eta, ori jartzen dezun egunetan ez dezu besterik idazten...

—Ez.

—Zergaitik, ez...?

—Egun oietan ez nuan izaten ezer idazteko-ta...

—Zer esan nai dezu itz oiekin: «con tablon»?

—Arrantza-patroia mozkortuta zegoala.

—Eta...?

—Ura mozkortuta zegoelarik, ez genduan arrantzarik egiten.

—Zer egiten zenduten ba...?

—Egon.

«Con tablon» itzak maiz agertzen ziran idaztiño artan.

Gixa orretarra egin zuten sei illabeteko kanpaiña.

Lenengoa.

Eta bigarrena.

Eta imgarrena.

Eta laugarrena...

Azkenik, bosgarrenerako, kapitanek itz egin zieten nagusieri garbi:

—Auek gu galbidean jartzeko dabilta, eta auek egiten dutena geurok ere egingo genduke auen laguntzik gabe.

Urte artan amaitu ziran bretoiñak PYSBE'ko itxas-ontzietan.

+

Lekeitio.

56

Eustakio'k, bere itxasoko ibillaldietan, maiz jotzen zuan Bilbo'ra bere barkuakin.

Arratsaldean, barruko lanak amaitzen diranean, irten oi dute barkutik gizonak errira, guardiko ez diranak.

Portuetan arandegiak ugari eta beroietara jo oi dute itxas-gizonak denbora-jpasa.

Bazan Barakaldo'n, Altos-Hornos de Vizcaya ola nagusiaren sarreratik, parez-pare aurean, El Alpagatero izeneko etxea: ardo, sagardo, kafe, pattar, tabako eta janari-mota guztiak zeuden bertan salgai.

Etxearen nagusia Lazkano'tik etorritako alpagata-egillea zan: Nikolas Areso. El Alpagatero jarri zioten izen-goiti. 1950'an, oraindik ere, etxearen aldameneko aldapari «La Cuesta del Alpagatero» esan oi zioten Barakaldo'n.

Bazuan Nikolas onek berekin etxean, Lazkano'tik ekarritako illdba, begi-urdiñ, matrailla-gorridun neskatxa. Amabost urterekin etorria, emeretzi zeuzkan Eustakio leen-da-bizi etxe artan sartu zan egunean.

Maite-miñak jo zitun biak.

Orra nundik eta nora lekeitiar kapitana Lazkano'ra bizi-izaten etorri...

Gizona biboteduna izan arren, eta Eustakio'k ille-matasa ederrak zitun sudurpean, beti. emaztearen ondoren joan oi da. Senarrak Bilbo'ra

etortzeari utzi zionean, orduan emazteak Barakaldo utzi eta berriro bere sorlekura aldatu zuan etxea...

Uste gabeko gertakizun xee onek izan zitun bere ondorenak andik urte batzuetara: bakaillau-arrantza berriro zuten gizonik geienak Gipuzkoa'ko Goierri'ko baserrietatik sortu zirala, alegia.

Nola gertatu zan...?

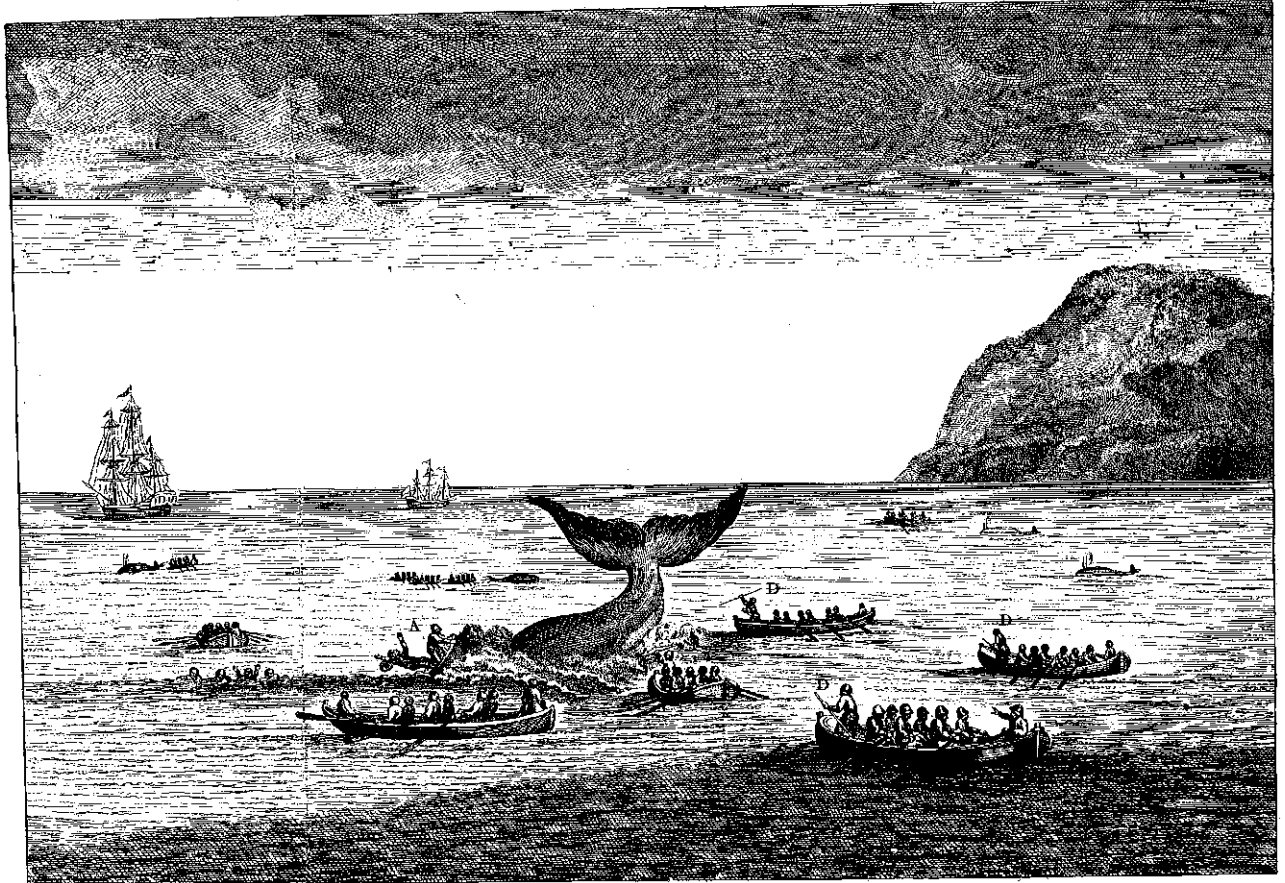
Euskaldun bi kapitanek bakaillau-arrantza bere mende artu zutenean, bretoiñari agur egiñ ondoren, arrantzale-billa asi ziran. Eustakio Lazkano'n bizi zalarik, Lazkano'tik asi zan jende-billa.

Lazkano, Olaberria, Ataun, Beasain, Zaldibia'ko baserriar gazteak eman zituzten beuren izenak Terranoba'ra bakaillautan asteko. Berreun urteetan galduta zegoan arrantza berritzeko lanari eldu ziotenak Goierriko baserriarrek, alajaiñetan...!

Ez gaude ipuiñak asmatzen, historia zeatz bat egiten, baizik. Gauza auen berri dakitenak eunka daude oraindik bizirik. Eta neroni oietako bat.

Ez da ba arritzeko bale-arrantza eta antxiñako bakaillau-arrantzan legorreko jendea billatzen badegu: Zuberoa'ko baserriarrek Doniane Loitzun'go bale-barkuetan, esate baterako.....

Baiña, bale-arrantzari buruz ari gera eta goazen berriro garai aietara. Aro Erdira.

D

TALAI-DEIA

Tala, talaia edo atalairik ez duan erririk ez da itxas-ertzean.

San Juan Talako Lekeitio'n Talai-mendi Orio eta Zarautz'en, Talaja Defoa'n, «Peña del Ballenero» izenakin berea Donostia'ko Ulia mendian eta abar.

Gorputz aundia duelako, eta ura botatzen duelako sudurretatik, balea itxasoan oso errez ikusten dan gauza da. Eta len-bai-len ikusteak bazuan bere konfoentzia erriarentzat.

Zergaitik?

Lenengo arpoiari sor bait zitzaion foalea. Lenengo arpoia sartzen zion txaluparen errira eramaten bait zan animalia.

Eta balea, gauza oso afoeratsa izaki.

Ez da ba arritzeko erri bakoitzean talaia egotea, itxas-ertzeko aitz edo mendi baten gaillurrean, eta bertan, ixasoari begira gau ta egun, gizona zaindari.

Deba'n 1685'an, talairako giza-seme bat aukeratzen zuten. Soldata Kofradiatik jasotzen zuan eta bere eginkizuna udazkenean asi eta Pazkuraiño luzatzen zitzaion: Azaroaren batetik, Martzoaren amafoosteraiño, alegia (31).

Lekeitio'n berriz, bi aste aurretik asi.

. Urrillaren amalautik Martzoaren amafoosteraiño (32).

Garai orretan agertzen bait zan gure artean izotz-arteko Sardako Balea: negu beltzean, alegia. Groenlandia eta Kanada'ko itxasoak izozten ziran garaian.

Iru alditan ordaintzen zitzaion bere alogera talai-gizonari: lana asterako egunean, urtearen aizkenean eta bukatzeko egunean. Bera kanpora joateko bazan edo gaixo bazegon, bere ordeztu beste bat jartzera beartuta zegoan (33).

D

EL ATALAYERO

No habia puerto que se estimara, sin atalaya.

La ballena respira por pulmones y tiene que salir con frecuencia a la superficie. Además, para hacerse notar, va soltando al aire chorros de agua.

Una ballena suponía una gran riqueza para el puerto que la pescara.

Era necesario estar alerta para descubrirla. Para eso estaba la atalaya y el atalayero, cuya soldada corría a cuenta de la Cofradía de MarearFtes.

La misidn del atalayero duraba desde octubre hasta marzo, que era el tiempo en que aparecía por nubes—'''tros mares la ballena, que bajaba de los hielos.

Venia sola, o con su cria. A veces en compañía del macho.

El atalayero tenía que ser hombre | experto, capaz de discernir entre la J-^~'' ballena y el resto de los animales I marinos; para así poder hacer en cada caso la señal adecuada: humo. | campana, sdbana...

Debia poseer por su cuenta un aruDDA' tejo de largo alcance y hacer guardia desde el amanecer hasta el oca- J so del sol.

Hecha la señal en la atalaya, la Co-fradia tocaba la campana y la pregonaba por todos los cantones de las calles.

E*te alboroto estaba justificado por la rigueza que suponía para todo el pueblo, la captura de una ballena.

Era obligacón de los marineros el preparar el mayor número posible de embarcaciones y equipadas del mejor modo posible.

A estas señales, todo el pueblo se convierte en un hormiguero...

Madres y abuelas acuden a la iglesia para orar. Las jóvenes se van al litoral a ver el espectáculo gratis...

Las chalupas se equipan con ocho hombres: un patrón, seis remeros y el arponero. A veces este empuña también el remo, en cuyo caso son siete los tripulantes de la chalupa.

Todas las chalupas tienen prisa. Hay ventajas para los primeros que claven el arpon.

Se organiza una auténtica regata. Al acercarse las chalupas, la ballena se hunde en el mar.

El arponero, de pie en la proa indica al patrón el rumbo que ha de seguir tras la ballena.

Todas las chalupas van tomando posiciones, para cuando el cetáceo salga a respirar...

Baita, bere sakeletik eta bere kontura, urrutirako antioju aundia erostera ere Artarako ba zan etxetxo foat ere, gizona ikusmiran egoteko eta bertan gordetzen zituzten kea ateratzeko bear ziran oteak eta beste errekiñak.

Kea zertarako?

Señale egiteko balea ikustean.

Baita ere, eguraldia bat-foatean txarrerako aldatzen zanean. Orduan, etxeratzeko agindua biakzen zitzairen, kearen bidez, itxasoan zebiltzen txalupeeri. Berdiñ, ontziren bat ondoratzeke arrixuan ikusten bazuan ere (34).

Talai-gizona itxaso-arazoetan, itxas-jakindurian, ondo jantzia bear zuan: itxasoko arrai eta 'beste afoere guztien foerri ondo zekiña, foata besterendik bear bezela bereiztu aal izateko; arrai abere bakoitzak bere señale bereizia foait zuan. Eta ori jakin bear señaleak ondo egiteko.

Señaleak ondo egitea, berriz, orixe zan bere egitekorik nagusiena (35).

Zer señale eta zerekin?

Kearekin beintzat bai. Ala egiñ oi zuten Ondarrafoia'n 1794'arte. Urte artan frantzesak sartu eta talai-gizonaren etxea erre zuten. Baita arekin batera zegoan kearentzako labea (36).

Miarritz'en (Biarritz) kearekin eta kanpaiarekin egiñ oi zuten señalea (37).

Lekeitio'n talai-gizonak izara edo ikurrin zuri bat jasotzen zuan makil baten muturrean, ikusi zutena foalea bazan. Bestelakoak baziran, makill utsa (38). Txalupak kai'barruan zeudeneko señalea zan.

Talaiako señalea ikusteakin batera, asiko ziran deika Kofradiako kanpaiak eten gabeen; baita pregoiak ere kalerik^kale, kantoi guztietan. Jendea bera ere, gazte ta zaar, gizon da emakume, baztarretako txoko guztietara eramango zuan zapi zuriren berri ona.

Eta, zergaitik ainbeste iztillu?

Baleak iges egiterik konbeni ez erri guztiari. Ikusitako balea len-bai-len arrapatzea konbeni; auzoko kaietako ontzieren aurrea artu foear.

Zenbat eta txalupa geiago eta bizkorrago prestatu, ainfoat eta arrantza seguroagoa. Baloi aundi batek, txikiak ez-ezik, aberastasunak zekarzkin ugariak errira: mingaiña, bale-foizarrak, eunka barrika-koipe, ezurrak...

Zer, ez...?

Guztientzako banatuko zan aberastasun oietatik zatitxo bat gutxienez.

Itxasotik bizi ziran eta eguneroko alogera itxasotik jasotzen zuten: arraiñ txikietik, alegia. Bixigutik, legatzetik, sardiñetik... Oiek, ordea, arraintxo txikiak ziran: kalderilla utsa. Balea, ordea, urre-gorri-ontzakoz beteta zetorren.

Talaiko seiñaleak piztu ditu erriko baztar guztiak. Kanpaiak eta pregoiak. Orra Kruz Atabal eta Pello Txilifoitu Txitxarrokaletik, txistu eta danboliñari dantzatuaz...

Umeak eta agureak, neskak eta mutillak, andrak eta gizonak, batetik bestera, presaka, korrika, oiuka, arnas-eztuka, biotz-urduri...

Erlauntza dirudi kai inguruak.

—Ariñ, semetxu. Ariñ, Markeliñ. Balea neuk ikusi dot neure begiz...

—^Bai, ama. Ekatzu arpoi ori eta estatxa. Aita nun da...?

—Amandarrira joan da, ondartzara, txalupa uretara botatzen. Ariñ, mutill...

—^Bai, ama. Agur.

—Jainkoak emon deutzula suerte on bat.

—Agur. Agur.

Mutilla kantoi-ertzetik beera ekin du kaira.

Etxe-ate guztietatik mutill gazteak eta gizaseme gordiñak ariñ-aringa, bakoitzak bere tresnak bizkarrean...

Cada arponero lleva dos arpones amarrados a la misma cuerda. Se han de lanzar los dos seguidos. Cuando los dos o uno de ellos se ha clavado, otras chalupas intentan su suerte...

Sujetos los arpones y la ballena asegurada, empieza la sangria a base de sangraderas en forma de lanza...

Todas las chalupas y los hombres que hayan intervenido levantarn su partilla en proporcidn a su trabajo.

Quando las cosas no salen bien, los daños de chalupa y personal los paga la ballena, y en su defecto la Cofradia.

Muerta la ballena, si no se hunde, la atan por la cola a varias chalupas que la remolcan hasta una rampa del puerto para vararla y subirla despues por medio de poleas. Si se hunde, es menester atarla dos embarcaciones...

La Cofradia convoca a subasta. Los mayordomos de la Cofradia y los patrones de chalupa presiden y dirigen la subasta a la luz de una candela encendida, y mientras esta dure.

Subastada la ballena se procede a su desguace y a fundir las grasas. Pero, antes de entrar en este tema, digamos algo de otros personajes interesantes en la vida de los puertos.

Ausardia bekokian eta su-bizia begietan. Ainbeste egun eta asteen buruan itxarotako unea eldu da. Eriotzarekin burrukara. Alogera ederraren esperantza biotzean...

Nola basoko umeak zezenaren aurrean...? Alaz eta geiago Markeliñ eta bere lagunak, itxasoko umeak, ur-aundietako jaun da jabe dan balearen aurrean...

Andra Dioni, Markeliñ'en ama, eleizara dijoa, Antiguako Amaren oiñetara, itxasoan biziagaitik beuren biziak arriskuan jarriko dutenen alde otoitz egitera.

Ona andra Dioni'k egin zuan otoitza:

«O jaun Tobias gaztea ungi begiratua,
guardaritzat bidaldurik Arkangelu Saindua,
eta kostara arraiña erakarrasia,
aren iltzeko egiten ziñoela grazia.
Guri ere ekarguzu urfoillera Balea,
segurkiago armaren landatzeko kolpea.
-rBiziaren gatik dugu arriskatzen bizia,
[arren egiguzu aren gelditzeko grazia.» (39).

Beste andrak, oso zaartu ez diranak,
San Juan Talakora dijoaz, bertatik beuren
gizonen burruka ikustera...

Txalupak, zortzi gizonekin geienak, asi dira
arraunean, kaitik itxaso zabalera, bale-billa.
Sei arraunlari edo zazpi, arraunak eskuetan;
popan, patroia arraun Juze batekin lematzat.
Brankan, berriz, arpoilaria, arpoiak aldamenean,
eta arrauna eskuetan.

«Aingeru Guardakoak» irten du leenen. Brankan,
Markeliñ. Ogei urte. Besagaiñeko giarrak legun
eta tinko. Aita, Pedro, lemari.

Estropadak asita daude, zeñ leenago
baleari inguratu.

—Jo, mutillak. Eman arraunari. Geurea dok balea!

Bat, bi, lau, zortzi... bata bestearen ondoren,
abanikoaren antzera itxasoan zabaltzen ari dira
txalupak, erdian balea arrapatzeko...

Aingeru Guardakoa eldu zaio ondora.

Beste txalupa guztiak gelditu dira zai. Baleak bere
gorputz-aundi-koipetsua murgildu du
ur-aundietan. Beetik joan arren, urari eragiten
dio azalean ere, arrastoa utziaz.

Pedrok ontzia darama aurrera, arrastoaren
ondoren, brankan dijoan Markeliñ'ek erakusten
diolarik nundik jarrai. Beste txalupa guztiak
urduri daude, nundik baleak irtengo...

Ona berriro balea azaleratu, amas artzera,
bere birrikak aizea bear bait dute geureak bear
duten antzera. Atzetik, kontuz eta geldiro,
gerturatu "zaio txalupa. Atzetik baiño aurretik obea
da baleari ekitea; baiña, gauzak ez dira beti gure
naira makurtzen eta datozen bezela artu bear.
Baleari atzetik eragiteak arrisku aundiagoa dakar
berek. Gaurko au alaxe gertatu da eta datorren
bezela jaso bearko.

Pedrok kiñu egin dio Markeliñ'eri. Onak arpoiari
eldu dio, arrauna utzita. Bi arpoi dira alkarrekin
lotuta, bata bestearen ondoren bota aal izateko
moduan.

Ondarroa.

Foto: Antton Elizegi

Brankan oiñ bat eta bestea tostan sendotu ditu mutillak.

Oraintxen da garaia.

Mutillak besoa atzeraka jaso eta luzatu du.
Arpoi-kirtena beatz-artean eztu-eztu.

Urreratu dute txalupa-muturra. Arraunlariak geldu,

eskuak arraunari elduta, iges egiteko zai. Aurrean, mendi-koipe-zuri-beltza.

—Jo, mutil!

Aitak semeari.

Bat-batean, arpoi luzea aidean. Sartu da aragi koipetsu artan barru-barruraino. Ondoren, bigarrena dijoakio. Barruraino au ere.

Unetxo bateko lana izan da guztia.

—Arria estatxa eta ekin, mutillak.

Txalupa igesi. Miñak eraginda baleak isatza astindu du eta txalupa kaultzeko arriskuan jarri. Murgildu da berriro balea, arpoiak eta soka bere ondoren eramanaz.

Arpoiek eutsi diote.

—Aupa, mutillak!

Irrintzika arrantzaleak.

Beste txalupa baten ingurura atera da ur-azpitik balea. Sartu diote beste bi arpoi txalupatik. Aberea, ur-azpira berriz ere; baiña, oraiñ bi estatxa daramazki bere ondoren.

Irrintzi berriro txalupa guztiak.

Irugarren txalupak, beste bi sartu dizkio. Naikoak dira. Oiek eutsiko diote baleari.

Balea kolpatu dutenean otoitza zerurantz patroiak:

«Iauna, geure arte baño geiago zureaz,
balea zauritu dugu arpoñaren kolpeaz.
Arren bada egiguzu (Iaun puxanta) grazia
sari gelditzeko arraiñ itsasoko andia.
Gutarik gara'bik zaurtzu gafoe foere indarraz,
sagadetan dafoillala buztan edo bularraz.
Edo txalupa irauli gabe gillaz gañera,
edo berekin eraman gabe urtan beera.
Arren begira gaitzatu gaitz auk guztietarik,
eskerra diezazugun itzul leorerarik.
Irabazia da andi, perilla ere andia,
begira diezazugu prinzi'palki bizia.» (40).

Balea preso dago, baiña oraindik bizirik. III egin bear da eta ez da gauza erreza. Arpoiak sartu ondoren, xaboliñak erabilli bear dira balea iltzeko. Xaboliñak kakorik ez dute eta sartu-irtena erreza dute. Txalupa guztiak saiatuko dira baleari beuren xaboliñak sartzen.

Parte artu dutenak izango dute bere partilla. Bakoitzak bere lanaren neurrian.

* * *

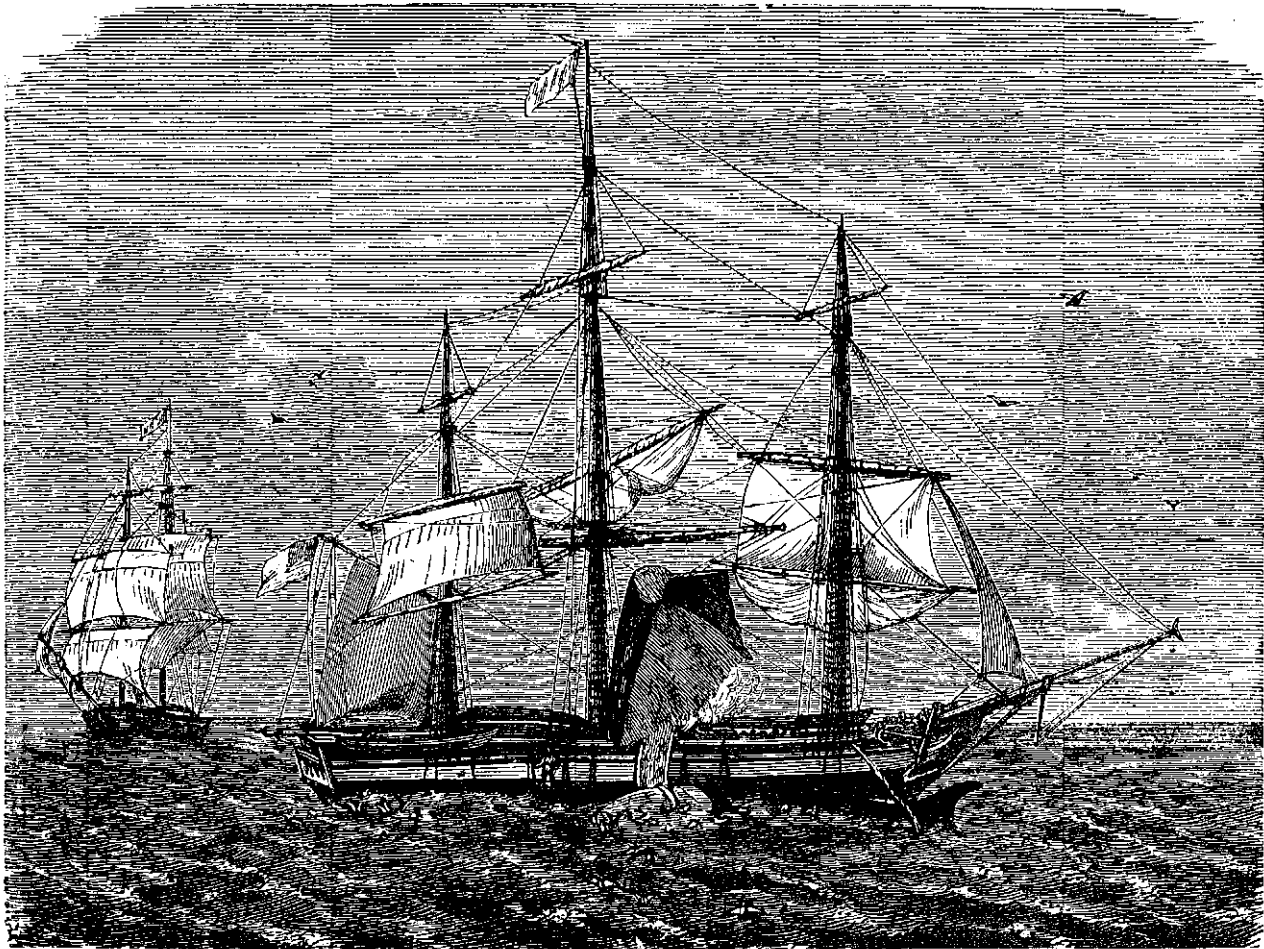
Beti ez dira gauzak aiñ errez erabakitzen. Zenbaitetan balearen buztanak txalupan jo oиду, arraunak zatituz, gizonak uretara jaurtiz eta txalupa berbera ondoratuz.

Gertakizun negargarri auetarako erri-legeak eta oiturak bere neurriak artuta zitun. Txalupa eta gizonen okerrak, balearen bizkarretik ordaintzekoak ziran, errepartoan asi foaiño leen. Okerra egiñ ondoren baleak iges egingo balu orduan Kofradiatik egingo dira ordainketak (41).

Gaurko onetan gauza guztiak onez eta zuzen atera dira. Xaboliñen poderioz odol-uztu dute balea. Aizkeneko amasetan dabill. Murgill egiten du beiñ da berriro kresala odoletan gorrituz. Zurrunbilloa azalekoa da uretan. Indarge dijoa...

Azkenik, burruka amaitu da.

Baiña, lanak ez oraindio. Leen-da-foizi Zeruari eskerrak eman.

Pedro'k berriro Etcheberry'ren otoitza:

«Tauna, dituzula esker eta laudorioa,
milloi eta milloi baño geiagoak.
Zeren egiñ darokuzun liberalki grazia,
idekitzeko andien arrañari bizia.
Gure indarrak ez ziren deus unenen aldean,
zure faborea dugu sentitu konibatean.

Ezen zure baitan tturroñ batek etsajak,
urrutik izi dezan naiz dela angaja.
Ala guri ere egin darokuzu doaña,
bentzutzeko itsasoan den sendoen arraña.
Leorrera dakarkegu egiñik sarraskia,
bizi dugu naturaren mirakulluz bazterra,
ooratzen (Iongoikoa) zuk duzula eskerra».

Eriotzaraiño erakarri dutelako, balearen burruka guztiak amaitu diranean, orduan txalupa guztien artean, atoian edo erremulkan, portura dakarte aberea. Ez da lan erreza izaten eun toneladatik gorako arraiña erabiltzen, eta gaur arrapatu dutena eundik gorakoa da, asko izan oi diran bezela. Zer poza biotzeetan, estatxak buztanetik lotu ondoren, txalupa guztiak batera, arraunean porturuntz abiatzen diranean...!

San Juan Talako'tik begira daudenak itxasoan gertatzen dana ikusi dute. Kruz Atafoal eta Pello Txilibituk dantzatu dute berriro soiñua, eta, kalejira portura doa, arrantzalien bidera.

Izan oi dira, ilda gero, ondora joaten diran baleak. Gaurkoa ez, orratio. Suertean gaude.

Ondora joaten diran baleekin zer egiñ?

Kontuz ibilli bear. Ur-azalean eutsi aal izateko balea, bi txalupa aundienetakoak aukeratu lenengo eta balearen egaletan esker-ezkubi jarri; gero, txalupa batetik bestera txikotak bota foalearen azpitik, eutsigarri bezela. Iru txikot: foat buztanaren azpitik, bigarrena buru-azpitik eta irugarrena, gerriaren azpitik.

Gaurko onetan ez degu lan auen bearrik izan.

Marea-puntakin datoz. Marea goraka dator oramdik eta ondartzan lagatzeko aukera ona degu. Gero, ura jeisten danean, balea legorrean geldituko da. Orduan, polea baten bitartez, gorago jasoko dute.

Lan onetarako puntalak, poleak eta soka lodiak bearrezkoak izan oi dira eta kai guztietan daude prest. Emen, Lekeitio'n, 138Tan balearen mingaiña iru zatitan ebagitzen zan: bi zati moillak konpontzeko eta irugarrena elizarentzat serbitzu bereizi baten ordaiñetan.

Serbitzu ori betetzeko, eliza-azpiko ordartza-gaiñean, Elizaren menpeko «manobrero» zeritzan Peri Potolok, an zeuzkan gertu soka, txikot, tornu, polea eta puntalak balea jaso aal izateko.

Baleak bezelaxe jasotzen zituzten txalupak ere balearen ondoren.

Tresna auekin batera, bazituan ere koipea urtutzeko lanean erafoiltzen zituzten tonel, batrika eta tiñak (43).

—Nor izan da lenengo arpoia sartu dautzona? —Peru Potolok ondartzatik.

—Aingeru Guardakoak. —Itxasotik erantzun.

—Zorionak, Pedro eta Merkeliñ. Ori. dok arraiña, ori...! Eun da amar tonelada gutxienez...

—Suertia izan dogu...

—Ori ez dok suertia bakarrik. Jakiñ egin bear, jakiñ...

Jaso dute aberea eliza-ondoraiño. Orain seguru dago. Ondorengo lanak, Kofradian. Kofradiako txiliña oska asita dago eta guztiak Kofradira dijoaz, kanpaiaren ondoren salmenta asiko bait da.

Mai-buruan Kofradiako maiordomoak, txalupeetako patroiak eta lege-gizona notaritza egiteko. Argizari bat piztu dute. Orrek irauten duan arte iraungo du salmentaren jokoa (44).

—Bosteun.

—Bosteun da ogei.

—Bosteun da ogeitamar...

—Zazpireun!

Argizaria itzali da. Ke-mordoixka zerura. Mar-marra jende artean.

—Nork artu dau balea?

—Anton Zantar'ek.

Anton Zantar ez zan gizon garbia. Betilleak ugari sudurraren gainetik. Papparretik ere illeak ageri. Amabi arrua bai gutxieenez aztun. Bi metro luze eta bat zabal...

Sal-erosketan iaioa. Konzentziko kejarik ez iñoiz.

Anton Zantar, bere monjiak lagun, elizara dijoa berriro.

Balea andik ateratzeko, zatitu egiñ bear.

Lenengo-ta4>at azala kendu. Oso lodia.

Nola, ordea, azal ori kendu?

Buruaren asieran, azalari zulo bat egin diote ebagi batekin batera.

—Lope, sartu zulotik soka onen muturra eta sendo lotu.

Anton Zantar'ak bere morroiari.

Lope bale-gaiñean igota dago eta txirristik ez egiteko, zurezko iltze-luzezorrotzdun oiñetakoak jantzi ditu.

Soiñean, berriz, larruzko jantziak.

Ebagiaren zulotik sartu du, Anton'ek esan bezela, txikotaren muturra korapillo bat egiñaz.

Polearen bitartez Eneko eta Azenar sokatik tiraka asi dira. Bitartean Lope eta Semen'ek tarratara bana egiten diote bakoitzak bere aldetik azalari. Era orretara jokatuaz, zati luze-estua kentzen diote burutik asi eta bustaneraifio.

Ondoren bigarren zatia, eta orrela jarraitzen dute, gorputz guztia larrutu arte.

Zati oiek ateratzeko aisto eta kutxUlo kirtendun aundiak erabilli oi dituzte. Eneko eta Azenar sokatik tiraka aridiran artean, Lope eta Semen'ek, bakoitzak bere aldetik aistoa sartzen dute azal eta aragiaren tartean. Orrela erantsi dute azal osoa, noiz-beinka baleari jira eragiten diotela.

Azal dana kendu eskeroz, lau-kuadroko zatietan ebagitzen dute labara eramateko eta an urtu. Barruko aragia eta saina aizkoraz eta aisto aundiz zatituko dute. Labarako oiek ere.

Zati oiek jasotzeko ontziak dituzte artarakoak eta labara eramateko, gurdiak eta narrak...

Utzi ditzagun bertan Anton eta bere lagunak eta goazen berriro kaira.

Jakingarri asko utzi ditugu portuan aaztuta, balearen agerraldiak ekarri digun pozaren pozez.

Foto Antton Elizegi.

E

SEIÑERUAK

Portu batean talai-gizona bearrezko bada, ainfoeste edo geiago dira seiñeruak.

Diraute oraindik gure kaietan; foaiña, oso zaarrak dira izatez. Eunka-urte asko da bere izena (eta bere izana) paper zaarretan agertzen dala (45).

Bi izaten ziran kai bakoitzeko seiñeruak.

Urte guztirako ziran. Talai-gizona, berriz, lau illebeterako bakarrik.

Seiñeruen aukeratzea urtean beñ egiten zan: Azaroaren lehenengo egunetan, egiñ ere. Kofradiako Maiordomak aukeratzeko zintun biak eta gero txalupa-patroieri agertu. Aukera ori ontzat ematen ez bazuten, orduan patroien esku gelditzen zan aukeramena.

Bere alogera iru alditan jasotzen zuten seiñeruek: artarako izendatutako egunean zati bat; andik sei illebetera, bigarrena; urtea betetzen zuten egunean irugarrena.

Gaxo edo erritik kanpora joaterik bearrezko bazuten, eurak, txalupa-maixuen baimenakin, ordezkokoak billatu bear. Seiñeruak gizon prestuak eta itxasoari buruzko gauzetan jantziak izan oi dira. Itxaso-gora-ibera guztietan jakintsu.

- Ona beuren eginfoerak zeintzuk dkan:

Itxasoari ondo begiratu ondoren, ontziak itxasoratzeko baimena eman edo kendu. Talaiara joan oi dira Lekeitio'n bertatik itxasoa ikusteko. Zalantzarik bada, txalupa-patroieri dei egiñ eta danen artean erafoaki bat artu: etxean gelditu ala itxasora joan.

Zalantzarik ez danean seiñeruak eurak erafoakitzen dute zer egiñ. Itxasorako asmoa artu ezkeroz, deiak egiñ foear dituzte

E

LOS SEÑEROS

Suelen ser en cada puerto dos señeros.

Existen hoy desde hace cientos años.

Los eligen en noviembre, y para todo el año, los Mayordomos de las Cofradías. Son propuestos a los patronos de chalupas, que han de aprobarlos; y en caso negativo, elegirlos.

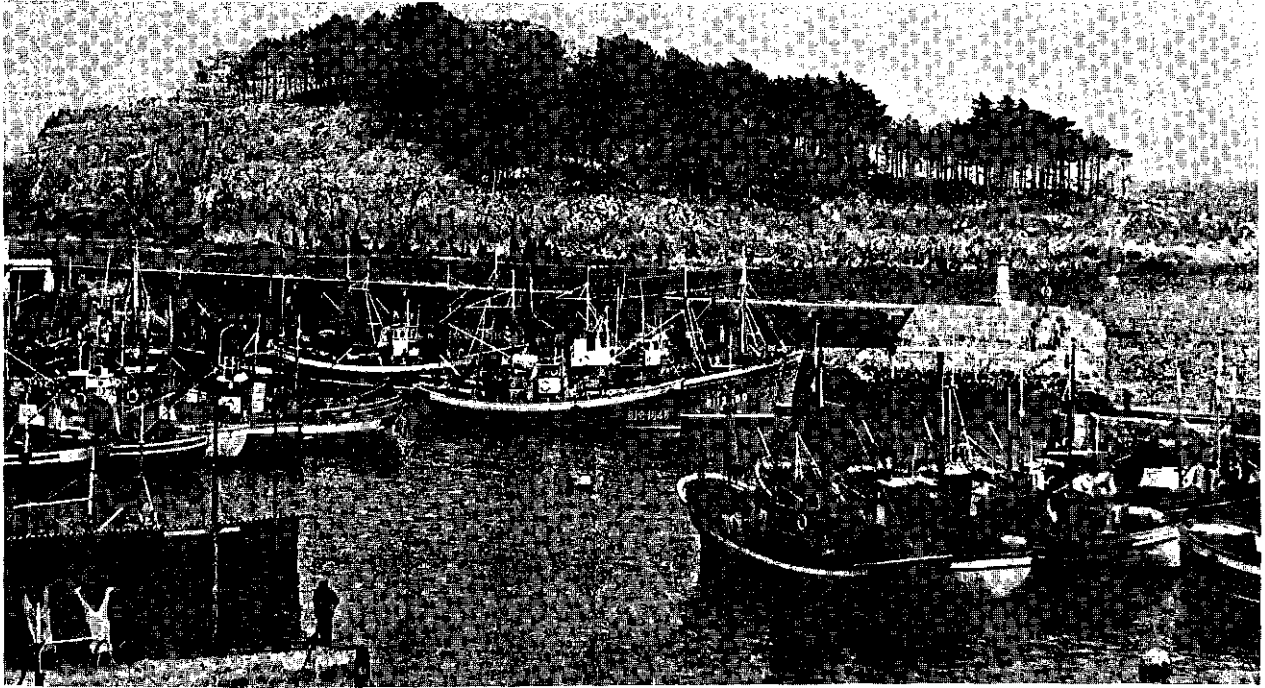
Los paga la Cofradía y han de ser versados en cosas de mar.

Todas las mañanas salen a ver el estado del mar y determinan si habrá o no, salida para pescar.

En caso de duda convocan a los patronos y deciden entre todos.

Disponen para dar los avisos de salida, de un grupo de chicas jóvenes.

Durante la pesca, si notaran cambio en la situación de la mar, levantan señal y convocan reunión de patronos. Entre todos deciden si quedar-

Lekeitio, 1950.

se o volver a casa. En este caso deberdn obedecer todos bajo multa. Si deciden quedarse, pueden irse los cobardes.

Si llegados a puerto, mejora la mar, los señeros levantardn bandera para salir de nuevo, «pues no estd bien perder sin razdn un medio de vida».

kalerik-kale eta etxerik-etxe. Lan ori egiteko neskatilla taldea daukate menpean.

Etxe bakoitzean deia egiten dute:

—Eneko, Jainkoaren izenean...

Dei auk itxas-barruko arrantzetarako egiten dituzte. Esate baterako, bixigutan joateko. Lekeitio'n ari gera eta beste portuetan ere antzera izan oi dira gauzok. Zalantzako erabakietan, botoak ataibaka batean bota oi zituzten beti. Atabaka, bi alderditan zatitutako kutxa txikia dezu. Alde batean etxea du irudietan; bestean, txalupa. Irudiak agertzen du botoaren esan-naia: etxean gelditu ala itxasora irten.

Botoak txalupa-patroiek eta seiñeruek bota oi zituzten (46).

Beñ **itxaso4barruen** daudela, seiñeruren batek itxaso-aldaketaren errezeloa eta susmoa balu, edo-ta txatkiparen batzuek legorreratzten ikusten baditu, orduan bere seiñalea jasoko du mastaren muturrera.

Seiñalea ikustean, beste txalupak seiñeruaren txalopara inguratuko dira. Txalupa bakoitzak bere botoa emango du. Botoak ikusita gero, belak jaso eta itxasoruntz edo bestela legorreruntz ekingo dute seiñeruek, beste guztieri bere bidea erakutsiaz.

Etixerako balitz seiñalea, txalupa guztiek bearko dute etxerako bidea artu, zigorrik gañean nai ez badute, beintzat.

Zalantza alturako arrantzatik balitz, bajurako arrantzan gelditzeko baimena badute. Areago portu-aurreko arrantza txikiagoe-tan.

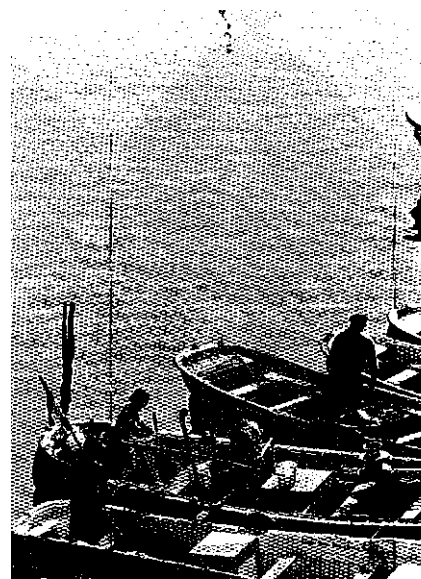
Beñ kaira eldu ezkeroz eguraldiak ontzen badu, orduan seiñeruek itxasora irten bear dute berriro, beste guztieri bidea erakutsiaz; ez ibait da egoki irabazi-bide bat, arrazoirik gabe, alperrik galtzea (47).

Talaiako gizonak (aurretik) esana daukagu) bista-luzeko antiojua erosi eta egunero talaiara eraman bear izaten zuan, andik baleari begiratzeko. Negu osoko lana zan ura. Egunsentiatik illunabarreraiño. Baldiñ, uztegabean, eguraldia txarrerako aldatuko balitz, itxasoan dauden txaluperi, kearen bidez, seiñalea egingo die etxeratzeko. Seiñalea ikustearekin batera bear zuten txalupa guztiek etxerako bidea artu.

Kea ikustean, seiñeruek beuren seiñalea jasoko zuten mastamuturrera.

Kearen lenengo seiñalera txalupak legorrera bidean jartzen ez baziran, orduan talaiatik bigarren ke-aldia aterako zuten. Eta irugarrena ere bai. Besterik gabe, talaia utzi eta kaira jatxiko zan talaia-zaindaria txaluperi barrura sartzen laguntzera.

Ontzi kanpotarrrik kaira sartu naiean, edo ondoratzeko arriskuan ikusiko balu talaiako zaindaria, artarako dagoen seiñalea egiñ bearko du (48).

Cuando el atalayero observara un cambio de tiempo hard señales de humo a los hombres que faenan en el mar, y los señeros levantardn * bandera para reunir a los hombres...

Cuando el atalayero anunciaba tem* poral, los niños de las Escuelas de Lekeitio acudian a la ermita de San(Juan Talako en rogativas...

Este recuerdo de la tormenta nos trae a la memoria un nombre: Jose Maria Zubia.

Nacido en Zumaya en 1809 y murido ahogado frente a San Sebastián en 1866.

Había salido en ayuda de chalupas en peligro; no era la primera vez que lo hacía.

De él nos quedan un arpon y un antejo de largo alcance.

Arponero y atalayero.

Oroipenak.

Ekaitzaren orruak oroipenak sortu dizkigu barnean. Aita Mari'ren oroipena eta emen jaso nai dut.

JOSE MARIA ZUBIA, Zumaia'ko semea zan. Bertan jaioa 1809'an.

Arrantzale degu bere errian 1830 arte. Orduan, odol be-roak eraginda, Ameriketako bideak egiteko ontzi foatean sartu zan mariñel...

Urte batzuek, eta diru apur bat eginda, Donosti'ra dator. Txalupa erosi du eta ibera da bere ontziaren patroia.

52 urte zitula 1861'aren udara erdian, ekaitzak San Jose deritzan txalupa, zazpi gizonezko barruan, ondoratu bearrean darafeill. Aita Mari (ala esan oi zioten gure arrantzaleari) bederatzigazte alfeoa zitula, an afoiatzen da itxasora arriskuan daudenen laguntzarako... Iru-ordu-laurdeneko fourruka foildurgarri baten ondoren iru gizon besterik ez ditu itxasotik jaso aal izan.

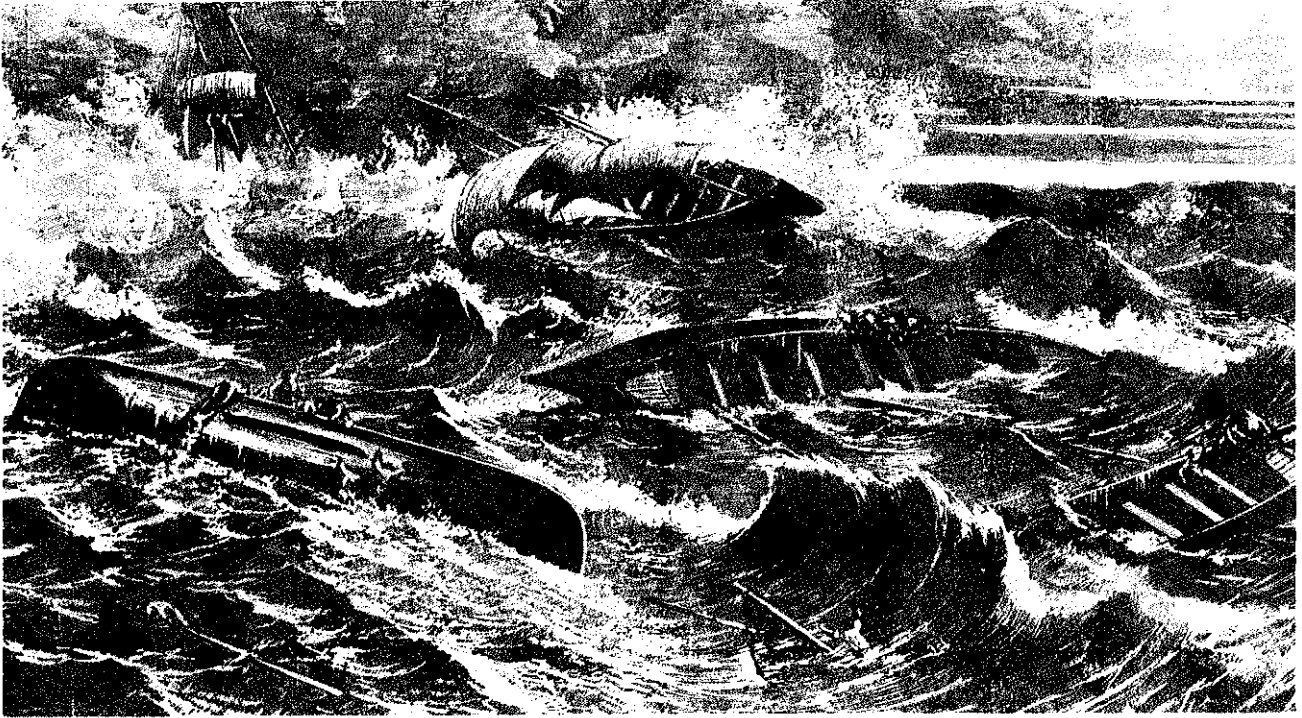
Donosti osoa zegoan Zurriola partean Aita Mari'k itxasoarekin zekarren burrukaren testigu.

Bost urte geroago, 1866'an, Ibeltzak 9, ekaitza berriro... eta txalupak itxaso-^barruan...

Aita Mari foerriro, 57 urte gañean zitula, irtenik zan, gazteak bere alboan, arriskuan zeudenen laguntzara...

Alperrik, ordea.

Lagun-urkoaren alde eman zuan 'bere bizia. Itxasotik bizia irafazten zuanak, itxasoan galdu zuan bere bizia. Donostia'k egiñ zion kai-gañean oroigarri bat. Berak utzitako gauzak bi dira: arpoi bat eta foista-luzeko antiojua. Nik uzte talai-gizon eta seiñeru izango zala beiñ baiño geiagoetan. Urrutirako antioju orrek ganbi agertzen digula, esango nuke nik. Eta arpoiak, arpoilaria (49).

Ondarru'ko «Santa Clara» kofradiako «Josefita» Txalopandiari Egindako Salbamendua

«1899-garren urteko uztaillaren bigarren eguna.

Euskaldun arrantzaliak Santander eta Asturias aldetik atuntzuan.

Galerren ikaragarria gabaz itxasoan.

Estutasun eta larritasuna ugari arrantzaliak. Potiñandiak aize eta olatuen mende.

Orrelaxe ebillen, Castro eta Santoña bitartean, Caballo deitzen jakon ingurutik 12 milla, ondarrutarren «Josefita» txalopandia.

Recordamos otra escena de tragedia y salvamento:

La chalupa-grande «Josefita» de Ondarroa en peligro de naufragio.

Al final pudo mds el mar y la volco. El yate «Goizeko-izarra» del Sr. Sota y Aburto llega en su socorro. Dos ahogados y seis tripulantes salvados.

Goizeko bederatziak inguru izango ziran,
«Goizeko Izarra» jolas-ontzija alde aretan gertatu
zanian.

Itxas bazterretik ataruntz urten naiean ebillen,
galerrenaren zartatekoei igeska.

Alako baten, ontziko foegiralea, didarka asi zan.
Didar larri kezkaz beterikua. Arduratu zan
kapitana. Bai mariñelak zurtu, bizkortu ta laster
gertu be.

Berialaxe zan mariñel bat masta nausiaren puntañ,
inguruak aztertu ta begiratzen. Lekeitiarra zan
bera: Elordi eta Zapiraindar Pelix...

Bai laster asi be masta-gañetik barru-barruko
miñez didarka: «Txalopandi bat tira bira eginda...
Txalopandi bat ondatuta. Gizonak be ikusten
dira inguruan... Gizonak foe bai, oraindik
bizirik... bat... bi... iru... lau.»

Kapitanak ez efoan asti edo denporarik galdu.

Masta-gañeko mariñelak emoten efoan lekuruntz
zuzendu eban «Goizeko Izarra».

An ebillen txalopandia olatuen mende.

Bat, bi, irutan be ostendu edo ezkutatu zan
kapitanaren begien aurretik. Bana mariñelak
igarten eben, zer gertatu zeikian, eta zur zebiltzan.
Begiak zorrotz eta gogo zorrotzago.

Eldu ziran alako baten txalopandiaren ingurura.

Txikotak askatu eta bota eben laster uretara batel
txiki bat.

Lau gizon sartu ziran foertan, adorez beterik,
eriotzaren kezka foarik, itxaso gañean noiz itoko

ebiltzan arrantzaliei laguntzeko garrez. Aize ta
olatuei aurre emonaz, arriskuz beterik eldu ziran
alako baten txalopandira.

An ebiltzan estu ta larri, atzapar puntetatik be
odola darioela, ala foateri eutsi ta ol zati edo
erremuei oratuta, alan moduan, eriotzaren
erpetatik ezin iges egiñik, «Josefita»'ko
arrantzaliak.

Estutasun aretan, batelekoak zurbilduta geratu
ziran, otzikarez beterik, atzeko intziriak eta
didarrak entzutian: «Ez gugana urreratu. Sei
gizon itotzea obe da, amar foaño-ta...!»

Baña bateleko mariñelak ez euken, ez laguntzeko
pentsamenturik, nai ta eurak foe ito. Urreratu
ziran ta gizonak jasoten asi be bai. Jaungoikuak
daki nundik ateratako indarrez, sei gizon
bateleratu zituen. Saspigarren igotzerakuan,
eskuetatik lapras egin, solta ta onduratu zan
geiago ez ikusteko. Zortzigarrena aspaldi ito zala
agertu eben bestiak.

Goizeko lauretan tira bira egin eban «Josefita»
txalopandiak, itxas gañean ebiltzala; zortzirak
inguruan begiztatu ei eben urrunean «Goizeko
Izarra». Baña euren didarrak eta intziriak aize
ta olatu artean galdu, beste ordu bete luzean
ez ikusteko.

Zenbat negar eta arren!... Zenbat estutasun eta
larrialdi!, Zenbat sispuru ta oroimen!, Zenbat
otzikara ta etsipen!, Zenbat kezka!... Zenbat
min eta itotasun!... Zenbat otoi Antigua'ko
Amari bitarte orretan! (49'). Itzez-itiz artua.

BALE-ARRANTZARAKO LANABESAK

Bi tresna aitatu ditugu bearrezkoak bale-arrantzarako.

Biak dira burnizko eta biak dute egurrezko kirtena: arpoia eta xaiboliña.

Arpoiak:

Arpoiak mutur zorrotza eta bi ego ditu mutur-muturrean aragian sartu ondoren bertan katigu gelditu dediñ.

Burnizkoa.

Bere luzeroa, 60'tik 70 zentimetroetara. Aurre-partea trinkoa du; atzekoa, berriz, utsa, kirtena sartzeko bertan.

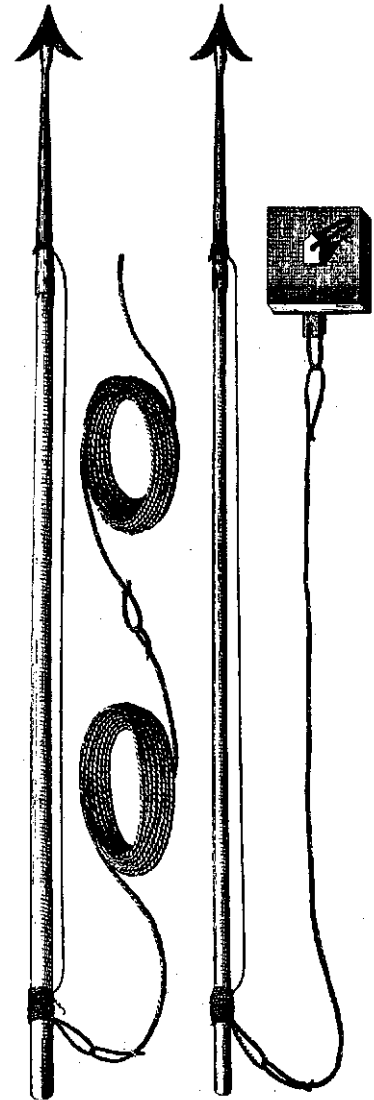
Kirtena, pagoa, metro bat eta irurogei zentimetro luze. Lau zentimetro lodi.

Burnizko arpoi onek badu begi bat ere soka lotzeko. Soka ori gero kirtenak zuen beste zulo batetik pasa oi zan.

Orain bosteun urte arpoiari lotzen zaion sokaren luzeroa 70 kanako bear zuan izan. Ogeitamar arikoa, gutxienez. Neurri oiek bear zitun estatxa batek, bearbezelakoa izateko.

Soka edo estatxa bateri bi arpoi lotzen zitzaizkion: bata sokaren muturrean; bigarrena, muturretik amabost metrora. Bigarrenak amabost metroko soka izango du beretzat.

Era orretara, arpoilariak balearen aurrean bere burua ikusten duanean, bi arpoi.izango ditu esku-artean. Batekin uts eginda ere, beste aukera bat gelditzen zaio eskuetan.

**INSTRUMENTAL DE LA
PESCA BALLENERA**

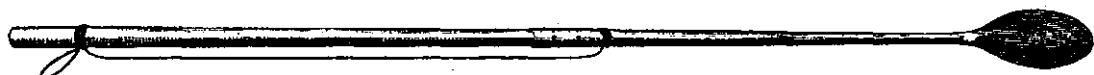
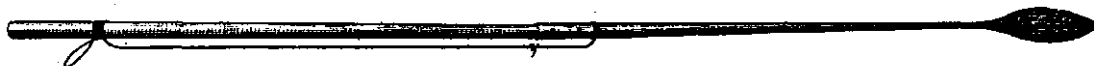
Arpones: son de hierro con asta de madera de haya. El hierro tiene de 60 a 70 cm.

La madera, 160 cm. de largo por 4 de espesor.

Se atan dos arpones a una misma cuerda.

El segundo, por medio de un nudo corredizo.

Sangraderas: tienen forma de lanza. Muy largas: el hierro tiene 160 cm. de largo y la madera de 2,50 a 3 metros.

Van atadas a una cuerda de 15 metros que sirve para recuperarlas, despues de clavrselas a la ballena. Pala afilada: sujeta a un mango de

Aizkora edo pala zorrotza:

Oietzaz gaiñera, aizkora edo pala zorrotz baten antzeko tresna, egurrezko kirtenakin au ere; baiña, sokarik gabe (51).

madera muy largo. Parecida a un hacha en forma de pala. Sirve para cortar las aletas a la ballena, cuando no hay otro procedimiento para dominarla. Operacion muy arriesgada.

Kako luzea:

Beñ arpoi eta xaboliñen lanak bukatu ezkeroz, kako luzeak bear dira, kirtendunak auek ere, baieari eltzeko.

Leenago aitatu ditugun tresnak galtzairu garbiakin egiñak dira eta bizarra kentzeko labaiña baiño zorrotzagoak. Guztiak ardua aundiakin zainduak.

Xaboliñak:

Xaboliñaren aoak gaztaiñ-orriaren antza du. Lantza baten itxura, alegia.

Xaboliñaren burniak metro t'erdi badu luze eta kirtenaren makillak beste bi t'erdi edo iru. (Terranova'ko bidea asi zutenezkoak dituzu aiñ luzeak) (50).

Esana daukagu nola, beñ arpoiak sartu eta katigu gelditu ondoren, odol uztutzeko, baleari xaiboliñak botatzen zioten, sartu eta atera.

Xaboliñari ere, arpoiari bezela, soka lotzen zaio; baiña, soka onek ez du amabost edo amasei metro besterik luze. Soka orren bitartez, baleari xaboliña sartu ta gero, atzera biltzen da, berriro botatzeko etenik gaibe balea odol-uztu arte...

Xaboliñ uts batekin zulo asko egiten zaizkio baleari.

Txalupa bakoitzak bost arpoi eta iru xaboliñ eraman oi ditu.

Bearrezko dira baita ere esku-kako txikiak, azala ebagitzeko une artan aragiari eltzeko; aistoak, zer esanik ez; eta aizkora txikia estatxaren soka ebagitzeko, baleak ur-azpitik tiraka txalupa arriskuan jarriko balu.

Balde foatean, oso kurioso jarria, soka luzea. Ori ere bearrezko.

Orra zenfoat gauza txalupa bakoitzean. Gauza bat aztu zai-gu eta ona: pelotarien beso indartsu bat, bi begi bizkor eta buru argi bat.

Gizaseme ausart eta trebe bat, alegia.

Auxe gauzarik bearrezkoena, besteak beste.

* * *

Tresna eta lanalbes-arazo onetan ardura aundia erabilli oi ^zuten kaietako lege zaarrek. Portu bakoitzean bi patroï aukerutzen zituzten beste txalupa guztien tresnak aztertzeo, ondo ote zeuden. Tresna guztiak bear zuten egokiak izan eta era onean egon. Bestela, zigorra zuten txalupa-nagusiak.

Zergaitik ardura ori?

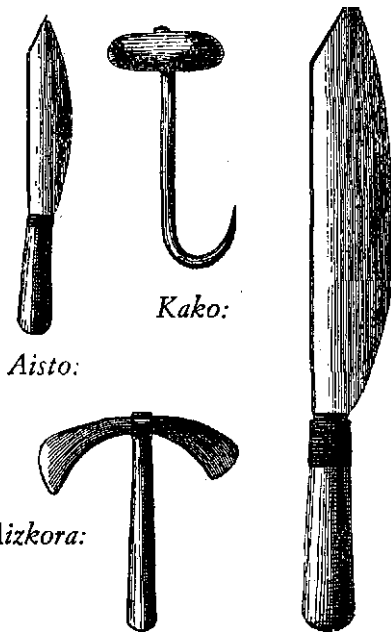
Bale-arrantza erri osoarentzat zan onuragarri. Bear-ez-bezelako estatxa batengatik arpoiz jotako balea galdu zezakean, erri osoaren kaltean. Baten ardura-ezak, okerra guztientzat. Orra zergaitik lege-zaarrak aiñ zeatz jokutzen zuan.

Okerra gerta ez zediñ.

* * *

Euskaldunak Terranoba'ra bidean jarri ziranean ontzi be-reiziak egiñ zituzten bale-arrantzarako. Baiña, Euskalerrian bertan edozeiñ ontzirekin irten oi zuten bale-arrantzara.

Otros utensilios: *ganchos pequeños de mano para sujetar la piel cuando se va a coriar a tiras. Cuchillos y hachas de todos los tamaños.*

Un balde y dentro de el todo el cordel necesario para el arponeo y recuperacion de la ballena.

Añadid a todo eso un brazo fuerte y dgil de pelotari.

Siempre pusieron gran cuidado eh la preparacido de todo el instrumental, especialmente de los apa-

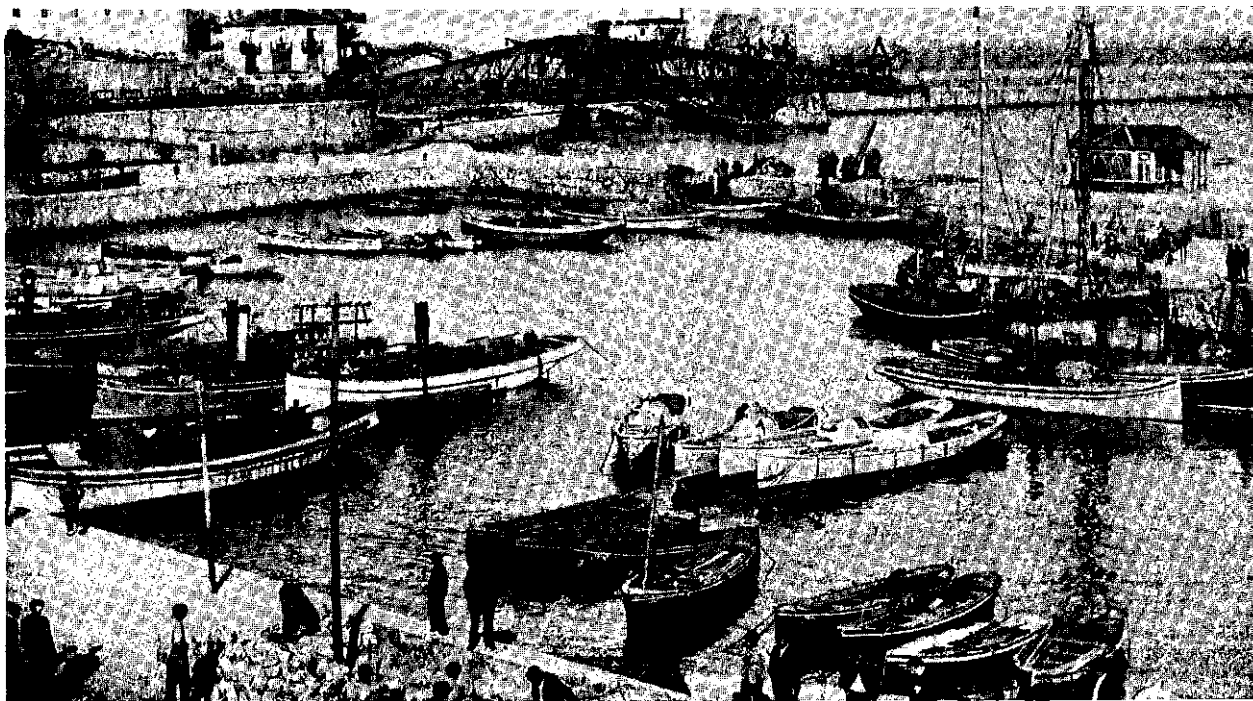
*'N^/os para el arponeo. Se castigaba
| su mal estado. Porque la perdida
| de una ballena por el mal estado
| del material era un pecado tecnico,
que repercutia en toda la pobla-
^cidn...*

*Cuando pescaban en Terranova usa-
ban embarcacioh.es especializadas;
pero, en casa servian las mismas
que empleaban para otras pescas
menores: merluza, congrio, besu-
go...*

Orretxegaitik bixigutan, edo legatzetan, edo sardiñetan irte-
tzen zutenean, beti eraman oi zituzten beurokin bale-arrantzarako
bear ziran arpoi, xaboliñ, estatxa eta afear...

Gai au sakonago eta zeatzago aztertuko degu geroago: gu-
re arrantzadeak Galizitik aurrera Terrandba bidean ikusiko ditu-
gunean.

Baiña, oraiñ auek utzita goazen Anton Zantar eta bere
morroiek ari diran lana ikustera...

Castro-Urdiales, 1920 (?).

KOIPEA URTUTZEN

Anton Zantar'ek eta alogeran artutako beste bere morroiek zatifcu dute foalea.

Azala eta aragiak alde batetik.

Mingaiña bestetik.

Bale-foizarrak eta ezurrek beste irugarren mordoan.

—Bale onetatik —dio Anton'ek— gutxienez eun barrika, lareun liforakoak, aterako ditugu.

—Orrenlbeste, bai?

—Geiago.

—Ez dot uzte...

—Egingo dizut posturia...

Anton'ek arrazoi: eun da amar barrika bete zituzten koipez. Lege-zaarrak (52) onela erafoakita zeukan: barrikak guztiak neurri berekoak bear zuten izan. Bakoitzak, lareun libra: berreun kilo gutxi-gora-foera.

Koipetik gaiñera beste 250 foale-foizar agoaren alde bakoi-tzetik atera zituzten. Bosteun, alegia.

Bale-foizarrerri oso arrera ona egiten zieten merkatuan. Emakumeen korseak, soiñekoen beste eutsigarriak, txapel bereziak, abanikoak, aisto-kirtenak eta albar egiteko aukerakoak ziran (53).

Balearen ezurrez era askotako gauzak egiñ oi zituzten: bizkar-ezurrekin aulkiak; beste ezurrekin, foerriz, ate eta **leioHburuak**, etxeko ageak, soroetako esiak...

Orra erri batentzako zenfoat afoerastasun!

Eta, mingaiña?

EL FUNDIDO DE LA GRASA

Se funden a la vez la grasa de la piel y la de la carne. Por otro la la lengua.

Esta daba la grasa mds fina empleada para engrase de maquinaria delicada, como los relojes.

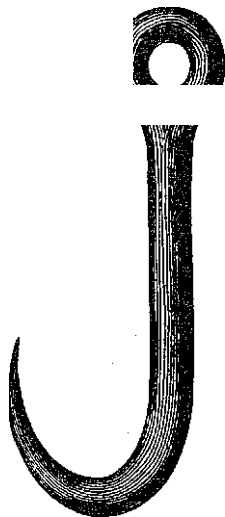
La carne no se comía entre nosotros; sino que la fundían para grasa. Para ser comida, se exportaba a Francia.

Ademds de grasa una ballena tenia 250 barbas o «ballenas» por cada lado de la boca, que servían para 7 corseteria, abanicos, cuchillería, et-n cetera...

Los huesos se empleaban para vigas, dinteles... Con las vertebras construían asientos y sillas.

Para el fundido de la grasa se construían a las afueras del pueblo una tejavana con los hornos.

Restos de hornos vascos van apareciendo en Canadd cada día en mayor abundancia.

El horno y la caldera

El horno se construia de ladrillo. Cuadrado. Una cana de altura y cana y media por cada lado.

PoV arriba llevaba un agujero redondo para colocar la caldera; y otro en la parte baja por un costado para introducir en el el material de ignicidn.

El fuego se iniciaba con carbón vegetal y se continuaba con los residuos de la fundición de la grasa, que ardian mejor que el carbón.

Las calderas eran de cobre y de tres medidas: dos pipas, una pipa y media pipa.

^Cada pipa media 450 litros.

El Fuero mandaba que las barricas

Ori ez zan Anton'entzako. Irutik bi zati erriarentzat, moillak konpontzeko. Irugarren zatia, elizarentzat «manobreroa» eta bere tresnak mantentzeko ordaiñetan. Mingaiñetik atera oi zuten koiperik fiñena eta bereziarena. Erloju eta mekanika gaietarako aukerakoena (54).

* * *

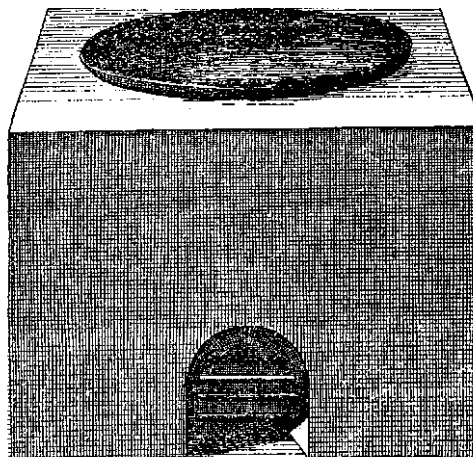
Baiña, ikus dezagun zer egiñ duten azal eta aragiekin. On-do zatitu-ta gero, labara eraman dituzte gurdi eta narretan. Askorentzako alogera.

Koipedun aragi orrek seinu zuan izena eta seinu urtutzeko, erritik-landa aterpeak egiñ oi zituzten. Aterpe oietan labeak jaso seinu urtutzekoak. Labeak erri^barruetan egiñ ezkerok, keak eta atsak eragazpen eta molesti asko sortzen bait zuten.

Lumera izenakin ere aitatzen dituzte labe eta kaldara oiek. 1415'an Donostiko lege batek, erritik kanpora bear dutela agintzen du. Lekeitio'n ere berdintsu.

Gure errietako labeen aztarranik ote danik ez dakigu; baiña, Kanada'n badira euskaldunek egin zituzten labeen arrasto eta erreusak.

Labea:

Labeak ladrilluz egiñak zeuden. Lau kuadrokoak ziran; alde bakoitzetik kana t'erdi zabal. Gora, berriz, kana bat. Beeran, lurraren parean, zuloa barrura, bertatik ikatsa sartzeko eta sua egiteko. Bertan bi barra burnizko, lurretik jasoak, gañean koipearen txingarrak erretzeko, oibeak bait dira ikats-egurra beftera baiño. Gaiñetik ere zuloa zuten beeraiño, kaldara jartzeko (55).

Kaldara edo eltzeak iru neurrikoak izan oi ziran. Batzuek bi «pipa» koipe jasotzekoak. Besteak, pipa batekoak. Irugarrenak, pipa erdikoak.

«Pipa» bakoitzak 450 litro zitun, ibi barrika inguru.

Eltzeak urraidazkoak ziran: kobrezkoak, alegia. Lodia aunditasunaren proportzioan: bi beatz lodi, bi pipakoak; beatz bat, pipa batekoak; beatz-erdi, pipa erdikoak (56).

Erriko atetik kanpora dagoen labean urtu dituzte azalak, saiña eta erraiak ere bai.

Sua egur-ikatsakin asi badute ere, gerora urdai-txingarrekin eutsi diote eta orrela ikatsik erre bearrrik ez.

Aistoak:

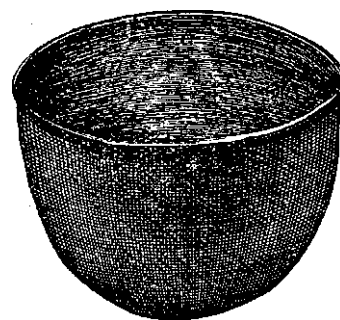
Aistoak erabili dituzte mota askotakoak: txikiak eta aundiak, okerrak eta zuzenak, kirten-luzeak. Aisto aundiak metro-erdi bat luze izaten zuten eta kirtenak berak metro t'erdi.

Zatitu ondoren, zati oiek andatan artu eta labean sartu, eltze barruan.

Seina urtutzen danean, urtu ala, lau-kuadroko egurrezko ontzi batera eraman. Laibe inguruan dago gerturik. Ontzi orretan

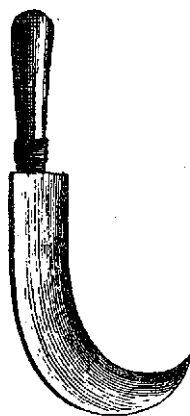
Eltzea edo kaldera:

para la grasa fueran de 400 libras.

Cortan la piel de la ballena en tiras desde la cabeza hasta la cola. El resto, la carne, en trozos.

A la caldera llegan trozos de 20 cm. de lado.

La grasa derretida se vierte en una tina de madera que contiene agua hasta media altura. La grasa flota y el resto se hunde en el agua. De la tina, a través de un filtro, se pasa la grasa a las barricadas.

ura dago erdiraiño eta bertara koipe-urtua botatzen danean, zafeor guztiak beera dijoaz eta koipea ur-gaiñean igari gelditzen da. Txo-txa feadu zulotik koipea ateratzeko. Koipea galbaitetik pasa eta barriketan gorde. Noiz-beinka ur garbia aldatu eta azpiko zaiborrak atera (57).

Koipeak garbitzeko:

Beste era onetara ere egiñ oi zuten koipearen garbiketa: Burruntzali aundiekin, edo tangartakin (baldeak, alegia) urez erdiraiño feetetako barri'ka batera bota koipea. Gero, barrika artatik beste batera pasa, au ere urez erdiraiño. Andik irugarren barrikara, koipea garbitu arte.

Garibitutakoan, orduan gordetzeko barriketan ixuri. Seina bera, gazituta, foeste gabe, gorde izan oi da barriketan (58).

Eun da amar barri'ka dituzte Anton eta bere lagunek. Atera dituzten koipeak klase eta mueta askotakoak dira: zuria, oria eta gorria.

Iruetatik onena zuria da, feera bait da koipetsuena. Txarrrera, gorria. Anton, ordea, zuri eta gorrikiakin oriak egiten aibilla Ja. Egia esango badegu, naasteak edozeiñek egiten zitun. Anton'ek ere bai.

—Anton, koipe oritik zenbat barrika...?

—«Dakixenak, bakixela».

—Zer esan dozu...?

—«Azak, ederrak» (59).

—Baiña, Anton, laguneren artean ez gaude ala...? Zergatik esan ez...?

—Arrazoiak neuriak, eta eurak naikoak.

Anton Zantar orrela jartzen danean, ez dago itzik bear bezela aceratzetik iñundik ere. Bai, ba, baleatik ogei foarrika ori atera foaditu, bere naasteakin beste berrogei atera baietz...!

Pakean utzi bearko.

Zertarako erabiltzen da bale-koipea?

Lenengo-ta-foat, argitarako. Argi zoragarria egiten du. Argitarako beste gai oberik ez da (argizaria ez bada) oraindik sortu. Etxea guztiak eta uri nagusietako kaleak bale-koipearekin argitzen dira. Argizaria baiño askoz merkeago eta beste koipe guztiak baiño dbea. Elizeetan ere koipe ori erabiltzen dute argitarako, olioaren orde.

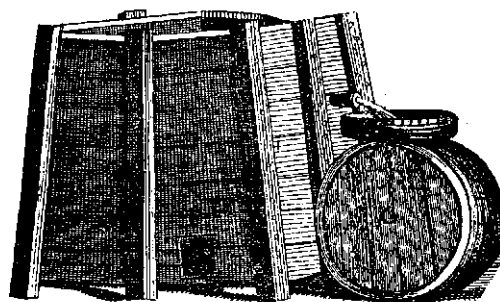
Makina-tramankuluak leuntzeko aparta ona da.

Baleak, aragi fozela jateko, estimaziorik ez Euskalerrietan. Aragitako Baiona'ra bialtzen zuten. Eta Euskaderritik kanpora ere bai. 1059'an Baionak bale-aragia saltzeko eskubideak eskatu zitun. Eskuibide bereziak, eskatu ere (60).

Paris'en «Garizumako urdaia» izenakin saltzen zuten. Eleizak foalea arraitzat jotzen zuan eta aragia-uzteko egunetan jatea libre zan.

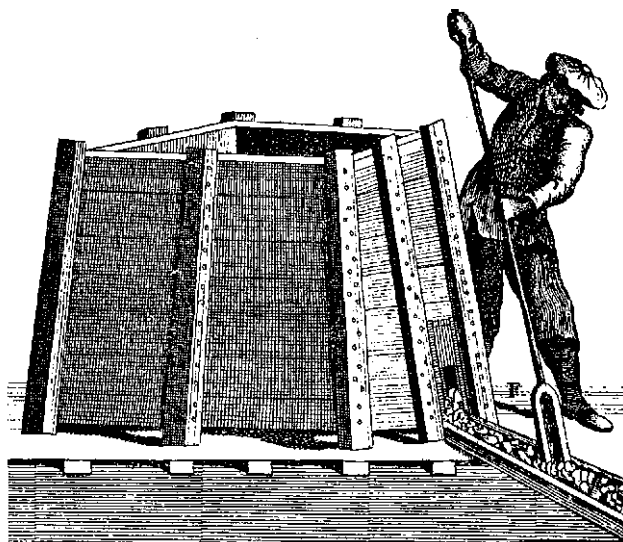
Ona foale-aragia jateko era batzuek:

Gatz eman eta kipula, batzuri eta perrejillekin egosi.

Se empleaba la grasa sobre todo para iluminación. Su luz era tan buena como la de la cera; pero, mucho más barata.

.....

Vna ballena suponía muchos jornales en trabajo y una gran activación del comercio por tierra y mar.

Era frecuente la presencia de barcos holandeses, ingleses, daneses... en nuestros puertos, buscando la grasa de la ballena.

Erre eta naranjakin jan. Edo bestela, azukre eta espeziakin egindako saltza erantsi. Parrillan erreta ere jan oi zan.

Erreta jateko zatirik onenak: mingaiña eta gibela (61).

Anton Zantar'ek baditu mandazaiñak ere.

Zertarako?

Naparroa eta Kastilla'ra baile-koipe-'barrikak eramateko. Asko saltzen bait du Euskalerritik at ere. Biajerik ez galtzeko, gero andik ardoa eta gariak ekarriko ditu.

Ez pentsa, ordea, legorretik bakarrik ibiltzen danik Anton, ez orixe; edozein garaitan ikusiko dituzu Lekeitio'ko kaian holandar eta ingelendar oial zuriak. Dinamarca eta beste errietaik ere izan oi dira. Guztiak koipe (billa datoz.

Sardea

Burdiñ-txali

Aistoa

Galbaia

J

BALE-IRABAZIAK ZABALTZEN

Kai-inguruan arrapatu eta errira ekartzen ziran baleeri buruz ariko gera.

Gaurko egunean atunak eta antxoak lana eta ogi-foidea dakarte eurakin batera erriko faforiketara, eta ez foakarrik arrantza-leentzako. Arrantzale ez diran frankok jaten du antxoak eta atunen bizkarretik.

Beste orrenbeste gerta oi zan bale-arrantzarekin ere. Area-go. Bale batek lana ugari sortzen zuan bere ondoren, askoren ogi-foide. Zatiketak egitea, koipea urtutzea, egur-ikatsa egitea, pertzak eta kaldarak, foarrilak eta tinak, mando eta mandazaiñak, itxas-ontziak merkataritzarako, denda eta dendariak... Zer, ez?

Barrilleruak galdu ziran Euskalerrietan, oraintsu arte iraun badute ere. Defoa'n amar urte izango dira aizkenekoa iltzala. Getari'ko kai-gaiñean an ikusten genduan, ez dira amar urte izango, barrillero zaar bat bere lanean. Askotan egoten nintzan berari begira, zer patxara ederrean lan egiten zuan. Lekeitio'ko berririk ez dakit aspaldikorik; baiña, aitatuta daukagu abesti au:

Orduan egunian
jan efoen fookarta
Santi barrilleruak
auskia aparta...?

Ez goaz, ordea, irabazi oieri begiratzera ere. Balearekin berekin zer egiten zuten aztertuko degu, besterik gabe.

* * *

Anton Zantar'ek foalearen mingaiña bereiziki urtu du, beste koipe guztien ondoren. Mingaiñetik lortu idiran koipe fiñetik irutik foat eleizara eramango du. Eta foeste irutik foiak, erriko agintari, moillak konpontzeko. Eleizeak, berriz, esana daukagun bezela, koipe orrekin «manforero» bat bear zuen mantenu, foere

J

REPARTIENDO LAS GANANCIAS

La ballena traía consigo mucho dinero en trabajo: desguace, acarreos, hornos, carbones, calderas, barriles y comercio por tierra y mar.

De cada ballena se hacían tres partes: una para los muelles (parte para la iglesia); otra para el patrón, dueño de embarcación y aparejos; 1 tercera, para los marineros.

Pero, antes de este reparto se hacía el de las ventajas:

Al atalayero por descubrir la ballena; al arponero que metió el primer arpon doble ventaja que a los cinco arpones siguientes; a los que metían la sangradera, una ración por cada vez; por tener los aparejos y las estachas en buenas condiciones...

La ballena paga además las desgracias en materia y personal que hayan tenido lugar durante la pesca.

A quienes mataron la cría se les dard participación en el reparto de la madre.

Razon: en tal caso es más fácil matar a la madre.

Hay algunas variantes en el reparto según lugares y tiempos; pero lo dicho nos da una idea bastante general.

Habría que añadir aquí los impuestos.

Impuestos que dependian de los lugares a donde se llevaba la ballena. Alguna vez, eran impuestos personales que seguian a las personas donde quiera que fueran.

Con frecuencia se armaban lios y trifulcas en el mar a la hora de determinar quien habia adquirido derecho a llevarse a puerto la ballena.

El primer arpdn se llevaba el cetdeo a su puerto.

La pequeña historia nos cuenta una serie de sucesos, que quedaron escritos en los papeles...

tresna guziekin. Ala agintzen du Lekeitio'ko «Ordenanza» batek 1486'an. Eta berritzen du agindua 1607'an.

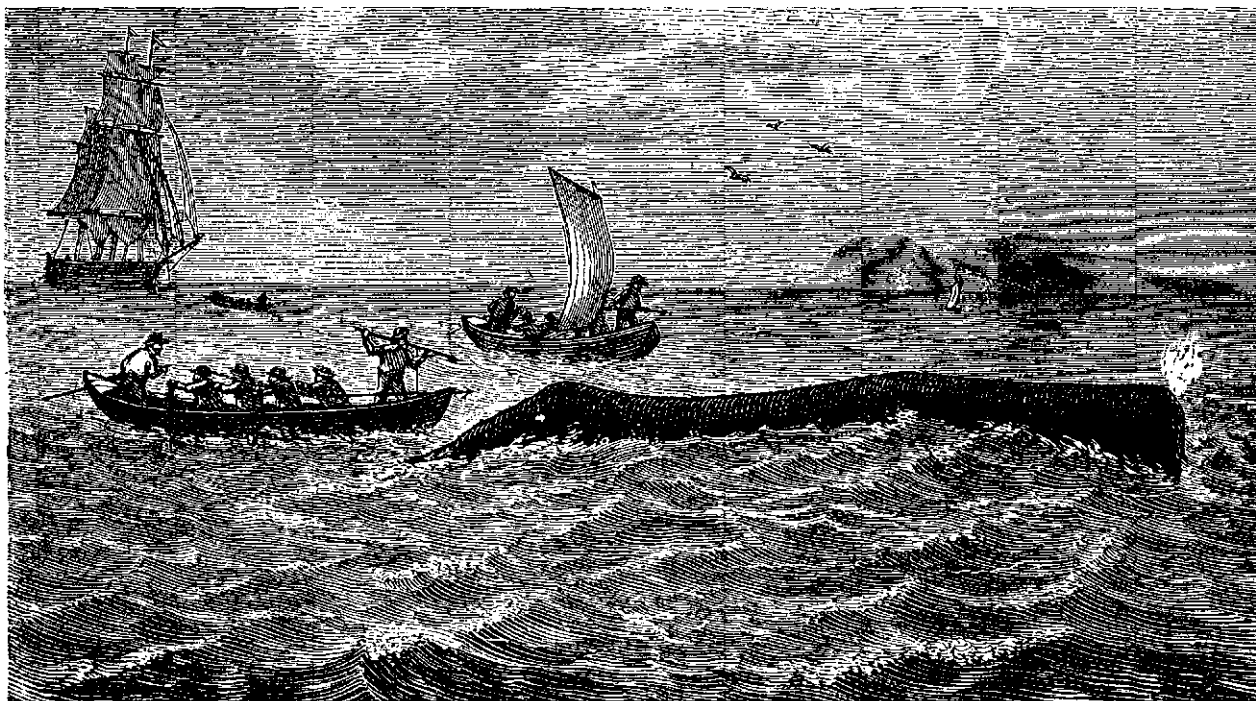
1683'an erabaki au artu zuten Getaria'n:

Bale oso ibakoitzetik iru zati egiñ: bat erriarentzat, moillak eta kaia zaintzeko; bigarrena, txalupa-patroientzako, beuronak izaten bait ziran ontzia eta tresna guziak; irugarrena, mariñelen artean zabaltzeko.

1525'an, Bermeo'n, mingaiña elizea jasotzeko izaten zan.

1685'an, Deba'n, Arrantzan parte artutako txalupa bakoitzak soldata bana ematen zuten Animen Kofradirako errira ekarritako bale bakoitzetik.

Portu geienetan ematen zuten zerbait eliza eta bere ekin-tzetako (62).

Balearen zati bat talai-gizonentzako, berak balea -rakutsi feadu. Balea ikusitakoa beste bat foalitz, oneri kintal-aragi baten prezioa, salduta gero.

Markeliñ'eri (berak sartu bait zion lenengo arpoia baleari), bi kintal okela. Beste bost arpoiengatik, kintal bana bakoitzari.

Xaboliñ bakoitzeko, berriz, bostna libra aragi.

Arrantza ari dan artean ontzietan edo gizonetan okerrik izan bada, balearen bizkarretik ordaindu bear dira, partiketari asi baiño leen. (1555: Lekeitio'ko Ordenanzak). Ezbearrak estatxa edo erremuetan izaten diranean, orduan ez da ordaiñik.

Anton Zantar'ek erosi duen bale onetan emezortzi txalupak, aundiago eta txikiago, artu dute parte eta okerrik ez da gertatu bat ere. Suertean dira.^/

Bañaketak asi baiño leen, «abantaillak» ordaindu bear ziran. Abantaillak, zera, sariak dituzu. Bale aundia danean, eta gaurkoa aundienetakoa dezu, amar leen-da-biziko txalupek zuten sari ori. Lenengo arpoia sartu dion txalupari, buztanetik eta burutik laurdena. Zorionekoa Pedro bere «Aingeru Guardakoa»'kin, buruaren eta buztanaren laurdena jasoko bait du sari bezela, besteak beste dirala. Gaiñera Markeliñ'ek, kintal bi okela sari. Pozik dira etxean gaur, arranepola!

Beste buru eta buztanaren iru laurdenak bederatzi txalupen artean banatuko dira, sari bezela, arrantzan parte artu izan duten neurrira.

Bale-kumea izan balitz, berdiñ banatuko ziran abantailla eta sariak; baiña, sei txalupen artean bakarrik.

Estatxa onak erabiltzeagatik ere bazuten saria. Beste alde, zigorra ere bai estatxak bear bezelakoak ez diranean. Seiñeruek ikusiko dute estatxa bakoitzaren egoera (63).

Bale-kumeari buruz ere bada beste jakingarririk. Ona zer:

Bale-kumea beti bere amarekin agertu izan oi da gure itxasoetan. Bale-kumeari arpoia sartzen zion lenengo txalupak, ama iltzen zutenen artekoekin izango zan abantailletan, naiz eta txalupa orrek bale-ama ill zutenen artekoa izan ez.

Zergaitik, ori?

Kumea ill ondoren ama arrapatzea oso erreza bait zan. Orretan, erabaki ori artzean, buru-bidea eta zuurtasuna agertu zuten lekeitiarrak.

*k   v_c

Beñ gastuak, abantaillak eta mingaiña ordainduz gero, gelditzen zana, zati aundia oraindik, balea ill baiño leen parte artu zuten txalupa guztien artean banatu bear zan (64).

*   *   ii

1685'an, Abenduak 15, Ordenanza berriak onartu dituzte Deba'ko portuan, Lekeitio'koekin berdiñ ez datoztenak. Lekeitio'ko abantaillak, «bentajak» dira Deba'n. Iru txalupeentzako bakarrik eta dirutan. Bale aundia bere kumearekin batera arrapatzen zutenean, zortzi lenengo txalupari, sei bigarrenari eta lau irugarrenari Aundia bakarrik bazan, sei, lau eta bi bakoitzari. Gelditzen zana («manta^ esan oi zitzaion) txalupa guztien

artean banatzen zan, gizon bakoitzari soldata bat, gizonak kontuan arturik eta ez txalupak bakarrik.

1712'an, ona zer agintzen zuten gai oneri buruz Zumaia'ko erabakiak:

1n. Bale-arrantzara irtendako txalupa bakoitzari iru soldata txalupa eta estatxagaitik. Erdi bat geiago kalteegaitik.

2n. Abantaillak: Lenengo txalupak, bi kintal. Bigarrenak, bat.

3n. Gizonez eta estatxaz ondo ornitutako txalupa guztiek irten zezaketen arrantzara.

4n. Irtetzean iñork barran okerrik balu, arrantza-partea emango zaio.

5n. Itxasoan bale bat baiño geiago balego, eta bale batek iges egiñ, orduan onen ondoren ibillitako txalupak ere arrapatutakoaren partillan sartuko dira.

6n. Partillan tarteko izan nai duanak, balea ill baiño leenago eldu bearko du arrantza-lekura.

7n. Oker guztiak baleak ordainduko ditu; baleak iges egiten badu, orduan Kofradiak (65).

w w rk

Bale bat akabatzen zutenean, bakoitzak bere portura eraman oi zuan, iñoren kaietan karga aundiagoak jaso bear bait ziran. Arazo onetan Bayona zan besteak ez bezelakoa eta bayonatarrak

naiago izaten zuten balea Ondarrabi edo Cap-Breton'era eraman beuren errira baiño.

Askoetan eztabaidak sortzen ziran itxasoan bale-arrantzari buruz, zeñek sartu zion lenengo arpoia eta zeñiek lenengo aldiz ikusi eta gerturatu.

Ibarregelutarrak asarreak izan zituzten lekeitiar eta berneotarrekin goiz batean; baiña, gertaera onen berri aurreraxeago emango degu.

Errietan alkate bat izan oi zuten agintari. Baiña, erri-jaio-berrietan («villa», edo erri-billa, edo erri-bilduetan) erregearen ordezeko «preboste» bat izan oi zuten petxak eta kontribuzioak jasotzeko.

Getariarrak urteero arrapatzen zuten lenengo balea, 1220'an, erregearentako zan. Bale au dala-ta-eztala erreagerin ez-ta-baidan ibilliak ditugu. Gerora bale osoa bale-erdi biurtu zan. Erregeak, 1379'an, agintarientzat uzten du balearen erdia, erriko agintarientzako, alegia. 1469'an, berriz, Donosti, Mutriku eta Getari erregearekiko karga onetik libre ikusten ditugu...

Garai batean agindua eman zien arregeak getarkreri, foerari zor zioten bale-erdia Donostia'ko Prebosteari emateko. Baiña, erriko jendeak agintariekin batera, bale-erdi ori erregeari ez ordaintzeko erabakia artu zuten. Auzia ebagitzeko juezak aukeratu zituzten konpontzaille. Bale-erdiaren orde, 640 kintal burni ematekotan gelditu ziran (66).

Aldi batzuetan petxak eta kargak arrantzaleen gaiñ joan oi ziran edonora eurakin batean. Esate baterako, zarautarrak erregeari, bale bakoitzetik, burutik asi eta buztanerañoko zerrenda luze bat eman bear zioten. Agindu ori 1237'an emandakoa da (67).

Baleak ez-ezik beste arraiñek ere ordaintzen zituzten beuren zorrak Euskalerrietako kaietan.

Erriak «villa» (bilduak) egiten ziranean (Bermeo, Lekeitio, Portugalete...), Bizkai'ko arraiñetatik onenbesteko bat eskatzen zieten.

1457'an Lekeitio'ko preboste Juan Garcia de Yarza'k amabostna arraiñetik bat eskatzen zien domekaero, igandero.

1536'an bere seme Martin Garcia de Yarza'k arrantzaleeri, beuren otarretan ateratzen zituzten sei bixiguetatik, partea eskatzen zien... Baiña, mariñelak ez ziran orretan konforme izan eta burrukan ekin zioten luzaroan. Arrantzaleek ziotenez prebostearen (eskubideak kaian bertan saltzen ziran arraiñeri zegokien) bakarrik, eta ez eurak, mariñelak jasotzen zituzten arraiñeri... Burrukak izan zituzten berriro 1543'an. Garai auetarako prebostearen eskubideak erdiraiño etorri dira: ogeitamar arraiñetik bat, alegia. Kofradikoak ziotenez, ez eurok, eta ez euron aurrekoek ez zituzten bearkizun oiek ez ontzat artu, eta ez ordaindu... ezta aurrera ordainduko ere. Ez zuten artarako asmorik (68).

Ez-ta-baida auetatik agertzen diran egiak auek dira:

Eun arraiñetik Prebostearentzat iru zirala.

Baiña, saltzen zan arraiñetik bakarrik eta ez, saldu gabe gelditzen ziranetik.

Ezta ere otzara edo saskietan arrantzale bakoitzak etxera eraman oi zuenetik.

Gaiñera au ere agertzen da: iru arraiñek bakarrik ordaintzen zutela zor ori: amabi brazako itxasotik kanpora arrapatzen zituzten bixigu, legatz eta itxas-aingirak.

Eta ez beste arraiñek (69).

Ez dute sardiñarik aitatzen. Ez eta beste itxas-ertzeko arrantzurik ere.

Beñ arraiña saldu ondoren, karnataren prezioa kendu eta beste berezko kastuak ordainduz gero, gelditzen zanetik, eunetik iru izan oi zan Prebostearentzat.

Eunetik bat Eleiza eta bere eginkizunetako.

Kofradiako Maiordomoak beste orrenbeste jasotzen zuan.

Gelditutakoetatik, eunetik larogei ta amabostak mariñelen artean banatzen zituzten. Gelditzen zana txalupa-patroientzako eta gaiñera «tres quiñones y mas al respecto de como Ueba cada mareante» (70).

Gai aueri buruz, ordea, prebosteekin izan zituzten burrukak eten-gabeak izan ziran gizaldietan zear (71).

Bakoitzak bere portura eraman oi zituzten baleak; baiña, itxaso-zabalean erri askoetako txalupak

alkartzen ziran eta burrukak sortzen maiz.
Oietako bat zan Ifoarrangelu'ko arrantzaleeri
gertatu zitzaiena:

1611'ko Ilbeltzaren 11'an, egun-sentian
ibarrangelutarrak Ekntxobe'ko kaitik irten zuten
bale-billa. Ea'ko foarran iru Sardako Bale ikusi
zituzten. Fko. Muniategi zan bere txaluparekin.
Bale-ondoren Ogoño-menditik pasa ziran Bermeo
alderuntz. Elantxobe'tik beste bi txalupek irten
zuten ibarrangelutarren laguntzan.

Bermeo aldera zijozela irten zuten Bermeo'tik
Beltran de Amezketa lekeitiarra eta beste bi
txalupa. Auek, bale foat ill zuten. Aiek,
bat-ere-ez... Ortik sortu zan ez-ta-baida eta
Ibarrangelu eta Elantxobetarren asarrea.

Beltran de Amezketa (38 urte), arpoikria bera,
iru txalupa-pinazaren fouru zebillen. Bera zan
txalupa baten patroï. Bigarreanean, bere anai Pedro
Amezketa eta irugarreanean Lazaro de Arrona.
Txalupa bakoitza patroï eta zazpi gizonekin...

Historiak beste burruka asko ere aitatzen ditu,
baña ez ditugu aitatuko bat foesterik. Bersotan
dator eta Ondarroa'n foildu zkan foertso oiek. •

Zubek getariarrak
besigo ugari
utzi ezazute
gure baleari
ama igesi joanda
umia da ori.
Segi esaiozute
nai badezue ari.

* ¥ #

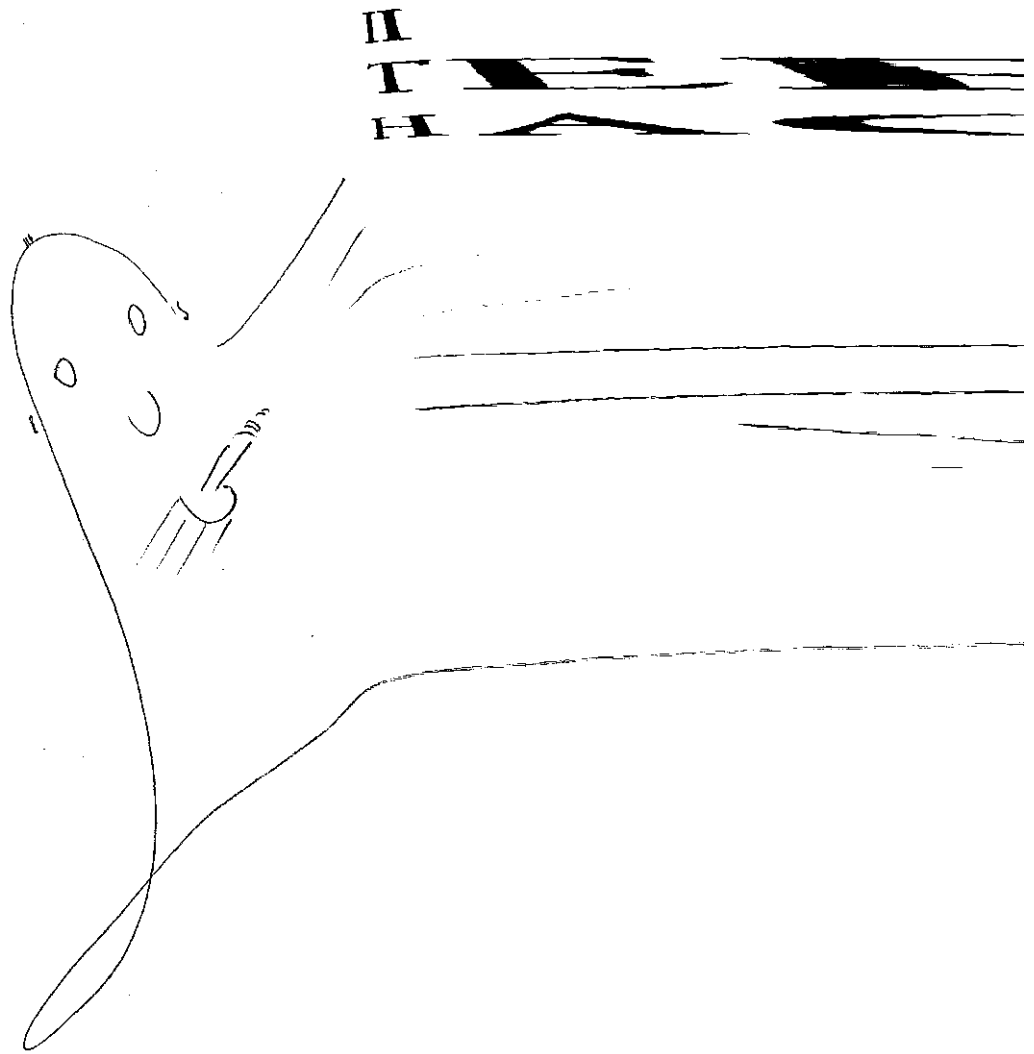
Luis Gaiztubak eman d
lenengo arponada;
balia arrapatzeko
txit gizon ona da:
estimatzekua da
alango arponada:
bederatzi milla errial
bazulben jornal.

*ii *k w

Joshe de Karamelo
bigarren golpian
ederki portatu zan
bere sufoertian
baliari odola
bizkarra betian
etzitzaion gelditu
ito zan artian.

* * *

Joshe Manuel Shereno
indarrak baditu
aren zartadakua
Getarian agertu
jende guzia orduan
emen zan arritu
izugarrizko famak
ekarritu (73).

1282'rren urterako bazuten bermeotarrak paraje aietan arraiña gazitzeko eskubide guztiak artuta (76).

XVI'garren eunkian bale-billa Galizia'ra joateko oitura sartuta zegoan gure mariñelen artean. Urrilletik Martzorako denboran joan oi zuten. Artarako pinaza-txalupa aundiak erabiltzen zituzten. Eta petxarik ez zuten ordaindu bearrrik Higer muturretik (Ondarrabia'n) Finisterre'raiño (Galizia'n) (77).

Balea Ifar-aldetik zetorren. An goia artan foizi zan eta itxasoa izozten zanean, zenbait baleek egoalderuntz jotzen zuten eta gure kostan agertu, gure arrantzaleen pozerako. Auek ez ziran Galizia'ra bakarrik joaten; urrutiago ere bai. Eta aspalditik joan ere. Irlanda'ri buruz ari nazaizu. Irlanda'ko kostalde guztia oso ezaguna zan gure artean. Izokia, sardiñ-arenkea eta legatza arrapatzen zituzten toki aietan. Gaiñera, merkataritza ere egiten zuten an bertakoekin: bei-narruak eta zeziñak erosi.

1533'an Lekeitio'ko ontziak Irlanda eta Terranoba'raiño ibiltzen ziran (78).

1625'an Lopez de Isasti'rek («Compendio Historial») esaten digu, eun urte aietan Irlanda'ko bidea aaztuta zebiltzela euskal mariñelak (79)

1625'an nora joaten ziran leenago Irlanda'ra joaten ziran ontziak? Isasti jaunak, berak emango digu erantzuna. Ona emen:

«... urteero ontzi askorekin joaten dira gipuzkoarrak Terranoba'ra, lur eta itxaso izoztuetera... bakaillao-kosta deritzain parajera.

Martzoan irten eta Agorra edo Urrillean etorri, bakaillaoz foeteta... eta bale-koipez... ugariak bait dira toki aietako baleak...» (80).

Isastrk gorago esan duana esan arren, 1534'an, oraindik joaten ziran Irlanda'ra ere. Labayru jaunak dionez, 1534'an, urte orretan bertan, itxasora irtetzeko zai amalau ontzi zeuden Donostia'ko portuan. Oietatik bat Galizia'rako zan; bederatzi, Irlanda'rako eta bestea norako zan ez du esaten. Flandes erako bestea. Eta beste bi merkatariak. Pasaia'n, berriz, Iau ikusi zitun Irlanda'rako (81).

* * 9

Balearen ondoren joan ziran Galizia'ra. Eta andik, Terranoba'ra.

Beti balearen ondoren. Emengo itxasoan banan-banan zebiltzan baleak, Terranoba'ko parajeetan sardatan, moltzoetan zebiltzan. Ortiketa ona, Sardako Balea izena jarri zioten. Ango foale-ugaritasunaren berri Euskalerrian zabaldu zanean, utzi zioten Irlanda'ko bideari, Terranoba'rakoa artzeko. Balea bakarrik ez zan an topa zuten aberastasunik; bazan geiago, ere. Balearekin batean, bakaillaua arkitu zuten ugari baiño ugariago. Arrezkero balea eta bakaillaua alkarrekin dijoaz euskaldunen biotzetan. Nagusiena, ordea, beti izango da foalearen arrantza euskaldunentzako.

Terranoba'tik Urrillean etortzen zialarik, orduan asiko zan emen foertako balearen arrantza ere. Negua etxean egiten zuten. Baleren bat agertzen bazan kai-inguruan ongi-etorria egiten zioten... Baiña, berriketari utzi eta goazen Terranoba'ra, bertara.

B

TERRA - NOBA

«Terra-nova» izenak «Lur-berri» esan nai du. Itxas-gizonen batek arkitutako lur berria.

Berez, Terranoba ugarte edo isla bat da; arkitzailleak, ordea, ez zuten uzte izan ugartea zanik. Ez da paperetan, beintzat, ezaguera orren berririk izan urte batzuek pasa ziran arte.

Lurralde oiek euskaldunek billatu zituzten esaera oso da zafoaldua munduan eta ez euskaldunen aotetik, bestela baizik. Erdakmek esan-da.

1372'an joan omen ziran euskaldunak ara Kolon'ek Amerika arkitu baiña eun urte aurretik.

Nundik eta nola sortu zan munduan siniste ori?

Kolon'ek Indietako bideak billatzen asi baiña leen, «Maderas» deritzan ugartean, euskal mariñel foaten aotik entzun omen zuan, bazirala lurak itxasoan sartaldetik, oestetik, alegia...

Euskaldunak balearen ondoren bertara eldu ziranik edo ez, ori ez degu sekula jakingo eta ez zaigu buruan auzi au eirabakitzeko asmorik ere sortu. Alaz ere, gauza auek guretzako jakin-garri dirala deritzagu. Besterik gabe.

B

TERRANOVA

Existe una leyenda mantenida a lo largo de los siglos, y no por los vascos, de que en 1372 nuestros pescadores habian ya descubierto Terranova y sus contornos.

Asi mismo, de que un marino vasco pescador terranovero dio informacion a Colon sobre la existencia de tierras al Oeste del Atlántico Norte.

De que, aparte la leyenda de 1372, los primeros pescadores de Terranova fueron vascos; y los primeros balleneros, desde, luego.

Cierto es que los vascos enseñaron a otros pueblos europeos el arte de pescar la ballena.

En el alborear del s. xvi los vascos pescaban en el Golfo del San Lo-

renzo ballenas, sobre todo; y tambien, algunos, bacalao. Todos comerciaban en pieles de castor.

Muchos millares de pescadores de nuestro litoral hacian la ruta de Terranova durante el s. xvi.

K

Vn documento inedito de la «Biblioteca Nationale» de Paris afirma eñ 1550 que, cuando Jaime Cartier dio por primera vez la vuelta entera a Terranova en 1534, descubriendo que era isla y no peninsula, encontrd a los vascos pescando en el Golfo del San Lorenzo.

Tambien afirma ese documento que la isla que los indigenas Uamaban «Miningo» (conocida despues por «Ile-aux-Basques» o Isla de los Vascos) era refugio de nuestros pescadores.

En esto como en otras cosas hemos sido «cortos en contallas y largos en facellas».

Terranoba'ko lurren arkitzaileeri buruz, esaerak badira bat baiño geiago; baiña, aufrerago abiatu baiño leen, jakintsu baten itzak datozkit burura. Ona zer dion jaun onek:

«... arrantzale euskaldunak (normand eta bretoiñak berdin) historiagabeko gizaseme apal eta umillak, urteoro beuren arrantza lurralde aietan betetzen zuten... Arrantza oso aberatsa izanik, mariñel eta armadore-nagusiak oso pozik dabilta bere suerte arekin. Orrela, urteoro etortzen ziran (Kanada'ra, bertakoa bait da idazle au) eta urteoro joan. Zertarako aizeetara eman euren gordeleku aiñ aberatsa...?» (82).

Ori ere ala da.

Orrelako lekuak ixillean gordetzen iaioak gaituk, leenago bezela oraiñ ere, euskaldunok arrantzan itxasoan bezela, mendian perretxikutan...

* * *

Oiek begien aurrean ditugula, ona nundik eta nora zabaldu dan euskaldunak izan zirala Terranoba'ren arkitzailleak.

XVI'garren eunkian Bertrand d'Argentre jaun prantsezak zionez euskaldunek (normand eta bretoiñek) eldu omen ziran Terranaba'ra beste iñortxo baiño leenago.

1661'an Etienne Cleirac, prantsezak, dio euskaldunek topatu zutela Terranoba'ko lurra eta Kolon eri Indietako berri eman zion itxas-gizona euskaldun terranobazalea izan zala Ori agertzeko Aita Antonio San Roman'ek idatzitako «Historia General de la India» (L. I. Cap. II, 8 orrialdea) aitatzten du.

1789'an D'Alembert jakintsuak, Terranoba euskaldunek arkitu zutela esaten du bere Enziklopedian («Enciclopedia Metodica», T. V. Sec. Artes y Oficios). «Morue» («bakaillau», alegia), itzean. Berdiñ esaten du «balea» itzean: euskaldunak izan zirala bale-arrapatzen eta bale-koipea urtutzen lenengo ikasi zutenak.

1861'an, Jules Michelet'ek «La Mer» bere idatzian, euskaldunak izan zirala lenengo bale-arrantzaleak, esaten digu.

1878'an, Van Beneden'ek («Un mot sur la peche de la Balaine et les premiers expeditions arctiques» liburuan) euskaldunek 1372'an arkitu zutela Terranoba esaten digu.

1949'an, M. Robert de la Loture'k onela esaten digu: Kolon'ek Ameriketako lurak ikusi baiño 200 urte aurretik, euskaldunek arkitu zutela Terranoba; aurretik, ordea, bikingoak an izanak omen X'garren eunkian, gerora auen ibillerak era bat aaztu baziran ere (83).

*k i(

Esandakoetatik ona zertzuk agertzen zaizkigun:

In. Bikingoak, X'en eunkian eldu zirala

Terranoba'ra, naiz eta ordurako indioek bertan bizi.

2n. Ondoren, XIV'garrenean, Kolon'ek Ameriketa bideak zabaldu aurretik, euskaldunek aaztuta zegoan foidea berriro arkitu zutela.

3n. Euskaldunek eldu zirala Terranoba'ra lenengo eta gero Kolon'eri berri ori eman.

4n. Euskaldunek izan dirala foale-arrantzan leenak.

5n. Euskaldunek dirala bakaillau-arrantzara lenengokoekin joan ziranak.

Naaste onetan gauza batzuek argi agertzen zaizkigu egi bezela:

Euskaldunek izan zirala lenengoko bale-arrantzaleak.

Kolon'ek Amerika arkitu aurretik, lareun urtetik gora, euskaldunek bale-arrantzan ekiten zutela.

Beste erriek, euskaldunek erakutsita, ikasi zutela bale-arrantzan.

Balearen ondoren Terranoba'ra eldu zirala eta an bakaillaua arkitu.

XVI'garren eunkiaren asieratik millaka gizaseme joaten zirala, batez ere bale-arrantzan, baiña bakaillautan ere bai, aberastasun ugariak errira ekarriaz.

Sekulan garbi jakingo ez ditugunak auek dira:

Euskaldunek 1378'an Terranoba arkitu ote zuten.

Kolon'eri euskaldun terranobazale batek eman ote zion lurralde aietako berri.

Bikingoak, X'garrenean, ara joanak izan ote ziran, esaera ori ipuiñetan oiñarritzen bait da.

«Bakaillaua» euskal-itza ote dan (84).

* * *

Arazo oneri buruzko paper zaarrak zer diote?

Gure kondairan zear, guk euskaldunok ez degu paperetan fede aundirik izan. Erri-legeak ere oituretan genduzkan eta ez paperetan. Millaka urte asko dira euskaldunok emen, gure lur onen gaiñean, bizi gerala; baiña, gure erri-legeak ez ditugu oraintsu arte paperetan idatzi. Ez da aritzeko gure aurrekoen paperik ez arkitzea iñungo arazoetan. Oiturari eta esaneri eutsi diegu tinko. Gizaldietan zear...

Alez ere, mundukoak gera, munduan bizi gera eta mundu onetan bada paperik ugari. Guk geure bururik aitatu ez arren, besteen paperetan agertzen gera noizik beiñ; ikus ditzagun, gure arazo onekin zerbaiz ikusteko duten oietako berri batzuek:

1492'an, Kolon'ek Ameriketako San Salvador lurra ikusi du. «Santa Maria» ontzia, Kolon'ena alegia, euskaldunek egiña zan eta euskaldunak zitun barruan, egun artan.

1493'an, Kolon eta Dela Kosa'ren ibillaldia.

1500'an, Labrador'etik beera etorri da Gaspar Korterreal, Terranoba'raño. Portugal'era itzuli da berri ematera. Bigarrenez abiatu danean, itxasoan galdu da. Arren aztarrenik ez du arrezkerok iñork geiago izan. De la Kosa Jaunak

Ameriketako leen-mapa egiten du, «Museo Naval de Madrid»'en dagoena.

1506'an, Manuel, Portugal'eko erregeak petxak jarri dizkio Terranoba'ko arraiñari.

1511-12'an, Errege Katolikoak (Fernando eta Isabel) baimena ematen diote Jean de Agramonte'ri Terranoba'ko baztarrak miaztu eta argitzeko. Laredo'n itxasoratu zan, Otxoa zalarik kapitan. Laredo'ko arrantzaleak ordurako joan-etorri asko egiñak zeuzkaten Terranoba'ko lurraldeetara.

1519-22'an, getariar Elkano'k munduari fouelta osoa eman dio. Leenengoa.

1529'an, Diego Rifoero'k, itxas-karta jasotzalleak, berak egindako Terranoba'ren kartan edo mapan, ez du Terranoba isla danik esaten.

1534'an, Jaime Kartier'ek, buelta osoa eman zion Terranoba'ri eta arrezkerok agertzen dute mapetan Terranofoa isla edo ugarte bezela (85).

T. E. Layng jaunak onela dio Kartier eta euskalduneri buruz:

Kartier jaunak, 1534'an, Frantzia'ko erregearen serbitzuan Terranoba'ri buelta osoa eman aurretik, etortzen ziran euskaldunak (beste errikoak ere bai eurakin batera) gurera (St. Laurent ibaiaren ingurura-Kanada'n)... 1503'tik gutxienez... (86).

Bada Paris'ko «Bibliothèque Nationale»'an, 1550'an egindako, eta oraindik argitaratzeko dan, idatzi bat (87). Bertan esaten danez Kartier

jaunaren aurretik eldu ziran euskaldunak St. Laurent ibaiaren aora, baleari segika eta bale-arrantzarako. Emendik ara goazela, Saint Laurent edo Lorenzo ao-ibaia Terranoba'ko beste aldetik dago.

Dokumentu orretan bertan esaten digute «Miningo» isla zutela euskaldunek gorde-leku. Eta ugarte onen inguruan zeudela arrantzarako lekuri aberatsenak eta oparoenak. Urte gutzian ez zala bertan balerik palta.

Bertako indioek «Miningo» deitzen zioten isla ori, gerorago «Ile-aux-Basques» izenakin ezagutu izan da beti historian zear. Bertan arkitu izan dituzte, oraindik-oraiñ, koipea-urtutzeko euskaldunek jaso zituzten labeen zatiak. Arrasto oiek adierazten omen dute garbi asko, euskaldunek 1534'en urtea baiño aurrerago ibiltzen zirala bale-arrantzan paraje aietan (88).

«Miningo» = «Ile-aux-Basques» (Euskaldunen-ugartea, alegia) isla txikia da. Bi kilometro luze eta 700 metro zabal. Alturarik aundienak ez ditu 50 metro besterik. Kartier jaunak an topatu zitun euskaldunak, bere aurretik joanak, alegia.

Islaren egoaldean diraute oraindik ere iru arrizko labeak, euskaldunek jasoak. Islaren egoaldean daude irurak; baiña, bi sorkaldera begira, eguzkia sortzen dan lekura begira, daude eta baleak datozten bidetik. Irugarrena, sartaldean dago, eguzkia sartzen dan aldera... (89).

Ugarte onen ondoan dago gaur-eguneko Newport erria.

Gure errian agertzen diran paperetatik (gutxi eta berandukoak) gauza auek ikusten ditugu:

1526'an donostiarrak Terranoba'rako bideak ikasi zeuzkatela.

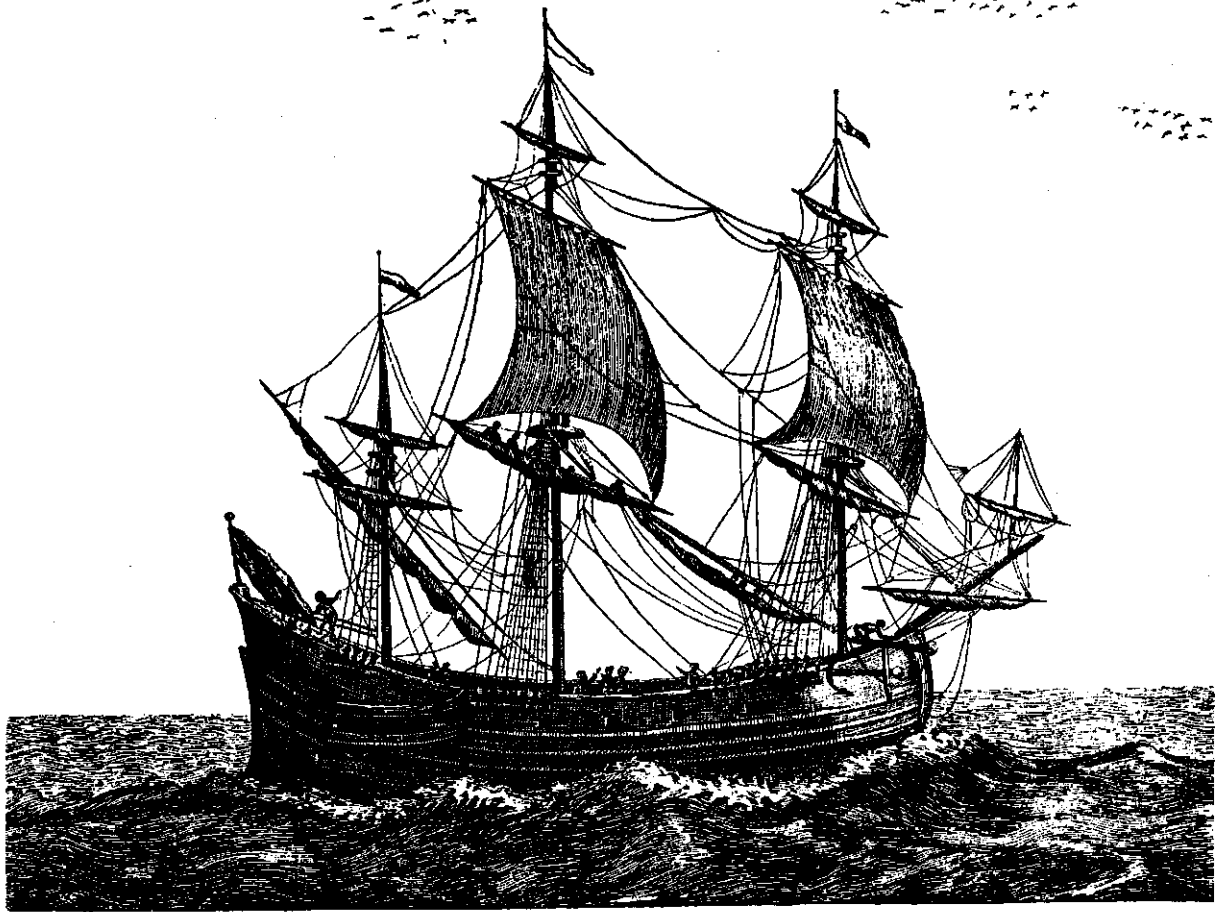
1530'an oriotarrak, berdiñ.

1545'an, zarauztarrak.

Onek ez du esan nai aurrerago joaten ez, ziranik; aurrerako paperik ez dala, baizik (90).

Baiña, berriro esango degu, bistan dago ez gerala gu euskaldunok paper-zaleak izan. Beste alde batetik begiratuta, berriz, ez zan konbeni orrelako toki aberatsen berri kanpaiak jota ematerik.

Besteak beste, gu esateko motz, egiteko luze: «cortos en contallas y largos en facellas»...

Normandia, Bretoiña eta La Roohelle'ko arrantzaleek 50 eta 100 toneladako ontziak eramaten zituzten arrantzarako. Baiña, euskaldunak, bale-arrantzarako batez ere, 200 edo geiago tonekda-koak maite zituzten Terranoba'ra bidean.

Geienak, karabela tipoko ontziak.

Karabek estua eta luzanga izan oi zan. Ontzi ariña eta ilbilkaria. Iru mastako barkua. Aurreko bi mastetan gurutzeak eramaten dute, bela-oiakk lotzeko. Lau-kuadroko oialak. Atzeko mastan ez dute gurutzerik.

Galeoia sendoagoa zan; baiña karabek ariñagoa. Onek er-tzak zitun naikoa gora jasoak. Ur-aundietan luzaro egoteko egiña. Killaren luzeroa, ur-azpitik 18 metro eta ur-azalean 21 nietro. Goiko kuibiertan, berriz, 39 metroraiño luzea oi zan. Zabalefoa, amar metro t'erdi. Ur-azpitik gorakoa, 2'60 metrotik irura.

Karabela bateko gizonak auek ziran: Kapitana, pillotua, maixua eta kontramaixua, barrillerua, kalafatea, arotza, kañoi-zai-tzaillea, bonbarderoa, deiak egiteko bi mutill, amabost mariñeru, beste bost gizaseme aziak eta beste ogei mutill gazte emezortzitik ogei urterakoak, ikasle bezela.

Ontzia oso aundia bazan oietzaz gaiñera apaiza, medikua, uraren arduraduna, janarien arduraduna eta bi mutiltxo (13-16 ur-tekoak) pintxe-lanak egiteko.

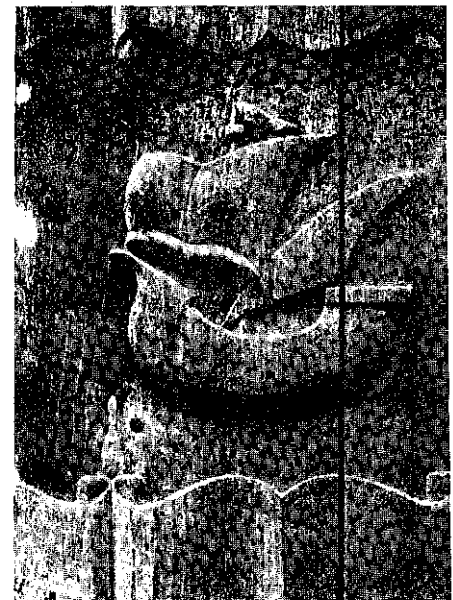
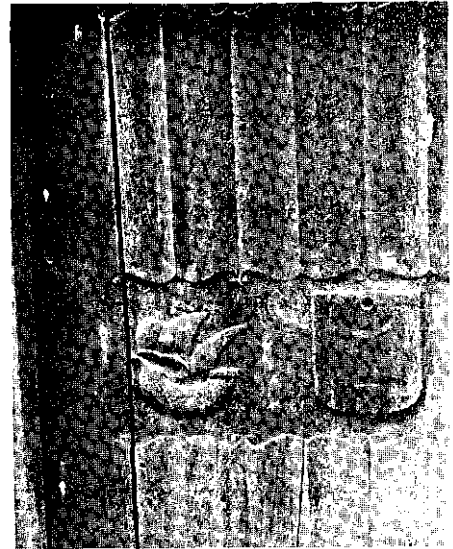
Txalupak, dozena-erdi bat, azpi zabak eta zapak zutenak; proa eta popa jasoak eta mako-antzean, jira-bira errez egiteko eran.

Zortzi gizon bear ziran bale arrantzarako eta iru bakalluta-rako (93).

Galeoiak ere joaten ziran Terranoba'ra, kañoiez ondo or-nituak. Itxasoaren erregeak ziran; baiña, ibiltzeko karabelak baiño aztunagoak. Milla toneladara ere irizten ziran pixutan.

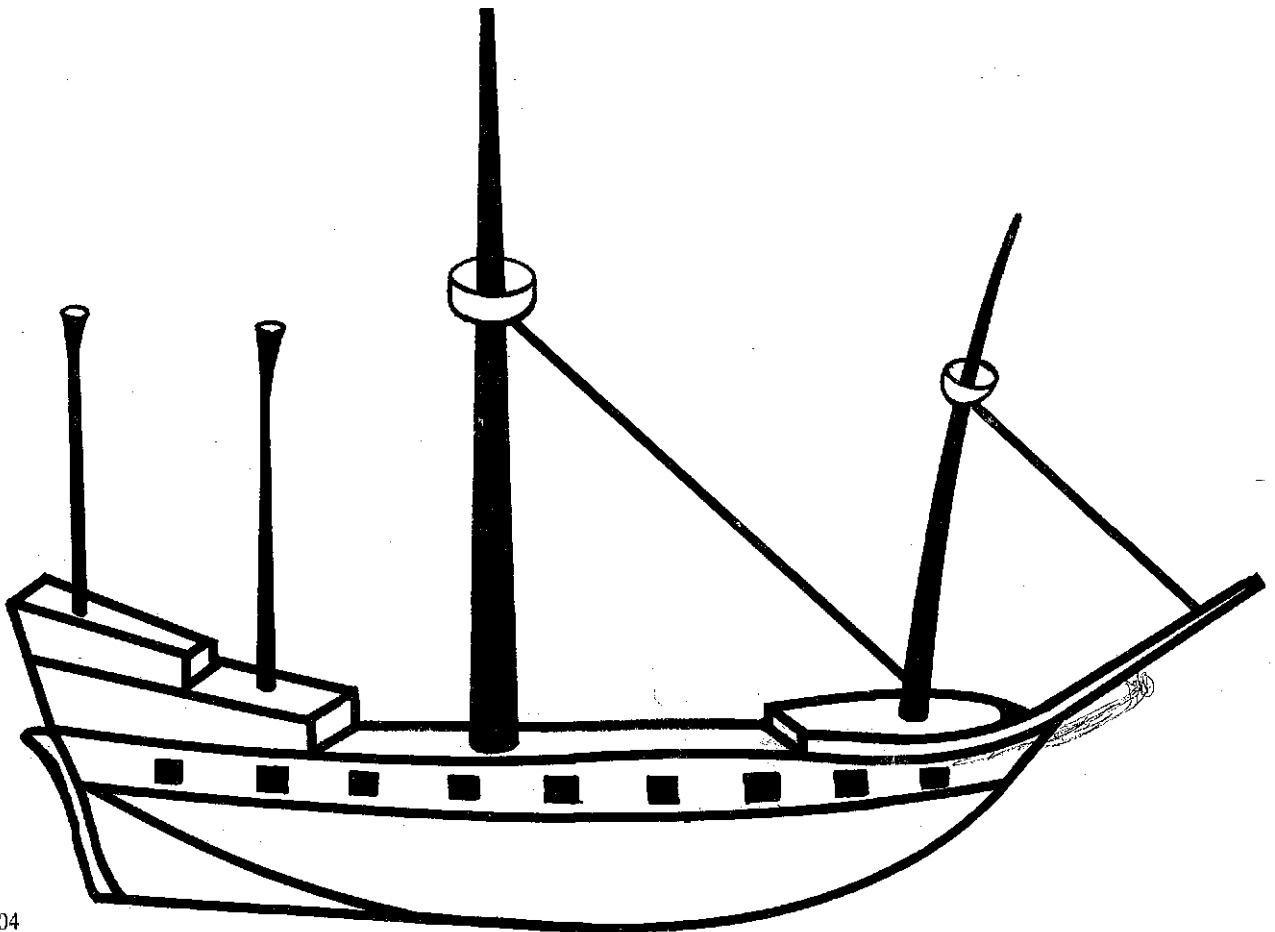
Itxas-ontziak Euskalerriko kai guztietan egiten ziran. Ibaia zutenetan, areago. Baiña, batez ere Bilbao'n eta Pasai'a'n (94).

Koipea barriketan ekartzen zutelako, lenago esan degun be-zek, barkuak iru kubiarta izan oi zitun: bat gaiñeko eta beste biak, gaiñekoen bizkiak edo paralekk, azpitik. Rubiarta oietan barrikak

ondo alkarren aldamenean bilduta, jartzen zituzten, segurutik eka-
rri aal izateko. Era orretara itxasoak aldamenetik jotzean barririk
bere tokitik ez ziran mogitzen, tokiari itsatsita gelditzen bait ziran,
beste alderaiño korritu gabe. Karga jartzeko era onek segurantzia
ematen zion bela-barkuari. Ontzi asko ondoratu izan dira barruko
kargaren mogimentuak itzulita.

Marrazki au 1589'an egiña da eta Terranoba'rako bideetan ibiltzen ziran ontzietakoa da
Ballenero. Bale-arrantzarako ontzia.

E

T X A L U P A K

Bada Baiona'ko «Archives Communales»etan dokumentu interesgarri bat (95), joandan eukiaren (XIX) asieran nola baleak arrapatzen ziran eta nola koipeak urtutzen ziran, erakuzten diguna. Baiona'ko Pillotu Nagusiak egiña da.

Arrantzarako teknika eta tresnaeri buruz gauza asko esaten ditu, eta nik emen interesgarrienak jasoko ditut.

Txaluperi buruz ona zer dion:

Ontzi aundi bakoitzak lau txalupa eramaten ditu, geienetan beintzat. Badira iruko eta baita bosteko ere, foale-ontziaren neurri-
ra.

Lau txalupa oiek barkuaren aldamenetan egon oi dira (foabor eta estrifoor), ontziaren ertzetatik kanpora eta aldamenetako esiak foaiño gorago. Orrela daudela ez dute bat ere estorburik egi-
ten eta itxasora botatzeko, lan erreza.

Balearen ondoren asiko diranean, lenengo txaluparen patroia kapitana izango da. Bigarren buru, pillotua. Irugarrena, mai-
xua. Laugarrena, kontramaixua. Bost arraunlari txalupa bakoitzak eta arpoilaria. Au lenengoko tostan, edo eserlekuan, joango da.

Oso dira ariñ txalupak. Bere egurrak ez du zentimetro foat lodi besterik. Muturrak dituzte zorrotz-gora eta arku-forman (ma-
ko-eran). Luzeroa, 7,65'tik 8,30 metrora. Zafaleroa berriz, 1,70'tik 1,80'ra. Killatik gotakoa, 0,40'tik 0,45 zentrimetroetara; baiña, aurre-atzeko muturrak gorago jasoak: metro bat badute gutxienez.

Bost arraun ditu (arpoilaria arraunik gabe) eta atzeko arraun-lemak baditu sei metro luze. Beste arraunen neurriak, ona emen: Iruiek 4,65 metro; beste batek, 5 metro eta azkenak, 4,50.

LAS CHALUPAS

Los datos qtte siguen estdn entresacados de un documento inedito del s. xix, de los «Archives Communales» de Bayona.

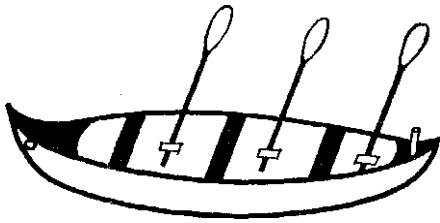
Las chalupas en los barcos van plegadas una sobre otra a babor y estribor por fuera de la borda.

Cuando salen tras la ballena, el patron de la primera chalupa es el capitdn; de la segunda, el piloto; de la tercera, el maestre; de la cuarta, el contra maestre. Quedan dos de repuesto.

Son muy ligeras. Con el fondo plano y las extremidades en forma de arco. De 7,50 a 8,50 de largo; 1,70 de ancho.

Los toletes, de madera; los estrobos van tintados en grasa para que no hagan ruido al remar.

Cuando la chalupa estd quieta los remos quedan en alto.

En la cubierta de popa lleva la chalupa un cabrestante para pasar por el la cuerda del aparejo.

En la proa lleva en relieve una media luna, para que el arponero sujete en ella el pie izquierdo al lanzar el arpón. El pie derecho ird sobre el primer asiento de los remeros.

En la punta de la proa de la chalupa, donde termina la quilla, lleva un agujero recubierto por dentro de plomo, para pasar por el la cuerda del aparejo del arpon.

Toletak egurrezkoak dira eta estroboak (arrauna toletari lotzeko) koipez igurtzitik daude, zaratarik atera ez dezaten.

Arraunak zutik eukitzen dituzte, txalupa geldu dagoanean. Orretarako, arraunen eldu-lekuak tosta-azpian dauden zuloetan sartzen dituzte.

Txalupak popan badu zapaia edo kubiarta, eta bere erdian zutik egur bat tente, kabraren (kabrestante) antzera. Brankaren kubiartan, berriz, illargi-erdi baten antzeko egurra, arpoilariak bere ezker-oiña bertan euzteko, indar egiteko, arpoia foota bear duanean. Aurreko txalupa-muturrean, killan egindako lau kuadroko zuloa, barrutik berunez (plomoz) borobilduta. Zulo ortatik pasa bear du estatxaren soka arpoiak baleari eldu dionean eta berunak biungarri egiten dio. Sokari, alegia.

Zertzuk eraman bear ditun txalupa bakoitzak berekin:

Urraidazko (kobrezko) konpasa itxasoari neurriak artzeko.

Ur gezaz betetako barrikatxoa, jariorik gabea.

Ura txalupatik ateratzeko tankarta.

Aulki txiki bat.

Kizki-makill edo gantxo bat.

Bandeta-masta eta oiala.

Txamarta edo aingura txalupa geldu-arazteko.

Bgurrezko lau-kuadroko egurra edo kaja utsa, metro-erdi zabal, sakon eta luze.

Bigarren barrika, ondo itxia eta bere barruan: farola, kandelak, txiskeroarria, txiskeroa eta ardagaia, pospoluak, ogi-gailletak eta, batzuetan, gaztaia ere feai.

Oietzaz gaiñera, beste arrantza-tresna auek:

Bost arpoi.

Iru xaboliñ.

Pala edo aizkora antzeko bat, kirten luzeakin.

Aizkora txikia eta aiztoa.

Ontzi batean oso kontuz bilduak, arrantzarako sokak: 116 m/m lodi eta 200 m. luzekoak. (XV'garren eunkian ikusten gen-

duzen estatxak 70 braza zituzten bakoitzak; auek, berriz, 200 metro).

Ikus oraiñ dokumentu orrek zer dion bale-arrantzari buruz.

Barkuaren masta-gaiñeko saskian dagoen mariñelak balea ikusten duanean, deia egiten du eskubitik edo ezkerretik dan. Orduan, bela-barkua jartzen da baleari begira, eta, aal badu, aizeak atzetik ematen diola.

Txalupa bakoitzak bear duan soka-saskia, estatxarena, atzetik -asita dauden lenengo eta bigarren tosta-artean lotzen da.

Soka orren muturra, korapillo baten bidez begia egin-da, popako krabatik (kabrestantetik) pasatzen da, kabran jira bat eman ondoren; andik, arraunen kanpo-aldetik, killa-muturrean dagoen zulora, eta zulutik feranka-zapaira. Brankan sei edo zazpi metro-soka utzi bilduta, gero arpoiari lotzeko.

Arpoi bat soka-muturrari lotu eta bigarren arpoia lenengo arpoiak duan bere sokari lotu. Xeetasun geiagoz argitu dezagun esan degun au. Arpoi bakoitzan badu bere soka bereizia. Arpoiak muturra du burnizkoa eta burni orretan lotzen da sokaren mutur bat. Ondoren, egurrezko kirtenean lotu berriro, arpoiak iñolaz ere iges aal ez dezan. Beste soka-muturrean, korapilloz, begi bat atera. Soka au arpoia bera baiño apurtxo bat luzago da. Soka onen eta estatxaren artean beste soka bat lotu bear da, metro batzuek luze. Soka onetan dijoa sartuta, begitik alegia, bigarren arpoia. Lenengo arpoia botatzean ez du bigarrera berekin batera eramango, lenengoa soka bigarrenen begitik aurrera egingo dualako. Bigarren arpoiak lenengoak uts egiten duanean bakarrik lan egiten du.

Estatxaren soka luzea beti txaluparen kanpotik dijoa.

Estatxaren soka ontzian bilduta dago. Andik popako krabara dijoa. An buelta bat eman, eta, arraunen kanpotik, proako zulora eta, andik proan bildu sei edo zazpi metro muturra arpoiari lotzeko, beste soka motzaren bitartez.

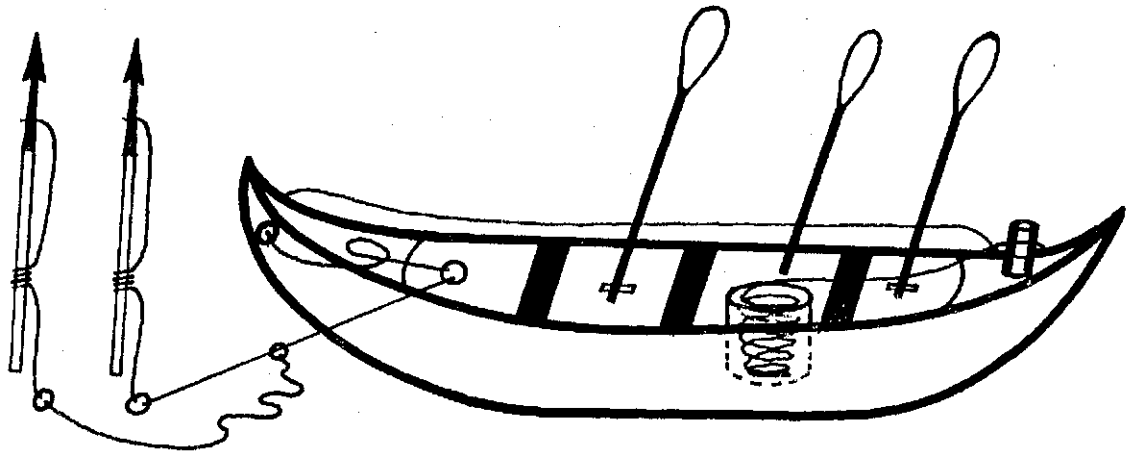
Lenengo arpoia txaluparen aurre-partean jarriko da: muturra egur-zati batean eta eldu-Iekua erditik, sarde baten antzera, irikitako tolete batea.

Cada chalupa ha de estar equipada de un compds de cobre, un cacharro para achicar el agua, un taburete, un nidstil y una vela, un gancho, un ancla y una caja vacia de medio metro de lado en condiciones de flotacidn.

Ademds: una barrica de agua dulce y otra con lo siguiente: farol, candelas, mechero, yesca, cerillas, galletas y queso.

Llevar tambien: cinco arpones, tres sangraderas, una pala de boca afilada con mango muy largo, un hacha y un martillo. Y 200 metros de cuerda de 16 mm. colocados en un balde, en cuyo extremo se fija un arpon, y otro mds por medio de un ojo corredizo.

El aparejo va del balde al cabrestante de popa, y de ahí al agujero de proa, por fuera de los remos. Del agujero, a los pies del arponero. Los arpones que se han de usar van colocados entre un tolete y la proa. Los otros tres, tendidos a lo largo en los pies de los remeros.

Quando el vigia de la voz de alerta, el capitán sube al mástil y pone el barco en dirección a la ballena. Lo acerca hasta los dos kilómetros. Aquí se echan las chalupas al agua y comienza la persecución.

Al acercarse, la ballena se hunde y han de seguir su rastro por el movimiento del agua.

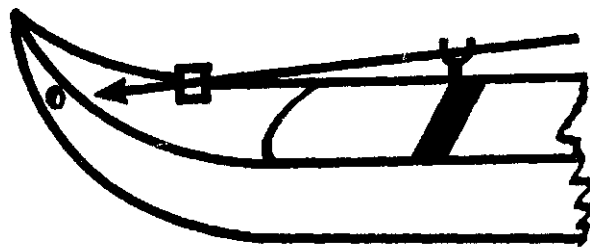
Quando emerge la ballena suena la hora del arponero. A una orden del patrón lanza su arma sobre la masa

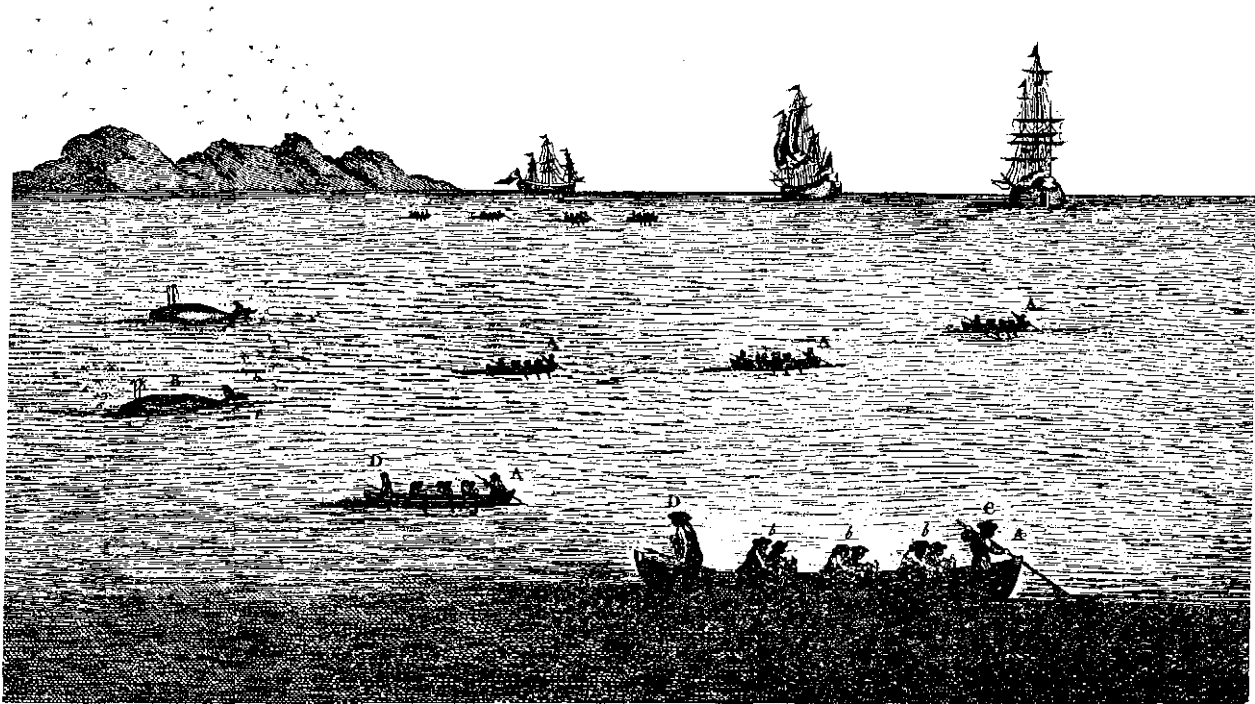
Bigarren arpoia ere lenengoarekin batera egongo da. Baiña, beste guztiak tosta-azpian, arraunkrien eser-leku azpian alegia; luzanga ipiñita, mutur zorrotzak sirazko eunekin eztaliak, erdoitu ez ditezen eta gizonek anketan miñ artu ez dezaten.

* * *

Masta-gaiñeko zaindaria «balea ezkerretik edo eskufoitik» deadar egitean, kapitana igoko da mastan-gora zer bale-mota dan ikusteko eta nundik jokatu erabakitzeko. Eta, foatez ere, uraren emana nundik dan jakitzeko, ontzia balearen bidetik aldendu ez dediñ

Balearengana dijoa ontzia. Bi kilometro inguratzen diranean, orduan txalupak uretara bota, bear bezela jantziak eta itxasoari eutzi aal izateko neurriak artu ondoren.

Txalupak uretan dira eta badijoaz, belaz edo arraunez, balearen ingurura. Txalupa bale-ondora eldu danean, arpoilariak arpoia eskubian artu eta ezkerakin, bere bizkarretik, edo gibeletik, lema-zaiari kiñu egingo dio nundik txalupa eraman. Guztiak, ixilik. Toletak amukoz bilduak eta estrbboak koipez, otsik ez ateratzeko.

Baiona'ko dokumentuak ez du arpoilaria arraunean jartzen: zazpi gizon txalupan; oietatik bost arraunean, seigarrena lemazaia arraun luzeakin. Sei arraun besterik ez du aitatzen. Beste dokumentu zaarragoak ,ordea, arpoilaria ere arraunetan jartzen dute, eta baleari inguratzen diranean, orduan, arrauna utzi eta arpoiari eltzen dio. Alaz ere zazpi gizon: sei arraunean eta bat lema-zai (96).

de carne. El segundo arpon sale^ disparado a continuacidn. Si fallaran los dos, la faena se dificulta en extremo.

Si alguno de los arpones se ha clavado, arrastra tras de si la ballena a la chalupa. Hay que largar cuerda frenada en el cabrestante, que se ha de mojar de continuo para que no se queme la cuerda por el calor. Si la cuerda no basta porque la ballena se ha hundido mds abajo, otra embarcacidn le prestard su aparejo.

Si tampoco bastara, entonces se ata la caja hueca al extremo y se arroja al mar. La caja lleva escrito el nombre de la embarcación.

Si las cosas se tuercen y no hay lugar para estas operaciones, se corta la cuerda con el hacha que se lleva para estos menesteres.

En la lucha entre ballena y chalupa, cuando se pueda, comienzan en función las sangraderas.

Corazón y pulmón son las zonas más vulnerables del cetáceo. Otras heridas difícilmente dominan al animal.

Cuando no se consigue el dominio de la ballena, se procede a esta operación: se mete una chalupa por detrás de la cola hasta el eje de esta. Una vez allí se le cortan las dos aletas de la cola con la pala afilada de largo mango que lleva cada chalupa.

Muerta la ballena, se la arrastra hasta el costado del barco.

La ballena que se encuentra en el mar herida o muerta se ha de re-partir.

Leendik dauden marrazkietan, 'berriz, beti zortzi gizonez ornituak agertzen dira txalupak: arpoilaria aurrean, sei arraunlari, biñaka, erdian eta atzean patroia arraun aundiakin.

Bear bada, danetarik izango zan eta era askoetara jokatuko zuten.

* * *

Txalupa gertutik ikusi duanean ur-azpira sartu da balea, ez bait da batere piatzen. Arpoilariak kiñu egin dio aizkenaren aurreko dagoen arraunlariari, aria arraun-azpitik joan dedin eta kanpotik, arraunerako enbazorik egingo ez duan moduan.

Arpoilariak antz eman bear dio foalea nundik nora dijoan, eta arako kiñuak egin bai lema-zaiari eta bai arraunlariari.

Balea urrera, aldamenera edo atzera joan dan garbi jakin ez. Eta, asmatu egin bear... Agertu da balea gure ondoan. Aal badegu, bere alboan jarriko gera, buru-partetik; buztan aldetik baiño obeago bait da.

Arpoilariaren ordua eldu da.

Txalupa-patroi edo maixuak, berari derizkion unean, ematen du ordena. Arpoilaria jeiki eta, aurrera begira, ezkerreko oiña illargi-erdi baten antzeko txokoan, foranka-zapaian, ezarriko du eta eskubikoa bere tosta-gaiñean. Arpoilariaren abildadearen eskuetan dago guztien etorkizuna eta irabaz-ibidea.

Arraunlariak bale-ondoraino astiro eta aaldan ixillena elduko dira. Bertara diranean, arraunari atzerako eragingo diote, txalupa gelditzeko. Gelditzen dan unean, txalupa-maixuak emango dio agindua arpoilariari. Onek eskuan duan arpoia (esku batekin edo birekin) bere indar gustiaz botako dio foaleari gaiñera. Baletik oso gertu foaleude, orduan bi eskuekin eldu eta arpoia sartuko dio, bota gabe, eta bere gorputza makil gaiñean etzanik, arpoiari jira-bira eragingo dio aragiari eldu dakion.

Bereala bigarren arpoia sartuko dio, lenengoa aragiari itsasita gelditzen bada ere, bi arpoiak alkarri lotuta daudelako. Botatzen ez bada, bigarren arpoi orrek okerrak egiñ lezazke, balea sokatik tiraka asten danean.

Bi arpoiak uts egingo baluteke, orduan foerriro asi bear da; lana, ordea, gaitzago eta zailago egingen da.

Bi bale agertzen badira, ama eta bale-kumea, au ill bear da lenengo; amak ez du alderik egingo umea utzita (97).

'V' 'Vc' 'A'

Bi arpoiek aragian sartu dira eta barruan gelditu. Baleak, alde egitean, txalupa darama bere ondoren, sokatik tiraka. Urpean murgildu da eta soka larga bear zaio. Larga ala, urarekin ondo buzti, erre ez dediñ, sokak krabatik pasa bear bait du (kraban eman diogu buelta bat) eta bizkor pasa ere.

Sokaren luzeroa baiño beerago ondoratzen bada balea, orduan, beste txalupa batek ematen dio soka geiago eta, orrela bi txalupak alkarri lotuta gelditzen dira.

Bi txalupen sokak naiko luzeak ez badira, lau-kuadroko kaja utsa lotzen zaio, egurrezkoa, metro-erdi zabal, luze eta sakon. Kaja uts onek resistentzia jartzen dio balearen iges-egiteari. Gaiñera, txaluparen izena darama; gero feale ori arrapatzen duenak, badaki zeinek sartu dion lenengo arpoia. Eta, batez ere, balea nekatzen danean, ur-azalera aterako da kaja; kajatik soka

bildu eta berriro balearen ondoren izango gera, balea illarte.

Gauzak oso oker jartzen diranean, eta kaja lotzerik ez bada, orduan aizkora txikiakin soka ebagi, txalupa ondoratu baiño leen...

Gaua sartzean, farola piztu bear ardagaiaren medioz.

Geienetan balea itxumustuka ibilli ondoren, gelditu eta buztana aztintzen du arpoia atera nairik, eta, ilda dagoela eman arren, askoetan eriotzetik jeiki eta korrika bizian abiatuko da: illaurreko indarrak egiten ari da...

Arpoia sartu ondoren lema-zaia eta arpoilaria tokiz aldatzen dira. Arpoilariak txalupa zuzendu eta patroiak sokari begiratu, aria edo jasotzeko. Bitartean, aal bada, txalupa balearen ondora erakarri. Gertura diranean, baleari buru-atzetik xaboliñak sartu-atera, biotza eta birikak dauden aldetik. Ori dortzen badegu, baleak odol-aundiak ixuriko ditu eta balearen azkena gertu izango degu. Ori lortzen ez badegu, berriz, odol-txikiak izango ditu baleak eta odol-txikiekin nekez iltzen da bale-aundia...

Odol-txikietan gabiltzanean, balea dominatzeko, beste operazio au egiñ bear: txalupa balearen atzetik inguratu eta buztanak dituan bi. egoen artean sartu. Gero, pala edo aizkora-zorrotz-antzeko tresna kirten luzedunakin, buztan-egoak ebagi baleari, aurrera joateko indarrak izan ez dezan. Lan orren arriskuak aundiak dirala zer-esanik ez dago.

Askoetan, balea urrutiratzen da itxaso-barruan, eta gaua datorrenean, edo txalupa oso urrutian dalako, aizkora txikiakin soka ebagitzen dute...

Itxasoan eskapatutako balea inork ilko balu, edo ilda topatu, iltzaille eta arkitzailen artean banatu bear dira irabaziak, iltzaillea agertzen bada eta bere arpoiak edo kaja ezagutu...

Bale-illari buztanetik lotuta lokarri bat jartzen diote, korapillo begidunakin. Isatza edo buztanaren egoen zabalak ez dio lokarriari irtetzen utziko.

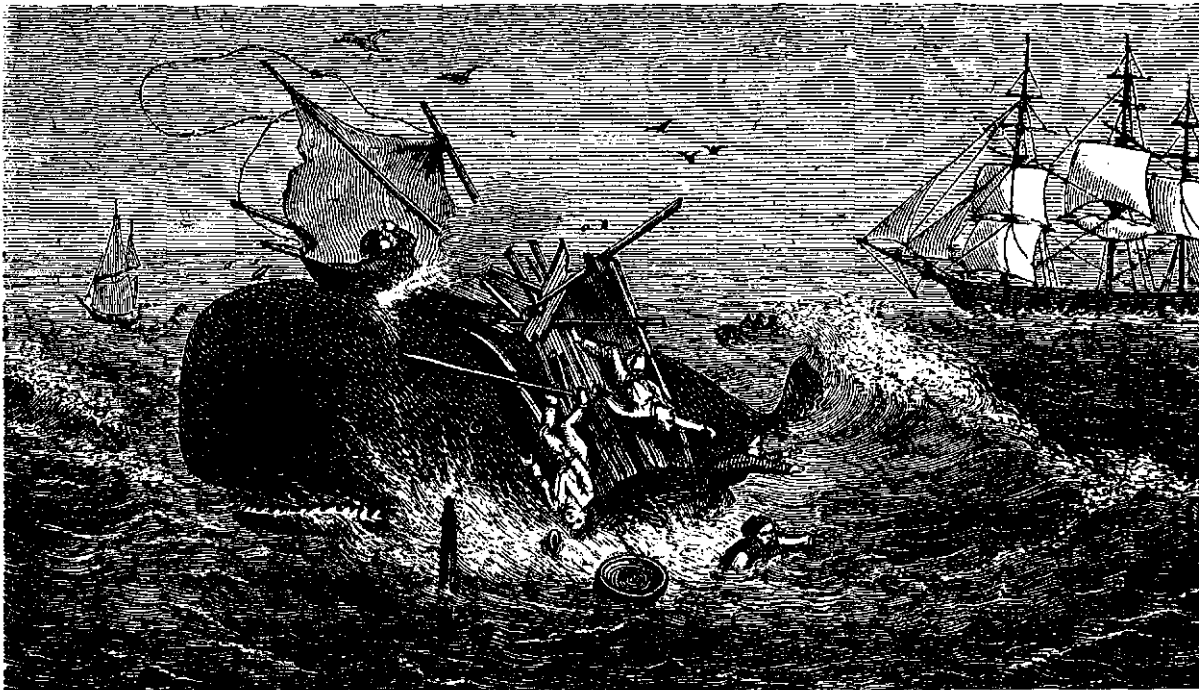
Balea ill-ondoren barku nagusiaren ondora eraman

eta aldamenean lotu. Legorrera eraman eta an Lekeitio'n bertan egiten zutena egiñ.

Artarako labeak jasota zeuzkaten eta txabola bordarekin ere bai.

Gerora, indioekin artu-emanak gaiztotu ziran tokietan, «Sopite» jaunak (Zubieta, euskeraz), kapitana bera, barkuan bertan egiñ zitun labeak, barruan koipeak urtutzeko, eta garbitzeko tramankuluak ere bai.

Arrisku aundiko lana zan koipeak barruan urtutzea, suak artzen bait zitun ontziak errez (98).

F

KEZKAZ

Bat-batean galerna sortu da. Ontziak killaz-gora. Burruka luzea. Olatuak ikaragarriak: osiñ foeltza azpian, apar zuria gaiñean...

—Eldu mastari. Eutsi, txo.

—Bai, aita, eutsiko diot...

—Eldu...

Gora-foeera naasian. Indar egiñ bear mastari eltzeke. Egarria eta gosea. Auleria:

—Amak etxian sadtzan daukozan pipar-gorriak...

—Eutsi, mutill...

Olatuak jo du mutikoa arpegian. Eskuak nagi egurrari eldutzeko... Aitari foegira, begiak larri.

—Eutsi mutill...

—Eziñ, aita...

Aitak besoa luzatu dio; baiña, mutill gaztea, foere aurrean ondoratu zaio. Galdu da betiko.

Negar egiteko astirik ez aitak. Bizia du kin-kan. Larri dabil bera ere.

—Itxasoaren asarrea ez da izaten betirako->dio bere buruari, arnas billa. Eutsi, geurea da ta...

Aizea gelditu da. Ura baretzen dijoa. Pakea nabari fourrukaren ondoren...

*k «

Iru egun masta gaiñean. Itxas-txoriak mokoka eta inguruan jira-ibira... Maite dute aragia.

—'Etorriko dira. Eutsi. Bixigutan etorriko dira eta ez naiz kalatik urrutian egongo... Bizi nai dut... Eutsi...! Eutsi...! Eutsi...!

F

INCJUIETUDES

«Por vivir arriesgamos la vida», dice una de las oraciones de los balleneros. El peligro surge de improviso en el mar con el nombre de galerna. Las ha habido tristemente famosas como aquella del mes de agosto de 1912, que ocasiono centenares de victimas en los puertos cantábricos.

Durante mi niñez cbnoci en Lekeitio a uno de los supervivientes de aquella galerna, que se paso tres dias en el mar agarrado al mdstil de su pinaza o lanchon...

Pero la vida sigue su curso. Con galerna o sin galerna el pescador ha de acercarse a la mar, arriesgando la vida por la vida...

La vivienda del pescador no reunia muchas condiciones de confort y buscaba en la taberna, sidreria o chacoli la compensacidih a sus duras faenas del invierno...

En el jornal o partilla del pescador se ha incluido siempre parte de la pesca. Por el s. xvi en la época del besugo cada marinero llevaba seis para su casa. En 1920, uno. El mds gordo y hermoso; pero, uno.

Las tabernas disponían de fogones de carbón de madera sin mds salida de humos que la puerta misma de la taberna.

Humo, animación, algarabía, besugo asado, vino, sidra o chacoli... Ambiente marinero del invierno 1920.

En 1973 me decía un viejo pescador de Lekeiño para describirme la triste situación de los puertos pesqueros:

—«Hoy no hay humo en las tabernas.»

Se perdió el chacoli, porque se perdieron las viñas. Los barcos resultan demasiado caros para ir por besugo... y se perdió el besugo asado para el pescador en las tabernas. No hay humo, porque no hay besugo y porque los pescadores están ausentes, faenando en África.

A los viejos pescadores sólo les queda la nostalgia del pasado...

La guerrada de 1914 acaba de terminar. Los fletes en el mar andan por las nubes. Todo el que podía disponer de un viejo cascador capaz de flotar, se forraba...

En todas las riberas surgían barcos como setas en primavera lluviosa. Tenía yo siete años cuando asistí allí por los años 1919 en Zumaya a

Egunez foero. Kizkali bear. Udarako eguzkia foeroa izan oida itxasoan aterperik ez danean...

Gauean, izarretan, ots... «Terrala» goiz aldetik: ots-otsa... Dar-dar... Ortz-ikara:

—Eutsi...! Eutsi...! Eutsi...!

Goiz aldea da. Begiak lauso:

—Oial zuriak ote...? Amesak ote...? Gerturatzten ari dira... Ikusi naute... Laister emen dira...

Begiak lausoago... Sorgiñ zuria parrez:

—«Ator, ator, mutill, etxera...»

Txominek eskua luzatu foezela, masta-gaiñeko gizona uretara erori da kordarik gabe.

—Txo, salta ariñ uretara, galduko zaigu bestela-ta...

Mutillak zanga txalupatik ur-azpira. Okozpetik eldu dio ur-azalera ateratzeko.

Aizeak arpegian eman dionean esnatu da Patri. Begietan, illuna; ezurretan, neke otza. Alperra, zaiñetan. Lo-gurea... Lo-alia... Looo...

—Iru egun egon da itxasoan...

—Kapusai bat atera eta jantzi.

—Bi, obe.

—Estutu eta igurtzi ondo.

—Berau bakarrik agertu da. Eta besteak...?

—Or, beeran. Sorgiñ-zuriaren erri-zurian... Dana da or-foeran zuri. Kale zuriak. Etxetxo zuriak. Baztar guztiak zuri. Elurra foezeiñ zuri. Lo-gela zuriak. Maitagarriak ere zuri, inguruan zaindari...

—Txo, ezeik amesik egiñ. Or-foeran, bixiguak eta itxas-aingirak, olagarruak eta kamarrak. Or-fearru orretan sartzen foazera, or geldituko zera, arraiñen karnatarako...

Baiña, ames egitea liforea da.

* * *

Gure gertakizun auekin aurrera jarraitu baiño leen, gogoratu dezagun onera 1899'an Ondarrua'ko txalupa-aundi bateri gertatutakoa (99).

«Ondarru'ko 'Santa Clara' kofradiako 'Josefita' Txalopandiari Sota eta Llano'tar Erramon zanaren 'Goizeko Izarrak' egingako gaizkatze edo salbamendua...» Ikusi 70 orrialdean.

1912'an, udaren erdian sortutako galerna txar arrek gizon asko ondoratu zitun gure itxaso zabalean. Iru egun masta-gaiñean iraundako gizona neronek ezagutu nuan Lekeitio'n. Urte artan oker aundiak gertatu ziran. Baiña, gizonak bizid bear du eta aurrera jo bere foidean. Emen ez dago gelditzerik inolaz ere.

Okerraren ondoren berriro gizonak itxasora eta itxasotik legorrera...

Bixigutan dira.

—Laister etorriko dira— dio tabernako atso zaarrak. Izan ere mariñelak itxasoan diranean, onek kanposantua emoten dau. Ez zarata eta ez keerik. Ezer-foez. Eurak emen diranean, onek zerua emoten dau...

—Bai, bai, inperua be... Mariñela extian, mozkorrek galantak...

—Mozkorrek? Kantua eta keia. Gauza ederragorik, zer? Keetik atera oi da mariñelen kantua...

—Obe leukie oiek etxian egon, bere emazte eta seme-alabekin...

—Baiña, alabatxu, zer-edo-zer bear dabe: txakoliñ apurtxo bat, otzak pasata etortzen foait dira itxasotik...

—Bizkarra berotuko neuzkio nik egur bategaz... Txakoliñ apurtxo foat esan dozu...? Bakoitzak upel bana, foai... Obe litzake bixigu auek etxian jango balira...

—Zer nai dezu ba, umetxo... Zuk nai dozuna danok egiñ ezkerro, geuk nundik jan... Geure foizi-modua emen dago...

la botadura de un velero blanco de tres palos: el «Nati».

Iba de la mano de mi padre como el fue de la del suyo a la botacion del «Manuela» en Olaveaga.

Dos años mds tarde, en marzo de 1921, aquel velero explotaba en el puerto de Mdlaga.

Acababa de llegar desde Canarias con cargamento de latas de gasolina y petroleo.

Murid el perro; pero se salvaron los hombres, aunque con múltiples quemaduras.

Despues de un tiempo en el hospital de Mdlaga, pudieron reanudar sus vidas en el mar...

Para mi padre Eustaquio alli terminaron aquel año sus andanzas en barcos de vela.

Aquella vida tenia sus encantos. En las horas de calma chicha, cuando las velas colgaban lacias por falta de viento, se dedicaban a la pesca. Pesca de roca; pesca de percebes en las rompientes...

Mi padre amaba los veleros. Mds tarde fue pescador de bacalaos en Terranova durante muchos años; pero, en su vejez añorar, añoraba sus tiempos de navegaciñ a vela... Sentado en la terraza de «El Casino» de Deva, sus prismáticos en la mano, se pasaba las tardes mirando al mar; —«Aquel barco va a Zumaya. Tiene que esperar tres horas a la marea...»

—Jai, bai, gizon pestiok obe danak beuren
etxian baleude...

—Bide orretatik ez dozu gixonik topako iñun,
alabatxu...

—Nik ez dot bear onelako ganoragabeko gizonik,
ama; naiago neuke errementari bat, mariñela
baiño... Auek egunez itxasoan eta gauez
tabernan...

—Mariñela ez bada, obe dozu zesterero aberats
bat, errementeri baiño:

«Errementeri baiño
oba da zesteru;
errementeri baiño
oba da zesteru;
esku-bete paluaz
kolko-bete diru.
Ai, ai, ai
kolko^bete diru...»

—Berriketarako gogua daukazu...?

—Zer nai dozu ba... Arpegi ori alaitu apur bat...

Ama-alabak barriketan ari diran artean,
txalupak sartu dira portuan. Bakoitzak bere
otzaran bixigu.ak daramazki etxerako. Ederrena
Erramona-Trokua'ren tabernan jateko. Besteak
kalerik-kale saltzeko:

—Bixigu aundi ederra...!

—Zenbatian... ?

—Bostian.

—Iruan nai badozu...?

—^Lau t'erdia.

—Lautik ez naiz pasako.

—Gutxi da.

—Asko da.

—Tori, ba... Ederra da. Begira bere bizkarrari...

—Baiña, karu da. Ez zerate zeurok gutxikin
konformatzen errezak... Ainbeste arraiñ arrapatuz
gero be...

Bixiguak etxean jatea izanen litzake gauzarik
errezena; bixiguak ez diran beste gauza asko bear
dira etxean eta... arrantzale-andteak kalerik-kale
ibilli bear bixigu saltzen.

Gizonarena jakiña da: bixigurik ederrena, eta
bakarra danean, bera, artu eta aldameneko
tabernara, sagardotegira edo txakoliñera.
Itxasoko otzak eta arriskuak pasa ondoren,
orrelako atsedeen bat merezi ere bai.

Antero pozik dator gaur. Txamarra berri bat,
urdiñ-illuna, egin dio bere emazteak. Jostuna
da eta lekeitiar-txamorroreak egiten oso iaioa.

Bere lagun «Sinkera» bibote-dunak txamarrote
berririk ez du; baiña, partilla ederra jaso-berri
da eta pozik dator ura ere.

Ara nolako bikotea!

Biak aspaldiko lagun zaarrak.

Biak, bixigu bana eskuetan, Erramona'ren
tabernara. An daukate zai Anton Soiñu ere.
Txakolin baltzaren upelak txotxa du berria gaur;
orregaitik dago tabernako ate-buruan erramu-adar
bat.

Bale-koipearen argira, laiño-arteaz bezela daude,
keaz eta bixigu-erre-usaiñez inguraturik.

Txakoliña, gorri. Santa Katalina bideko
maaztietatik sortua:

Txakoliñ, txakoliñ,
txakoliñak on egiñ,
edaigun guztiok
alakarrekina...
Biotza pozez betetzen da
txurrut bat arturik.
Ez dago orlako
edadirik...

Baiña, gaurko Antero'n txamarrote berriak eta
Sinken partillak izan dute bere-biziko
ondorena. Txurrut bat arturik biotza pozez
betetzen da; baiña, ogeigarren basotik aurrera,
mingaiña trabatzen asten da eta oiñak moteltzen...
Geroago, begiak dir-dir eta aizkenean «tximiñoia»
arrapatu.

Anton Soiñu'k bertsoak eta musika egokiak
asmatzeko ez du askoren bear izaten eta gaur
naikoak izan ditu. Asi zaigu kantari.

Anteron txamarrotia
Sinken bifootia
aretxek ei dauko,
preso tximiñoia...

Ez zuan asko pentsatzen Anton Soiñu'k bere
kanta onek zer gora-beera izango zituan urteetan
zear...

Kaietako tabernak kearik gabe tristeak dira.
1973'an, Arranegi-kaleko taberna batean onela
esaten zidan Lekeitio'ko arrantzale batek,
mariñelen egoera ona ez zala adierazteko:

—Gaur eguneko tabernetan kearik ez dago.

Ke-ezak «terrala» esan nai du: patrikera utsak,
alegia. Bixigurik es lagun-arte onean jateko.

—Oraiñ, baporak egin dituzte aundiegiak, amalau
eta amabost gizonekin barruan. Arraiñetan joan
eta gas-oilla (errekiña, alegia) ordaintzeko
aiña nekez eta osta-osta arrapatu. Ontzi oiekin
bixiguetan joaterik pentsa ere ez. Arraiñ asko
bear du baporak berak eta guretzako ezer-ez...

—Eta, nundik-nora jotzen dezute...?

—Aljeziras eta Afrika'ko Dakar'era juan bear
atunetan...

—Bai-dio Joxepelixeneko Maria Luisa'k
mostradore atzetik-aeuk palta diranian neguan
emen ez dago ezer... Gixonik ez da iñor
gelditzen...

Nere ume-aroan (1920'an) Lekeitio'n atunetako
bela-traiñeru

zaarrak moilla-bazterretan zeuden jasoak. Aietako
batek, ondo gogoratzen naiz oraindik, «Kalbario-
-mendi» zuan izena. Ba ziran geiago ere.

Garai artakoak dira lenengoko «baporak». Ez
aundiak. Erreztasun aundiak ekarri zituzten
itxasoan joan-etorriak egiteko. Ikatzak zebiltzen.

Gerora bapor aiek Galizi aldean saldu zituzten,
berriak eta aundiagoak erosteko. Gasoilla
erretzen zuten. Aiekin ere poliki jarrai oi

zuten arrantzan. Baiña, beti aurrerapenari begira, aizken urte auetan (1960 tik aurrera edo) barkuak egin dira aundiagoak, eta aundiegiak gertatu dira emengo arrantzarako.

Berriro (1970'tik) ontzi txikietara goaz. Lekeitio dut begien aurrean.

Saldu dituzte eta saltzen ari dira aizken aldietako ontzi aundiak eta, oien orde, txikiagoak egiten asiak daude; lau edo bost gizonentzakoak. Bixigu, legatz, itxas-aingiraetan berriz ere ekintzeko, orain zortzireun edo milla urte bezelatsu.

Gauza guztiak izakibere neurri egokia: ez aundiegi, ez txikiegi, neurrikoa bear. Eta, ontzietako neurrietan neurri zaarretara goaz berriro konturatzeke. Neurriak berdiñ-antzekoak izan bait dira beti gizaldietan zear gure euskal-kostako kaietan...

Gaur tabernetan keerik ez dago...

Bixigurik ez dago...

Txakoliñ gorriarik ez dago... Lekeitio'ko Santa Katalina-bideko maazti ugariak galdu ziran...

Ordez, ardoa, kimika-ardoa, koka-kola... Mariñel zaarrak diaraute oraindik, itxasotik alde egindakoak, kontu eta gertakizun zaarren eutsigarri:

Arioplano bi pasau-ta
bat itxasora yausi. (Bis)
Ekarri, Seberiano'k ekarri,
Seberiano'k ekarri,
Seberiano'k barran
pondo eman da itxi...

Europa'ko (1914) gerratea zan. Oraindik bela-barkuak nagusi zabiltzen Lekeitio eta inguruko kaietan. Gaurko zaarrak mutill gazte edo ume-koskor ziran gertakizun onen berri jaso genduanean.

Gaur Arranegi-ko tabernan bildurik daudenak bela-garaia dute gogoan eta auetan:

—Akordatzen zara beiñ Kikon'en (100) ikusi genduanana...?

—Bai, txo. Geure «zaarrak» (patroiari gaztea izan da ere, zaarra esan oi zitzaion barruan) Xabala'ren (101) sagardotegian apustua egiñ zuten: baietz kantzontzillo utsetan Kikon'eko zumardi edo paseo ederrean agertu... Gaez, jakiña.

—Bai, gizona. Kantzontzilloak luzeak ziran eta kolorezko raia-dunak.

—Lau gizon aundi, guztiak patroiak, banku batean eseri ziran lasai. Aurretik pasatzen ziranak, begiratu lauко arreri eta parreari ematen zioten...

—Eta, nere aita an al zegoan? Galdetu nion.

—Eustakio, patroiz izan arren, mutil gaztea zan oraindik; baiña, egun artan lotsa edo sentzu geiago agertu zuan besteek baiño... Ikusi ditu poliziko batek eta asi da txistuka, bere laguneri deika... Ango anka-jokua eta ariñ-aringia porturaino...! Korrikalariak aurretik eta polizikoak atzetik... Laister gorde ziran bakoitza bere ontzian... Bigaramonian aien parriak Xabala'ren sagardotegian...!

«Sosua, biregarrua,
kamisera, kamisera
makarro goxua...»

Makarro gozuak Zabaleta'renean egiten ziran, Arranegi kalean, «areaplano bi pasauta, bat itxasora yausi» zanean, Lekeitio'n. Makarroiakin batera egiten zituzten txokolateak ere: kakao, gozokia eta errota txiki bat mai bateren gaiñean. Errota arriak, iru edo lau, bata bestearen ondoren, ardatz baten inguruan jiraka. Ebagitako kono baten itxura zeukaten errota-arriak, kanpo-aldeetik lodiago, barrutik baiño. Jira ta bita kakao eta gozokia zapaltzen... Zapaldu eta zapaldu, txokolatea egiñ arte.

—Anes, txokolatia egin berri dau Zabaleta'k. Ekarrri bi ontza.

—Usaiña entzun dozu ala... ?

—Bai, txotxo. Ariñ...

—Amama, zergaitik ez dezu libra bat ekartzen, ni egunero bueltaka ibilli gabe... ? Ekin nion nik protesta naiean.

—Txotxo, biar egingo dau barria eta orduan ekarrriko dozu biarkua...

Nere protesta guztiak alperrikakoak ziran. Egunero bi ontza foear zitun bere arratsaldeko txokolatetxoa egiteko. Eta egunero, eguneroko txokolate berria artu bear... Kafea bezela. Ura ere, egunerokoa.

Aldameneko kantoian Sebero egon oi zan, bere atari aurrean, danboliñari eragiten. Kale guztiko

leioetatik kafe-usaiña zabaltzen zan etxe-
-barruetaraiño.

—Ekartzu laurden erdi bat kafe ere.

Kakao eta kafea, beste gauza askoren artean, itxas-aundiaren beste aldetik ekartzen oi zituzten. Bale-koipe eta bakaillau-arrantzaren garaitik. Orduko arrantza aiek gastatu ziran; orduko zenbait oitura zaarrek diraute oraindio.

* * *

—Iturriaga'k beiñ batean prantzez bapor bi ekartzen preso, bata bakaillauaz eta bestea urrez beteta...

—«Bapora» ez da esaten. Oraintsungo tresna dozu bapora; barkua esaten da...

—Barkua...? Dio irugarren atsuak. Esaizu itxas-ontziya.

—Laga eztabaida ganorabako ori aldamenera, eta aurrera egizu Iturriaga'ren kontu orrekin. Nere amama Pillipa'k.

—Kontua...? Istorixia da eta ez kontua... Neuk neure aitaitari entzunda daukat eta istorixia da... Gertatutakoa... Neu be Iturriaga'ren odolekua naiz...

«Lau atso,
iru mutxurdiñ,
bat alarguna
jarririk itzalean...

Itzala ordu orretan nere amamaren denda xaar txikia da. Lau atsoak kaiñapattarra edaten, kontu-kontari. Unero eztabaida. Edozergaitik:

—Segixu Iturriaga'ren istoriak. Nere amamak berriro.

—Ba, Iturriaga'k (Lekitarra zan Iturriaga) bi itxas-ontzi zekarren preso arturik eta agertu zaio aurean bapor inglesa...

—Ez dala bapora esaten...

—Zaude ixilik eta laga andriari berba egiten.

—Ba, ingles barkuakin burrukan asi zanean, burnizko bonba borobillak...

—Ez da bonba esaten; bonbarda, baiño

—Leona Morron, ixilik agon, naibon-Piilipa'k..

—Ba, Iturriaga'k burnizko bolaen ordez, badakizue zer sartu eban kañoian...

—Bai, badakigu, eun bidar entzunda daukagu... Eta zuk, Pillipa, ekatzu beste kopako bat...

—Ez dizut amango... Lenago be naikua pattar edanda zaude-ta...

—Burni-foolaren ordez zillarrezko ogeierrelekoak sartzen asi zan...

—Ogeierrelekua ez da esaten; ogorlekoa, baiño...

—Ogeierrelekoak, ogorlekoak edo duroak, guztiak dira bat, sekulako txikiziñoa egiñ eben ingles-barkuko kubiarta gaiñean...

—«Egia bazan, sartu dedilla kalabazan».

—Egia da. Neure aittitta zaarrari entzunda daukat txiki-txikitan...

—Nor zan txiki-txiki, zeu ala aittitta...?

Beste bi atsoak ao-zabalka algaraz, errementa bear. Batek bi ortz orixkak erakusten ao-zapaian.

Besteak, iru. Nere amamaren ezpaitetako biboteak dar-dar barrearen-barreagaz...

*e   *ic

Europa'ko burruka mortala amaitzera zijoan, edo. Pleitak aundiak itxasoan eta Euskal-erriko ibai-erriberetan, euriaren ondoren udarako perretxikoak bezela, bela-barku «pleiteroak» sortzen ziran edonun (102).

Zumaia'k ere badu ibaiean erribera.

Donosti'rako zubi aunditik errirako bidean, etxe bakar foat zegoan: karibiñeroan etxea, gaurko egunez guardia-zibillen kuartela.

1918'tik 1919'ra izango zala uste dut. Nik sei edo zazpi urte besterik ez nitun, Zumaia'ra eldu nintzan egunean. Karabiñero-etxe-atzeko erriberan iru mastako barkua agertzen zan. Zuria, beladuna.

Eder-ederra.

Zuri-zuria.

«Nati» zuan izena eta bazuan motor-laguntzaille bat ere, portuetatik irten eta sartzeko. Botadura egiteko margodun ikurriñez apaindu zuten beetik-gooraiño...

Garai aietan Deba'ko Urasandi baserriaren ondoan ere sortu zan bela-barku aundi ederra, «Ego» izenekoa. Deba'n bezela erribera guztietan. Egaka ibiltzeko aalmena izan bagendun egun aietan, Euskalerrietako ibai-ertzak bela-barku ederrez estali ikusiko genduzten.

Gure kaiak ilda zeuden aspaldi; baiña, gerrate artan naikoa diru irabazi zuten.

—Gustatzen zazu, txotxo? Galdetu zidan amama Pillipa'k.

—Bai, amama. Eder-ederra da. Bertan joango gera...?

—Bai, umetxu.

—Eta, nora...?

—Baiona'ra. Zure aita ere joaten zan bere aitarekin «Fortuna» eta «Manuela» barkuetan...

Ontzi zurk marea-puntan bota zuten uretara. Botatze orretatik etorriko da nunbait, erderazko «botadura» ere.

An gelditu da ibai-erdkn kilin-kaknka, zuri-zuri, tente-tente.

Ontzi ariñ, panpoixa.

Emaztekoa zirudiñ uraren erdian, arro eta apaiñ.

Liraiñ.

Botadura orren ondoren, urdailleko-krria datorkit gogoan burura eta itzal-unea...

* * *

Bi edo iru urte pasako ziran arrezkeroz. Aldi ortan Barakaldo'tik Lazkano'ra aldatu giñan. Lazkano'ko pelotalekuan nengoan, atzeko muturrean, pelota zaar bateri kolpeka.

—Anes, amak etxera joateko.

—Zer, ba...?

—Aitari okerra gertatu zaiola.

—Nun...?

—Malaga'n.

Ama joan zitzaigun Malaga'ra. Egun aietako izparringiak irakurri izan ditut gero. Etxean askotan aitatu ere.

Aita zetorren barkura errian konsinatarioa ikusi ondoren. Moillan barruko mariñel bat erriruntz:

—Kapitana, gasolin-usaiña dago aundia barruan...

—Zer pasa da ba...?

—Gasoliñ-potoren bat zulatuko zan bodegan...

Poxpolorik pizterik ez da konbeniko. Izan ere, kargea dakargu ederra...!

Kanarias'tik eldu dira Malaga'ko portura. Bodegetan petrolioa eta gasoliña ontzietan ...

—Gaur poxpolorik ez biztuteko aginduko dot.

Sartu da kapitana barrura. Illunabarra da. Barruko mariñel-gelan lau gizonezko kontu-kontari, illunpe goxoan.

Kapitanak dei eskotillatik:

—Txo, gaur illunpetan egon bearke dogu. Arriskua dago eta poxpolo...

P.ummm!!!

Kapitanaren abotza entzutean, Peru'k eldu dio pospolo-kajari eta piztu du bat.

Pummm!!!

Ondoren gertatu ziranak Jainkoak daki.

Dunbatakoa Malaga osoan entzun da.

Sua kaiean.

Eleiz-dorre guztietako kanpaiak dili-dalanka.
Bonberuak. Karabiñeruak. Jendetza... Istillua
eta iskanbilla.

* * *

Barkua erdibitu da.

«Txiki» arratoi-txakurra aidean dijoa eta
moilla-erdian leertu-da. Txo-mutillak ere,
Zumaia'koa, Txuriren biajea eraman du aidean;
baiña, suerte obearekin, uretara erori bait da.
Ur-azalean sua egon arren, murgilka eskeillara-
-mailletara eldu da bizirik...

Kapitanak aize-kolpearekin korda eta sentzua galdu
du. Miñaren-miñez, orraitio, suak esna-arazi du.

Eskerrak barku-zatia moillaren kontra gelditu
dala. Irten du ontzitik moillara. Gizona
dator beregana korrika... Begietan laiñoa...

Esnatu danean Malaga'ko hospitalean dago,
oge zuri batean, esku-besoak lotuta zuriz. Beste
lagunak aldamenetako ogeetan.

—[^]Danok al gera bizitzarako...?

—Txiki ill da. —Dio mutillak, negar-malkoak
begietan...

Berak, gizarajoak, begiak bakarrik ditu agerian,
beste gorputzeko zatirik geienak oial zuriz
estalita ditu, zapietan bilduta.

Eskerrak. Txakur txikia ezik, beste guztiak bizirik
atera dira inpernu artatik.

Erreta daude; baiña, bizirik eta bizitzarako,
oker aundirik gabe izateko.

Illebeteak pasa zituzten bertan.

Eustaquio kapitanarentzat urte artan amaitu ziran
bela-barkuko egun eder aiek. Bizitz arrek bazitun
bere akatsak; baiña, bizitz trankilla zan. Zenbat
aldiz, Deba'ko barra-aurrean (eta, nun ez?)
kabretan ekin zioten. Bai Miarriz (Biarriz)
aitzeetan lanpernetan ere... Ai, lanperna aien
gozoa...! Urteak, asko, pasata gero ere, Deba'ko
«El Casino» etxetik itxasora begira, larogei urte
bizkarrean:

—Aizak, esaiok Fulanori utzi deiala bere itxas-
-ontzia...

—Zertarako, baiña...?

—Miarriz'era joateko...

—[^]Miarriz'en zer egiñ bear dezu...?

—Lanpernak billatu.

—Baiña, aita, orduko lanperna edo pertzebak
gastatu ziran Miarriz'en.

—Nik billatuko nituzte, oraindik ere...

Bela[^]barkuak zitun maite eta aiekin bere amesak.
Bela-ontzietako bere garaiak, gazte-denbora izaki
beretzat, garai ederrak eta bizi-modu lasaia.
Aizearen mende; baiña, lasai. Kabratxo eta
lanperna-egunak ere bai. Itxas-fruitu oberik ez da.
Artean, ibaiak eta itxasoa garbi zeuden. Arraiña
ugari uretan eta itxas-ertzetako aitzak biziak estali
zeuden. Bizi aien artean, lanpernak ere bai. Ugari
eta eder. Lanperna-zaletasuna berekin eraman
zuan beste mundura...

Baporeko itxas-ontzietan ibilli-ta gero, Terranoba'
'ra bidean asi zan. Bakaillautan zebillela sortu
zan mundu guziko aizken guda zitala. Gerra

izanagaitik tartean, Terranoba'ra ibilli ziran urte bete osoan. Bigarren urtean, ordea, andik ez agertzeko eman zieten Kanada'tik ordena. Eta Kanarias aldera joan bear izan zuten arrantzara.

Bakaillauraren ordezt, korbina.

Egun gorriak ziran aiek eta korbinari ere errez sartzen zion ortza jendeak.

—Korfeina bakarrik arrapatzen al zenduten Kanarias'en aita?...

—Ez, motell. Langosta edo abakando ederrik erortze zan sare'barruan...

—Suertean ziñeten; garai aietan ez zuan edozeiñek abakandoz asetzeko suerterik izaten...

—Abakandoen ordezt lanpernak izan balira...

—Lanpernik, ez?

—Bai. Sahara'ko partean nai-aiña daude. Bertara, ordea, iru egun...

—Joaten al ziñan?

—Noiz-edo-noiz, bai. Gerturago egon balitz...

Txalupa uretara bota eta an joaten ziran aitzeetara. Sakukara pertzeba ekartzen zidaten mariñelak. Orain bertan ere, alogera, gabe, barkuaren zuzendaritza artuko nuke, noiz-beinka lanpernetan joateagaitik...

Bela-garaiko kutizi aiek itsatsita jarraitzen dute kapitan zaarraren barne-muiñetan. Zaartzaroan ere, biotza itxasoan, oiñak legorrean baditu ere.

Itxasoa ames.

Bela^barkuak ames.

Aizea oial zurietan putzaka ames.

Kabratxoak ames.

Lanpernak ames...

—Ontzi ura Zumaia'ra dijoa. Oraindik beste iru orduetan ez du marearik...

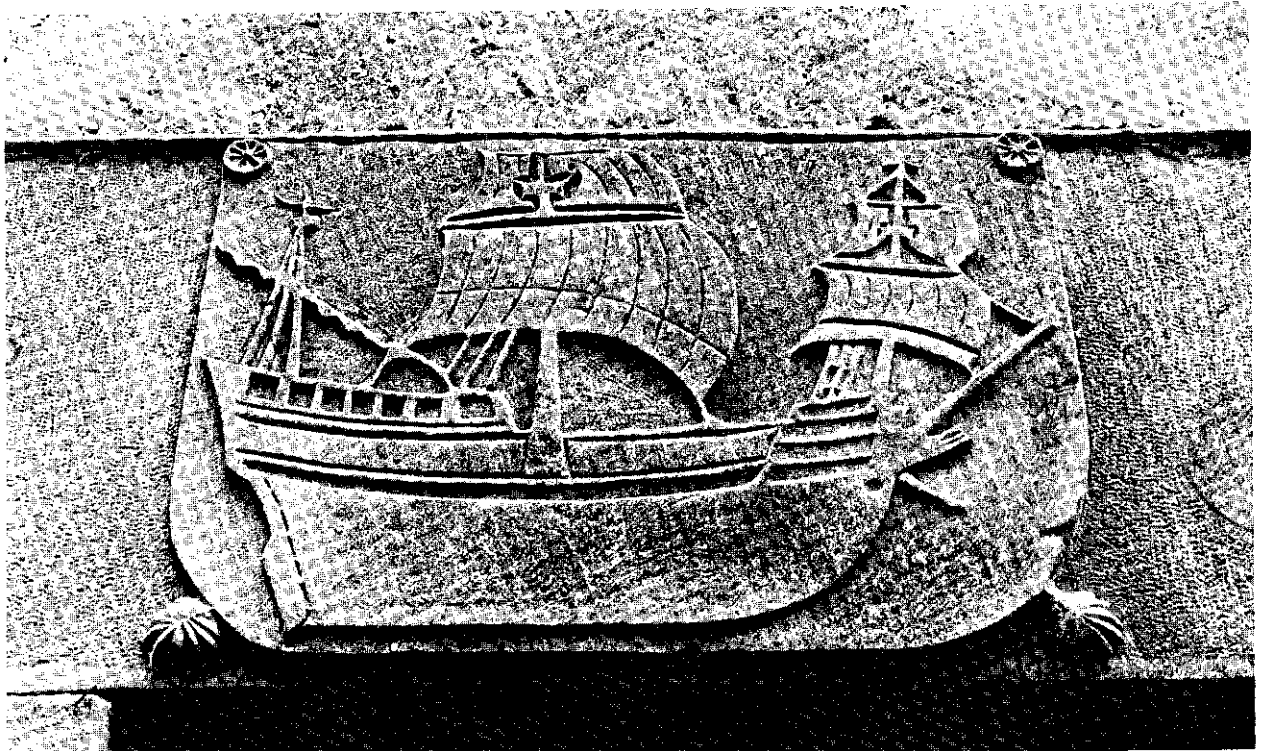
Antiojo luzeak begien aurrean, egun guztia itxasoari begira... Mariñelentzat bere sorginkeria badu itxasoak.

* * *

Iturriaga'tik antxiñako arrantza-barkuetara pasa da dendako atsoen itz-jarioa.

—Beiñ batean Joan de Espilla etorri omen zan Lekeitio'ko kaiera...

Utzi ditzagun gure atsoak bere artan eta goazen Joan de Espilla'ri buruz Historiak zer esaten digun entzutera.

Orio. Foto Antton Elizegi.

JOAN DE ESPILLA, KAPITANA

Joan de Espilla debarra zan jaiotzez. Bere garaiko Bataio-Liburua, Deba'n, «Espilla» abizenez beteta dago. Bere izenik ez, Lifourua 1550'an asten dalako eta bera, Joan, 1564'an kapitan zebillen.

Urte orretan Gonzalo de Landaverde bilbotar nagusiakin tratoan dafoill; Terranoba'ko bideak ditu trato orrek.

Geienetan ontziaren nagusia eta kapitana, biak persona bakar bat izan oi zan. Baiña, ez beti. Kaso auetan bakarrik idazten ziran eskribuz kontratoak, kapitana alde batetik eta nagusia bestetik. Tripulazioakin zituzten artu-emanak itzezkoak ziran. Utsik. Orregaitik ez dira gureraiño eldu, eskribuz ez zeudelako.

Baiña, gure arazo onetan Espilla zan kapitana eta Landaverde nagusia. Artu-emanak paperetan idatzi zituzten (103).

Bilbao'ko astilleruetan egin zuten ontzia eta «San Nicolas» zuan izena. Toneladak, 435. Bale-ontzia. 75 giza-seme barruan.

Galeoia zan: iru mastakoa eta iru mastak zituzten gurutzetik eta lau kuadroko oialak gurutzetatik zintzilik.

JOAN DE ESPILLA

Joan de Espilla, capitán, había nacido en Deva. En el año 1564 mandaba el galeón «San Nicolás», que hacía los viajes a Terranova en busca de ballenas.

El señor Landaverde de Bilbao era el dueño y el armador del barco, que desplazaba 435 toneladas y llevaba 75 hombres de dotación.

Salid de Portugalete con 30 tripulantes, de los que eligio el armador los siguientes: maestre y contra-maestre, carpintero y calafate, un marinero y un guardián.

El resto hasta 75 los eligid el capitán.

Para completar la tripulación salio de Portugalete rumbo a Guetaria. Desde aquí, a Terranova.

El galeon, de tres palos y cruces en los tres, iba armado de 18 cañones, arcabuces, ballestas y numerosas armas cortas de acero.

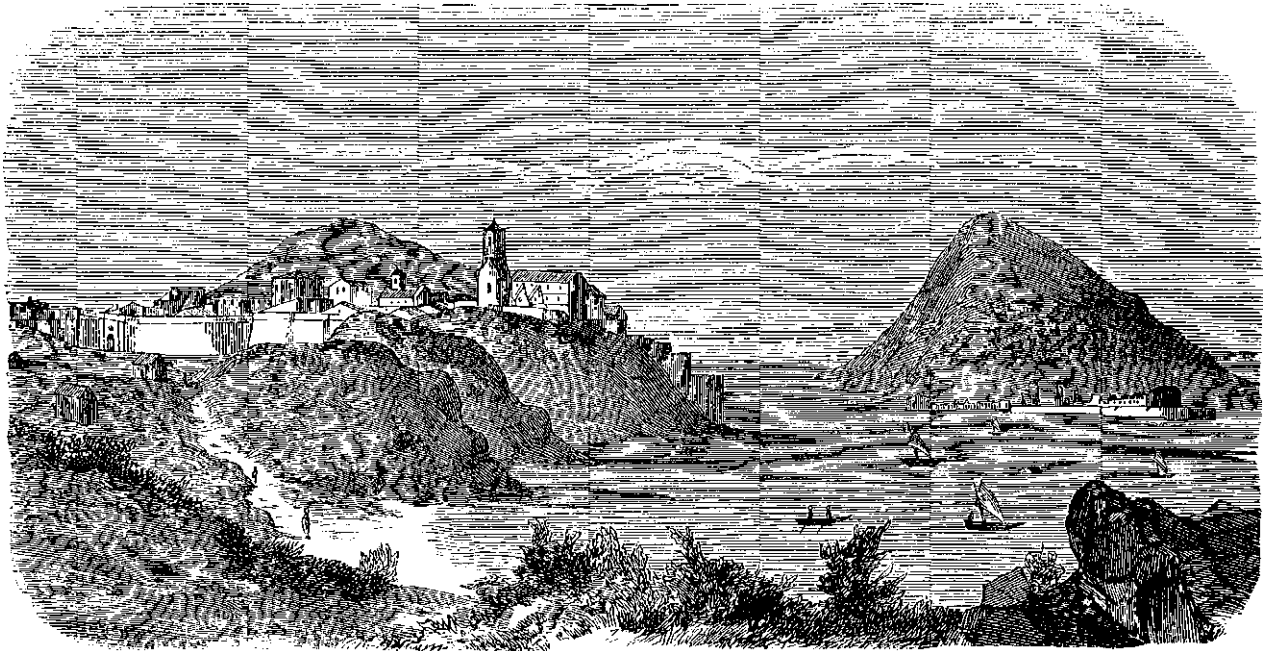
Llevaba de repuesto velas y jarcias, cuerdas y maromas; y chalupas bien equipadas. Además de pez, estopa y grasa de animal para calafatear el barco a la ida y a la vuelta de Terranova.

Arpones y sangraderas y demás instrumentos para fundir la grasa; elementos para construir los hornos... Carne, cecina, tocino, alubias, ha-

Sei kañoi aundi eta amabi txiki: emezortzi. Bederatzi alde bakoitzetik. Arkabuzak (bi kintal polborakin), amabi ballesta (bakoitza bi dozena azkon edo fletxakin), eta eunka bestelako bur-nizko armak.

Jende asko barruan: 75 gizaseme.

Ontzia bere mende Portugalete'n artu zuan Espillak, ogeita amar lagun barruan zitula. Nagusiak aukeratu zitunak sei ziran: maixua, kontramaixua, arotza, kalafatea, mariñel bat eta zaindari bat. Orra danetar, sei. Beste guztiak berak, Espilla'k, aukeratu zitun. Lekeitio eta Deba'tik aukeratu zitun gizonak, batzuek beintzat.

GUETARIA

Beste berrogeta lau gizaseme geiago bear zitun, Portuga-lete'tik atera zitunak foaiño. Eta Getaria'ra etorri zan bear zitu-
tuanak osatzeko.

Getaria'tik atera zan urte artan Terranoba'rako.

Tratoa zeukan nagusiarekin: nagusiarentzat lautatik bat.
1.194 koipe-foarrika ekarri zitun biaje artan...

Baiña, utzi ditzagun oiek gerorako.

Terranoba'ra joan-etorria egiteko gauza asko ziran foarezkoak: masta, aingura, bela, soka era-guztikoak, txalupak foakoitza bere tresna guztiekin, amoko edo istupa, pikea ontzia istupatzeko (kalafatearen lana) eta abar.

Ontzia istupatu bear zan azpitik, aldamenetatik eta gaiñetik Terranoba'ra irten baiño leen. Gero, andik onerakoan, beste orrenbeste egin bear zan: ontzia (istupatu) amoko eta pikearekin, berriro. Oiek eramatekoak ziran, an ez bait zegoan ezer, arraiña besterik. Amoko eta pikearekin batera, lan oien osagarrirako, animalien koipe-kintal bat ere eramán bear zan.

Arrantzarako tresnak, zer esanik ez: txalupetatik asi eta arpoi, xafooliñ, estatxa eta abar... Ugari.

Baita ere labeak egiteko bear ziran gaiak. Eta labeetan koipeak urtutzeko bearrezko ziran aizkora, aisto, tiña, barrika eta abar. Egur-ikatsa labeak pizteko.

Janak eta edariak: ogia, aragia, sesiña, urdaia, babak, gailletak... Ardo, sagardo eta pattar...

Gaiñera arrantzale bakoitzak bota luzeak eramán oi zitun, larruzko jantziekin batera, arrantza toki otzetan egiteko aukurakoak.

«San Nikolas» Getaria'tik irten duanean, Doniane Loitzun'en (St. Jean-de-Luz) «Saint-Esprit» izeneko ontzia dabill Terranoba'ra bidean. 140 tonelada ditu (San Nikolas iru aldiz

bas, galletas... Vino, sidra, chacoli L. y coñac o pattarra.

Cada pescador llevaba por su cuenta ropa de lana y cuero adecuada para las faenas de pesca en aquellas latitudes. Además de algunos alimentos como jamón, queso y bebidas espirituosas.

El barco fue construido y armado en Bilbao que era el puerto más importante para estos menesteres... En enero de 1564 el capitán Espilla anda buscando tripulación y vituallas, mientras el armador Landaverde busca dinero a crédito,

Había quienes lo prestaban al 25 y al 30 % de interés a cuenta del barco y de su carga. L-- "j^

Los contratos entre capitán y dueño-armador se hacían por escrito. Así se conserva un documento que nos da esta información.

Los contratos entre capitán y tripulación eran de palabra. Falta esta clase de documento.

Existe sin embargo un documento de esta especie en el «Archivo de Protocolos» de Marquina, data de 1585, en que se contrata para un

barco frances seis lekeitianos: tres arponeros y tres ayudantes...

De los peces, de las grasas y de lo que se encuentre en el mar, una tercera parte, como es costumbre entre los que van a Terranova; aparte las ventajas de cada uno...

Una profesion de tanto riesgo necesitaba de un seguro. Los ingleses aseguraban sus barcos despues de 1604.

Desde 1567 al 1569 Juan Lopez de Soto, en Burgos, ofrece sus seguros ia los capitanes vascos, entre los que encontramos a nuestro capitdn Juan de Espilla.

Tenia Soto sus intermediarios en San Sebastidn, Bilbao, San Juan de Luz y Bayona...

*| Armado, avituallado y asegurado el
| barco sale Espilla desde Guetaria
| para Terranova en el mes de marzo.
I Volverd para octubre haciendo una
(tinica campaña. Mds tarde, despues
de 1927, los bacaladeros de la P.Y.S.-
B.E. saldrdn en febrero y volverdn
para diciembre, haciendo dos cam-
pañas.*

En invierno los hielos impiden toda actividad alld arriba...

aundiagoa da) eta ona zer gauza eramaten zitun barruan: 40 giza-seme, 20 tonelada ardo, tonelada bat polbora, 120 gaileta-kintal, 10 urdai-kintal, bi kintal t'erdi olio, 22 binagre-barrika, 120 libra kandela, barrika bat baba, eta beste bi barrika beste ale eta bi-tuallakin...

20 kañoi zitun, bi dozena pika aundiak eta bi dozena t'erdi pika txikiak...

Garai artan Bordeaux'en egiten ziran kondizio berean beste ontzien kargamentuak ere (104).

1770'an, Baiona'ko barkuak, berreun toneladara iristen ez ziran ontziak, Marinako Agintariak ziotenez, ona zer gauza eraman oi zituzten barruan:

230 galleta-kintal,
60 sagardo-barrika,
12 ardo-barrika,
12 babafcarrika,

bakaillaua sikua sardiña zaarrekin (105).

Oietzaz gaiñera arrantzale bakoitzak pattarra, urdai-azpiko, gaztaia eta abar araman oi zituzten, jantziak gordetzeko zeukaten kutxatilletan.

1681'an lau ontzien berriak dakizkigu. Ontziak auek ziran: San Pedro, N.^a S.^a de Aranzazu, N.^a S.^a de Begoña eta San Juan.

Gizon bakoitzeko eraman zituztenak: bi sagardo-barrika t'erdi.

Lau gizonentzako, txakoliñ-barrika bat, (jai-egunetarako izango zan) (106).

Gaiñera auek beste tokitik ere eraman omen zuten edatekoa. Zer ote zan? Ardo? Pattarra? Urik ez zuten aitatuکو iñundik ere, bodegetan koipetarako zeramazten barrika guziak ur gezaz beterik zeuden, gero Terranoba'n koipea botatzeko garaian jariorik izan ez zezaten.

Terranoba'ra bakaillautan dijoaztenak onela jantzi oi dira:

Lenengo ta bat, iztarretaraiño bota luzeak.

Gaiñeko jantzi luzea botak baiño beerago, ardi-larruz egiña, bere illekin; larru-aldetik olio ondo igurtzia, urik pasa ez dediñ barrura. Onen gaiñetik beste larruzko soiñeko bat, gerritik beeraiño bota, uraren kontrako. Burua estaltzeko txapela, eskapulario antzeko txatakkin, lepotik bernetaraiño bota... (107).

Ango izotz artean ibiltzeko egokiak ziran. Bear bada, bale-arrantzarako ariño bota izango ziran; baiña, ariño izan-da ere, berogarriak eta uraren kontrakoak bear zuten, nai-ta-ni-ez.

* * *

«San Nikoks» barkua Bilbao'n armatu zuten. Bii bota zan lekuri garrantzitzuenabarkugintzarako, bertan zeuden burni-olak geien. Astilleroak ere bai, ugari.

Orreraz gaiñera beste arrazoi bat ere badago eta auxe da: 1511'tik asi eta XVII'garren eunkiraiño bota, Ipar-Ameriketakin euskaldunek egiten zituzten artu-eman guztiak Bilbao'ko «Casa de Contratacion» deritzan alkartearen bitartez egiñ oi ziran (108).

Ez da ba arritzekoa San Nikoks galeoia Bilbao'n egiña izatea. Donostia'k eta Pasaia'k ere bazuten bere importanzia: bi auetatik Pasai zan geiago, berez portua duekko oso ederra eta segurua. Bale-koipe geienak Donosti'rako eta Bilbo'rako izan oi ziran. Baiña beti izan da Bilbao geiago, Donostia baiño (109).

Ifaraldeko euskaldunak, geienetan, La Rochelle eta Bordel (Bordeaux) errietara zuten joera. Arrantzarako tresna guztiak, sokak, kañoiak, gatza eta janariak erostera ara joan oi ziran.

Ontzi asko zebillen itxasoan gure San Nikolas'en antzera Doniane Loitzun, Ziburu, Bayona eta Kap-Bretonetik irtetzen zutenak. Negua itxasorako bear diran gauzak antoktzen, igaro oi zituzten bai kapitanak eta bai ontzi-nagusiak ere. Prantzia'n itxasora irtetzeko, agintarien baimena bear zan. Agiri bat. Bestela, paperik ez zunak, ori itxaslapur-bezela jotzen zuten, agintari oiek-eurak. Alaz ere, euskaldunek ez zuten itxasora irtetzeko paperik jasotzen. Agiririk gabe irten oi zuten Doniane eta Baiona'tik. Ez zuten paperetan sinismenik. Agiri oiek agiria ematen zutena aberasteko, foesterik ez omen zuten balio (110).

Gure Espilla kapitana Bilbo'tik dabill ilfoeltzean, ontzia antolatzen eta jende-billa. Nagusia, berriz, diru-eskean. Barku aundia zan; jendetza aundia barruan, eta oiek danak, eskabidea dakarte aundia.

Baziran dkua korrituan ematen zutenak.

Eta paperetan idatzita izen asko daude. Batzuen berri emango degu emen.

Coleccion Vargas-Ponce (L. V. n.º 38) deritzan dokumentuetan bada liburuxka bat. Domingo de Hoa eta foere emazte Mariana de Rober eta Salinas, diru-prestatzaillena zan liburuxka eta bertan idatzi zituzten foeren artu-emanen xeetasunak. Diru-aurreratzeak Otsaillaren 13'tik

Apirillaren 3'artekoak dira. Urtea, berriz, 1632. Korrituak eunetik 26, 28 eta 30 dira. Eta dokumentu oiek Juan de Aramburu edo Santiago de Telleria jaunen aurrean izenpetuta daude.

Ona zerrenda:

100 dukat Pierresfort de Araneder nagusiari eta, erantzukizuna artzen duan bere kapitan Araznabar jaunari, «Le Marie» Saint-Jean-de-Luz'eko barkuaren gaiñean.

100 dukat «Notre Dame» Doniane'ko barkuaren gaiñean (esan degun Pierrefort jaunari eta bere kapitan Miquelon Hirigoyen'eri).

200: kapitana Araznabar; nagusia, Matin Sanz de Aguirre, barkua «Le Jeane», Doniane Loitzun'goa.

200: kapitana Araznabar, maixu Pernatum de Aguirre, nagusia Miquelon de Hirigoyen. Barkua «Saint Pierre».

100: Justin de Larragoien... 200: Maria de Arrivillaga, nausia... 100: Justin de Larragoien...

200: Justin de Larragoyen... 200: Juanescot Elzardui... 100: Justin de Echevarria...

100: Justin de Arreche... 200: Juanes de Araneder Putil... 100: Joanes de Araneder Putil...

150: Antonio de Iturribelzaga... (111).

26 urte berandugoko beste dokumentu batek, 1658'an, Julio Domingo de Echevarri'k aurreratu zitun diruen kontua dakar: (112)

500 dukat zillarrezkoak, Martin Berrotaran'eri «El Espiritu Santo» ontziaren gaiñean: korritua % 25. Terranoba'rako.

500 dukat Berrotaran'eri, «San Martin» ontziaren gaiñean: % 25.

400 dukat, berdiñ, «San Martin» ontziaren gaiñean.

400 dukat berriro, beste ontzi baten gaiñean. Ez du ontziaren izenik esaten.

500 dukat Julio Egunkizari.

300, Francisco Orendaiñ'eri.

600, Nikolas Ayalderi, ontzi batengaitik.

400, berari berriro, beste ontzi batengaitik.

200 eta 400 Bernardo de Aguirre'ri, bi ontzien gaiñean.

500, Domingo Ardanza'ri... 500, Santos de Telleria'ri... 500, Bildosola, txikiari...

iv *v

Itxas-ontziak neurri askotakoak izan oi ziran. Aundixamarrak ere bai.

1578'an Doniane Loitzun'etik 50'tik 80'ra aiña ontzi irten oi zuten Terranoba'ra. 3.000 gizaseme inguru. 50 gizon ontziko, bataz-beste (113).

Spitzberg arkitu ondoren 80 barku atera ziran leku aietara Doniane'tik (114). 1643'an Donostia eta Pasaia'tik 20 ontzi, 2.000 mariñelekin.

Aietatik zenbait ontzi 600 toneladakoak. Barku auetatik bat baiño geiago itxas-lapurak ziran ziur-ziur. Edo bestela berriz, 20 Donostia'tik eta beste 20 Pasaia'tik bear zuten ainbeste jende eramateko. 2.000 mariñel barkuetan 100 mariñel barkuko dira. Ogei barkuak bear zuten oso aundiak izan; barku normal batek 50 gizaseme,

eramaten bait zitun. Bi milla mariñel berrogei barkuetan (eta ez ogei ontzietan) 50 gizon ontziko dira. Neurri ona. Berrogei ez badira, ogei baizik, orduan auetatik batzuek lapurretarako izango ziran. Lapurretarako ontzi txikiak ere berreun gizaseme eraman oi zitun da. Pasaia'ko paper zaar batek dionez ontzi bakoitzeko 50'tik 70'ra gizon eraman oi zituzten bakoitzak (115).

y.

Joan de Espilla kapitanaren garaian itxasgizon asko zebillen Terranoba'rako bidean. Donostia, Pasaia eta Deba'ko kapitanen izenak dakarzki ainbeste alditan aitaturako Coleccion Vargas-Ponce dalakoak (Legajo I, n.º 18). Urteak 1550-1555.

Ona izenak: Martin Cardel, Domingo de Albistur, Pablo de Aramburu, Francisco de Ularreta, Marin Saez de Echave, Domingo de Mendaro, Miguel de Iturain, Juannes de Lizarra, Juanot de Villaviciosa, Juan de Erauso, Juan de Lizarza, Miguel de Egusquiza, Martin Ruiz de Echave, Perez de Hoa, Domingo de Gorocica, Martin de Zaldivia, Cristobal Arias, Juan de Ansorregui, Martin de Ochoa de Irazabal, Martin Dabile de Aguitre (116).

'w 'i'

Badago Markiña'n (Bizkaia) «Archivo de Protocolos de Marquina» (Registro de Escrituras del Escribano de Lequeitio Martin de Iturarte) deritzan lekuan, 1583'an egindako dokumentu bat. Iturarte jaunaren aurrean egiña dago Abenduaren 19'an, eta Jean de Susiondo ziburutarrak izenpetua. «Catherine de Saint Vincent» izeneko ontziaren nagusia zan Susiondo.

Bale eta bakaillautarako barkua. Bederatzi gizonekin egin du tratoa: iru txalupa-maixu, iru arpoilari eta beste iru •aurrekoen laguntzaille. Txalupa bakoitzean iru lekeitiar: maixu, arpoilari eta laguntzaille. Terranoba'rako ziran. Ontzia Pasaia'ko portuan zegoan. Lekeitiarrak auek ziran, bere izena dokumentu-pean ipiñi zutenak: Micolao de Arrasate, Aparicio de Irelegui, Pedro de Goicoa, Juan Iñiguez de Meabe, Miguel de Alzaa, Domingo de Irelegui, Myn. de Hormaegui, Juan Lopes del Puerto, P.º de Loniquiz, eta Sancho de Hormaegui...

Ziburutarrak eraman bear zitun Pasaia'raiño. Ontzia bear zuen arrantza-tresnaz eta beste pertretxoz ondo ornitua egon. Arraiña eta koipeak saldu bear ziran era onenean eta probetxu geiena atera zezakean tokian eta an bertan eman bear zitzairen beuren eskubideak; arraiñetatik eta koipeetatik eta beste gauzaetatik, baita bidean arkituetatik ere, irutik bat Terranoba'rako bideetan dabiltzaten ontzietan oitura dan bezela. Ondoren datozte bakoitzari zor zaizkion abantaillak edo sariak. Ona dokumentuan bertan datozten bezela:

«primeramente a cada maese pinacero mareaje y medio de pesca de trece ducados en dineros si no traxieren en el dicho viaje sus varriles, o carretes de grasa segun eostumbre, e si traxieren la dicha grasa les aya de dar a cada diez ducados, y a cada tercero marinero que llaman axete a cada mareaje y medio de pescado y quatro ducados en dineros y al paje que dicho

Nicolao llabare se le de la soldada que los demas pajes de la dicha nao llefoaren.»

Gero foakoitzari dirua aurreratzen die abantailla eta sarien kontura:

«Primeramente Ju.º Iniguez de Meabe recibio seys escudos en horo... Domingo de Iralegui trece ducados de a once rreales castelknos el ducado... Aparicio de Iralegui, seys ducados... Ju.º Lopes del Puerto dos ducados... P.º de Loniquiz dos ducados... P.º de Goicoa tres ducados... Sancho de Hormaegui... quatro ducados... Miguel de Alzaa Urquiza recibio ocho escudos en horo.»

Ondoren eskatzen diote ontzi-nagusiari iru txalupa-maixuek txalupa bana knetako egokia eta ondo ornitua. Gañera barkuan bearko ditu eraman bear aña mariñel eta mutillak, oietako ibillaldietan oitura dan bezela.

Bere aldetik, berriz, mariñek beartzen dira kapitanaren esanetara egotera beti itxas-gizon zintzoak bezela. Kapitanak bearko ditu ondo mantendu bere menpeko gizonak. Auek berriz, beuren buru eta ontzia defenditzeko, arma egokiak bearko dituzte eraman. Testigu bezek agertzen dira: Domingo de Alzaa, Min. de Ybieta eta Ju.º Iniguez de Mendiola Alsurra...

«y el dicho Juº de Suciondo e Aparicio de Iralegui firman de sus nombres y por los demas que no sabian escriibio el dicho Myn. de Ybieta.» (117).

* * *

Baiña, ainbeste arrisku zuan ekintza batek, bearko zitun segurantzkk nola-edo-ala.

Eta bazitun.

Artean inglesak ez zuten barkuen segurantzirik egiten 1604'ren urterarte. Euskaldunek aurrea artu zien ingleseri berrogetamar urte gutxienez. Tresna, ontzi, bakaillau, koipe, gizasemeak, orra oro seguroean jarriak Burgos'ko Juan Lopez de Soto'ren bitartez. Bera zan segurantziak ematen zituna (118). 1567'tik 1569'ra gizon onek egin zitun seguroen berri Burgos'ko Konsuladoan daude. Bi urte oietan makiña bat izen euskaldunik agertzen da. An daude Deba'tik Juan de Espilk, Domingo de Sorazu, Miguel Zerain; Itziar'tik Pedro Otxoa de Arriola; Mutriku'tik Esteban Lete eta Domingo Gantxegi; Elgoibar'tik Andres de Alzola eta Joanes Bolibar; Azpeitia'tik Juan de Otxoa; Azkoitia'tik Martin Perez Idiakez eta Domingo Lopez Irazarra; Oñati'tik Juan Igarza; Oiartzun'dik Migel Isasa; Pasaia'tik Domingo de Villaviciosa eta Ramon de Arrieta; Errenderi'tik Juan Zubieta; Donostia'tik Migel de Erauso eta abar...

Bitartekoak ere bazitun Soto jaunak Donostia'n bezek Bilbao'n ere, Baiona'n eta Doniane Loitzun'en. Ifar-aldeko euskaldunak La Rochel eta Bordel'era ere joan oi ziran beuren barkuen segurantziak egitera.

* * *

Joan de Espilk, gure kapitanak, negua pasa zuan ontzia antolatzen eta mariñelak biltzen. Baita

segurantzia ere egiña zeukan eta negua amaitzearekin batera, irten zuten, beste guztiak bezela, Terranoba'rako bidera. Bale-arrantzarako. Beste batzuek, bakaillautan. Bietarakoak ere baziran tartean.

Emendik ara illabete bear zuten itxasoan. Martzoan irten eta apirillaren aizkenerako Terranoba'ko lurraldeetan. Maiatzak arrantzan arrapa oi zitun geienetan eta geienak.

Irten aurretik, portuan biltzen ziran Jainkoaren onespena artzeko; apaiz foatek ontzi batean Meza eman ondoren. Sardan joan oi ziran, bidean sakabanatzen baziran ere...

Terranoba'ko arrantza otsaillean asi oi zan eta PYSBE'ko ontziak ere ala-moduz egiten zuten oraintsu arte. Baiña, euskaldunak maiteago zuten arrantza geldirik egiñ, batetik bestera ibilli gabe. Eta arrantza orretarako aukeratuta zeuzkaten tokiak, Otsaillean oraindik izozpean zeuden eta maiatzerako garbitzen ziran.

Toki oietan, Terranoba'ko sartaldean eta Labrador partean, garagarilletik asten da bakaillau-arrantza

eta St. Laurent ibaiaren aoan agostuaren asieran asten dira baleak batetik bestera ibiltzen Bitartean geldi daude toki aietan. Agorraren asierako euskaldunek prest egon oi ziran etxera itzultzeko.

Martzoan etxetik irten eta Urrillean (Otubrean) etxera eldu.

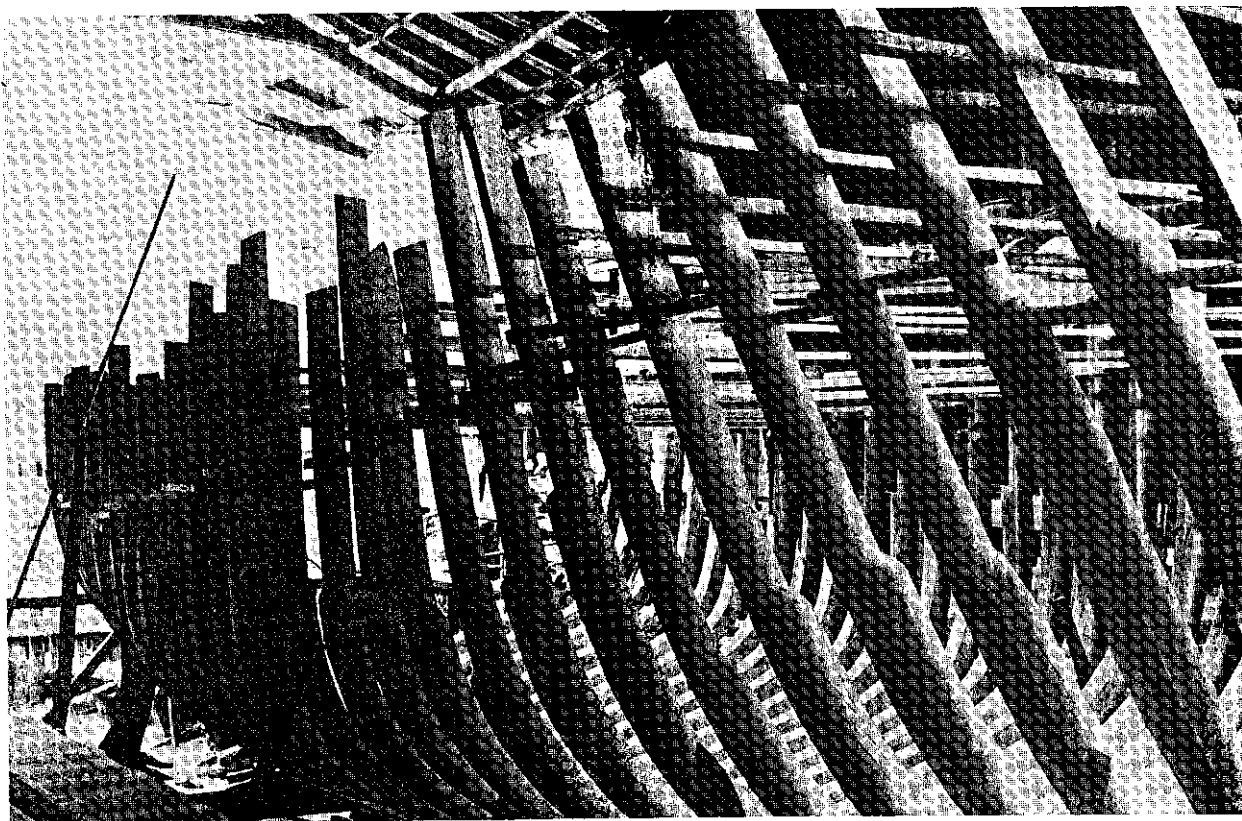
Urrilletik Martzora?

Etxetik baleak arrapatu, ala gertatu ezker. Edo bestelako arrantzara jo. Aurretik, ordea, mariñelak badu zer-egiñik. Dirua irabazi du «Indietan» ugari eta aiek gasta arteko egon-eziña...! Irabazi guztiak ondatu arteko zalaparta eta istillua...!

Burrukak eta iskanbillak gauero (119).

Oituak zenden itxaso zabaletik ibiltzen, burrukan izaki osoarekin, etsaiekin konpetentzian eta, errira eltzean, pratikera beroakin, erri osoa eurena zala uste...

Udarako diruak neguak jan. Udaberrian beartuak zeuden berriro Indietako bideak artzera.

Orio. Construcción de naves. Hoy como ayer.
Orañi bosteun urte bezela.

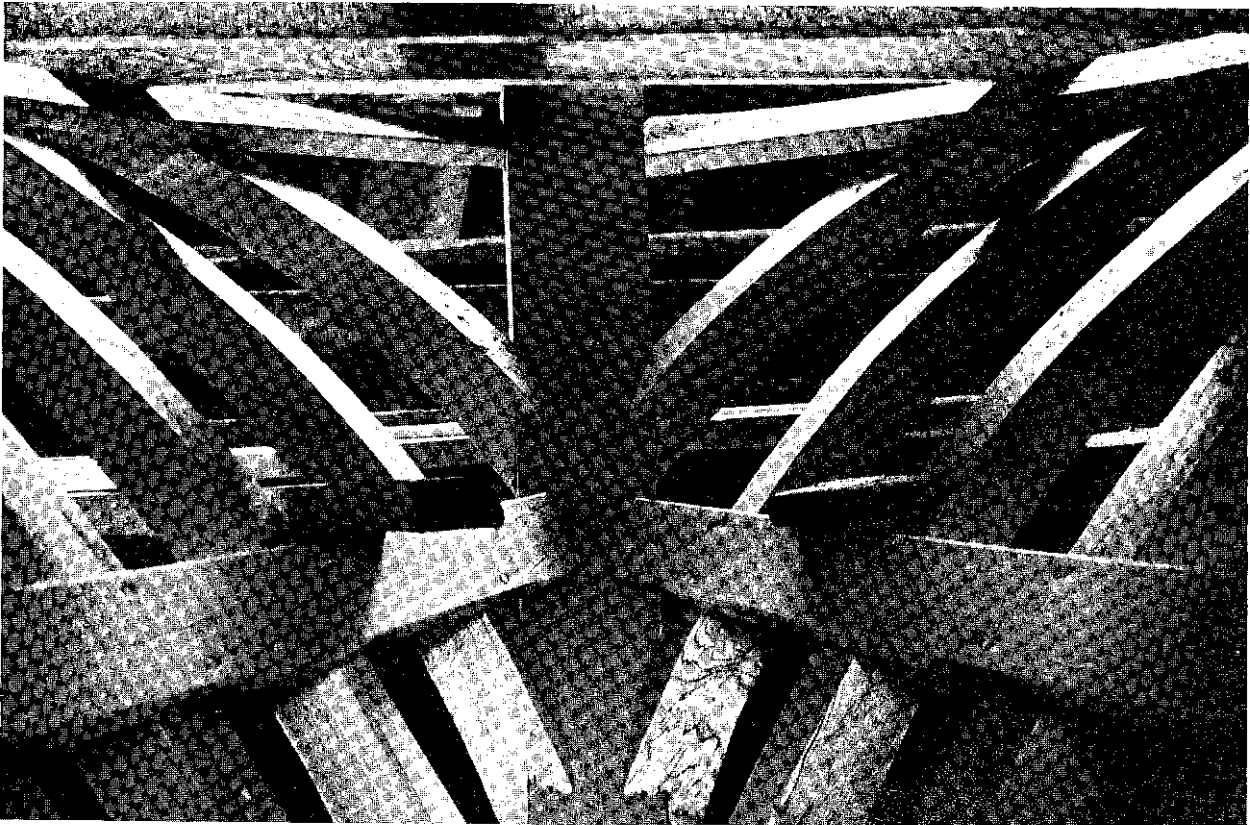

Foto Antton Elizegi.

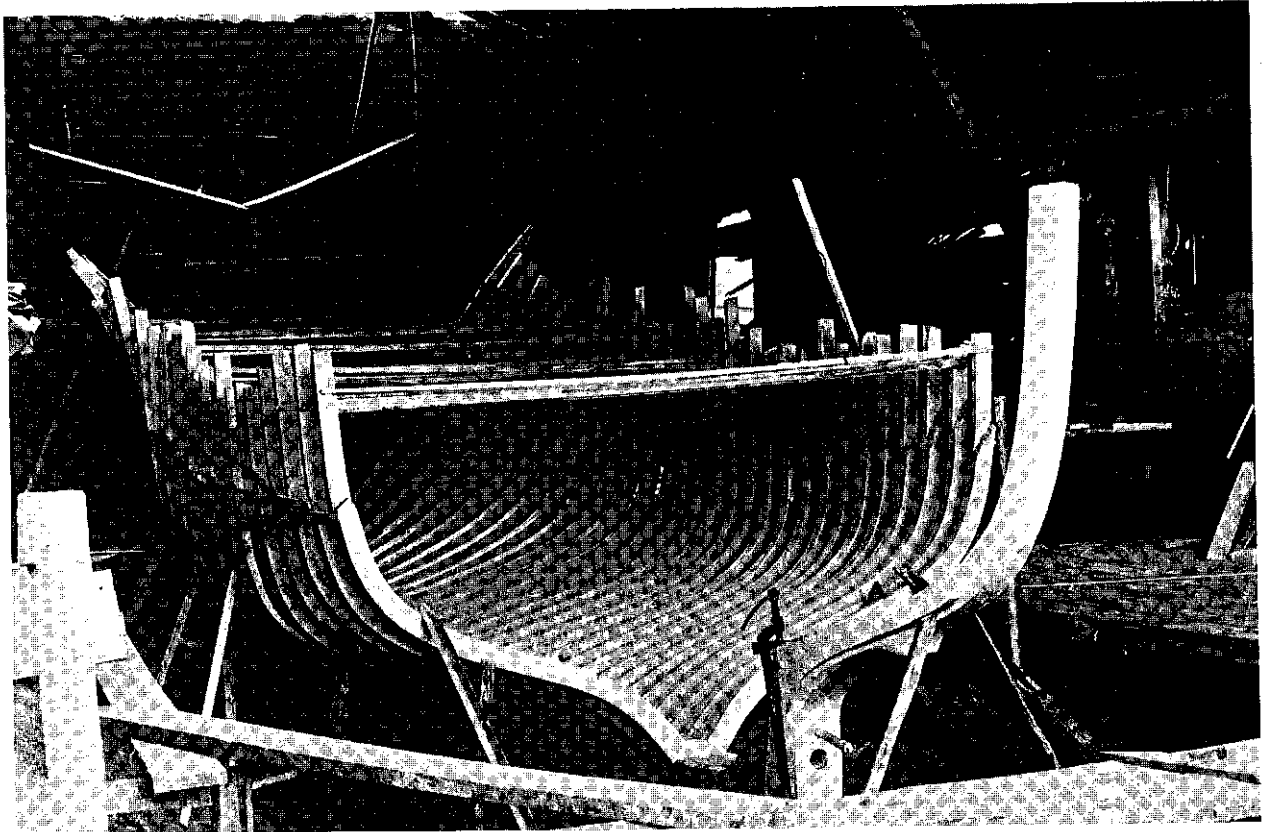

Foto Antton Elizegi.

H

MARIÑERU - BILLA

—Dandan...

—Zeiñ da...?

—Emen bizi al da kapitaria...?

—Bai... Zer nai?

—Berarekin itz egiñ.

—Aita, emen mutill bat daukazu zure zai.

—Zer nai...? Eustakio kapitanak mutill gazteari.

—Ba, nik bakaillautan joan nai nuke...

—Nungoa zera?

—Nafa'rrokoa. Lizarrausti-inguruko baserri batekoa. Muga-
tik bertan... Emen Ataun ondokoa...

—Eta, nundik eta nora jakin dezu mariñel billa gafoil-
tzala... ?

—Ba, «Eskalu» ataundarrak esan zidan. Laguna dut... Eta,
bide batez, amak eman dizkit auek zuentzako... Gauza gutxi dala,
baiña... Mendiko zerriekin egiñak dira lukaikak...

Ori esatearekin batera lukaika-sorta bat erakutsi digu, pa-
per batean bilduta.

—Ez zenduan ezer ekarri bearrik. Alaz ere, estimatzen di-
zut ekarria. Anes, bete akiok oneri eskafoiderako dauden ageri
oietako foat.

PYSBE'k artarako zeuzkan agiri bat foete nion:

Izen-abizenak, urteak, gurasoak, erria, zuzenbidea... Beste
gafoe footako zitzaiola abisoa noizko eta nola prestatu beariko zan:
jantziak, oiñetakoak (gomazko bota luzeak iztarreraiño) eta abar...

H

BUSCANDO MARINEROS

*De vez en cuando aparecen en los
roles de los barcos que andaban a
la ballena y el bacalao en Terranova,
hombres del interior...*

*Cuando P.Y.S.B.E., en 1927, inicia de
nuevo la pesca del bacalao olvidada
hacia 200 años, se enrolan cantiddS
de aldeanos del interior de Gui-
puzcoa.*

*En nuestra casa de Lazkano sonaba
la puerta constantemente, en busca
de un puesto para Terranova. La
mayoria eran agricultores de los ca-
serios circunvecinos...*

*Venian a ganarse unas pesetas du-
rante unos pocos años, para retirar-
se despues; pero algunos terminaron
sus vidas de marinos-pescadores.
La comida y bebida la daba el bar-
co; los dias de puerto eran uno cada
mes... Se podia ahorrar algun di-
nero.*

*Y ahorraban los aldeanos. Rara vez
los que eran pescadores de nacimien-
to...*

No sldo viajaban aldeanos del Goyeri guipuzcoano en aquel primer barco de la P.Y.S.B.E., los habia tambien gallegos.

Oficiales y maquinistas erah marinos de la costa, en su mayoria.

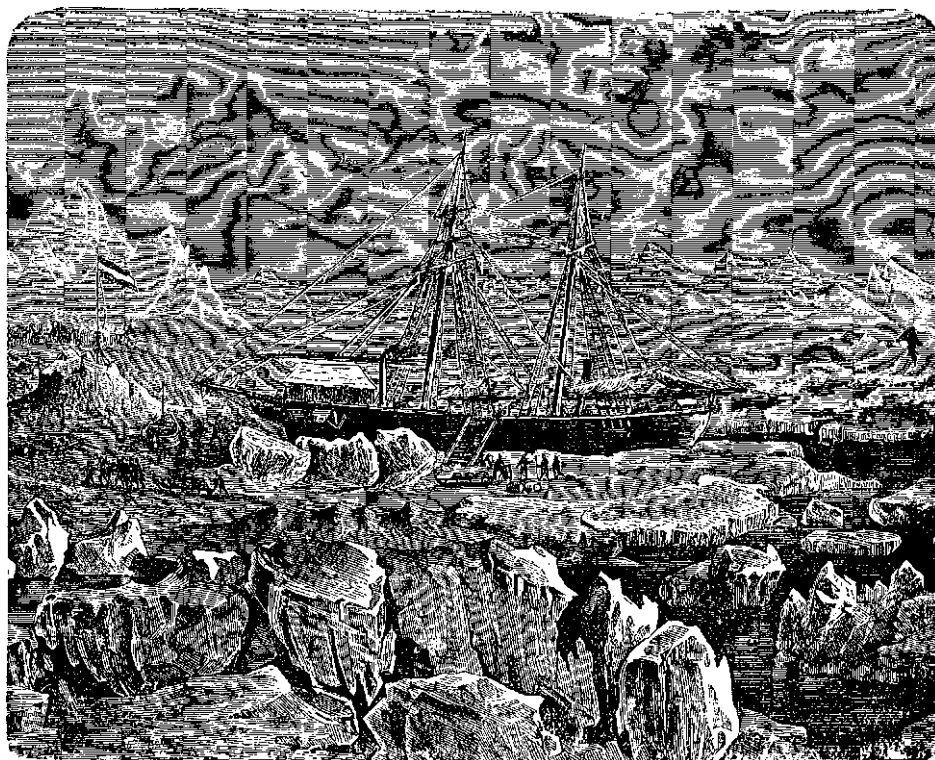
Como contrapunto a la labor de Joan de Espilla buscando marineros, hemos evocado aqui aquel primer enrolamiento de hace medio siglo en la P.Y.S.B.E. para la pesca del bacalao en Terranova.

«Eskalu» ataundarra zan. San Gregorio-baillarakoa uste dut. Ez naiz bere izenakin gogoratzen, beti «Eskalu» esaten bait genion. «Eskalutarrak» esagunak ziran Ordizia'tik Ataun'era bitarteko bideetan... Bai, orixe.

Zergaitik jarri zieten «Eskalu» goitizena...?

Mingaiñ gaiztoek ziotenez —garbi jakiñ ez, ordea,— «Eskalutarrak» ardandegia omen zuten, eta, tabernakin gertu, erreka. Errekan, eskaluak. (Tortillan jateko ain goxoak diran arraiñ txikitxo oiek).

Beñ batean, Biona'ko Prontzio'ri ardoa serbitzean eskalua agertu zan igari basoan.

Entre hielos,
Izotzetan artuak.

—Esaten diot nik oneri-senarrak emazteagaitik-ura bota bear bazaio ardoari iturritik botatzeko eta ez errekatik...

Arrezkero «eskalu» izan zuten gaitz-izen.

Ortik eta onera, orra nun «Eskalu» bat gertatu zan bakaillautan Terranoba'n. Arraiñ txikiak, aundia jan, alegia.

Olaberria'tik bi gizonek eman zuten bere izena. Bat zan oso aundia; bi metro bai luze eta metro bat zabal. Begi-bista eskasa zeukan eta «Antiojus» esaten genion. Gatz-emallea zan barkuan eta saladore guztien buru izan zan beti ill arte.

Berarekin batera, beste gazte bat, txikiagoa eta txirindulari ibillia. Atlantiko-erdian, aruntz zijoztela ilenengo aldiz, nere aitak oso mareaturik zijoan zikliztari:

—Aizak, itxaso zabal au kamiñoa balitz eta emen bizikleta bat euki... Zer?

—Gaiñean jarri eta Olaberria'raiño gelditu gabe...

Baiña, bereala oitutzen ziran eta bear-bezelako itxas-gizon jatorrak biurtzen ziran Goierriko baserritar auek.

* * *

Garai artan etengabeko ate-jokak izaten genduzen gure etxean. Kapitanenean, alegia. Aietako asko, lenengo nafarra bezela, esku-erakutsiekin etorri oi ziran lan-eske.

Bat gogoratzen zait bereiziki. Melar xamarra. Beasain'go baserri bateko semea zala uste dut.

—Zer nai...?

—Terranoba'ra bakaillautan.

—Bizi-modu eskasa dok ura, mutill. Oba dok baserrian gelditu.

—Zer dauka ba txarrik bakaillau-arrantzak... ?

—Izotz-artean, babesik gabeko kubiarta gaiñean lan egin bear dala... Bla, bla, bla... (Kapitanak melar-antzeko mutillari).

—Zu joaten zera ba!

Aitak ez zitun engaiñatu nai. Bizi gogorra zanez, eta ala zan izan ere, gogortasun oien berri ematen zien zeatz-meatz, argi eta garbi.

Beasain'go baserritar oneri, batez ere, gizon argalaren itxura zuelako, xeetasun guztiekin eman zion bere lanaren zailtasunaren berri. Mutillak uzte kapitana bera bildurtu naien zebillela. Bera bildurtu, Murumendi'ko baserritar gaztea...! Ezta amar milla Terranoba'k ere.

—Zuk egiten dezuna, zaarragoa izanik, nik ere egingo dut bai...

Bien lana berdiña zala uste gizarajo arrek.

Joan zan itxasora eta an ikasi. zuan kapitanaren lana eta berea ez zirala berdiñak. Kapitana an zegoan gaiñean, puentean, toki itxian eta kalefazio ederrez, bera berriz, beeran, kubiarta-gaiñean, trintxadore bezela. Izotz-artean, babesik gabe, kapitanak aurretik esan zion fozela. Arraiñ izoztuari eskuakin eldu bearrean...

Eskerrak kapitanak kafe beroa eta pattarra naikoa ematen ziela...

Bizia latza; baiña, fiñ jokatu ezkeroz, diru apur bat esku-artean izateko bide egokia zan.

Geienak baserritarrak ziran, Goierritik joan ziranak eta urte batzuek itxasoan egiñ ondoren, etxeratu egiten ziran. Banaka batzuek, ill arte, itxasorako gertatu ziran.

Basetritarrak diruaren balioa obeto esagutzen dute arrantzaie utsak foaiño, eta Terranoba'n irabazitako dirueri ondo begiratzen bazekiten aiek. Itxasoko jan-edanak barkuaren kontura ziran danak. Nai aiña. Kafea eta pattarra ere bai. Ugari. Nai zuten aiña, otzaren aurkaren eutsigarri.

Jateko, zer? Egozkariak, aragia eta arraiña. Baserritar geienak gizenduta etorri oi ziran etxera.

Asieran, txerri-kumeak ere eramaten zituzten bizirik, an arraiñakin gizentzeko. Bereala gizentzen ziran; baiña, okeleak arraiñ-kutsua... Laister utzi zioten eramateari.

Txerri oiegatik edo, jatorriz mariñela zan lekeitiar batek, Terranoba'tik etxera onela idatzi zuan:

—Aqui estamos comiendo patas de cuto y carne de mono... (120).

Nere amama Pillipa'ren asarrea!

—Zorritzto oiek; sekudan berorik jangabeko zorritzto oiek, ori esan...!!!

Bai ba, zorioneko karta ori eskutik eskura zebillen Lekeitio guztian eta Pillipa'ren seme Eustakio izan barkuaren kapitana...

Arrantzale-kumeak baserritarrak baiño errezago gastatzen zuan Terranoba'ko dirua. Askoetan, Pasaia'tik errira dagoen tartean, galtzen zituzten dirurik geienak. Baziran orrelakoak ere.

Diruari pasea ematen oraingo arrantzale-kumeak lengoen semeak dira: aien lepotik auek ere burua. Bale eta bakaillu-arrantzan irabazitako partilla ederrak su-ta-ke erretzen zituzten neguan... Aitak bezela semeek ere.

Kukua jotzen asterako, bizi-modu latza izan arren, Terranoba'n ziran berrirO arrantzan.

..

PYSBE'ko ohtzietan ez ziran euskaldunak bakarrik; naasian bazeuden gallegoak ere. Bere taddetxoa bazuten eta, sarritan, burrukak sortzen ziran taldeen artean.

Denborarekin PYSBE'ko barkuak ugaldtu ziran eta bakaillau-zaleak ere bai barkuekin batera.

Joan de Espilla kapitana arrantzale-billa dabillen artean, guk emen oraiñ berrogei urteko mariñel-billatzea ekarri degu (geuk geurez esagutu deguna), ez bait ziran orduko gauzak oraingoetatik oso alderantzi gertatuko.

Emen esandakoak istori-zeatzak dira. Neroni naiz testigu eta lekuko.

I

OIAL ZURIAK AIZEETAN

«San Nicolas» galeoia prest dago Getaria'ko kaian, itxasora egiteko.

Joan de Espilla ibilli da Getaria'tik Zarautz era, eta Zumaia'tik Itziar'era gizon-billa. Aukeratu ditu falta ziran berrogetabostak.

Arpoilariak, batez ere.

Dozenerdi bat gutxienez bear zitun eta alik eta onenak topatu bear.

Bazeuden famatuak Getaria, Zarautz, Orio, Zumaia eta Deba inguruan. Bai Mutriku'n ere.

Arraunetan edozeiñek zekian. Arraunlaria billatzea erreza zan. Argiña ere bearrezkoa, labeak egiteko. Errementari bat ere bai. Balea ebagitzeko gizonak, koipeak urtutzeko eta abar.

Langille^mota askoren bear.

Jan-edanak barruan dira. Usutibil'go sagardoa eta Getaria'ko txakoliña bart sartu dituzte barrura.

Gaur, Martzoak amabost, kapitanak ordena:

I

LAS VELAS AL VIENTO

El galeon «San Nicolds» está listo para zarpar desde Guetaria. Espilla ha buscado con afán buenos arponeros.

Patrones para las cuatro chalupas ya los trajo de Bilbao: capitán, piloto, maestro y contramaestre...

Busca sobre todo buenos arponeros. Pertrechos, alimentos y bebidas, tripulación... todo está a bordo.

A mediados de marzo, con viento de sureste, Espilla da la orden de salida. Seis chalupas tiran del galeon para sacarlo a la mar. Allí se despliegan las velas al viento...

Adids. Hasta el otoño. Van bien armados porque el corso acecha a causa de la guerra entre Francia y España.

En pocos días pasan por cabo Finis-

*terre en Galicia. Mds adelante, el
alta-mar...*

*Despues de un mes de navegacidn, a
mediados de abril llegan a Terra-
i nova.*

*Se dirigen a Miningo, la Isla-de-los-
Vascos. Dos kildmetros de largo por
setecientos metros de ancho; fdcil de
defender y buena para trabajar en
ella.*

K Colocaron en una de sus calas un
 \ mdstil con el nombre y la fecha de
 l \ llegada del barco. Con pinos jdvenes
 \ j j montan un embarcadero y levantan
 NL/ una tejavana y una chabola con su
 D almacen.

√ Desde sus primeras Uegadas al Golfo
 \del San Lorenzo los vascos estable-
 \cen relaciones amistosas con todos
 Jlos indios de aquellas tierras. Rela-
 (ciones de comercio y de trabajo. In-
 \tercambian pieles de castor por ins-
 \trumental de acero, por sidra y por
 galletas. Ofrecianles trabajo tempo-
 \ral remunerado; pero no buscaban
 colonizarlos.

*Los vascos se presentaban en la pri-
mavera y se iban para el otoño... El
San Nicolds a su llegada organizd
una gran feria...*

Sdlo faltaba comenzar la gran pesca.

—Arria txikotak!

Erri osoa «San Nicolas» eri agur egiten. Guraso, emazte, seme-alaba, lagunak... Guztiak or daude, moillatik agurka.

—Talupak uretara!

Sei gizon txalupa bakoitzean ,arraunak eskuetan. Bost txalupak, ogeitamar gizon arraunean. Eldu diote sokaz ontziari eta itxas-zafolera dijoaz arraunean. Txalupak jaso eta oial zuriak mastan gora zabalik. Gaur sur-esteko aizeak jotzen du, oialak bete. Egaka bezela asi da galeoi zaarra...

Badijoa aurrera itxasoaren erregea...

San-Anton muturretik egiten diote azken-agurra.

—Agur. Udazkenerarte. Jauna dezazutela lagun...

Urte batzuek aurrerago burruka gogorak asita zeuden nazioen artean eta ondoren bezela, baita nazioarteko arrantzaleetan ere.

Frantzia eta Espaiña'k alkarren arteko burruka zeukaten. Espaiña'ko Erregeak «Real Cedula» bat foota zion Gipuzkoa'ri arazo oneri buruzkoa. Garagarrillaren 3 koa: bale-ontziak alkarrekin joan bear zutela eta itxasoko armadaren ardurapean. Gipuzkoa'ko Billera'k onela erantzun zion Erregeari:

Naiz eta 200.000 dukat gastatuak izan, naiago zutela joateari etsi eta utsi, gerra-itxuran joatea baiño. Ala, Antonio de Abadia bialdu zuten Erregearengana, artutako erabakia desegiteko eskatuaz...

Bakarrik foadijoaz ere ondo armatuak bait-dijoaz. Sei kañoi aundi ditu gure galeoiak. Eta amabi txikiagoak. Arkabuz, bai Uesta eta bestelako arma-klase guztiak...

Alkarri lapurretan egiten diote itxas-gizonek.

1555'an, Urrillean, udazkenean, Terranoba'tik barkuak itzultzeko illean, Donostia'n Junta Generalak dira. Martin Cardel, donostiar kapitana berriak ematen ari da Erriko agintarieri. Gipuzkoar kapitanen arten 42 ontzi prantzez arapa dituzte Terranoba'n, bakaillauz beteak eta bere artilleri osoakin.

Juan de Erauso, Juanes de Lizarza, Miguel de Iturain eta Pablo Aranburu'k amabi ontzi prantsez arrapatu zituzten Terranoba'n bakaillauz beteak.

Aranburu kapitan donostiarra zan eta ontziaren nagusia. 400 toneladako ontzibatean 300 gizaseme zeramazkin... Arrantzarako naikoak ziran berrogeitamar. Beste guztiak zertarako, lapurretarako ez bada...?

Bi urte baranduago, 1557'ko apirillean, Erregeak beste agindu au eman zuan: ez zedilla iñor Terranoba'ko biderik artu bere baimenik gabe. Gipuzkoa osoa protesta bizian jarri zan. Berriro agindua, ontziak taldeka joateko eta gerra-barkuakin.

Bi agindu oien aurka jeiki zan Gipuzkoa: naiago zutela bakoitza bere kontura joan eta bear ziran arriskuak jaso, guztiak moltsoan eta sardan joatea baiño.

Protesta auek erakarri zuten Erregea asierako esanetara: joan zedilla bakoitza al zuan eran, armakin edo arma gabe.

Aurrerago eta gauzak gaiztoago. 1587'an Felipe H'nak agindu berria: ondo armatuta joan bear zala Terranoba'ra, La Rochelle eta

Inglaterra'ko barku asko lapurretan egiteko asmoa zutelako (121).

Gure «San Nicolas» ondo armatuta abiatu da Terranoba'ra.

Aizea popatik eta laister ikusi zuten Santoña. Ondoren, Santander. Egun gutxi barru utzi zuten atzean Galizia'ko Finisterre •aizken-muturra.

Andik aurrera, itxaso-uts-borobilla... Ura alde guztietatik.

Oker aundirik ez zuten bidean izan. Legorreko mariñelen mareoa ez bada; beste guztia, ondo zijoan.

Etsairik gabe eta eguraldi onarekin, apirillaren erdirako eldu ziran A|(kadia eta Terranoba arteko pasadizora. Nora dijoaz?

«Euskaldunen islara»: Mikingo'ra.

Esana daukagu Mikingo (bertakoek ala esan oi zioten) ugarte txiki bat dala: bi kilometro duze eta zazpireun metro zabal. Barku aundi bat bezelatsu.

Defenditzeh ez zan gaitza eta Espillak eta bere beste kapitan lagunek bertan arkitzen zuten lanerako egoitza eta babesJekua. Iru labe zeuden bertan gutxienez eta iru labeek lan asko egin lezakete... Bertan biltzen ziranak alkarren lagun ziran eta alkar defenditzeko prest zeudenak.

Iru labe zeudela esan degu, irurak Kanada'ko Gobernuak arkitu ditulako. Bear bada, egongo ziran geiago ere... Geroak galtzen ditu gauzak...

Arazo onetan gauza bat dago garbi ikusten dana eta auxe da: isla artan euskaldunak lan egiten zutela. Eta, eurak bakarrik lan egiñ ere. Ortik datorkio ugarteari bere izena: Ile-aux-Basques = Euskaldunen ugarte.

* * *

Millaka euskaldun zebillen inguru aietan, kai eta ondartzatza gordeak ugari bait zeuden nun-nai.

Barku batek kai bat aukeratzen duanean, bere lenengo lana izaten da, bertan enbor luze bat jasotzea, barkuaren izenakin eta etorri diran egunakin. Besterik ez da an sartuko, gerratean ez bada.

Ondoren, txabola luze bat egiñ bakaillaua eta koipeak maneatzeko. Eta, gizonentzako aterpea. Egurrezkoak. Bertako zurakin egiñak.

Piñata edo piñu mee-luzeekiñ egurrezko moillan antzeko bat jaso, legorretik txalupara eta txalupatik legorrera ibiltzeko, ibaietan egiten dituztenen antzera.

Beñ ara ezkeroz, bertako jendeakin artu-emanetan jartzen dira. Oitura ori asiera-asierakoa euskaldunen artean. Bertakoak arriaroko garaian bizi ziran oraindik eta Europa'tik eramaten zituzten tresna eta lanabesak, oso aurrerapen aundia zan aientzako. Gauza guztiak, baiña, batez ere, burni-tresnak. Indioek maite zituzten euskaldunek eramaten zieten aizkora, aisto eta abar. Oien truke eurak narruak ekartzen zituzten,

kastor-narruak; ugari bait zituzten beuren lurraldeetan.

Labrador deritzan peninsulako eskimalekin ez ziran aiñ ondo konpontzen. Asarre ere ibilli oi ziran. Azken aldian oso asarre ere bai.

Bestelako indio-mota guztiekin oso artu-eman onak izan zituzten beti. Beste batzuek joaten ziran ara, euskaldunak ez ziranak; baiña, indioekin tratoan besteak ez zuten abantaila zuten euskaldunek. Ona zer: lenengo ara agertutakoan artean euskaldunak zirala. Euskaldunek ez zirala ara kolonizatzerara joan... Artu-emanetan ibilli. ziran beti adiskide eta euskeraz ere erakutsi zieten zenbait esaera (122).

Beste nazioetako arrantzalekin zituzten burruketan, beti indioek euskaldunen alde joka oi zuten, laguntza emanaz... Pake garaietan, berriz, euskaldunekin lan egiten zuten...

* -k *

Indioek arrantzaleen zai daude. Neguan eizean ekin dute, kastor-narruak arrapatzen. Udaberria eldu da eta barkuen zai daude aspalditik.

«San Nicolas» ontziaren oial zuriak ikustean, Mikingo aurrean dauden kai eta ondartzetan agertu dira txalupeen zai. Aizkorak, aistoak, zulakaitzak, azagaiak eta tresnak ugari; beste aldetik berriz, ardoa eta sagardoa galletekin eta ogi zuria, gogorra foadara ere...

Azoka ondartzan antolatu dute. Kastor-narrurik ederrenak indioen eskuetan. Laister izango dira guztiak «San Nicolas»en foodegetan.

Bazuan narru arazo onek bere garrantzia urte aietan, askoetan aitatu ez bada ere gure kondairan. Esana daukagu, Labrador'eko eskimalak ez badira, beste indioek artu-eman paketsuak izan zituzten euskaldunekin. Auek Terranoba'ra arrantzara eta tratura bakarrik joaten ziran; ez lurralde aiek menperatzera. Udaberrian agertu; udazkenean joan. Bitartean, indioentzako aberastasun aundiak ziran tresnak eta gauzak ekarri. Indioentzako pozgarria zan euskaldunen etorrera eta, besoak zabalik, artzen zituzten beregan.

Urtero etorri; urteko joan. Pake santuan. Narru-tratoa ugaritu zanean, ontzi batzuek narrutan foakarrik joaten asi ziran. Bai konpetentzia sortu ere.

* * . *

Arazo onek beste bi itz merezi ditula usten dut. 1606'an burrukak ziran euskaldun eta prantsez merkatarien artean. Auek, urte artan, atzeratu egiñ zuten beuren etorrera et Nouvelle Ecosse'ko indioek neguan bildutako 6.000 kastor-narru euskaldunek erosi zituzten denak. Prantsezak bere Erregearengana jo zuten protesta bizian. Idazten zioten, euskaldunek erosi zituztela narru guztiak aizkora, aisto, ispillu, sagardo eta artopillen truke...

Tadousac (indioz Thadayoz) Saguenay ibaiaren ertzean dago eta emen biltzen ziran euskaldunak Andre Thevet eta Gharle Voix aitek diotenez.

Echafaud-aux-Basques baiño gerturago dago. Izen au jarri zioten bertara euskaldunak joaten ziralako urrutian egon arren. Au esaten duena Aita Paul «Le Jeune» da, 1632'an. 1961'an leku orretan euskaldunen labe-erreusak arkitu dituzte (123).

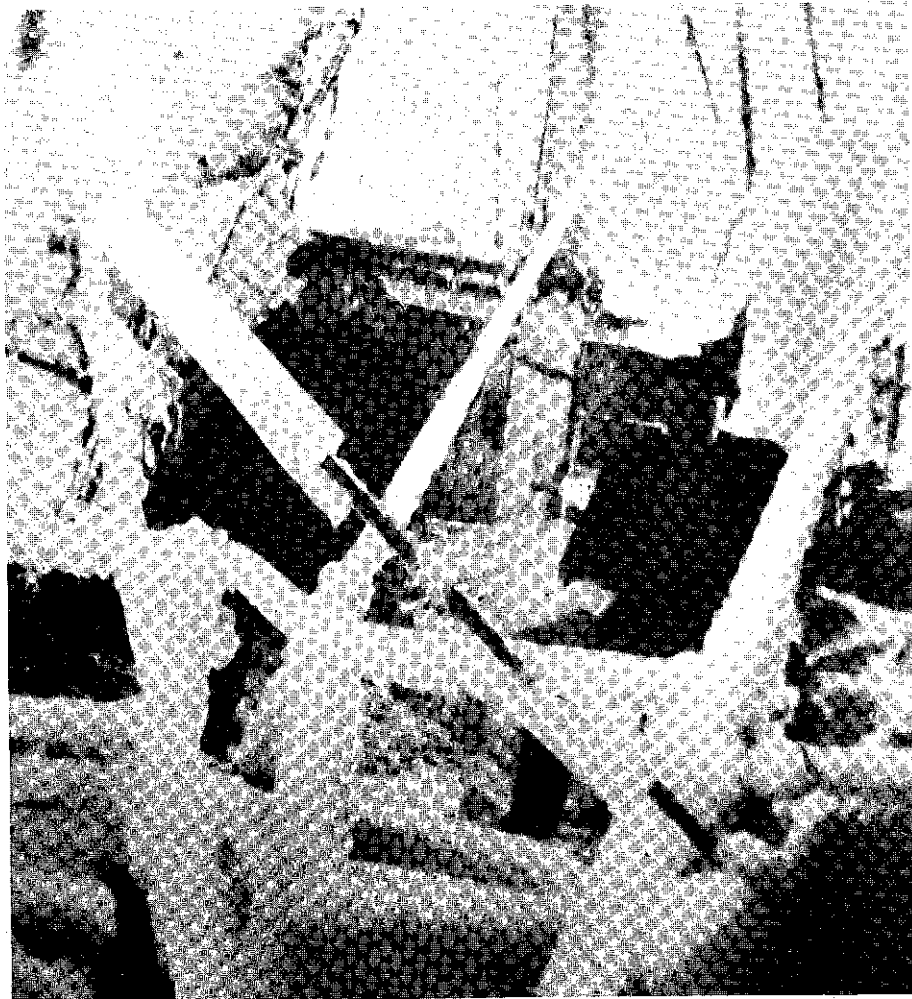
1623'an Champlain esploradoreak Toudasec'en irurogei toneladako ontzia (txikia) ikusi zuan «sei edo zazpireun eskuduen merka-gaiak barruan zitula». Narru-merkataritzan zebillen ontzia.

Merkatu orretan euskaldunek izan zituzten etsairik gogorrenak La Rochelle, Bretaiña eta Normandia izan ziran. Baita, foeste prantsez batzuek ere, oiek ez zirenak eta narru-merkataritzan asi ziranak.

Merkatu onek izan zuan bere aldaketa izugarria, an bertakoen gertakizunetik sortu izan zana. Irokitar indioak itxas-baztarrean bizi ziran paketsu eta lekuari itsatsita. Baiña, Algozkin eta Montañar beste indioekin burrukan asi ziranean, beuren lurretik footeak izan ziran barru-aldera. Ordez itxas-ertzean gelditu ziranak, ez zuten bizi-leku jakiñik. Batetik bestera zabiltzan gelditzeke eta ortik sortu zitzaion galera narru-merkataritzari. Alperrik galdu zan (124).

* * *

«San Nicolas»en mariñelak indioekin tratoa bukatu dute. Narruak barruan dira eta orain beuren lanera dijoaz, ez ~~-bait~~ dira Terranoba ra narrutan etorri, bale-arrantzan baizik.

Capitán y primer maquinista pescando bacalao. PYSBE.
Arrinda kapitana eta bere lenengo makinista Groenlandia'ko itxasoan 1930
urtearen inguruan.

J

SAINT LAURENT IBAIAREN AO ZABALA

Labrador, Terranoba eta Akadia, iru oien erdian osatzen da Saint-Laurent edo San Lorenzo ibaiaren aoa. Itxaso da lurrez inguratua.

Terranoba eta Akadiaren tartean isla batzuek daude, ao orretara sartzeko dagoen ate zabalanean.

Beste ate bat dago goialdetik, Terranoba eta Labrador'en tartean. Oso estua da eta Cartier jaunak arkitu zuan pasadizu ori; euskaldunak an zeuden egun artan arrantzan, Cartier jauna agertu zanean, 1534'an. Orduan adierazi zion munduari Terranoba ugarte edo isla zala... Cartier jaunak, alegia.

Lur-arteko itxaso ori oso da zabal eta luze: milla kilometro izango ditu alderik alde. Zabala izan arren babes geiago zegoan bertan Atlantiko itxasoan baiño. Beste aldetik berriz, kaiak eta ondartzak zeuden ugari-ugariak eta aukera-aukerakoak.

Baleak ere sardatan bizi ziran itxaso artan eta ia urte guztian ez zuten alde egiten, izotzak zetoztenean ez bazan.

Barru ori izan zuten euskaldunek maite asiera-asieratik. Mi-Ua toki badaude baztar oietan euskaldunek arrastoa utzitakoak. Bale-arrantzako arrastoak eta baita bakaillau-arrantza-arrastoak ere.

Paraje aietara euskaldunek bale-ondoren joan ziran eta bale-arrantzarako. Gero, an bakaillaua arkitu zuten itxaso-estali. Eta bakaillautan ere ekin zioten, bide batez. Orduko euskaldunen az-tarnetan naasian daude bale eta bakaillau. Bata besteengandik bereiztea oso zailla eta gaitza da.

Ez ditugu ba bereiziko.

J

EL GRAN GOLFO DEL RIO SAN LORENZO

Abundan en este mar del Golfo del San Lorenzo las playas, las calas las bahias. Estid entre Terranova, el Labrador y la antigua península de Acadia. Tiene dos entradas: una por el sur-este, paso de entrada y salida para nuestros pescadores; y otra, estrecha, al Norte, el estrecho de Davis, por donde entro Cartier, en 1534, cuando dio la vuelta completa a Terranova y encontro en el Golfo a los vascos dedicados a la pesca de la ballena...

Este mar interior fue el lugar predilecto para los pescadores vascos. Llegaron allí a pescar ballenas y se encontraron con el bacalao, que tampoco despreciaron; aunque su objetivo preferente fue siempre la ballena...

La ballena discurre de un lado para otro en grandes manadas... El San Nicolds comienza su faena: una, dos, tres... van cayendo las ballenas bajo el tiro certero de los arponeros. Las chatupas las arriman al barco que las lleva a tierra. Allí opera el equipo de tierra encargado de fundir y almacenar la grasa...

95 barriles apiñados en el almacén esperando ser estibados en las tres bodegas del San Nicolás...

Los patos comienzan su emigración hacia el Sur. El invierno se acerca. Pronto estos mares estarán cubiertos de hielo. El calafate está terminando su trabajo. Barriles de grasa, «ballenas» y pieles están a bordo.

Cuanto trabajo, sudor y sinsabor han padecido desde abril en que llegaron... Han tenido chalupas hundidas y hombres heridos. Han visto desaparecer un barco, durante la tormenta, en el fondo del mar con toda su tripulación... Y por fin llega la hora de poner proa hacia casa. Despedidas y abrazos. Hasta la primavera próxima, amigos.

España, el capitán devarra, ha hecho su promesa a la Señora de Iziar. Su primer quehacer al llegar a Deva será el cumplirla a los pies de la Señora.

Minigo'ra (Euskaldunen-islara) eldu dira gure «San Nicolás»eko arrantzaleak. Txabola eta etxola egin dituzte, labeak jaso ere bai, egurrezko enbarkaderoa zer esanik ez.

Itxas-ontzia kai batean aingucatu eta geldi-arazi dute. Legorrerako diran gizonak, legorrera. Itxasorako diranak, txalupetara, lanean asteko.

Lurreko diranak badute oraindik lanik emen urez beteta ekarri dituzten barririk lurreratu, mai luzeak egiñ bale-aragia zaitzeko eta abar...

Koipea Lekeitio'n fozela urtutzen degu. An esana dauka eta ez degu berririk emango...

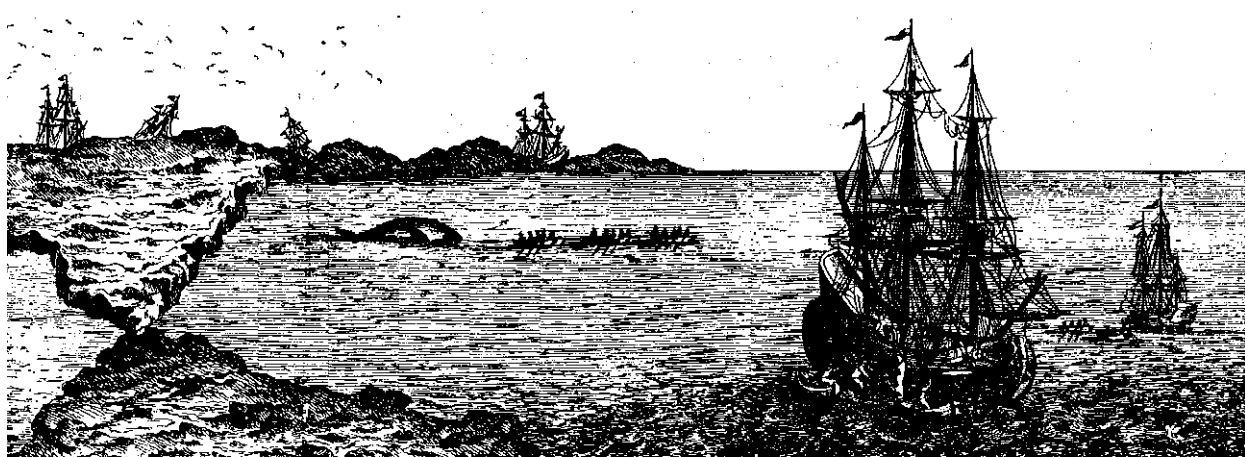
Barkuaren barna utzitu dutenean eta gizonak legorreratu; besteak, itxasora. Bale-sardak batetik bestera. Egurt zoragarriak eta arrantzak ere bai...

Lenengo balea menperatu dute. Teknika esagutzen degu... Islara dakarte.

Txakoliñ-eguna gaurkoa: festa, alegia.

Balea ebagi, seiña urtu, barriketan ipiñi, txafoola luzean gorde.

Gero, foigarren foalea... Irugarrena... Laugarrena..

Ibillean dabiltzala Labrador aldera jo dute. Orduan bere izena ez zan ori foeste auek baizik: Grande Baye, Grande Anse eta Pays-des-Esquimaux.

1582'an Richard Whitbourne jaunak paraje aietan ikusi omen zitun euskaldunak. Balea ill eta koipeak ateratzen omen zeuden.

«Toki auetan egiten dute arrantza euskaldunek», zion Ghamplain jaunak (125).

Labrador'en zegoan Lesquemin kaia (Les Escoumins = indioz Cuscam).

1674'an Denis de Rotis pillotu euskaldunak, berriz, Uskimiñ idatzi zuan. Bale arrantzarako tokirik aberatsena: emendik asi eta Saguenay ibaieraiño. Aurrerago joanda dago Echafaud-aux-Basques deritzan kaia. Kanada'ko kostaldeak dira eta euskaldunek maite zuten tokia. Ortxe daude Lesquemin inguruan Bon-Desir eta Anse-aux-Basques ere. Bietan arkitu dituzte euskaldun-labeen erreusak (126).

Balea ugari dabill eta legorrekoak ari dira gau-ta-egun saina urtu eta barrikak betetzen.

«San Nicolas» ontziak ibillaldia ere egindu-ta aldamenean dakartzki lotuta bi bale: ama ta bere kumea. Oiek islan utzi eta egoaldek abiatu da «Pointe a la loupe» deritzan kaira. Islatik kanpora dago lur-utsetan. Gertu dago Euskaldunen Isla'tik eta lagunak ditu Espilla'k

bertan. Labea ere badute euskaldunek toki orretan (127).

* * *

Eguraldia udazkenekoa da. Ifarraldetik atak datoz, etengabeko errenkadatan, ego-alderuntz. Izotzetik igesi doaz. Negua gaifiean...

«San Nicolas» ontziaren erraietan 1.195 koipe-barrika daude beteak. Bale-bizarrak ere pillo aundia. Narruak ere foai...

Zenbat izardien ordaiña...!

Zenbat arriskuen fruitua...!

Egun guztiak ez dira berdiñak izan. Egun garbi zoragarriak eta egun nabar laiñotsuak... Alkar ikusi eziñ... Alkar jotzeko arriskua nun-nai... Ekaitzak ere maiz.

Beñ bale batek txalupa ondoratu zien eta bi gizon zauritu. Oker aundirik gabe atera dira aurrera. Medikurik ez. Hospitalik ez iñun...

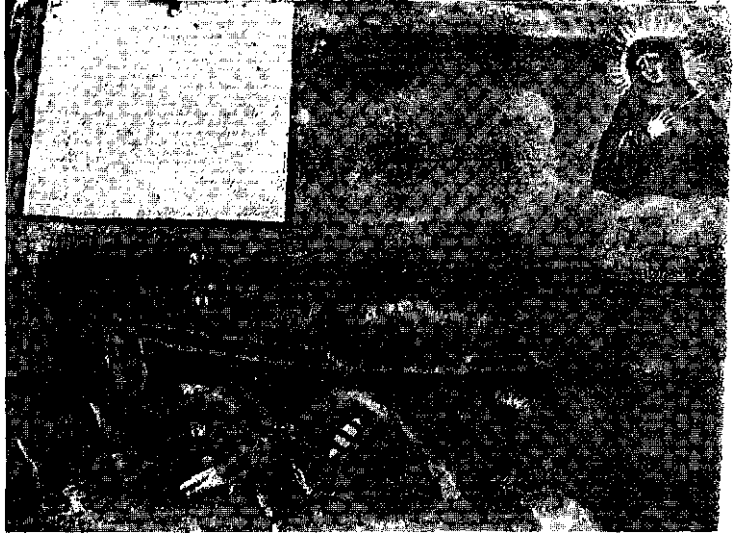
Argia eta laguntza zerutik eskatu bear.

Ekaitzak jota, 70 toneladako barku txikia ikusi zuten ondoratzen. Gizon asko galdu ziran eta kapitanari oiñak izoztu zaizkio:

Hundimiento de un velero portugués en Terranova hacia 1946. Testimonio de una revista gráfica
Portuges-ontzia ondoratzen.

«Ontzia ondoratu-ta,
 itxasotik jaso ginduztenean
 gizon baiño
 espiritu-itxura obean
 jaso ginduzten...
 Lur gurea,
 lur maitea
 oso gutxik
 zuten ikusi.
 Ta kapitanari
 bertan
 Terranoba'ko foankuetan
 izoztu zitzaizkion
 bernak...» (128).

San Juan Talako'ra joan oi ziran lekeitiarrak
 otoiçzeta, itxasoa orruka asarratzen zanean

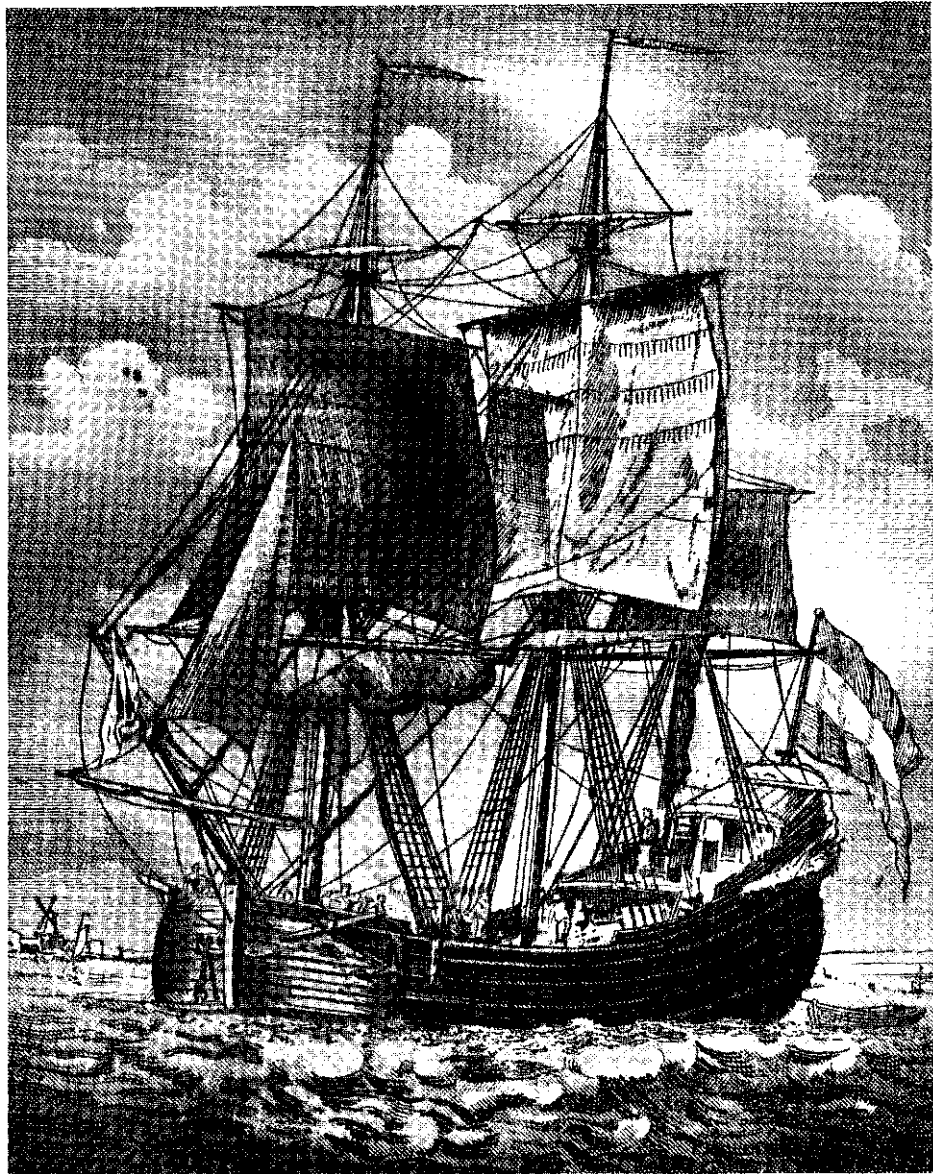
«Erruki gaitzatzu, Jauna...
 Kristo, adi egon guri...
 Erruki gaitzatzu, Jauna, arren...»

edo itxasoko foeste ezfoearren bat sortzen zanean:
 Espilla'k eskeintza egin dio Iziar'ko Ama'ri.

En la capilla de La Dolorosa de la parroquia de
 Deva existía un cuadro, en el que se leía lo
 siguiente:

«El Paauebot de la Rl. Compañía de la Habana
 nombre del Paq. San Miguel, (alias) el iinico, su
 capitán dn. Joachim de Larraguibel, salio de dho.
 Put. para el de Cadiz el dia 14 de agosto de 75:
 el 1.º de Sepr. desemboco con toda felicidad la
 Canal de Bahama con viento Norte: el 17 dcho.
 hallándose unas 68 leguas de Oeste de la Bermuda,
 le entró el Equinocio con tal furia que no es
 pinderable, el queal duró 48 horas sin amaynar nada
 de su primer vigor antes por momentos se hiba

*aumentando la tormenta: le dia 9 parecia la mar
 una brasa de fuego de modo que unidos los tres
 elementos de agua, viento y mar a qual mds fuerte
 temimos se anegase el Barco. En este conflicto no
 hallamos otro recurso que dar la popa al Viento y
 pedir a esta Divina Sra. se dignase aplacar la
 tormenta, pues nunca se veia el barco sobre el agua,
 sino combatido siempre bajo los golpes de Mar
 de suerte que a las 4 de la tarde fue preciso cortar
 el palo mayor: a las 9 de la noche entre muchos
 golpes de Mar vino uno tan furioso que arrasó todo
 un costado, llevándose tambien toda la Popa, Alcazar,
 Castillo, cubierta, Artilleria, Lancha, bote, palos y
 Respetos Vrn. y dos hombres, guedándose hecho
 una boya: en esta postura estuvo el barco debaxo
 del agua arriba de 9 minutos hasta que desagud
 por las portas de los cañones. El dia 10 abonanzo el
 tiempo y hallándonos absolutamte sin tener de qe.
 hechar mano pa. armar una bandola, fue preciso
 cortar baos y tablas, con lo que determinamos
 arribar al Puto. de Charlestoun en la Carolina y
 entramos en el 28 de dcho. y habiendonos reparado
 allá del todo salimos p.: Cadiz el 31 de Enero de 76,
 en cuyo Pto. llegamos el 28 de Marzo de...
 dia de esta imagen de DOLORES. ES VOTO a
 esta Virgen Dolorosa.»*

K

KAPITANAREN JAIERAK

«Nati» bela-barku-pailebota, Malaga'ko portuan ondortuta zegoan, erdifoï egiñ bait zan leertu zanean.

Buzoa zer topa zebillen ur-azpian. Beste gauza askoren artean, Lekeitio'ko Antigua'ko Ama'ren irudia zekarren gora. Litografia bat zan antxiñakoa, eta ertzak zitun alde guzietatik erreta; aldara eta Ama Birjiña'ren irudia, biak zirauten osorik.

Geroago, Terranova'ko foideak asita zegoala kapitana, irudi ura ikusiko degu oe-fouruan kapitanaren gelan. Ertzak berritu zizkion kuadroari; baiña, beste guztia buzoak ur-azpitik aterea zan.

Antigua'ko Ama Birjiña'renganako jaiera eta debozioa, Eustakio'k bere ama Pillipa'ren aotik ikasi zuan. Bai erritik bertatik ere, jaiera aundia bait zioten lekeitiarrak beuren Antiguako Ama'ri.

Gelako aldameneko orman, oean etzanda zegoala ezkerretik ikusten zula, Aita San Antonio ren irudia dago zintzilik. Ez dakit nundik-nora sortuko zitzaion jaiera ori. Bizitzan zear izan zitun gerora, jaiera artako arrazoibideak, «bere-bereak»...

Ona:

Irlanda'ko portu batean (iDublin zala usten dut) tabako-libra batzuek aduanan agertzea aaztu zitzaion. Berak ez zuan erretzen eta tabako bearrik ez zuan; besteeri emateko, bai.

Ondoren, karabiñeruak errejistroa egitean, bere ao-azpiko kutxatilla batean, an agertu ziran tabako aiek.

—Aizu, nundik-nora dituzu tabako aiek...?

—Ez dakit zer esan ere... Emen zeudenik ez naiz gogortu ere...

K

LAS DEVOCIONES DEL CAPITAN

Cuando el pailebot «Nati» se hundió en el fondo del puerto de Málaga, los buzos trataron de sacar a flote todo lo aprovechable.

Entre otros objetos apareció una litografía de la Virgen de la Antigua de Lekeitio. Se había quemado ef borde, pero quedaba intacta la imagen.

Cuando más tarde el capitán navegaba por Terranova, este cuadro remendado de la Virgen de la Antigua, presidía la cabecera de la cama del capitán.

En el panel de la izquierda, otro cuadro: el de San Antonio de Padua. El capitán le tenía devoción. Según él, justificada. En Dublin le salvó de una multa por un contrabando de tabaco involuntario.

En 1936 mandaba el el barco Tramontana, que fue llevado a Valencia sin su capitán. Después de tres años de guerra, al recuperar el barco en Orán, lo único que quedaba en su camarote, en uno de sus cajones, era el cuadro de San Antonio. Tres años de singladuras bajo pabellón republicano sin perderse. San Antonio,

patrdn de las cosas perdidas, no se habia perdido...

No es extraño que les tuviera devocidn a la Antigua y a San Antonio. Todos los años les hacia su visita: a San Antonio en Urquiola.

Era el año 1929 tal vez, pescando en aguas de Terranova con el Galerna, un día de niebla espesa como el pure, fue abordado por un barco portuges que le metid la proa en la bodega. Gracias a que estaba repleta de bacalaos, pudieron llegar por sus medios a Pasajes. ^Suerte? No la tuvo el Tifdn, tambien de P.Y.S.B.E., que abordado a plena luz del mediodia, se hundid en diez minutos... El razonaba sus devociones.

Una novena de La Antigua, en vasco, le sirvid para otro menester: el cable de la maquinilla segd la cabeza de un marinero. Lo enterraron en Groenlandia. Una cruz de madera y un grupo de pescadores con su capitdn.

Este dirige la ceremonia del entierro. Lee en vasco una oracidn a la Virgen de La Antigua y termina con Padre Nuestro...

||Joan de Espilla visitd el Santuario) de Iziar. El mismo habia recogido Ia unos ndufragos; habia visto hundirse a otros; pero el habia vuelto | sano y salvo... Justificada en su co-razdn su devota visita.

—Ez, ee...?

—Ez, ba. Egia diozut. Nik ez dut erretzen eta erriko laguentzako ditut...

—Aizu, jauria, iñuzu aurpegia al daukagu, ala...?

—Ez didazu sinisten...?

—Ez.

—Egi utsa esaten ari nazaizu. Sinisten ez badidazu zeorrek ikusi zer egin.

Burua beko kajoitik jasotzean, polizikoak San Antonio'ren kuadroa ikusten du aurrez-aurre eta bere lagunari kiñu egiñaz, one-la dio nere aitari:

—Katolik...?

—Yes.

Beste gabe alde egin diote foiak kamarotetik. Sinistu zioten, nunbait. San Antonio'ren kuadroari eskerrak...

Ez da, ordea, ori guztia.

1936'an gaude. Terranoba'tik etorri-berri dira. Pasaiako portuan milla tonelada bakaillau daude «Tramontana» ontziaren sabelean. Ekaina da. Garagarriila, Gipuzkoan esaten danez.

Deskargarako langilleak oporretan daude. Eskabideak egiñ dituzte eta erantzunik ez duten artean, lanik egin nai ez... Barkua lo dago, moillan kontra. Beste aldietan amabost egun naikoak izan oi dira, bakaillaua ontzitik atera eta berriro Terranoba bidean jartzeko... Aurten, ordea, amabost egunak illafoete luzatu dira...

Auzia erabakitzen ez.

Egunak luze.

Bat-batean, Uztaillaren 19'an, itzulia.

Jai-eguna zan: domekea. Goizeko zortziretan, mezatik- netorren Lazkano'ko errian, Aresone'ko atari-aurrean, Napparro'tik zetorren kamioi bat geldi. Ardo-barrikaz beteta. Inguruan jendetaldea bilduta. Urreratu nintzan. Txoferra izketan:

—Estella'tik igarotzean, barrikada bat bidean bidea itxizten eta gizonak armak-eskuetan:

—No dispereis camaradas! Esan nien eta eurak erantzun:

—Que camaradas ni que cojones! Viva Cristo Rey...!

Esan nien ez ziralá nereak ardo aiek eta nagusiari zer esplikazio eman foear nion...
Dana dala, utzi didate pasatzen eta emen nago.

Txoferrari ao-zabalik entzuten arri-ta-zur geudela, orra or nun agertzen dan Beasain'dik ziklista bat. Kamioiaren berri jakin zuanean, onela esan zion txoferrari:

—Pasa rapido que van' a volar el puente de Beasain.

—Que volen! Que volen! Ekin zion Juxto xaarrak pozik ardo-barririk errian geldituko ziralakoan. Arima eta axala, besterik ez zuan gizarajo arrek. Egun osoan oillo zaintzen, automofoilten azpietara sartu ez zitezen. Zaintzen baiño automobill-azpira eramaten, geiago saiatzen zala esan oi zuten errian. Bai ba, poza agertzen bait zuan aundia oillo batek bere lumak automofoil-azpian uzten zituanean... Nere osafoa Joxe Mar'k askotan esan oi zuan:

—Purgatoriotik arima bat ateratzea nijoa.

Jeiki lanean zegoan tokitik eta Juxto artu ta Lukasene'ko tabernara, txikito edo baso-erdi bat ardo edatera. Juxto lanik ez zuan egiten, edadetua zalako; erretirotik ez eta praktetako sakelak beti utsik. Beasain'go zufoiak ausi ezkeroz kamio-ardoa errian gelditzen zalako:

—Que volen! Que volen! deadar egiten zuan.

Aste foete pasa orduko agertu ziran errian napar erreketek, oraindik tirotik botatzeke.

Bitartean eta gero ere bai, Donostia'ko irratia entzuten genduan eta egun batean:

—«Tramontana» barkuko kapitana agertu dedilla Pasaia'ra, ontzia bere mende artzeko...

Baiña, foarku eta foere kapitanaren tartean gerra ikaragarria sortuta zegoan. Pillotuak eraman zuan ontzia, bakaillauz beteta, Bilbao'ko portura, eta andik, Valencia'ra. Espainia'ko urreak Errusia'ra botatzeko «Tramontana» erabilli zuten Valencia'tik Marsella'ra bidean.

Iru urte luze egon ziran barkua eta bere kapitana alkarrengandik uruti. Iru urte pasa-ta gero, nausiek bialdu zuten kapitana Oran'era barku-billa. Afrika'n agertu bait zan.

Ura barruko dardara kamarotean sartu zanean. Pasaia'n gauzez ondo ornitua utzitako kamarotea, an zegoan utsik. Ezer ez.

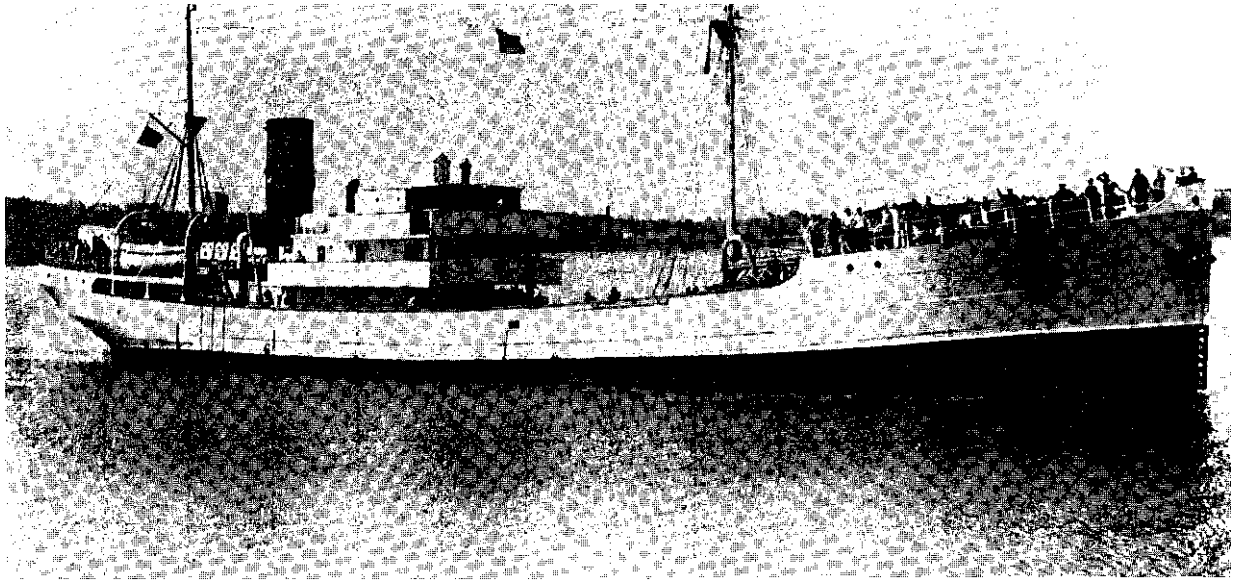
Ez dut egirik esan. Zer-edo-zer badago. Oe-gaiñean amalau kiloko idazteko tramankulua, bi-tekla-saillduna. Museo baterako ez litzake txarra izango... Gelako kajoi guztiak utsik. Kutxatilla guztiak utsik...

Baiña... ba al dakizute, aizkeneko kajoiaren barren-barrenean, zer zegoan...?

Aita San Antonio'ren kuadroa.

—Gauzak galdu ez ditezen eta galdu badira, eurak arkitzeko, foa omen du bere zera Aita San Antonio'k...

—Ja, ja, ja!

PYSBE. «Tramontana» bakaillau-ontzia. 1934.

—Parre egiten dozu, txotxo...? Ara berau emen, galdu gabe ainbeste denboran...! Iru urte luze.

Fedea zion.

Bi barku galduak zitun aurretik eta irugafrena gaddu nai ez edo...

Larri ere ibilli zan ba...! Gutxiagorekin baterenbat joango zan ondora.

«Galerna» baporakin zan. 1928'an, edo. Gero, gerratean, Espaiña Urdiñeko gerrako barkuak ondoratu zuten Galerna ura berbera. Sarasola

lekeitiarra zan Galernaren kapitana barkua ondoratu zutenean. Aurretik nere aitarekin pillotu ibillia.

«Galerna» Terranoba'tik zebillen negu artan. Itxaso aietan maiz laiño izan oi da. Egun artan laiñoa zegoan.

Laiño itsua.

Alkar, dabilzatenean, ikusi eziñ. Bat-batean, eskubi aldetik danbatako izugarria. Beste barku baten aurre-aldea sartu zitzairen bodegan. Eskerrak bodega ori bakaillauz beteta zegoala eta bakaillau artean moteldu zala kolpearen bizia. Urik ez zan barruan sartu.

Suerte!

«Tifon», PYSBE'ren feeste barkuak, ez zuan suerte ori izan. Egun argitan portuges ontzi batek popatik eraso dio eta makina-gelan muturra sartu. Amar minutuan «Tifon» ur-azpian ondoratu zan...

Suerte... ?

Orra «Galerna» eta «Tifon» biak anaiak eta biak suerte desberdiñakin.

Barkurik galdu nai ez. Aita San Antonio'k edo, suertea ekarri dio... Zaldi-perra aiñakoa bada.

Itxasotik zetorreanean, egingo dio Aita San Antonio'ri Urkiola'n bere bisitatxoa.

Auek orrela izan dirala neuk dakit.

+

Joan de Espilla Itziar'era joatea legezkoa zan garai aietan. Besteak, batzuek Guadalupe'ra eta

Begoña'ra dijoaz. Ondarrutar eta lekeitiarrak beuren Antigua'ko Amarengana... Eta abar.

Ikustaldiak eta promesak.

Barkuak zintzilik elizeetan.

—Otoitz egiten ikasi nai baduzu, zoaz itxasora.

Dio esaera zaarrak.

Bela-barkuetan joan, alegia.

Itxaso aundietara joan; batez ere, bale eta bakaillau-arrantzara.

Espilla'k gizonak jaso zitun itxasoan galduak.

Beste gizon asko, ordea, an gelditu dira betirako.

Urteero gerta oi diran gertakizunak dira.

Eustakio'k orrelakorik ikusi izan du bat baiño geiago.

Bat aitatu du emen:

Groenlandia'n daude. Lurralde izoztuak.

Basamortuak, zuri. Egun luzeak udaran; gauak luzeago, neguan. Itxas-ertza. Gizon-mordo ibat egurrezko gurutze baten aurrean.

Lurra arrotuta dago. Lur arrotuaren azpian, gorputza.

Okerrak gertatu oi dira, ustegabeen. Gizona ilda. Bakardade aietan, errian ekartzen ez duten gaitz askoek, ekarri lezateke eriotza an.

Gaurko okerra bestelakoa izan da:

makinillaren kableak lepoa moztu dio gizonari.

Gorpua uretara botatzea izan oi da oitura itxaso zabalean. Baiña, kapitanak naiago du, egun batzuen gora'bera orregaitik, bideak egiñ eta legorrera eraman.

Egurrezko gurutze bat egin dute barruan. Zuloa egiñ ondoren, gurutzea sendotu dute, gorpuaren buru-aldetik. An daude guztiak bilduta.

Kapitana apaiz-ordeko:

—«Gure Aita zeruetan zerana...»

Berak latiñerik ez daki. Ez du illetetarako otoitz eta liburu bereizirik; baiña, Antigua'ko Ama'ren bederatziruennatik egingo dio otoitza euskeraz.

Eta, ala egin zion. Goietan aingeruak irripar gozoa...

Zenbat mariñel ote dago baztar aietan eortzirik! Batzuen berri izan oi degu. Oietakoak dira Plazenzia'ko tonbeetan eortzi zituztenak. Auen berri gerorago emango degu. Beste askoren sepulturak ez ditugu sekulan ezagutuko.

Pedro Mari'ren gurutzea onezkero urak, izotzak eta eguzkiak ustelduko zuten... Amaika orrelako. Itxasoan murgildutakoak, arraiñen janari, ez dute suerte ohea izan.

Orixe bait-da itxas-gizonen arriskua: itxasotik bizi, itxasoan ill.

Bost itxas-gizon eta bostak lekeitiarrak. Arrinda kapitana eta iru pilotu gazte. Atzetik, Garay makinista. Aurretik dagoen pilotua Sarasola jauna da. «Galerna» bakaillau-ontziakin urdinen Cervera gerra-barkuari frente eman ziona eta bere barkuarekin batera, ~~zalarik~~ zalarik, ondoratu zana ~~Pillota~~ Abra aurrean.

↓ Pillota
↓ Bernio aurrean

«San Nicolas» galeoia ez zan ibiltzeko ariña; baiña, bai sendoa. Bodegetan ondo estibatuak, an zitun 1.195 koipe-barrika. Balle-bizarrak ere millaka foatzuek. Eta, kastor-narruak.

Arrantza guztia barruan sartuta zeukaten. Baita, anima-muiñean, Euskalerrirako aantzia eta miña.

Kalafateak foere lana amaitzera dijoa. Ainibeste illebeta itxaso gaiñean, urak jaten dio pikea egurrari. Berriro istupatu bear, amoko berria sartu eta pikea berriro gaiñetik abere-koipearekin. Ibillaldi luzea, illebetekoa, asi bear du ontziak, etxera bidean, eta ibillaldi orretarako bear bezela antolatu bear.

Udazkeneko goiz foatean, egun sentian, ifar-aizearekin batera, oial zuriak masteetan...

Indioek legorretik agurka:

—Etord datorren udaberrian ere...

—Narru asko bildu bitartean...

—Agur, agur...

—Agur...

San Lorenzo ibaiaren ao-itxasotik irtetzean azken-portua Canceau (Canso) zan. Euskalerritik ara joatean, lenengo portua. Andik etxera etortzean, azkena. Andik aurrera, Atlantik itxaso zabal-zabala.

Emendik ara joatean:

«Canceau'ra eltzean,
Ifarraldean,
Ama-Birjiña'ri eskerrak
ematea da...

Nik Denis de Rotis'ek
idatzi dut;
kaia Doniane
Loitzun...
Urtea:
1674'garrena.»

1195 barricas estibadas en las tres bodegas, «ballenas» abundantes y pieles de castor. El calafate ha terminado su trabajo, preparando el barco para el viaje de regreso...

Del Golfo del San Lorenzo se sale por Cansd, el ultimo puerto a la salida de Terranova y el primero a la llegada.

El San Nicolds se encuentra en Cansd con otros barcos dispuestos tambien par dar el salto del Atlantico.

Discusiones y apuestas sobre quien llegard antes a casa y sobre quien llegard con mds carga...

Casi un mes de navegacidn sin puntos de apoyo hasta Finisterre en Galicia... Despues Santander y, por fin, Bilbao.

En el muelle del Arenal se presenta Landaverde, dueño y armador.

Descarga rdpida y reparto de beneficios, alli mismo donde se descarga la mercancia.

El reparto:

JJn tercio de 1195 barricas para la tripulacdn: 398 barricas.

Un cuarto para el dueño: 298 barricas y media. El resto para el armador: 497 y media.

Por cuenta del armador son las primas o ventajas de cada uno de los tripulantes a este tenor:

Van seis arponeros; cuatro de ellos recibe reciben diez barricas cada mo. Otro recibe cinco; el ultimo recibe dos.

El piloto recibe veinte barricas de hrima mds otras siete y media por razdn de otros servicios ajenos a los dias de pesca.

El capitdn, quince barricas. Los dems tripulantes reciben desde cuatro y media hasta una sola barrica.

El dueo del barco tiene tambien sus obligaciones en cuanto a primar a los hombres que el mismo eligid: al capitdn diez barricas, al contra-maestre cinco, al carpintero tres y tres cuartos, al guardidn, al calafate y al caonero dos barricas y media a cada uno.

Las barricas, segun el Fuero lo establecia, eran de 400 libras. Ademds se reparten las «ballenas» o barbas del cetdceo y otros beneficios. En el Protocolo de Marquina que hemos mencionado mds arriba, se habla de un tercio como es costumbre entre los que van a Terranova...

Los pescadores, cobrada su soldada y gastados unos cuartos en Bilbao, se van para sus pueblos a pasar el invierno.

No tenemos datos directos del San Nicolds sobre las ballenas que matd; pero, deduciendolo de otros datos de otros barcos, podemos establecer su numero en 36 ballenas. En barbas de ballena recolectaron unos 480 quintales.

Ori Paris'ko Biiblioteque Nationale'an dago idatzirik itxaskarta batean. Euskaldun batek idatzi zuan. Itxasoko karta-egillerik zaarrenak. Toki orretan Ekainaren 16'an, urtea 1629, ondoratu zan ontzi bat. Lau Jesuita zetozten barruan: bi ito ziran eta beste biak isla batera bota zitun urak. Ingumari aietan arrantzan zebillen barku batek artu eta Donostia ra ekarri zitun (129).

Udazkenaren usaiakin batera euskaldun ontzi guztiak Euskalerrira begira jarrita zeuden. Azken-portu artan makiña bat ezagun zaarrik topa zun Espilla'k:

—Zenbat foarrika...?

—Millatik gora.

—Millatik gora balitz, onezkero ontzia ondoratuta egongo

zan.

—Zuek baiño geiago bai, foeintzat.

—Nai bai...

—Guk emen barruan 1.195 barrika dauzkagu. Danak be-

teak.

—«Egia bazan sartu dedilla kalafazan...»

—Kalabaza daukak ik galanta lepo-gaiñean... Ja, ja, ja...

Arrantzaleen arteko betiko leloa. Beti zein geiagoka...

Aizkeneko amasa artu ondoren, abiatu dira itxaso zabale-ra... Illebeta osoa beariko dute Galizia'ko lurraldeak ikusi orduko.

Azkenik, Finisterre begien aurrean, berriro... Santander, Santoña, eta Bilfoo...!

Ifarrak jotzen du eta, aizea popatik, or dijoaz ibaiean gora garaxika eta irrintzika, Nenbion ibaiko erifoera guztia ipurditik atera foearrean... Txistua, alboka eta panderuak irrintzien artean...

Umorea eta zalaparta.

Ontziaren nagusia agertu da portuan, San Anton zubiari ondoko moillan. Kapitanari ongi-etorria egiñ ondoren, ontziak da-

karren kargari begiratu bat eman dio. Zenfoat jenero dakarren barkuak jakin bear, barrutik ezer ateratzen asi baiño leen.

Kargamentu osoa foegiz jota gero, egun artako opor-aldiak guztientzat. Barkutik Bilbo'ren blotzera eun metro. Bertan daude zazpi kale zaarrak ere. Kaie guztiak oiuz eta kantuz bete dira...

Bigaramonean barkua uztutzea.

Milla eun eta larogeita amabost barrika ez dira unetxo batean ontzitik ateratzen. Gurdiak eta narrak bear; foeiek eta itzaiek Azkenean, irafozien banaketa.

Badegu banatze onen berri ematen digun dokumentu bat (130).

1566'koa da eta onela egiñ zuten urte artako banatzea:

1.195 barriketatik, irutik bat tripulazioari = 398 barrika.

Laurden bat, ontzi-nagusari = 298 t'erdi barrika.

Gelditzen zana, armadoreari = 497 t'erdi barrika.

Armadorea bilbotarra zan; berak jarri zitun bere poltxikotik ifoillaldirako bear ziran guztiak. Gero, beste amabi barrika geiago ere jasoak zitun. Danetara ba, egun artan 509 barrika t'erdi izan ziran armadorearentzat. Nagusia zan Landeverde jauna.

Baiña, arrantzaleeri jgnaten zitzaion abantaiUa eta^jgriak armadorearen bizkarretik^ziran.

Ona armadoreak zabaldutako sariak:

Kristotaal Txanez, oriotar arpoilariari	10	barrika.
Domingo Zerraondo, zarauztar arpoilariari	10	barrika.
Juanes Lersundi, zarauztar arpoilariari	2	barrika.
Domingo Setai, getariar arpoilariari	10	barrika.
Juan Lopez Murgurrizar, ondarrutar arpoilariari	10	barrika.
Juan Arana, getariar arpoilariari (soldata bat)	5	barrika.
Gaspar Elgueta, ondarrutar pillotuari	20	barrika.
eta gaiñera soldata t'erdi (7 barrika t'erdi bat),		
Baiona'ko bideak egiñ bait zitun armadorearen		
sertaitzuan. Danetara: 27 1/2 barrika.		
San Juan de Gorostizu, etaaitzallearen laguntzailleari		barrika.
Domingo Mallona, mundukarra eta bere laguntzailleari	1/2	barrika.
Ramon, Baiona'ko toneleru edo barrilleruari	1/2	barrika.
Juanes de Aranza, getariar barrilleruari	1/4	barrika.
Domingo, barrilleruari	1/2	barrika.
Agustin, taarrilleruari	1/2	barrika.

Conocemos el rol de la fragata «Le St. Esprit» de San Juan de Luz po el año de 1753. Barco de 200 toneladas con 18 agujeros para cañones, armado tambien de fusiles y sables y que sale para la pesca de la ballena. Sus hombres son 59. Tenemos la lista de sus nombres, naturaleza y edad.

En Guipuzcoa y Vizcaya la pesca de la ballena estaba arruinada por aquel tiempo.

Hay una nota en ese rol que dice haber en el algunos «españoles» (se refiere a vascos de Guipuzcoa y Vizcaya) cuya naturaleza se ha camuflado por miedo a los ingleses, ya que de las cdrcles inglesas dificilmente se sale con vida.

La guerra entre las naciones repercute en el mar: los ingleses detenan a cuantos españoles aparecian por Terranova y Canadd.

De esa lista de tripulantes de la fragata «Le St. Esprit» podemos deducir un baremo de la produccion entre edad y numero de tripulantes. Que puede ser asi:

De 50 años para arriba 1 (1,62%)

De 41-50 años para arriba 7 (11,46%)

De 31-40 años para arriba 15 (24,40%)

De 21-30 años para arriba 18 (25,16%)

De 13-20 años para arriba 17 (23,54%)

Total suman 58 hombres. Falta uno, del que no consta su edad.

La mitad de la tripulacion no ha cumplido los 30 años.

El 73 % de la tripulacion no ha cumplido los 40.

El camino de Terranova era camino de la juventud.

Juan, Baiona'ko barrilleruari 5 barrika.
 Txo, guztientzako 8 1/3 barrika.
 Kapitanari (iru soldata edo) 15 barrika.

Armadoreak zabaldu zitunak izan ziran 113 1/3 barrika.
 Berak irabazitakoak, berriz 396 2/3 barrika.

Nagusiak ere bazitun, bere aldetik, berak aukeratutako gizonak, eta aieri berak eman bear, berenetik, afoantaillak eta sariak. Ona nola:

Kapitanari 10 barrika.
 Kontramaixuari 5 barrika.
 Arotzari 3 1/3 barrika.
 Zaindariari 2 1/2 barrika.
 Kalafateari (soldata erdia) 2 1/2 barrika.
 Kañoi-zaleari (soldata erdia) 2 1/2 barrika.

Nagusiak 25 5/6 barrika zabaldu zitun eta banatu.
 Beretzako: 272 2/3 foarrika.

Ibillaldiaren «soldata» danentzako zan berdiña:
 5 barrika bakoitzari.

Barrika bakoitzak 200 kilo zitun. Soldata, beraz, milla-kilo-koipe zan.

Lau arpoilariak bakoitzak 10 barrika irabazi zituzten abantaill, eta beste 5 soldata bezela. Danetara, 15 barrika = 3.000 kilo bale-koipe. Gaur eguneko prezioetan; kilo foakoitzak 30 pta. balio dutela, danen artean 90.000 pta. izango lirazke. Diru asko egun batean jasotzeko...

Bizarrakin egindako garbitasunaren berririk ez digu dokumentuak ematen. Ez dakigu «San Nicolas» ontziak zenbat ekarri zitun eta nola banatu ziran itxas-ontzi-gizonen artean... Baiña, badegu beste banatze baten berri eta bizarrak ere aitatzen dira banatze orretan. Ona: (131).

Martin Goyangos'en «Filibote» ontzia txikiagoa zan Espilla'ren «San Nicolas» galeoia baiño. 206 barrika ekarri zitun. «San Nicolas»'ek ekarririkoenetik bostetik bat ere ez. 173 barrika arrantzaleentzako izan ziran, eurak egiñ bait zuten armadorearen eginkizuna. Banatzea onela izan zan:

Kapitanari	28 barrika eta 200 bizar.
Pillotuari	14 barrika eta 40 bizar.
Maixuari	8 barrika eta 16 bizar.
Kontramaixuari	4 barrika eta 8 bizar.
Despenseruari	7 barrika eta 14 bizar.
Iru kañozaleeri	6,5 eta 3 barrika.
Arpoilariari	15 barrika eta 30 bizar.
Beste arpoilariari	5 1/2 barrika bakoitzari.
Toneleruari	8 barrika.
Beste tonelero bateri	7 1/2 eta 7 bizar.
Ebaitzaille eta bere si meari	8 1/2 barrika.
Mariñelak, ondoren:	5 eta 4 barrikakoak daude.
Barberuarij-»— ^{TMTM} »-».	8 1/2 barrika.
1 «txoxefi	2 barrika bakoitzari.
«Philipillo»ri	2 barrika.

Urtea 1580'garrena zan. Mariñel bakoitzak bazuan bale-bizarretan parte, orregaitik barrika bakoitzeko 5 1/4 erreal eman zizkien foizarren aldera. Ontzia ez zan euskalduna.

Barrikak saldu, dirua freskoa jaso, parranda batzuek Bilbo aldetik egiñ eta bakoitza bere etxera negua pasatzera...

ii ii A

Beste barku baten berri ere foadegu. «Le St. Esprit» izeneko bale-ontzia. 1743'an Joannis Soppite zuan bere kapitana eta 200 barrika ekarri zitun Terranofoa'tik.

Zenbat foale arrapatu zituzten ere ematen digute:

Baia Aundi'ko 3 bale t'erdi. Erdi ori ez dakizu zer zanik.

Bale-kumea izango zak uste degu.

Sarda-baleak 2.

Katxalotea 1.

Arraiñ oietatik 80 kintal bizarrez atera zituzten. Kontuan atera ezkerro, neurri orretan, «San Nicolas»'ek 1.195 barrika ekarri ba zitun, 36 bale ill zituzten gutzi gora-beera, ku edo bost illebeteetan. Ez dira gutxi. Bizarretan, berriz, 480 kintal.

«Le St Esprit» onen berriak baditugu Doniane Loitzun'eko Erri-etxetik jasoak. Ona emen: (132).

Urtea: 1743. «Le St Esprit» izeneko barku-fragata, balearen arrantzara joatekoa. Partillan. Kabotaje aundia. N.º 26. ARMATUA.

BAIONA'KO DEPARTAMENTUA (Doniane Loitzun'eko alde edo kuarterra).

«St. Esprit» fragataren rok, Doniane Loitzun'ekoa, 200 toneladakoa, onekko... urtean egiña, onenbeste... kañoiduna, 18 zulo {kañoientzako, alegia) dituna, fusilkk eta sableak dituna, kargaz betea ur-azpitik beera 13 oiñekoa eta 7 1/2'koa utsik; bi kastillukoa (popan eta brankan), Alexis Haraneder Jeanperits (emezortzi. arrantzarako barku zitun jaun onek bere menpean) = (Belanger 73 orri: Leonce Goyetche: Saint Jean de Luz historique eta pittoresque, Bayonne, 1856, 130 orri.), Joannis Soppitte kapitanaren menpean, partillan, Haraneder jaunak eratua, eta bale-arrantzarako dijoana.

Ofiziala.

Joannis Soppite	Doniane Loitzun'ekoa	Kapitana 42 urte
<i>Ofizial mariñerua.</i>		
Miguel Duhalde	Hendaya'toa	Pilotu 44 urte
Joannis Dernaut	dudan	Kontramaixu 37 urte
Joannis Detcheverry	Doniane Loitzun	Arotza 38 urte
Pierre Laborde	Vielle Segur (Bearn)	Merikua 34 urte

Mariñelak.

Miguel Salaberry	Antsilla (Benab.)	27 urte
Bernard Parries	Doniane Loitzun	47 urte
Perriol DetcheGARAY	dudan	32 urte
Pierre Parrie	dudan (berria)	18 urte
Betry Hardoye	Hasparren	23 urte
Sanson Dernaut	Hendaya	32 urte
Marsans Detxail	Urruñe	30 urte
Michel Detcheberry	Hendaya	43 urte
Pierre de Morkoits	dudan	43 urte
Domingo de Payars	dudan	24 urte
Marsans de Castres	Hendaya	47 urte
Sansin Pelot	dudan (berria)	18 urte
Esteban Decarrelle	dudan	40 urte
Esteben Azpilkuetta	dudan	23 urte
Domingo de Paillet	Urruñe (berria)	19 urte
Martin de Liart	Hendaye (berria)	18 urte
Santi Duhart	Urrugne (berria)	18 urte
Pierre DetcheGoyen	Biriatu	44 urte
Pierre Galharret	Urrugne	25 urte
Dominique Hirigoyen	Doniane Loitzun	36 urte
Joannes Detcheberry	dudan	30 urte
Joseph Duberger	Ziburu	26 urte
Joannis Salaberry	dudan	20 urte
Franzua Arismendi	dudan	18 urte
Jean Detcheberry	Doniane Loitzun	43 urte
Pierre Harismendy	Ziburu	22 urte
Jean de Hirigoiti	Urruñe	32 urte
Martin Salaberry	Askain	30 urte
Jean Dagerre	Ziburu	20 urte
Joseph Duberger	Doniane Loitzun	40 urte
Marsans Hirigoity	Urruñe	32 urte
Pierre Darrogy	Sara	28 urte
Dominique Hiriart	Hendaya	29 urte
Prancois Hirigoyen	Doniane Loitzun	40 urte
Francois Salaberry	Hendaya	22 urte
Jacques) Diparragerre	dudan	22 urte
Jean Harriage	Askain	40 urte
Dominique Larregy	Bidarte	20 urte
Joseph Larrea	Ziburu	19 urte
Jean Dabadea	Askain	26 urte
Jean Dagerre	Urruñe	19 urte
Francois Larrea	Ziburu	25 urte
Antoine Larramendy	Doniane Loitzun	27 urte
Joachim Bordagaray	Ziburu	52 urte

Jean de Goyheche	dudan	34 urte
Pierre Durruti	Akarat (Sule)	29 urte
Pierre Detcheberry	Doniane Loitzun	39 urte
Pierre Dagerre	Hendaya	37 urte

Grumetak edo mariñel-gaiak.

Martin Detcheberry	Askain (Pierre Gabarrie'n semea)	17 urte
Martin Auger	Doniane Loitzun	15 urte
Martin Desparment	Ziburu (Bertrand itxas-gizonaren semea)	14 urte
Joannis Guilsou	Doniane Loitzun (Bertrand zapateroaren semea)	15 urte
Joachim Zelhay	dudan (Joan itxas-gizonaren semea)	13 urte
Martin Detcheгарay	Hendaya (Joan errotariaren semea)	17 urte

DANETABA 59 GIZASEME.

Guk, Doniane Loitzun'eko geran biok, «Le St. Esprit» ontziaren nagusi eta kapitan geranok, izena azpian jartzen degunok, agintzen degu petxa-kobratzaille dan Le Bresse jaunari libra bakoitzeko sei («denier») diru ordainduko diogula Doniane Loitzuneko aldean edo kuarterrean, sei, sei diruak (liforako)

«St. Esprit» fragataren gizonentzako izango dira, partillan, balearrantzatik etorrita irugarren egunean, edo bestela, foear dan lekuko Diruzaiari, baldiñ, ontzia arrantzatik etortzean, beste portuan sartuko balitz.

Doniane Loitzun'en egiña Martzoaren 3'an. Urtea 1743.

Izenpetu dute Alexis Haraneder Jeanperoits eta Joannis Soppite.

Eantziak.

OARRAK.

Rol onetan izendatutako mariñelen artean,

Doniane Loitzun-kostaldekoko Parrokieta, 5 eta 6'an, siñatuak, osorik artuta, jakiña dago, espaiñolak badirala (alde ontako euskaldunak, alegia) tartean, aldan onen izkutatuta zorioneko rol onetan, eta au da arrazoia: gure ontzietan sartzeko bildur dira, ez bait dute inglesen eskuetan erori nai, Ingalaterra'ko kartzeletatik nekez iñor irten oi du bizirik.

«Le Esprit» fragatako kapitana Joannis Soppitte."

Emendik ateratzen danez Terranoba'ko bideetan gizon gaztea zebillen.

51 urtetik gorakoa	1 (52 urtekoa: zaarrena).	% 1,62..
41-50	7.	% 11,46..
31-40	15.	% 24,40..
21-30	18.	% 25,16..
13-20	17.	% 23,54..

Berrogei urtetik beera % 73 baiño geiago dira.

Erdiak ogeita amar urtetik beerakoak. Gaztedia zebillen bale-arrantzan.

Ala bear ere.

Ourra: Euskaldunak illunpean lan egin du eta illunpe oietatik nekez atera izan da. Nekez; baiña, noiz edo noiz argira etorri izan dira ontziak, gizonak eta gertakizunak. Ona oietako batzuek:

1520-25'an. Portugesak Terranoba'n galdu dira. Toki aiek urteero ikusten dituzten euskaldunen bidez, jakiñarazten dute nun dauden galduta.

1520 11-18 «Le Sancte Pe» ontziak, Pierre de Lande da bere nagusia, baimena eskatzen du Terranoba'rako.

Barkuak izotzetan galduak.

1577'an Gipuzkoa'ko barku-talde osoa izotzetan preso artuak izan ziran, Terranoba edo Labrador'eko kai batean. 540 gizon ill ziran. Aietatik 17 zarauztarrak. (Belanger. Op. Cit. 144 orri. Bale eta bakaillau-ontziak ziran). (Prowse, p. 77 [99]; HARRISSE, 1900, p. LXI [69].)

1521. Martzoak, Michel de Segure eta Mathieu de Biran, baimena askatzen dute Terranoba'tako.

1521. Martzoak 31. «Le Marie» ontziak, nausiak Pierre de Lande eta Mathieu de Biran... baimena Terranoba'rako.

1524. Esteban Gomez pillotua eta bere lagun euskaldunek Cap-Breton, San Joan-isola eta Cap-Race aztertzen dituzte Terranoba'n...

1527. Ingles batek 50 ontzi ikusi ditu alkarrekin Terranoba'n. Tartean euskaldunak.

1533-11-22. 150 bale-aragi-barririk eta 45 olio-barririk Donostia'tik Rouen'era.

1537. Ontzi auek aitazen dira: «Marie»: 70 tonelada, Doniane Loitzun'ekoa. «Baptiste», 120 tonelada, Doniane Loitzun. «La Marie», 90 tonelada, Askain.

1539. Aitatzten diranak: «Marie», Bayona'koa. «Catherine», Doniane Loitzun'ekoa.

1541. Aitatzten diranak: «Trinite», Doniane'koa, La Rochelle'era ardo gorria erostera. «Marie», Doniane, La Rochelle'en arraina saltzen izana. «Madeleine», Doniane, Bordel'era diru-bilk joana. «Charles», Baiona, diru-foilla La Rochelle'-era. «St. Esprit», Baiona, La Rochelle'ra diru-billa.

1542. «Baptiste», Donkne, Baiona'ra diru-eskean. Doniane'ko ontzi bat inglesak arrapatu; gero, libre utzi.

1549-111-23. Jacques de Ibazeta kapitanak apaiza darama bere barkuan Terranoba'ra. Apaiza: Andres de Ariz. Ontzia «Catherine», Doniane'koa diru eskean Bordel'era Mayatzaren 7'an.

1552. Bordel'en beuren kargamentuak egindako ontziak: «Baptiste», Doniane, bakalkutarako. «Catherine», Olonne, baletarako. «La Marie», Doniane. «Madeleine», Doniane. «Saubade», Baiona. «Saint-JeanJBaptiste», Doniane. «Françoise», Doniane.

1565. «La Caroline» ontziaren botadura Doniane Loitzun'en, Prantzia'ko errege Charles XI garrenak (Abel Joreau: «Recuil et Discours du voyage du roy Charles IX...» «Bayonne et autres lieux»).

1572. Ogero de Challa, Miarriz'koa «La Aventureise» ontziko patroia zan.

1576. Inglesak dabiltza arpoilari euskaldunen bilk, arrantza ikasteko.

1577. Gipuzkoa'ko barku-talde oso bat izotzetan preso artuak, Terranoba edo Labrador'eko kai batean. 540 gizon illak. 17 zarauztar aien artean.

1579. Martin de Hoyarzabal ziburutar kapitanak liburu bat idazten du Terranoba'ko zeaztasun guztiekin. Euskaldun batek dionez, 34 urteen buruan, 28 ibillaldi egiñak zitun Terranoba'ra.

1599. Michel Murgy, Saint Vincent de Ziburu'koa, «Notre Dame d'Esperance» 120 tonekdako ontziaren kapitana eta nagusia. Terranoba'rako bidean, «Gaspeche» isletara joana arrantzara eta narru-merkatura.

Joannis de Oyhagaray, Ziburu'koa, «La Marie» 70 toneladako ontziaren patroia, Kanada'ra dijoana bale ta bakaillau-arrantzara eta narru-merkatura.

1615. Pierre Burgaronse, Miarriz'koa, 80 toneladako ontzi «Jehane»ko patroia eta nagusia, Terranoba'ra joan bearrekoa... bakaillua arrapatu eta sikatzera...

1625. Jean Daretche, Martin de Hirigoyen, François de Lahobiague (Laobillage edo

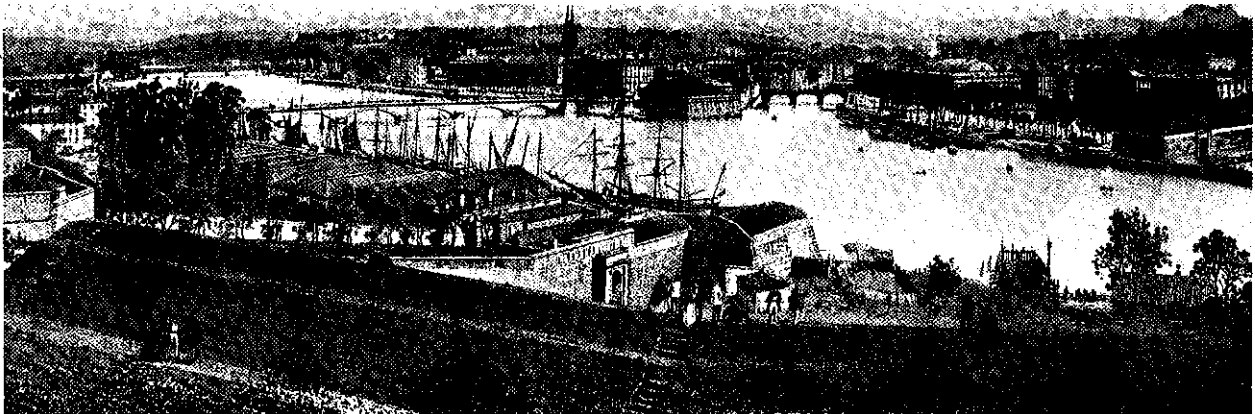
D'Arranbilkge, iru era oietara idazten bait dute abizen ori dokumentuetan) eta Joachim de Haristegui, St. Laurent aoko Saguenay ibaiaren ondoan kn egiten zuten... Ez, orratio, Guilume de Caen eta Raymonde de La Ralde jaunen aurka burrukan egiñ gabe; auek eurentzako nai bait zuten, eurentzako bakarrik, inguru ura. Lahobkgue edo D'Arranbilkge sendiak

alkate asko eman zien Doniane Loitzun'eko erriari. François, Mari Sol de Hirigoyen andrearen senarra, zan «'Mocoenia» etxeko jauna. Bere etxean bizi izan zan Louis XIV erregea bere eztaietako ibillaldian 1660'an. Martin Hirigoyen' 'en emazte Françoise Chiban andereak, alargundu zanean, Ursuline'n komentua jaso zuan 1637'an...

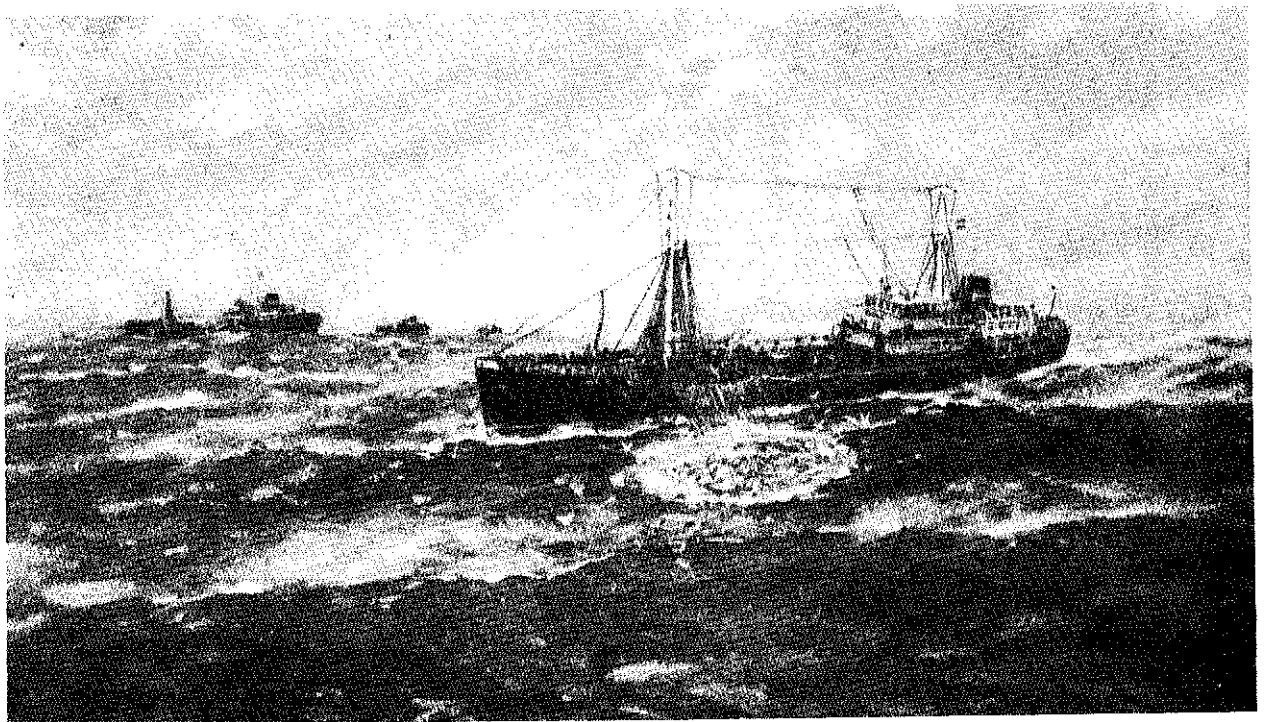
Baiña, Doniane'n famatuenak eta indartsuenak Haraneder'tarrak izan dira. Louis izenekoak, bi

ontzi armatu eman zizkion doai errege Louis XHI'ri. Doniane'ko ospitala ere famili onen eskeintza izan zan erriari. Jean Perits de Haraneder'ek 18 ontzi zuen bere mende. Bale-ontziak, alegia. «Joanoenia» gaztelua jaso zuan beronek; gerora «Maison de Plnfante» izenakin ezagutzen zan etxe ura.

(Ikus: Belanger. Op. Cit 73, 104, 140-49 orrialdeetan).

Bayona el siglo'XIX. Al fondo, la cadena de los montes pirenaicos.
La Peña de Aya se reconoce a la derecha de este viejo grabado.

Recogiendo la red: Pysbe.
PYSBE'ko ontzia sarea jasotzen.

M

BAKAILLAU - ARRANTZA

Euskalduna Terranoba'ra bale-billa joan zan. Ori garbi dago.

Gero, an, bale-ardean bakaillaua ere arkitu zuan ugari baiño ugariago. Baiña, asieran ez zuten foakaillaua aintzakotzat artu. Eurentzako balea bakarrik zan foene'benetako *arraña*. Egi-egizko arrantza, bale-arrantza. Besteak, umekeriak ziran. Gizonari zego-kion arrantza, foale-arrantza zan.

Eta, bera aberatsena.

Beste guztiak, bakaillaua tartean zalarik, ez zuten orrelako garrantzi aundiarik; baleakin konparatzeko, foeintzat.

Ikusi alaz, ordea, pentsakera aldatzen joan ziran eta sentsu ofoera etorri. Bale-foilla ibilli arren, foakaillaua ere ekartzen asi ziran, bale-eskasi-unetan...

Gerora, Ifar-aldeko itxaso guztiak euskaldunez bete ziran, bale eta bakaillauaren ondoren, Islandia'tik Groenlandia'ra eta Terranoba'tik San Lorenzo ibai-aora eta Labrador'era...

Maiteen izandako parajeak, ordea, Terranoba'ren atzeko partea zan, San Lorenzo ibaiaren ao-zabala; bertako kai eta ondartzak...

* * *

Zenbat joaten ziran...?

1621'an, Lope de Isasti idazleak *asko* zirala esaten digu (133), Eta, 1638'an, Oihenart'ek bakaillau eta bale-arrantzatik aberastasun aundiak atera zituztela (134). *Aundiak*, zenbat diran jakiñ ez, odea. Orregaitik beste xeetasun geiagoren billa joan bearko degu.

M

LA PESCA DEL BACALAO

La verdadera pesca para el vasco fue siempre la pesca de la ballena. Y la mds generosa. A Terranova y al resto de los mares del Norte fueron por la ballena. Solo mds tarde se dedicaron tambien al bacalao.

Para ambas faenas los lugares preferidos, aunque no unicos, estuvieron dentro de las aguas del Golf del rio San L...

¿Cudntos pescadores de Guipuzcoa y Vizcaya se dedicaban a este trabajo en aquellos mares...?

Por la epoca de nuestro capitdn Joan de Espilla o un poco mds tarde, sabiamos que salian de nuestros puertos 200 barcos... con una iripiC-lacion entre diez y veinte mil hombres.

En 1600 el Ayuntamiento de Motrico no puede reunirse en sesion, porque sus concejales estaban en Terranova.

En un solo dia, el 15 de enero de 1625, habia en el puerto de Pasajes

Revienta la red.
Sarea leertu bearrean.

41 barcos con 295 chalupas a bordo de los barcos y 1475 marineros. Cargaron 3.680 barricas de sidra.

.....
En 1681, cuando por la competencia

1580'an, urte onak oraindik arrantzarako «Bizkaya'tik (Gipuzkoa barruan zala, noski) 200 ontzi baiño geiago joaten ziran Terranoba'ra» (Tomé Cano jaunak dionez); gizonak, berriz, amar millatik gora...»

1600'an (Fernandez Duro jaunak ala dio) Pasaia eta Donostia'ko kaietan, 20 ontzi zeuden Terranoba'rako prest eta 2.000 arrantzale barku oietan... Lenago ere esanda daukagu 20 ontzietan 2.000 mariñel asko dirala, eun gizaseme barku bakoitzeko tokatzen bait dira. Edo barkuak oso ziran aundiak (gure «San Nicolas» ontziak 75 gizon zitun barruan eta 435 tonelada); edo bestela, barku oietatik batzuek itxas-lapurretarako ziran... Proporzio orretan balitz Tome Cano'k zitatu ditun 200 foarkuetan 20.000 arrantzale izango ziran eta ez 10.000. Nik uste dut, ordea, Tome Cano'ren gizonak proporzio normalean daudela. Zergaitik? Ontzi geienak 200 edo 300 toneladakoak, edo txikiagoak ziralako. Eta neurri ortako ontziak, 50 inguru gizon eraman oi zituzten. Ez dut orrekin esan nai, beste Fernandez Duro jaun onek esaten diguna gezurra danik; baiña, egla izateko, bi gauza auetatik bat gertatu bear da gutxienez (edo foiak): barkuak oso aundiak, edo foestela, tartean itxas-lapurretarako ontziak zeudela...

1600'an foadegu foeste berri bat ere; auxe da:

(A. Thomazi: «Historie de la peohe») Doniane Loitzun'en Terranoba'rako 60 ontzi daude, 3.000 gizasemerekin (50 ontzi foakoitzeko). Ontziak, berriz, 120'tik 150 toneladakoak geienak,

Urte batzuek beranduago Goyenetze jaunak dionez, Doniane'n zeuden barkuak 80 ziran eta beuren neurriak, 300 tonelada... Ontzi asko dira, eta Doniane eta foeste foaztarretako arrantza indarrean egon foear...

1600'an Mutriku'ko Ayuntamientoak ez zeukan foaztarrik egiterik, foere gizon geienak Terranoba'n zeudelako (135).

1625'an (1-15) Pasaia'ko portuan egun orretan 41 ontzi zeuden Terranoba'rako:

41 ontzi.
295 txalupa. '
1.475 gizaseme.
3.680 sagardo-foarrika.

Prantzia'ko Erregeak ordena eman du urte onetan, Doniane Loitzun'en lau ontzi armatuak egiteko, Terranoba'ko arrantzaleen

de ingleses y holandeses la pesca en Terranova estd de baja, de solo el puerto de San Sebastidn salen 13 barcos para aquellos mares, con 550/ hombres y arqueo total de 2800 tg£_ neladas.

De los trece barcos, nueve, y los mayores, salen para la ballena; loi otros cuatro, menores, para el bacalao.

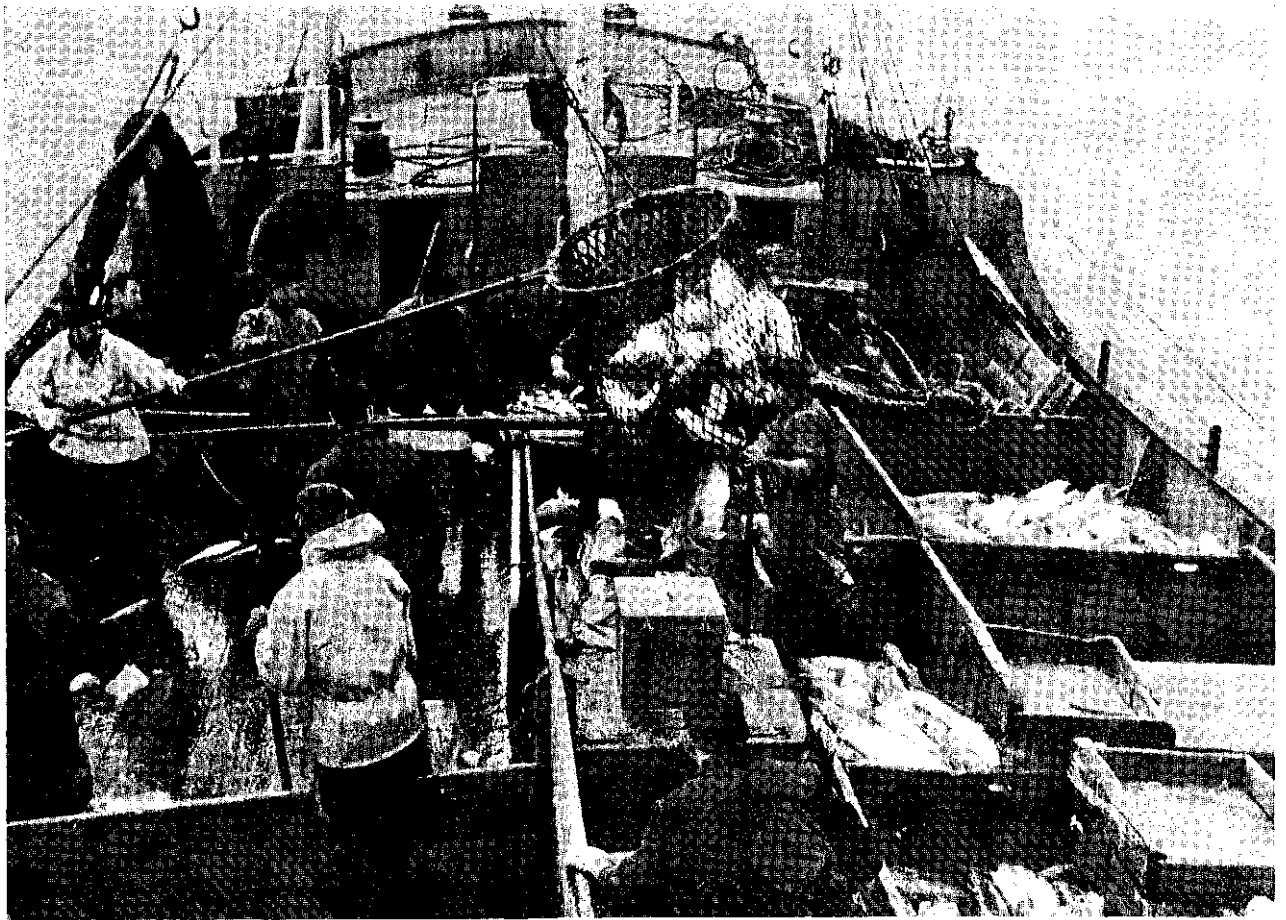
Casi todos tos barcos llegan a Canso y desde alli se reparten por el sur y el oeste de Terranova, por el norte de la peninsula de Acadia y por toda la zona del Labrador... J-

En la oscuridad y penumbra de la Historia de vez en cuando los documentos historicos nos van citando y alumbrando la presencia de los pescadores vascos por todos aquellos lugares. Asi, en los primeros tiempos se cita la presencia de nuestros barcos en la Base de Chedabouctou, en Niganich (o Inganich); ambos en el norte de la peninsula de Acadia. Asi como en Canso.

En frente de Niganich, al otro lado del mar, en la zona sur de Terranova estaba el Port-aux-Basques, la Bayede-Biscaye, Barachoa y Placentia (Plaesance en el lenguaje actual).

Este nombre de Placentia aparece en documentos escritos a mediados del s. xvi. Se enumeran en un solo dia hasta 60 barcos vascos en dicho

- 7

puerto. Es una bahia de entrada angosta, fácil de defender y amplia para dar cabida a numerosos barcos.

Port-aux-Basques está en el extremo sur-oeste de la isla de Terranova.

defensarako. Lau ontzi oien kapitanak auek ziran: Joagim de Haristeguy, Martin de Hirigoyen, Jean de Aretche eta François de Lahobiage.

1626'an Getaria eta Mutriku'ko mariñelek ez dute Erregearen armadan enrolatu nai; guztiak Terranoba-bidean dabiltzalako... (136).

Millaka gizonak dabilta Terranoba'rako bideetan Euskal-errian. Oietatik zenbait estranjerietako ontzietan: Ingalterra eta Holanda'koetan, batez ere... Badira Dinamarka eta abarreko barkuetan ere. Bale-ontzietan beti, alegia; ofizioa .etsaieri erakusten.

* * *

1681'an Terranoba'rako arrantza Euskalerrietan beraka aundia egiña zegoan ingles, holandes, dinamarques eta abareri eskerrak (euskaldunen erakutsiak ondo ikasitakoak); alaz ere, Colleccidn Vargas-Ponce, Madrid'eko Museo NacionaTeko paperak diotenez, urte orretan Donostia'tik Terranoba ra 13 ontzi atera ziran.

13 ontzi.

2.810 tonelada.

550 gizaseme.

Amairu oietatik 9 aundienak bale-arrantzarako.

4 txikiak, bakaillau-arrantzarako.

45 gizaseme, bata ez foeste, ontzi bakoitzeko (137).

Ikusten degunez, ontzi aundiak izaten ziran baletarako eta txikiagoak, bakaillautarako. Balearrantza zan benetako arrantza. Garrantzia, orrexek zuan.

Euskaldunek zaarrak ziran oso bale-arrantzan eta beste arrantzale guztien maixu agertu ziran. Baiña, bakaillautan ere ikasi zuten, besteak aiña eta geiago...

1670'an bakaillau-arrantzan onenak euskaldunak omen ziran. Ondoren, La Rochelle'koak eta Bordel'etarrak. Atzetik, Bretoiñak. Toki oietatik, foakoitzetik 120 eta 150 ontzi irten oi zuten bakaillautan Terranoba'ra. Geiago ere foai Erregeek foehren gerra-barkuetara arrantzaleak eramaten ez zituanean (138).

* * *

Bakaillau-ontziak eldu dira Terranoba'ra. Eta, euskaldunik geienak Canseau'ra joko dute eta andik banatuko dira Terranoba'ko egoaldetik eta oestetik dauden aldeetara. Baita Akadia eta Labrador-inguruetara, San Lorenzo-ibaiaren ao-itxasoan...

Desde allt la costa Oeste sube hacia et Norte jrente por frente de Labrador. En su extremo norte estd el estrecho de Davis que atravesd Cartier en 1534, cuado dio la vuelta completa a Terranova.

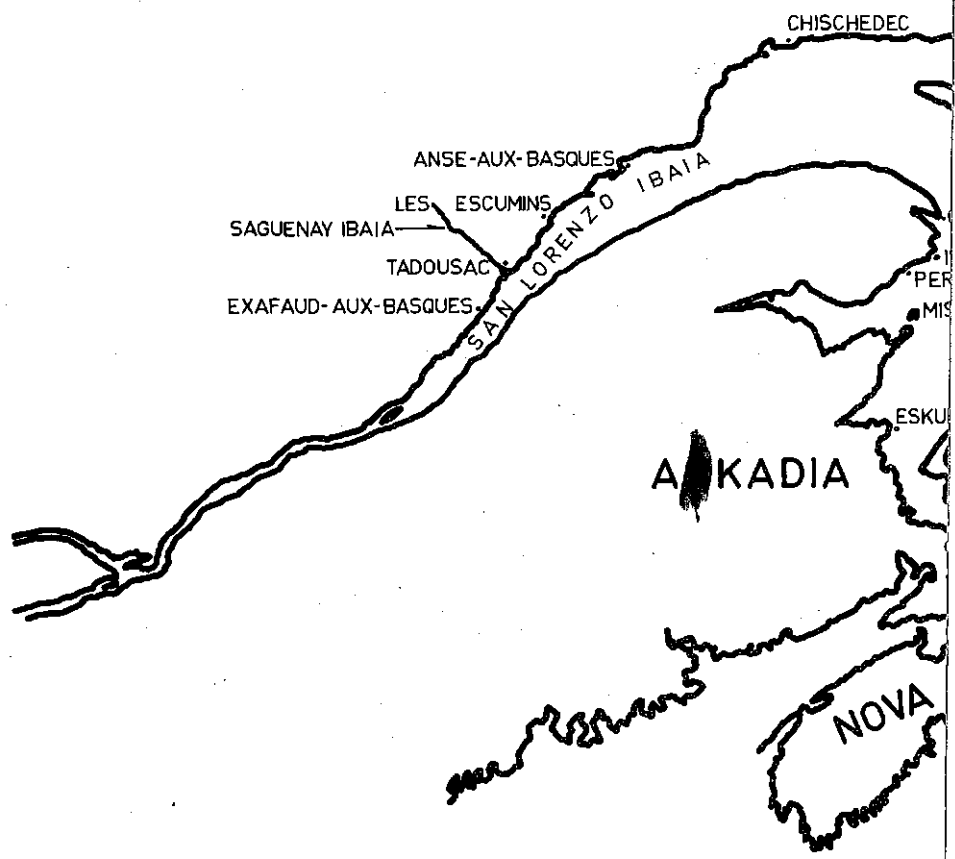
Enta costa del Oeste de Terranova, mds al Norte que Port-aux-Basques, estaba el Opor-portu (hoy convertido en Port-d-port) y Portuchoa (hoy Port-d-choix).

En ese mismo frente Oeste habia otros muchos puertos, bahias y calas- que usaron los vascos, como p.e.: Pointe-Riche, Ingarnachoa, Burua Xumea, Burua Aundia, Mikele-Portu, Txascot-Portu, Ulli-zilho (Euli-zulo), Anguachar, Anton-Portu, Echai-de-Portu, etc...

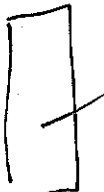
Se citan tambien otros nombres topomimicos como Blanchadia, Bizcarr, Iffernua, Illarreta, Barba-zilho / (Barbara-zulo)...

Toda esta zona del Oeste de Terranova era frecuentada sobre todo por los de San Juan de Luz, Ziburu y contornos.

Dejando esta zona bajemos de nuevo hasta Niganich, en Acadia. En frente tenemos las Iles Ramee en medio del mar que sirve de entrada al Golfo del San Lorenzo. En 1597 hubo en aquellos parajes un hecho de guerra: la armada inglesa quiso apresar a unos vascos de San Juan de Luz... Mds tarde el Gobernador de aquella zona llamd a las islas estas, Islas de la Magdalena, en honor a su mujer.

S. Laurent

Toki oiek guztiak euskaldun-kutsuz beteak daude oraindik ere.

Canseau'ra (Akadia'n) jotzen zuten emendik ara joatean, gertuen dagoan kaia dalako. Ondoan dago «Baie de Chedaibouctou» deritzan kaia. Champlain eta Lescarbot jaunek beuren «Histoire de la Nouvelle France» liburuan diotenez, kai orretan ezagutu omen zuten 1607'an «Savalette» kapitana. Doniane Loitzun'eko ontzia zan. 80 toneladakoa. 100.000 bakaillau siku 'bere sabelean zituna. 42'ga»ren ibillaldia omen zuan kapitan arrek Terranoba'ra. 1565'tik asita zegoala, alegia, foide aietan (139).

Españia'ko artxifouetan bi Zabaleta agertzen dira, kapitan: bata da Martin eta foestea Juan Martinez de Zafolaeta. Baliteke bigarren au, Martinez, aurreko Martin en semea izatea.

«Savalette» kai arretan egoteak ez du esan nai foertan arrantzan zebillenik, ez bait da toki oso oha arrantzarako txarra baizik; etxera-bidean egongo zan ziurren. Andik irtetzen zuten guztiak itxaso-zabalera, etxera etortzeko.

Paraje oietatik gorago, dago foeste kai foat, San Lorenzo-ooaren alderago. Niganich (edo Ingonioh) izena du. 1717'an foi kapitan euskaldun aitatzen dira ingumari aietan. Biak Doniane Loitzun'ekoak: bata zan Dharaneder, 64 gizonekin barruan; eta bestea Haguette, 60 gizonekin (140).

Toki eskasa eta arriskoduna izanik, ez dakigu arrantzan zebiltzan, ala etxeruntz zetozen. Bigarren au, seguruena.

Niganich zegoan Akadia peninsularen goien-goieneko muturrean. Gorago, ifar edo sartalderuntz, itxasoa. Ifarralderago, Terranoba-egoaldean, Port-aux-Basques («Euskaldun-kaia», alegia), islaren oesteko muturrean. Niganich eta Euskaldunen-kaia'ren artetik pasa bear zan San Lorenzo ibaiaren aora. Ori zan foarru artan sartzeko aterik zafoalena eta erosoena. Beste atea Terranoba'ren Ifarraldetik zegoan. Oso estua da... Esana daukagu urte askoetan pasadizo ori illunpean egon zala, Jacques Cartier jaunak topatu zuan arte. Barruan, ordea, patxara onean eta arrantzan, euskaldunak zeuden bera agertzerako.

Gaspee lo encontramos a continuac[^]idn de las Islas Ramee, en la penin-y sula de Acadia.

En Gaspee, po rel hambre de aquel invierno, los indios se comieron a un joven vasco que quedo con ellos para aprender el lenguaje. S

Entre Gaspee y Percee, en Acadia,^ estd la isla de Mingo, o Isla de los Vascos: Ile-aux-Basques, donde fue a parar nuestro capitdn Espilla.

Mds al Sur, Miscou y la Isla de San Juan (o del Principe Eduardo). Aqui habia un puerto vasco conocido hoy j con el nombre de Cascumpeque-Bay...

Volvamos al Norte por la parte de El Labrador. Encontramos alli un nombre vasco, Balea-Baya (hoy, Baie-rouge), donde pescaban los nuestros. Es zona de muchas playas y bahias.

Encontramos alli los nombres de Mingan (Mingain), Ile-de-Mingan e Ile-du-Havre-de-Mingan.

Mingan (hoy, Longue-Pointe-de-Mingan) es una lengua rocosa que se adelanta en el mar. Mingain en vasco significa lengua.

En los tres lugares Mingan se han encontrado restos de hornos vascos para el fundido de la grasa.

Mds adelante estaba Chichedec, nombre indio, lugar de dificil precisidn y localizacion actual.

Con esto entramos de lleno en la misma boca del rio San Lorenzo.' Tambien la desembocadura del rio Saguenay, que da a la boca del San

*Lorenzo, fue lugar frecuentado por
'os balleneros vascos...*

*! Hemos hecho un recorrido rápido
por algunos lugares, que aparecen
en documentos, entre miles de rin-
cones innominados, en los que nues-
tros antepasados pescaron el baca-
lao y la ballena.*

Barru orretan, bi ate dituan San Lorenzo ibaieko ao za-
balean, ortxe zeuden euskaldunen arrantza-lekurik maiteenak.

«Euskaldunen-kaia» orren berri bereizirik ez dut arkitu.
Izenak berez zer-edo-zer esaten digu; baiña, besterik ez dakigu.
«Port-aux-Basques» orretara eldu baiño leen, sorkaldetik Terrano-
ba'ren egoan, dago Baye de Biscaye, Barachoa eta Plaisance (Pla-
centia), iru kai...

Pkcentia (edo Plazencia) izena XVI eunkiaren erdirako agertzen da paper zaarretan, portuges eta prantsez karteetan.

1594'an, Sylver Wyet (BristoTeko ingles idazleak) 60 ontzi ikusi zitun Pkzentzia'ko portuan. Zortzi «espaiñokk» (emengo euskaldunak, alegia) eta beste ondorengo guztiak Doniane eta Zifouru'koak. 3.000 gizasemetik gora. Geienak, bakaillautan.

Beti izan oi zuten euskaldunek kai orretarako joera. Artarako arrazoiak ere baziran, noski. Ona zertzuk:

Ur-aundiko kaia da, aize guztietatik ondo gordea. Sarrera' eztua, ondo zaintzen erreza, kate zaar bat naikoa atea itxitzeko. Barruan, berriz, kolko aundia; ontzi askorentzako bafoes eroso eta sarreratik bost edo amar kilometrora, bakaillkua etenik-gabe.

Doniane inguruko ontziak zuten batez ere arako joera. Baiña, foeste euskaldunentzako ere atea irikita zeuden beti.

Ez da arritzeko Pkesance (deenago, Plazenzia) euskaldun-arkeoloji-erreusez betea egotea. Badaude lafoeak; badaude tonbak ere, bertan. Euskaldunen illobiak, alegia.

Baiña, sepultura auen berri geroago emanen degu.

Labe oien eta beste oien antzekoen ondoren Kanada'ko gobernu dabill gaurko egunez (141).

Berritik erria sortzeko ere gelditu ziran bertan Ifarraldeko euskaldunek. Auek, ordea, edo ondorengo euskaldunek andik alde egiñ bearrean arkitu zitazten beuren buruak, 1713'an, zorioneko Tratado de Utrech dak-ta (142).

* * *

Baye-de-Biscaye'tik (Plazenzia'ren ondoan) Port-aux-Basques bitartean luzatzen da Terranoba'ko egoaldeko kosta guztia. Sorkaldean (estean) dago Baye-de-Biscaye; sartaldean, berriz, (oestean) Port-aux-Basques: biak foakoitza ertze batean. Gero, ortik gora, Ifarraldeko, Terranoba'ko lurra eztatzen dijoa. Goiko muturrean, alde biak (sarkaldeko eta sortaldekoa, biak) alkartzen dira. Baye-de-Biscaye'tik gora sorkaldetik dijoan kostalde guztian, Atlantik itxasora dagoen ortan, ez dago euskaldunen arrastorik. Ez ziran ortik ibiltzen.

Sabiamos que ellos fueron los primeros pescadores de la ballena, maestros de los demds. Ignordbamos que fueran los mejores pescadores de bacalaos.

Asi lo afirmaba, al menos, Nicolds Denys por el año 1670.

El daba su explicacion:

Los vascos —dice— llevaban para la faena de la pesca botas largas de cuero hasta los muslos y encima un sobretodo largo hasta cubrir las botas, hecho de piel de oveja con la lana para adentro y la piel hacia fuera, untada esta con grasa impermeabilizante. Otra prenda mds de cintura para abajo, de cuero engrasado y un gorro para la cabeza con escapulario delante y detrs hasta la cintura...

Asi salen a la mar y aguantan lo que venga, dice Nicolds Denys. Los demds por la lluvia abandonan la pesca. Los vascos, no. Y asi, para cuando los demds pescan media chalupa, estos la Uenen llena. Despues murmuran de ellos diciendo que son brujos. Pero lo dicen por envidia...

*Solian secar el bacalao al aire, mien-
tras que otros pescadores del Nor-
te de Europa lo traian crudo ens-
verde y salado.* ( )

La P.Y.S.B.E. que aprendio de los bretones, lo trajo siempre verde y

Baiña, Port-aux-Basques muturretik Ifarraldeko muturre-ra, farru-aldetik, oestetik, Labrador'en paretik, San Lorenzo ibaia- ren ao zabalean, ortik bai, euskaldunen babes-lekuak millaka ziran eta bazan euskal-kutsuzko izenik pranko.

Gauzatxo bat gogoan eduki bear eta auxe da: euskaldunek ez zuten politikaz jokatu; ez zuten erri aietan beuren agintaritzarik jarri. Gero, toki aietan inglesak eta prantsezak indarrez nagusi- tu ziranean, andik euskaldun guztiak bota zituzten eta urteen pode- rioz euskal-izenak eta euskal kutsuak aldatu edo galdu egin dira; asko beintzat bai.

salado. En esto no fue continuadora de la tradicion vasca.

En 1670 los bacaladeros tenian este sistema de partilla: calcular de antemano los quintales que iban a coger; dividirlos en porciones y asignar a cada tripulante el numero de porciones que le correspondia. Si las cosas no resultaban segun lo previsto, se hacia el reparto proporcionalmente a lo inventado...

Percé Rock. Euskaldun zaarrak bakallautan ibillitako tokiak.

Esate ibaterako, Port-aux-Basques kaitik gorago zegoan Opor-Portu; izenak agertzen du bere euskal-jatorria eta esan-naia. Atsedean apur bat artzeko baztarra. Gaurko nagusientzat Opor-Portu izenak ez zuan sentidurik, eta Port-a-Port'era aldatu dute. Eta orrelakorik asko gertatzen ari zaigu, eta ez Terranoba'n bakarrik, baita Euskalerrria'n bertan ere. Toponimiako izen-euskalduneri, euskera iekuan galtzean, erderazko kutsua eman oi zaie; Esate baterako, Larraina euskalduna La Reina erdaldunean biurtu da; eta Larraineta, La Reineta erdaldunean.

Opor-Portu ondoan dago Baye-St-Georges. Kai orretan ikusi zitun bi barku euskaldunen karkasak, 1594'an, leenago aitatu degun Sylvester Wyet jaunak. Ontziak ondoratuta zeuden itxas-ertzean (143).

Opor-Portu'tik gora dago Portutxoa kaia eta bere inguruan, euskaldunen lan-toki ziranak. Oietakoak ziran Pointe-Riche, Ingarnatxoa, Burua Xumea (Buria Ghumea), Burua Aundia, Mikele-Portu, Txaskot-Portu, Ulli-zilho (Euli-Zulo), Anguachar, Anton-Portu, Etxaide-Portueta abar... (144).

Portutxoa (gaurko egunez Port-a-choix) itz euskalduna da. Ibaia-ao au euskaldunek bakarrik erabilli oi zuten, eta bere ingurukoak ere bai. Ziburu'koak ziran ara joaten ziran kapitanak. Bertako labeak erabiltzeko araudi bat egin zuten danen artean. 1767'an izenpetu zuten araudi ori, Otsaillaren 13'an. Berandutxo. Ordurako arrantza lur-jota zegoan, euskaldunentzat, beintzat.

Araudi orretan beste izen auek ere aitatzen dira: Blanchadia, Bizkarra, Iffernua, Illarreta eta Barbaciiho (Baribara-zulo) (Santa Barbara da Doniane Loitzun'eko auzo bat)... Illarreta izena kapitan donostiar baten abizenetik artua da. Francisco de Illarreta zan donostiar kapitana (145).

Esan ez badegu ere Opor-Portu eta Portutxoa'en bide-erdian, «Havre-des-Trois Iles» dago. Onela dio itxas-karta batek: «Emen egiten dute euskaldunek bere bakaillau-arrantza» (146).

Barbacilho goiko muturrean dago, eta aizkeneko puntan «Cap Degras». Aurrean itxas-ate-estua, eta, parez-pare Labrador'eko lurak; eta, goien-goienean, Labrador aldetik, Bailea-Baia.

* * *

Utzi ditzagun Ifar-aldeko Labrador lurak eta goazen egoa-alderuntz, Akadia'ko muturrera. «Niganich» kaia ikusita daukagu. Itxaso-ate-zabaletik sartzen bagera, Iles Ramee arkituko ditugu. Uraren erdi-erdian daude.

Bale eta bakaillau-arrantzarekin batera sortu ziran burrukak ere. Aberastasunak ziran audiak eta oiekin batera etorri oi dira asarreak ere... Inguru auetan burrukak sortzea ez da oso arritzeko...

1597'an, Ekainak 18, Charles Leigh arma-gizon inglesa eldu zan toki aietara eta lau itxas-ontzi arkitu zitun bertan. Ziburu eta Saint Malo'koak ziran barkuak. Ziburu'ko oritziak preso artu zitun.

Inglesa armadako ontzia zan; baiña, legorreat zeuden mariñelak, 300 indio Micmacs lagun zituztola, ekin zioten burrukan kostaldeko iru kañoiekin. Eraso zioten aldamenetik Saint Malo'ko ontziak ere, inglesa alde egiñ bear izan zuan...

1597'an, bertan, Urrillak 4, Charles Leigh jaun berberak karta bat idazten dio bere Errege inglesari. Bere asmoak agertzen dizkio Erregeari. Ona zer asmo: Prantsez ontzi guztiak batez ere Baiona, Doniane Loitzun eta Ziburu'ko ontziak, guztiak, andik botatzeko asmoa. Zergaitik? Ontzi oiek, euskaldunak, Espaiña'ko Erregearentzat ari bait dira arraiña ekartzen. Eta Errege orrek ez luke bere ontziak itxasoan erabiltzerik, arrantzale auen laguntzarik gabe.

Emen garbi ikusten da leenago ere esanda daukagun gauza bat: Prantzi aldeko euskaldunek Bilbo'ra ekartzen zutela beuren arraiñak.

Auek guztiak Ile Ramee oietan gertatuak ziran.

1663'an François Doublet jaunak bere mende artu zitun Isla oiek, eta bere emaztea Madaleine izena zuelako, Iles-de-la-Madaleine jarri zien izena. Bere semeak idatzitako egunkari batean onela dio:

«Guk an etxetxo bat arkitu genduan, negu gogorrean, ogei euskaldunekin... An gelditu ziran morsak arrapatu eta bere koipea urtutzeko asmoakin... Beren ontzien zai zeuden jan-edanak osatzeko. Doniane Loitzun'eko barkua zan eta Jean Sopite, beuren kapitana. Ontziak udaran bakaillautan egingo zuan, eta ogei gizonak urtutako morsa-koipeak, negukoak alegia, gero, bide

batez, eraman. Maiatzean etorri zitzairen Sopite'ren ontzia.» (147).

* * *

Neguan gelditze onek beste gauza bat dakarkit burura; bestela ere gelditzen zirala, alegia, lenguaiea ikaste arren.

Gaspe kaian gertatu zan.

Gaspe dago Iles Ramee'tik aurrera joan-da. Akadia'ko lurak egiten duen kolko aundi-aundi batean, goiko muturrean. Aita Bul «Le Jeune» jesuitak idatzitako eskutitzetatik jakin izan degu, 1632'an, Gaspe'ko Indioek euskaldun gazte bat jan zutela, goseak eraginda, negu gogorrari eutsi aal izateko. Bertako izkera ikasteko utzi zuten mutilla bertan. Toki artara Doniane Loitzun eta Baiona'ko arrantzaleak joan oi ziran (148). Aita P. Lhande'k ematen ditu berri auek bere «Relation de la Nouvelle France», liburuan. (Kanada'ko XVII eunkiko jesuiten karta-xorta da). Paul «Le Jeune» jesuitak, Quebec'eko bere Nagusiari, idatzi dio eskutitza. Gaiñera, beste au ere esaten dio: bertako indioek euskeratik itzak artuta dauzkatela. Esate baterako, «oreiña» (ciervo esateko) eta «pillotua» (azti-«sorcier» esateko)... Bear bada, pillotuak egingo zuan medikutza ontzietan, eta indioekin ere bai; eta ortik edo, artuko zuten «pillotu» itza...

Terranova'ko Ifarraldeko Cap-Degras kaiaren aurrean, Labrador aldetik dago Balea-Baia (gaur Baie-Rouge), euskaldunen arrantza-lekua. Eurak jarri zioten izena ere. 1579'an Martin de Hoyarzabal'ek, foere lan batean aitatzen du leku

au. Bertara joaten ziranak, gipuzkoar eta bizkaitarrak ziran geienak. Labrador'eko lurralde eta kostak dira.

1705'an Augustin Le Gardeur de Tilly, sieur de Courtemanche, andik ifoillia zan. Bere ifoillaldien berri idatzi zun eta berak esaten denez, euskaldunak andik indioek bota zituzten. Andik ikusi zitula euskaldunek jasotako labeak, saina urtutzekoak, eta iru milla baleen ezurrak. Baztar batean, alkarganatura, 90 bale-buru ikaragarriak (149).

Bale-Baya baiño beerago, egoalderuntz, Labrador'eko kostatik beera,- an daude euskaldun izeneko kai eta ondartzak ugari. Aien artean dago Baye-des-Espagnols deritzan kaia 1705'an, leenago esandako Tilly jaunak badu kai oneri buruzko berriak. Bakaillau asko zegoela zion inguru aietan. Berak jarri zitula iru gizon arrantzan amu eta kordelakin. Egun batean 1.300 bakaillau arrapatu zituztela. Espaiñol-euskaldunak andik ibiltzen zirala; baiña, alde egiñ bear izan zutela, eskimaleen aldetik tratu txarrak artu zituztelako. Baiña, an ere, berak ikusi zitula aurretik euskaldunek jasotako labe eta aterpeak. Orañ sei urte dirala, 1968'an, Kanada'ko Rene Levesque apaiz jakintsuak, orduko iru labe, bi arpoi, kutxillo asko eta beste orrelako tresnak arkitu ditu. Baita XVI'en denborako dirua ere...

Andik ego-alderago Grande-Baye edo Grande-Anse deritzan paraje luzeak daude. Baye onen beste egoaldeko muturrean an daude izen euskaldun auek:

Mingan, Ile-de-Mingan eta Ile-Havre-de-Mingan.

Mingan edo Mingaiñ (gaur bere izena auxe da: Longue Pointe-de-Mingan). Itxasoan sartzen dan mingaiñ luze baten itxurazko aitzak dira. Bere babesean dago kai edo ondartzak.

Ile de Mingan: milla baten inguruko isla da. Iturburu bat ere badu erdian. Ez da ez arfoolarik, ez mendirik bertan. Aizeetan eta eguzkitan dago. Gatz-faltan, bakaillauak legortzeko toki aukerakoa. Lau labe arkitu dituzte bertan oraindik-orain. Baita beste erreus askoz geiago ere... (150).

Ile du Havre-de-Mingan. Lafœ euskaldun foat eta beste erreus asko ere arkitu dituzte oraindik-orain, bertan...

Aurrerago joanda zegoan Chischedec (izen indioa). Gaur ziur-ziur tokia nun zan ez dakigu; inguru artan zana, baizik. 1689'an egindako itxas-karta batean D'Etcheverry pillotu euskaldunak aitatzen du «Sechedet» izenakin. 1626'an Chisohedec kaiean erre zan euskaldun itxas-ontzi bat (151).

Labrador'en kostaldea batetik bestera pasa degu. San Lorenzo ibaiaren aoran gabiltza. Ibaietik beste aldera berriro Akadia peninsularekin topo egiten degu. Gaspé an dagoela esana daukagu. Egoaldera «Euskaldunen-isla». Bien artean

Ile Percee. Isla onetara Baiona eta Doniane Loitzun'ekoak etorri oi ziran.

Ile Percee: 1686'an, Hirigoyen kapitana aitatzen dute paper zaarrek isla orretan. 1690'an, foerriz, 30 kañoi bakoitzak zituzten bi fragata inglese, bakaillautan zebiltzan bi ontzi euskaldun

Kanada: Gaurko egunean ere gure aurrekoen antzera legortzen dute bakaillaua.

eta beste bi prantsez arrapatu zituzten. Udaberria zan. Ontzi batek 45.000 bakaillau zeuzkan barruan. Gizonek txalupetan iges zuten legorrera eta basoan beuren buruak izkutatu...

Akadian bertan, egoalderago dago Miscou kaia. Ara 1613'an zer gertatu zan:

Joan Araneder loitzundarra bakaillautan zebillen bi barkuekin. Bata zan «Grace» eta bestea «Marie de St. Vincent». Andik euskaldunak botatzeko bi gerra-barku eraman zitun ara Nouvelle France'ko Almirante jaunak. Beste askoetan bezela, an gertatu zan zalaparta aretan, indioek euskaldunen alde agertu ziran...

Arazo oneri bumz Champlain jaunak onela dio:

Joan Araneder kapitanari itxasoan ibiltzeko agiria eskatu zion agintariak. Paper oiek ez zirala bearrezkoak itxasoan ibiltzeko, erantzun zion kapitanak, paperak ematen zutena aberasteko ez baizik. Eta, berak ez zula alperrikako paper oiek ateratzeko oiturarik. Orduan agintariak preso artu Araneder kapitana eta gerra-barkura eramane... Une artan gerra-barkuko agintariari onela eraso omen zion euskaldun batek:

—Guri kapitana kentzea ez da orrelako okeir aundia guretzat. Aizkeneko txo gazteena artu eta kapitan jarri genezakegu ontzian; barruan, edozein bait gera barkua eramateko kapaz...

Bitartean, Araneder'ek bere burua itxasora bota eta eskuartetik alde egin omen zien. Bere barkura igo eta bertatik, nagusi bezela, gerra-barkuko gizoneri agindu zien, arrapatu zieten armak biurtzeko berriro. Beste bere barku euskaldunen laguntzarekin bi edo iru kañoi-kolpa bota zien...

Legorreatan zeuden gizonak, koipea urtutzen eta bakaillaua ondutzen, txalupetan bi barkuetara itzuli ziran Almiranteak ez zuen biotzik izan aurpegia emateko, eta preso artzera etorri ziranak, euskaldunen eskuetan preso gertatu ziran... (152).

Miscou'tik egoalderago Ile St. Jean dago (Ile du Principe Eduard). Euskaldunen kaia ifarretik dago, baiña sartalderuntz. Gaurko egunez «Cascumpeque Bay» deritza. Kai ori arri-esiz inguratu zuten euskaldunek.

1623'an ona zer ikusi zuan bertan Nicolas Denys'ek:

Iru euskaldun ontzi aundi; baiña, kai-barrura sartzeko operazio asko egin bear zituzten. Lenengo, ontziak utsitu. Gero, alboka etzan ontzia. Irugarren, etzanda dagoen ontzia, erremulkan, txalupekin tiraka, barrura sartu. Barruan ur aundiak daude; sarreran, ordea, txikiak. Barru artan arrain asko eta aundia dago. Inguru guztian ere bai. Udazkenean etxera joateko gauza oiek berberak egin bear dituzte, baiña, alderantziz: barku utsa kaltetik atera, etzanda; gero, itxasoan, zutitu eta bakaillauz eta gauzaz bete (153).

San Lorenzo ibaiaren auzo zabalari jira osoa eman diogu.

Aldetik aldera, milla kilometro luze oietan, eunka ondartzat eta kaiak daude. Balea eta bakaillaua ugari. Paraje oietan gure aurrekoak izan ziran jaun da jabe...

Onela zion, 1670'an, aitaturako Nicolas Denys jaunak:

Euskaldunek dirala bakaillau-arrantzalerik onenak; oien ondoren datoztela besteak... (154).

Gauzak ez dira, ordea, txiripaz izaten. Ikusi zergaitik ziran onenak:

Jantziak: Txalupa-maixuak eta bere lagun guztiak dituzte arrantzarako bear diran jantzi bereziak. Lenengo ta bat, iztarretarainoko bota luzeak. Gero, soin-gaiñeko jantzi <luzea, botak estaltzeraino, ardi-narruz egiña, bere ille eta guzi. Narru aldetik olioz ondo ingurtzia, urik beste

aldera pasa ez dediñ. Onen gaiñetik beste narruzko soiñekoa; gerritik beerakoa eta uraren kontrakoa au ere. Burua estalitzeko txapela ere bai, eskapulario antzeko txatalekin, lepotik beera, bizkarretik bezela bularretik ere...

Jantzi oiekin irten oi dute euskaldunak txalupetan bakaillau-billa arrantzara, euriaren eta kresalaren bidlurrik gabe. Soiñeko aukerantzale euskaldunek biñaka dituzte bakoitzak...

Beste arrantzaleak, euriagaitik, arrantza utzi eta legorrera joan oi dira foabes-billa; baiña, euskaldunek ori nekez egiten dute, ondo jantziak daudelako. Orrela gauzak dirala, gero, zer gertatzen da...? Besteak txalupa-erdi bat betetzerako euskaldunek osoa betetzen dutela. Orregaitik besteak gorroto diete eta sorgiñ-aztiak dirala esan oi diote. Baiña, guzti ori bekaizkeri eta inbiria da, eurak diralako arrantzarako beste nazio guztiak baiño abillago (155).

Arraiñ gordiña eta arraiñ sikua..

Euskaldunak ez dute nai izaten arraiñ gordiñik ekarri, sikua baizik. Gerora, bakaillau-arrantza 1927'an Euskalerrian berri zanean, PYSBE'k arraiñ gordiña ekarriko du, gatzetan, Bretoiñan antzera.

Aurrekoek, ordea, ez. Ez zuten arraiñ gordiñik ekartzen.

Zergaitik, ori? Euren lurraldeetan, bero egiten duanez, arraiña galdu egiten zaielako. Gaiñera, sikutan, arraiñ geiago artzen du barkuak... Arraiña sikatzen eurak asi ziran lenengo aldiz

Terranoba'ko lurraldeetan eta San Lorenzo ibaieko kaietan...

Esan dezagun aurretik, bakaillaua arrapatzeko txalupetan irtetzen zutela itxasora. Txalupa bakoitzeko iru gizon. Amua eta kordela erabiltzen zuten arrantzarako. Barkua, kai-bazterrean gordea. Ainguratuta. Kaietatik ur-aundietara txalupetan irten, goiz-aldean, egunsentiarekin batera. Eguerditik ordu pare batera, emen dira guztiak arraiñez beteak, kaira. Arraiña sikatzeko legorrera joan bear. Itxas-ertzean daukaten txabola luzean, arraiñak bota. Burua kendu eta erditik zabaldu (trintxadoreen lana da). Txabolan dute Ian oiatarako aukerakoa, mai luze bat. Bertan zabal-zabal ipiñi. Ondoren gatz-ontzietan eduki eta aizeetara jarri aitz-gaiñetan. Sei ordutan an eduki ondoren, berriro gorde, urrengo egunean ateratzeko berriz ere. Geroago, alkarren gaifian tolestatu eta aizeetara zortzi egunez. Ondoren txabolan gorde barkura eramane arte.

Lana ondo aterako foada, lañorik ez du egon bear; lañoak usteldu egiten bait du arraiña. Eguski aundirik ere konfoeni ez; eguzkiak gorritu egiten du arraiña...

Giro goxoa eta aizetsu. Orra zer konbeni dan (156).

1706'an, Ile Percee'ko kaiean euskaldunak (Baiona eta Doniane Loitzun) normandarrekin zeuden alkatuta. Euskaldunek ez zuten arraiñ gordiñik nai; normandarrak, berriz, sikurik, ez. Euskaldunek naiago zituzten arraiñ txikiak, ondo

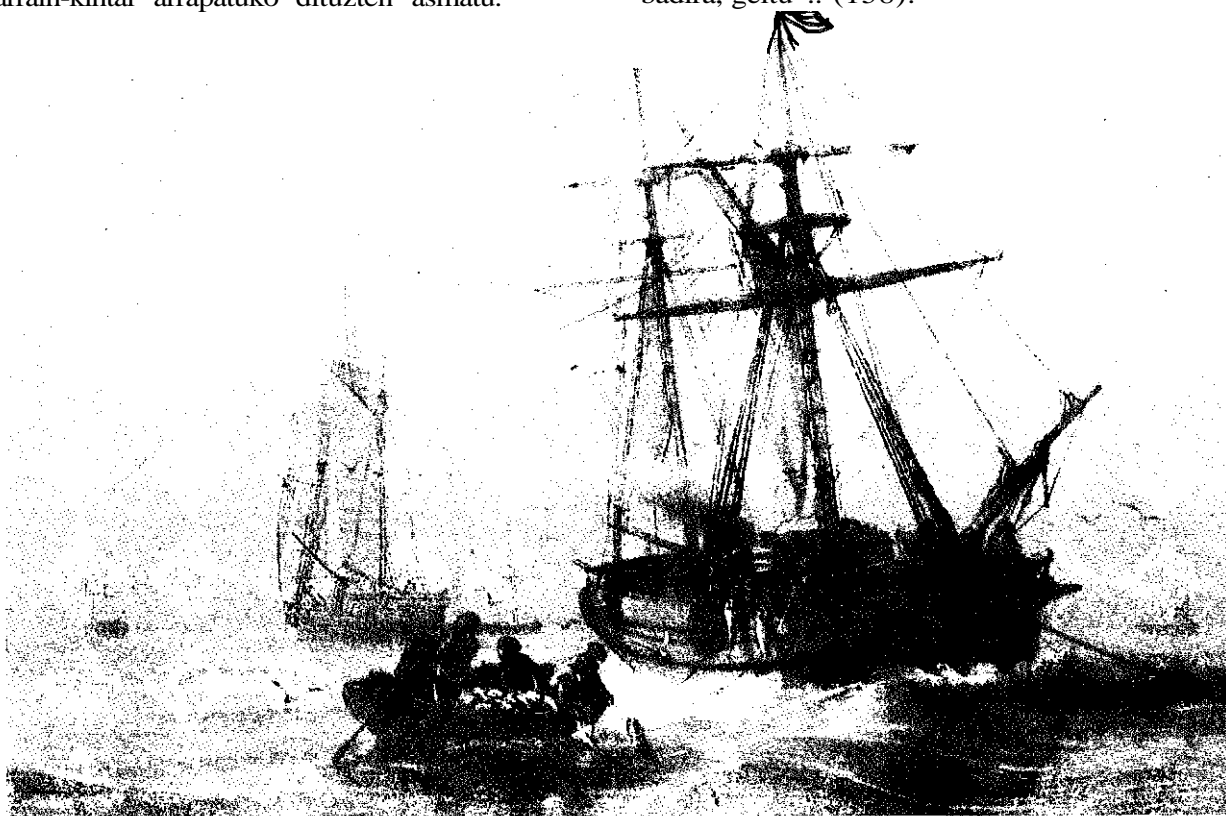
legortzeko errezagoak; normandarrek, aundiak
Tratoa egiñ zuten alkarrekin: guk zueri aundiak
eta, oien truke, zuek guri txikiak... (157).

Partillak.

1670'an euskaldunek irabaziak banatzeko
bereziko xistema dute. Lenengo ta bat, zenbat
arraiñ-kintal arrapatuko dituzten asmatu.

Oietatik, berreun edo irureun zati egiñ. Geroago
bakointzari onenbesteko zati banatu: kapitanari
onenbeste, pillotuari, arrenbeste... eta orrela,
beste guztieri ere.

Etortzean, gauzak pentsa bezela gertatu badira,
asmatutako eran partilla egiñ. Gutxiagokin
etorri badira, orduan partilla bakoitzetik
proporzioan kendu falta dana. Geiagokin etorri
badira, geitu^.. (158).

Bakaillautan gure aurrekoek egiten zuten antzera.

N

ALKARRI GEZURRETAN

PYSBE'ko bi lenengo barkuak «Euskal-erria» eta «Alfonso XIII» (gero oneri Errepublikara garaietan, izena aldatu zioten «Hispania») zortziraiño geitu ziran urte gutxi barru.

Gerora, berriz, amar, amabi, amalau, amasei... Beti biñaka.

Kapitan asko, pillotu asko, mariñel asko, arrantzale asko bakaillautan... Guztiak lagun; guztiak alkarren etsai, arrantza joku kuan nor-geiagoka...

—Guk zortzireun tonekda...

—Guk zortzireun eta amar...

—Guk geiago...

—Nagusi, geu...

Eztabaidak mariñel artean. Eztabaidak pillotu aretan. Eztabaidak kapitan artean.

Azkenik eztabaidak Pasaya'ko errian (Donianen):

—Fulanok geien ekarri omen du...

—Ez, jauna, Zutano omen da aurrean...

* i< *

Lenengo bi barkuen kapitanak, kapitan zaarrenak, Paskual eta Arrinda izan ziran. Baiña, bi kapitan auen pillotu guztiak, lenengo kanpaiñakoak alegia, amar urte baiño leen, barku baten kapitan ziran.

Agirre zan (Begoña'ko semea bera) Arrinda'ren lenengo pillotua. Irugarren urterako bera ere kapitan.

Zortzi lendabiziko PYSBE'ren kapitanak, zortzirak bi lenengoko barkuetan alkarrekin ibilliak.

Alkarren malezi guztiak zekitenak:

—Agirre, (Arrinda Eustakio'k radioz) zenlbat asi zerate arrapatzen... ?

N

EL MENTIDERO

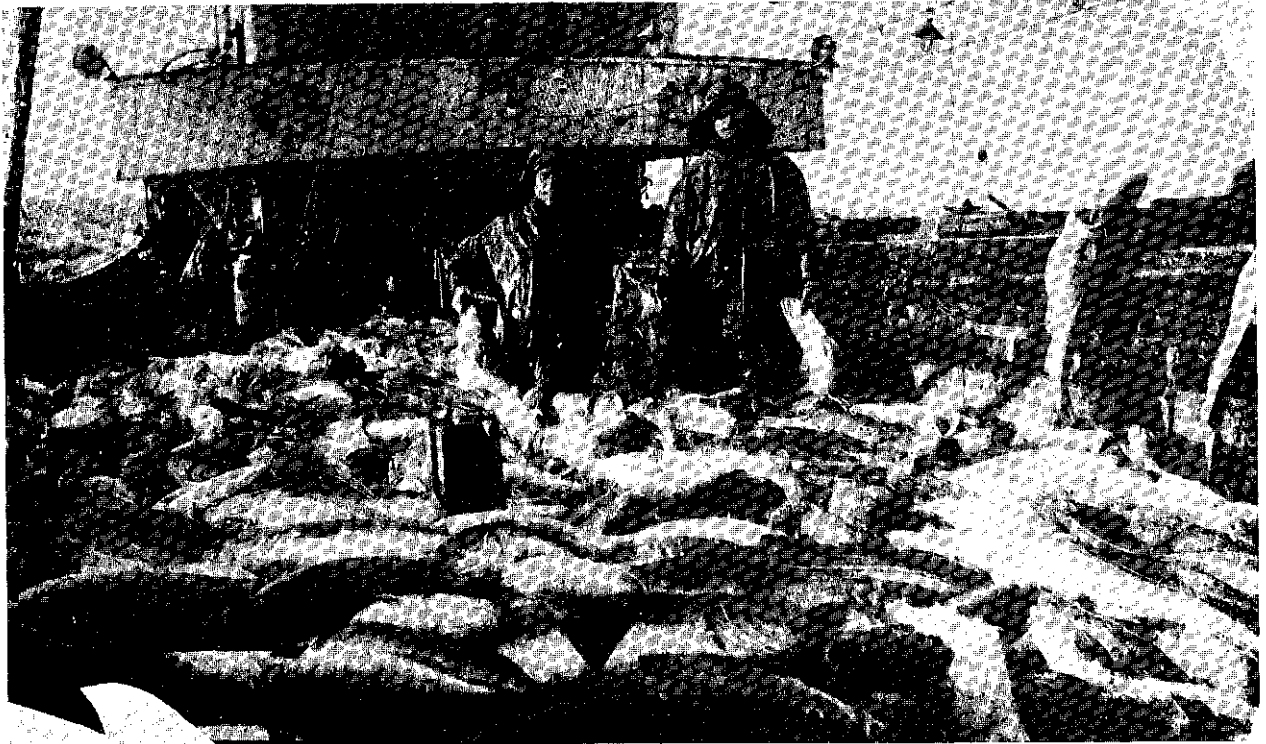
Los dos primeros barcos de la P.Y.S.B.E. (Euskalerrria y Alfonso XIII, luego Hispania) pronto se convirtieron en ocho; de modo que todos los pilotos de ellos fueron nombrados capitanes.

Se conocían, pues, mutuamente muy bien. La Compañía les tenía ordenado que se comunicaran entre sí los datos de la pesca. Pero se mentían.

Podía más el amor propio y la vanidad, que el interés común de aumentar la pesca.

Mi padre había navegado en barcos de vela y conocía a muchos viejos patronos veleros. Uno de estos, Miguel «Calar» de Deva, vino con su hijo Antonio a mi padre para que lo metiera en la P.Y.S.B.E. Anduvo con mi padre de agregado y piloto. Le favoreció la suerte y pronto Uegd a ser capitán.

Antonio y mi padre fueran tal vez los únicos que se dijeron la verdad; por supuesto, en lenguaje cifrado para que no lo entendieran los demás.

Buena pesca en el vapor Euskalerría.

«Euskalerría» PYSBE'ko ontzia, Antonio Andonegui debarra kapitán. Berrogei urte igaroko ziran arrezkero.

—Lau sare-feotaldietan amalau saski bakaillau.

—Entzun dok (Arrinda'k bere pillotu lekeitiar Luis Goikoetxea «Oyes»eri). Gezurretan ari dok. Amalau saski...? Amalau otar...? Amalau otzara...? Amalau tonelada bai seguruago.

Alkarri gezurretan amorratzen.

—Bai, txo; etorri onera. Emen bakaillaua area baiño ugarriago... ondarra baiño geiago...

—Ez ari joan, iñundik ere... Gezurra dok eta...

* * *

Migel «Kalar» Andonegi'tarra, Deba'ko semea zan Joan de Espilla bezela. Bela'barkuko patroia. Ontzi «pleiteroa»: karga-ontzia, alegia. Eustakio ere bela-ontzietan ibillia izan eta alkarren lagun ziran. Aspalditik.

Antonio Andonegi, Migel «Kalar»en semeak Lekeitio'n egin zitun Nautikako ikaskizunak eta ondoren nere aitarekin ibilli zan itxasoko egunak betetzen, «agregadu» bezela.

Amairu urte nituan, Antonio'k emezortzi, alkar esagutu genduanean. Ume-umetatik itxasorako miña nabaitzen nuan neure barruan:

—Aita, noiz eramango nazu zeurekin itxasora... ?

—Inglaterra'ra eramango zaitut...

Egun aietan nere aita Santander'eko «LUIS LIAÑO» konpañian zebillen, «Cantabria» izeneko barkuko, kapitana.

1925 urtea zan. Baiona'ra etortzeko ziran, piñatak Cardif'era eramateko, ikats-minetarako apeak. Ama eta iru anaiok an giñan Baiona'ko Boucau portuan. Landas'etako piñatak ziran.

Andik, Cardifera.

Gaueko amarretan irten genduan Baiona'ko barratik itxas illunera. Agorra zan ill ura: udazkena eta goiz illuntzen zuan.

Ontzia uretan urrutiratu ala, argiak bistatzen asi ziran. Miarritz'eko faroa eta erriko argiak... An urrutian, lur-barruan ere argiak ikusten ziran:

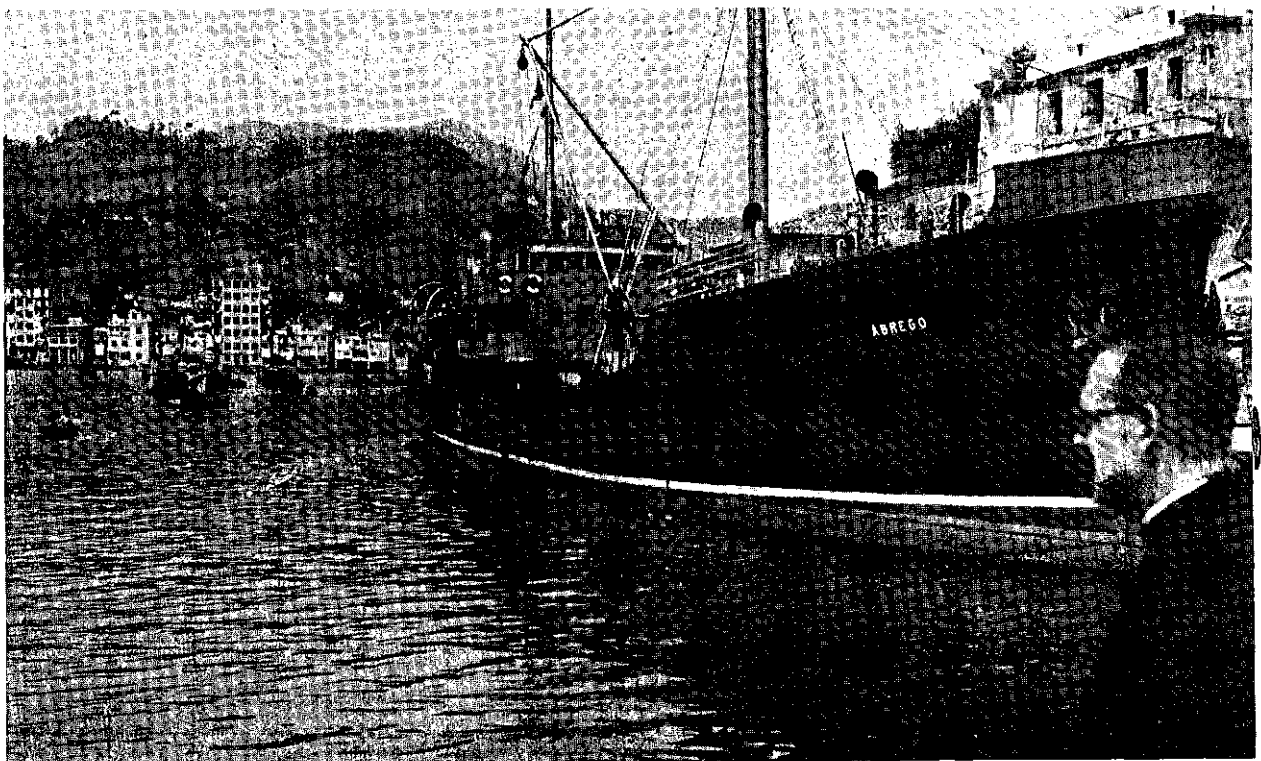
La llegada de los barcos a Pasajes era una especie de Olimpiada. Se trataba de llegar el primero, traer la mayor carga y el mejor bacalao...

En 1966, en una visita a la factoria de Pasajes de San Juan, me decia Antonio Trecet, que era su director: —La marca de su padre con el Abrego nadie la ha borrado todavia. Mi padre estaba retirado hacia seis años de la pesca del bacalao y del mar.

Por la prisa en salir con mal tiempo, o por exceso de apurar el carbon para poder cargar mds bacalao, alguno se quedo en medio del Atlántico sin combustible... Eran gajes de la competición que se habian organizado los capitanes y las tripulaciones...

Cada tripulante cobraba su soldada mensual, mds una prima por tonelada pescada despues de las 400 primeras que no la tenian. Tampoco todas las toneladas tenian la misma prima: esta aumentaba a medida que aumentaba el numero de toneladas. Era interesante en extremo llegar a las 800. Superarlas era ya una loteria. Estas ultimas toneladas tenian un % de prima muy elevado.

Tenian otra ventaja: en los tiempos libres los tripulantes podian preparar «kokotxas» y carrilleras de bacalao para si mismo...

Primer bacaladero a motor de la PYSBE. El Abrego mantuvo ímbatido el record de pesca obtenida en un año.

Normalmente hacían dos campañas: de febrero a junio y de junio a diciembre. En junio necesitan quince días para descarga y preparación del buque. En invierno pasaban dos meses en casa.

—Ura zer da, aita...?

—Dax erria...

Goiko puentean nengoan zorabiatzen illunbe zabalari bej
ra; legorreko argiak gero eta txikiago, gero eta urrutirago...

Azkenik, bistatik galdu ziran.

«Derrota» deritzan gelan sartu ninduen lotarako. Ontziaren erdi-parean, mogimentu gutxien sentitzen dan tokian. Mareatzeko arriskurik gutxien izateko lekuan...

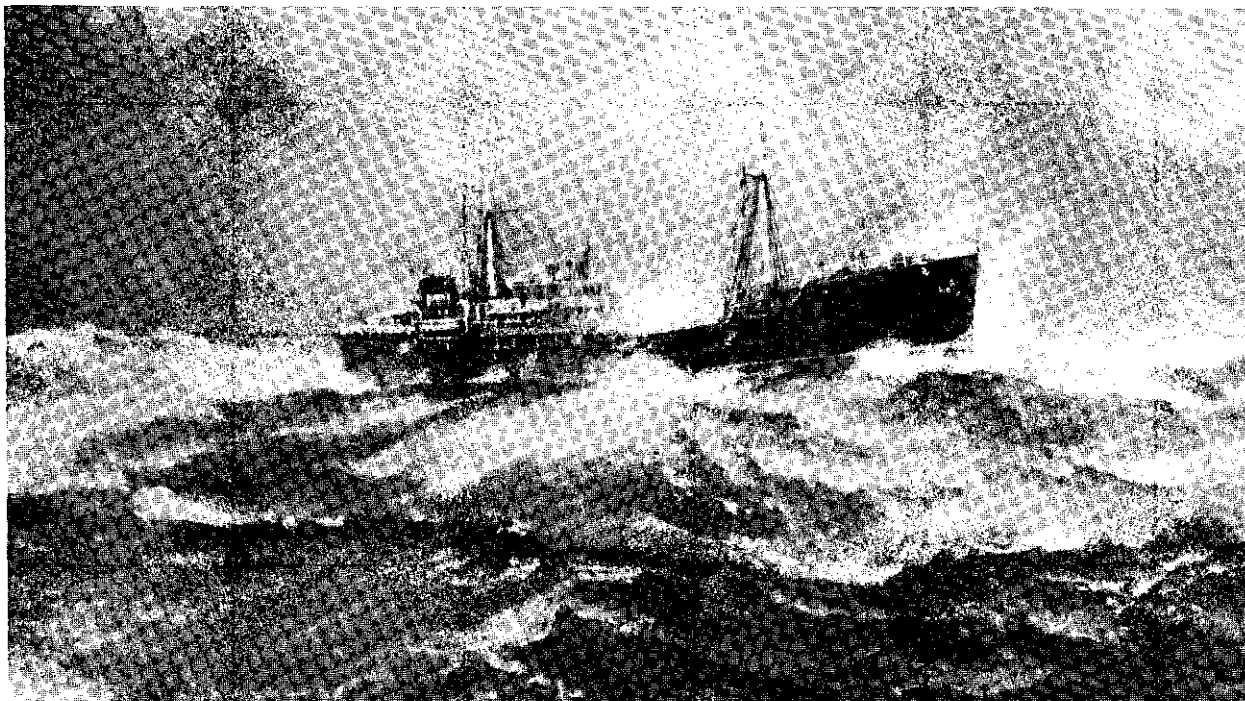
Lo egiñ nuan gau guztian esnatzeke. Goizeko zortziretan, esnatu nintzanean, era bat maceatuta nengoan. Itxasoko gaitzak artu nindun burutik urdailleraño. Nere itxasoko amesak, gonbitolarriak itto zizkidan sekulako... Egun aietan galdu nitun Terranofea'rako bideak.

IfoilMdi artan Antonio «Kalar» zijoan agregadu barkuan. Aita PYSBE'rako izan zanean, bera ere bai. Lenengo pillotu eta laister egin zuten kapitan.

El bacalao lo pescaban al arrastre con grandes redes y cada uno en solita'rio. En cubierta trinchaban y abrian el pescado, para salarlo en la bodega. El secado se hacia en Pasajes de San Juan, donde disponia la Compañia de grandes tuneles con aire caliente...

*2) la sal de
Tinas*

El bacalao que traian nuestros mayores llegaba sin duda en mejores condiciones. Lo secaban al aire y a medio sol. Solo despues iba a las bodegas del barco.

El Tifón de la Pysbe. Hundido en Terranova.
«Tifón» ontzia, amar minutoan ondoratu zana Terranoba'ko itxasoan.

—Aizak, Antonio, asmatu bear diagu alkarrentzako klabe bat; emen gezurra besterik ez zegok eta...

—Bai, Eustakio, iñori sinisterik ez dago...

Terranoba'ra, bakoitza foere ontzian, irten baiño leen, eratu zuten alkarrentzako jokabidea eta xistema:

—Euri'a dago emen goian-beeran, arraiñ asko dagoela esan naiko du... Eguzkia popatik, berriz, legorra eta ezer-eza... Laiñotsu eta siri-miri, erdi-ipurdi...

Orrela, alkarri laguntzen zioten.

PYSBE alkarreak bere kapitaneri agindua emanda zeukan, danen onerako, alkarri lagundu eta arraiñaren berri emateko... Baiña, bai zera... Arrokeria geiago zan, interesak baiño.

* * *

Udara eta neguan PYSBE'ko ontziak Pasaia'n agertzen ziranean, aurretik burruka eta dema sortzen zan, kapitanen artean, zeñ lenago etxera eldu, zeñek arraiñ geiago eta aundiago ekarri...

Bakaillauaren «olimpiada» bi aldiz izan oi zan: Udaberriaren azkenean eta Neguaren atarian. Urteero bi kanpaiña egiten bait zituzten, geienak beintzat... Bakarrekoak ere izan oi ziran... Bost illebeta kanpaiña bakoitzak: Otsailletik Ekainera; Uztalletik Abendura. Neguan illebeta, illebeta t'erdi, eta suerte askorekin, bi illebeta etxean...

1966'an Antonio Trecet, Pasaia'ko PYSBE faktoriaren buruak onela esaten zidan:

—Zure aitaren markarik ez du emen iñork arrapatu.

Egia zan. «Abrego» ontzia zan geien arrapatutakoa: milla toneladatik gora, naikoak.

Orren gomutaz, PYSBE'k aitari eman zion zillarrezko kopatxo bat 1952'an, ordurateko marka aitak zuelako. Onela dio kopatxo orren idaztiak:

«A Dn. Eustaquio Arrinda
25 años al servicio de PYSBE
1927-1952.»

* * *

Asko arrapatzea zan bat. Aundia arrapatzea, zan bigarrena. Lenen Pasaia'ra etortzea, orra irugarrena.

Agirre kapitana, Begoña'ko semea (Begoña'ra erretiratu zan eta an bertan ill ere). PYSBE'ren lenengo biajean pillotu izana, irugarren kapitana. Oso ona zan arrantzan. Nere aitak eta biak, beti alkarrekin burrukan ekintzen zioten, zeñ geiagoka... Batek kanpaiña bat irabazten bazuan, urrugoa besteak kenduko zion... Biak ziran onenetakoak.V.

Bakoitzak zenbat besteak arrapatzen zuan jakiñ nai, noiz etxera bidean jarriko zan igartzeko:

—Noiz zoazte Pasaia'runtz...?

—Oraindik ez dakigu ziur... Bodegan oraindio tokiak utsik dauzkagu...

Gau artan, gezur ori esan da gero, iges egiñ du Agirre'k etxeruntz. Lenen eldu nai Pasaia'ra.

Bodegetan ez da bakaillau bat geiago sartzen. Garaipena berea du. Laiñoak ere lagundu dio iges egiten.

Ikats-foaporak ziran aiek: Euskalerrria, Hispania, Galerna, Vendaval, Tramontana... Ikatsak leku asko artzen du barruan, bakaillauaren ordez. Ikats gutxirekin konfoeni zan irtetzea Terranoba'tik, bodegak bakaillauz obeto betetzearren...

Gero, bide-erdian, ikatsa artu eta kito.

Ondo kalkulatu ez, edo uzte baiño aize geiago aurretik, edo eguraldia gaiztotu bide-erdian... Dana dala eta dena den, Agirre gelditu zan itxas-aundiaren erdian ikatsik gabe:

—Arrinda, arrantzari utzi eta zoaz Agirre'ri laguntzera. PYSBE'k agindu.

Eustakio Agirre'rengana urbildu zanean, holandes erremulkadora zeukan onek alboan zai, laguntza eskatzera noiz beartuko zan Agirre. Laguntza eskatu balio, ontzia eta foere kargaren erdia erremulkadorak eramango zuan sari. Orrelako petxarik gabe barkua egoera artatik ateratzea, garrantzi aundiko arazoa zan PYSBE'rentzat eta orregaitik agindu zion Tramontana'ko kapitanari arrantza utzi eta joateko laguntza ematera...

Amarrak bear bezela Iotu eta an ekarri zuan aitak bere «etsaiaren» ontzia erremulkan Azores isleetara. Pasaia'n atsedendu ziranean, amar milla peseta eman zioten kapitan salfoatzailleari, Agirre'ren bizkarretik... PYSBE'k ez zuan ezer galdu.

Bakaillau asko, bakaillau aundia, ondo maneatutako bakaillaua, kanpaiñak denbora gutxian egitea... Oiek danak nai zitun PYSBE'k, eta guztiak bear ziran txapeldun izateko...

* * *

—Aizu (ispetoreak gure aitari) sare-jostorrazak palta dira... eta aurten sare asko galdu dituzu... Nola galdu ditezke ainbeste sare... Zer egiten diozu sareeri...?

—Egosi-ta jan.

Etxean, gure aitaren asarrea...!

—Oiek arraiñ asko eta aundia nai dute. Ondartzan arraiñ txikia badabill, aitz-artera jo bearda aundiaren billa. Eta, arri-arterean sareak galtzeko arriskua dago... Baiña, txupatinta alu auekin nora joango gara ba...!

—Ispetore izendatu dutenean...

—Ispetore...? Eta, jostorrazak zenbat falta diran kontatzen asi...! Auek, zer pentsatzen ote dute...? Guk jostorrazak, sareak eta bizitza jartzen ditugu arriskuan Pasaia'ra len-bait-len bakaillau ugari eta ederrez barkua beteta ekartzeko... Baiña, iñusente kuadrilla onekin nora joan bear degu...!

Jostorrazena eta sareena egiak dira. Neuk dakit.

Itxas-gizonak ez ziran konforme.

Legorrekoak, arriskurik ez. Irabaziak eta segurantzia, foiak eurentzat. Edozer gauzagaitik kalera bota oi zituzten, bai mariñel, bai pillotu, bai kapitan... PYSBE'tik ateratako gizonek

erabili eta aurrera eraman zituzten beste tokietan sortu ziran bakaillau-arrantza-alkarteak: Santander'en bezela, Galizia'n ere... Une onetan PEBSA eta GOPIBA ditut gogoan.

—Auek, ondamentira dijoaz, foeste neurri batzuekin itxas-gizonak neurtzen ez badituzte...

Gure aita profeta-igarle gertatu zan. Berak ez zuan ikusi, ordurako ilda zegoalako; baiña berak igarri bezela, PYSBE'k fondo jo du 1973'an, 46 urte bakaillautan igaro ondoren...

Eta beste konpañi guztieri bakaillau-arrantza erakutsi ondoren.

* * *

Barrukoak, itxas-ontzietako gizonek, alegia, bakoitzak bere soldata zeukan: illsro onenbesteko bat. Gero, berriz, lareun toneladatik gora, toneladako abantailak eta sariak zituzten. Zenbat eta tonelada geiago, ainbat eta sari tonelada bakoitzeko aundiago. Lareundik gorako toneladak sari gutxi zeukaten. Bosteundik gorakoak, sari aundiagoa. Seireungoko sariak aundiagoak...

Aizkeneko tonelada ziran beti interesgarrienak.

Itxas-gizonek, barkuaren kaladotik eta gatzaren pixutik, ateratzen zuten arraiñ-toneladak zenbat izango ziran:

—Zortzireun eta irurogei toneladakin gatoz...

Baiña... gero izaten ziran an kontuak. Neurketak PYSBE'k egiten zituan: bakaillaua barkutik-atera ala, 50 kiloko neurrietan neurtzen zitun.

Zenbat neurketa aldi bear ziran 800 tonelada-bakaillau neurtzeko? 800 tonelada, 800.000 kilo dira. $800.000 : 50 = 16.000$ neurketa-aldi. Amaseimilla neurketa aldietan, bakoitzean kilo pare bat kenduta ere 32.000 kilo galtzen dira: 32 tonelada. Amasei milla aldi oietatik milla kontatu gabe utzita berriz: 1.000 berrogeita amar aldiz 50.000 kilo dira: 50 tonelada... 16.000 neurketa-aldi oiek zeñek kontuan eramaten zitun? Legorreko gizonek.

Terranoba'tik etorritako bakoitzean izaten ziran eztabaidak eta asarreak arraiñ-neurketeeri buruz...

Abantailak izateko lareun toneladatik gora ekarri bear zan bakaillaua. Nundik eta nora atera zuan PYSBE'k neurri ori?

Leendik ere esana daukagu, bakaillau-arrantza ikasteko bretoiñak ekarri zituztela Prantzia'tik Pasaia'ra. Bretoiñ aiek ez zuten sekula 400 toneladatik gorako arraiñik ekarri. Aien goi-goieko maila artu zuten, sarien eta abantailleen maillaren asierako. Andik gora zeuden sariak.

Beste abantaila bat ere izaten zuten itxas-gizonek eta auxe zan: foehren laneko ordutik at arraiñ-mingaiñak eta fouru-matraillak gatzetan ipintzen saiatzen ziran, gero beurentzako izateko... Itxasoko legea da. Oiturak jarria. Errespetagarria. Mariñel guztiak ekartzen zituzten kajatxo batzuek etxerako. Lazkano'ko errian ez ziran famili askorik izango gure aitak Terranofoa'tik ekarritako bakaillau-mingaiñak eta matraillak jan gabekorik...

Sari eta abantailla aundienak kapitanak zitun. Ondoren, pillotu eta makinistek. Kontramaixuak. Gero beste guztiak: mariñel, sare-zaitzaille, trintxadore, gatz-emaille eta abarrek...

Bi arrantza-aldi egiten zituzten. Udar an asieran amabost egun bear zituzten ontziak uztu eta ezbearrak zuzentzeko. Orrenbesterekin itxasoan ziran berriro.

Pasaia'tik Terranoba'ra amabost egun bear zituzten bidean eta etortzeko beste-orrenbeste. Bela-barkuak, berriz, illebeta joateko, illebeta etortzeko. Ez ziran aiñ geldi ibiltzen...

PYSBE'ko arrantzaleak bederatzi illebeta inguru pasa oi zituzten Terranoba'ko itxasoetan, bi alditan. Gure aurrekoek, berriz, bostetik seira, aldi bakar batean. Biderako beste bi bear zituztela, orra danetara zazpi edo zortzi illebeta itxasorako. Etxerako berriz, lau edo bost.

Orduko Terranoba-zaleak gaurkoak baiño obeto... An bertan ere egualdi biguñakoak arkitzeh

zituzten Apirilletik Urrillera. Udazkena asita bela etxean ziran... PYSBE'koak ontziak zituzten obeak... Aiek amu eta kordelakin eskuz arrapatzen zituzten eta ondoren legorrean sikatu. Auek, berriz, sareakin eta gatzetan ipiñi barku-barruan, leengo bretoiñ eta normandek egiten zuten antzera. Gauza auetan ez gera gure aurrekoen jarraitzaille izan; bretoiñ ena baizik, auengandik ikasi bait gendun aaztutako arrantza-ofizioa... Arazo onen alderdi guztieri begiratuta, nik esango nuke, gure aurrekoek bakaillau-arrantzan obeak zirala, bakaillau ohea ekartzen zutela eta lan gustosoagoa egiten zutela. Arriskuak aundiago eta barkuak eskasago; lana, ordea, gizon batentzat egokiagoa. Sarean arraiñak multsoan arrapatu bearrean, banan-banan arrapatu arrantzak dakarren pozarekin. Bodegetan gatz-ematen egon bearrean, legorrean eguzki-epeletan bakaillaua sikatu (gero jateko, ohea). Pasaia'n PYSBE'k ere aize berotan legortzen zitun; baiña, bodegetan, pillotuta, illebetak pasa ondoren...

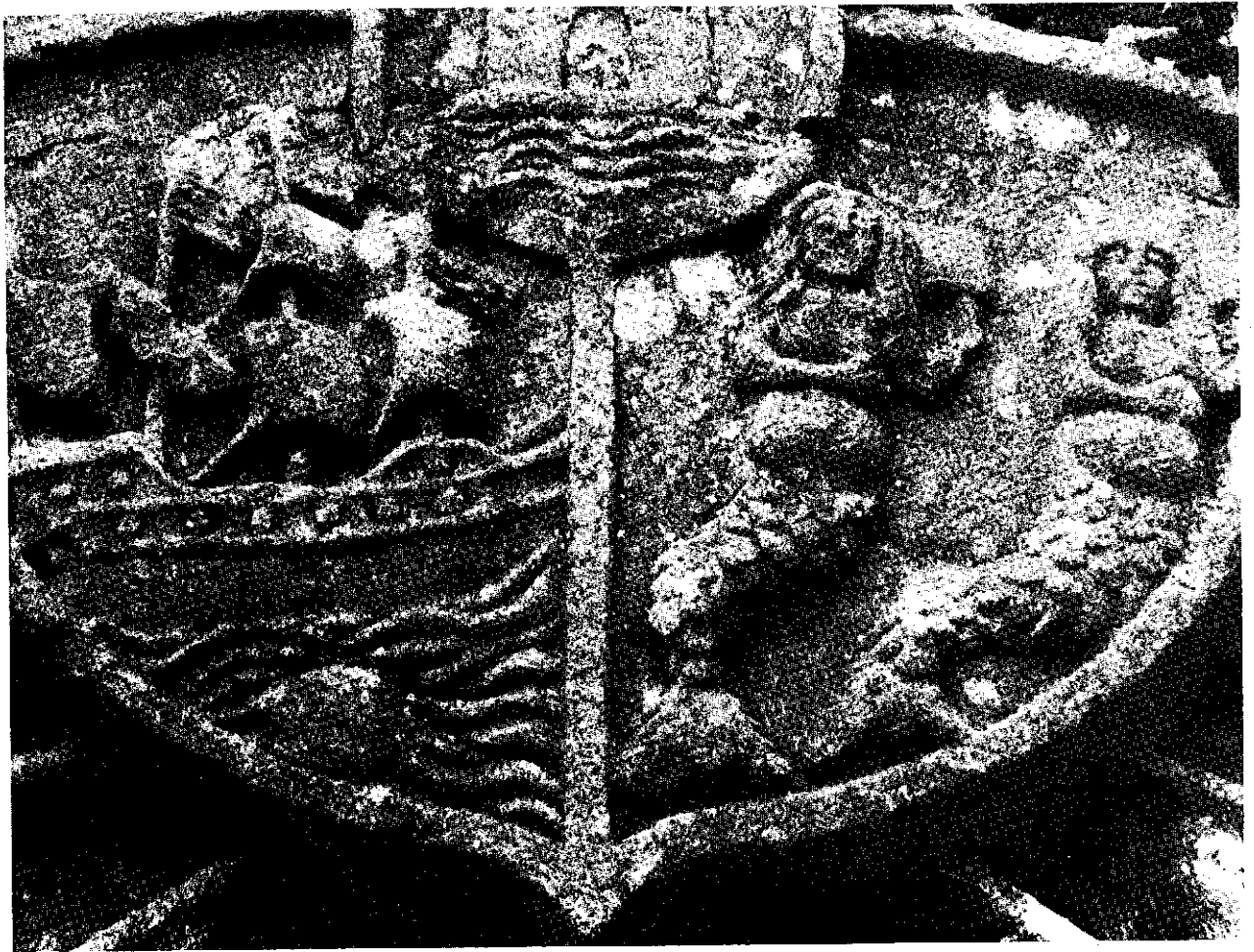

Foto Antton Elizegi.

O

B U R R U K A K

1553'an, Ekainak 3, Gipuzkoa eta Bizkaia'ko ontziak agindua artzen dute Espainia'ko Erregearen aldetik, bakarka Terranoba'ra ez joateko, alkarrekin bilduta eta gerra-fearkuen ardura-pean...

Espainia Prantzia'kin dabill asarre burruka-bizian. Prantsezak, etsai.

Ez dutela agindu ori bete nai, izan zan Gipuzkoa eta Bizkaia'ren erantzuna. Naiago zutela bakarka joan...

] 556'an, iru urte beranduago, Apirillak 21, ez dedilla ontzirik Terranoba'ra joan kañoirik gabe. Felipe II erregeak agintzen du.

1587'an, bi agindu dira bata Martzoaren 23'koa, bigarrena Apirillaren 25'koa: Terranoba'ra ondo armatuta joateko, alegia.

«San Nicolas» ikusi degu (Espilla'ren ontzia) 18 kañoiekin eta gaiñera gaiñerantzekoak (arkabuz, baillesta, ezpata eta abar). Ba ziran agindu auetarako arrazoi-bide bereziak, nazioarteko burrukak itxasoraiño eltzen bait ziran, Terranoba'raiño. Toki au toki aberatsa izanik, lapurretarako aukera-aukerakoa zan. Gerraren aitzakiakin eta gerraren babesean, lapurretak mundu zabaleko baztarretan. Gerra guztien ondorena.

O

EL CORSO

En el año 1533 reciben Guipuzcoa y Vizcaya una orden del rey, mandando que fueran a Terranova en grupo y bajo la custodia de la armada. Contestan que prefieren ir solos.

En 1566 Felipe II manda que todo barco vaya armado. Ya vimos al San Nicolás armado con diez y ocho cañones y otras numerosas armas. La guerra entre las naciones llevaba la lucha al mismo escenario de la pesca. Y al recorrido hasta Terranova. Cada nave tenía patente de corso. Y a su vez era una presunta víctima de los corsarios.

La historia de Terranova está toda salpicada de piraterías. Los vascos las sufren de parte de ingleses y holandeses sobre todo; pero tampoco se quedaban mancos al hacerlas...

Por los restos arqueológicos últimamente aparecidos en Canadá, por la toponimia del lugar abundante'-nn. nombres vascos, por las palab.ras vascas que usan los indios, por el modo que estos tienen de arponear la ballena, por todo esto y por más —dice el escritor canadiense Sr. Belanger— se ve que los vascos fueron los primeros en llegar y comenzar sus relaciones amistosas con los indígenas...

A pesar de todo, Inglaterra, Francia y Dinamarca se apoderaron políticamente, haciéndose dueños de aquellas tierras y de aquellos mares, hasta expulsar de ellos a los vascos... España dominaba desde Mejico hasta Chile y tenía abandonada la zona del Norte donde campaban los ingleses, que buscaban por la zona de hielos una salida a la China. Los vascos decidieron hacer la guerra por su cuenta... El corso.

—

Después de larga guerra Francia y España hacen la paz en 1598. Francia envía a Terranova, de la que se había apoderado políticamente, un gobernador.

El Gobernador pone orden y quita libertad.

Al mismo tiempo se aprovecha para hacer el negocio en su provecho, tanto en la pesca como en el trato de pieles de castor...

Aítatu ditzagun emen' historiak gogoratzen dizkigun zenbait lapurreta, beste askoen exenplu bezela.

1591'an, inglesak Doniane Loitzun'eko «St. Esprit» ontzia, 215.000 bakaillauez betea, arrapatu dute, Terranoba'tik etxera datorrela.

Inglesek ere, Martin D'Agerre'ri ontzia arrapatu diote 100.000 bakaillauekin Terranoba'tik zebillela.

1594'an, iru urte beranduago, Doniane eta Ziiburu'ko arrantzaleek barrabasadak egiñ dituzte inglesen kaltean, Europa'ko itxasoetan. Gero, inglesak Terranoba'n kulparik gabe dabiltzan giza-joeri, ordaiñak ematen dizkiete.

1606'an, holandesak (Rotterdam'goak) iru ontzi donostiar, koipez beteak, arrapa dituzte Kanada'n (Nouvelle France'ko inguruan).

1608'an, bi urte beranduago, Martin Darretche kapitan euskaldunak Dupont Grave jauna jotzen du Tadoussac'en, eta eritu ere bai. Laforador'en dago kai ori.

1624'an, Abenduak 7, Pierre Haraneder, Doniane'ko «Marie» barkuaren kapitanak dionez, Termnoba'tik datorrela, bidean, bi armatutako ontzi holandesek zekarren guztia arrapatu diote...

A * *

Terranofoa, Kanada, Groenlandia, iru oiek lurralde berriak dira, Amerika osoa foezela. Berria europarrentzako, alegia; bertan bizi ziran indioentzako zaarra zan Amerika osoa.

Euskaldunek izan ziran asiera-asieratik ara jo zutenak arrantzarako. Gerorago etorri ziran besteak. Emen ainbeste aitatutako Belanger, kanadatar jaunak, ala dio bere idaztian. Onela jarraitzen du berak: (159).

Arkeolojiatik, tokien euskal-izenetatik, indioen arteko euskal-itzeetatik, bertako jendearen arpoia-jotzeko modutik, gauza guzi oietatik ateratzen da euskaldunaren arrastoa Kanada'n.

Labe eta txabolen errestuak asko dira eta geiago billatzeko bide-an jarriak daude Kanada'ko jakintsu aztarlariak.

Ez da arritzeko, euskaldunak lenen etorri baziran, eurak euskeraz jartzea izenak emengo tokieri. Gerora etorritakoak, beste era batera izenak jarri arren, oraindik irauten dute euskaldun-kutsuzko izenak edo ta euskaldunak aitatzen dituzten izen-tokiak: Pointe-aux-Basques, Anse-aux-Basques, Ile-aux-Basques eta -abarrek... Euskaldunak indioekin euskeraz jardun izan zuten, euskera erakutsiaz; baita ere indioen izkera ikasiaz ere. Angoekin naastuta ibilli zirala esaten dutenak ez dira palta. Eta eskimaleen aita euskalduna izan zala esaten dutenak ere badira Kanada'n...

1689'an andik Euskalerrira etorri ziran, Baiona'ra, arpoiarien billa, ara eraman eta bertakoeri arrantzan erakusteko. «Euskaldunek erakutsia ondo erakutsia izan zan, noski; teknika ura oraindik dirau, batez ere Excoumins jendearen artean...»

Auek denak esaten ditun Belanger jauna, Kanada'ko semea da, Excoumins oien artekoa. Zer esaten duan badaki.

Gauza auek ala izan-da ere, politika-bidetik sartu zirari lurralde aietan In'glaterra, Prantzia eta Dinamarka. Iruen artean ango lurralde guztiak menperatu zituzten:

Kanada, inglesentzako;

Terranoba-ingurua, prantsezentzako;

Groenlandia, danesentzako.

Eta, euskaldunentzako, zer...? Espaiña'ko agintariak bazuten nun burrukan egiñ Mexiko'tik asi eta Ghile-raiñoko lurralde guztietan. Euskaldunak gelditu ziran beuren toki aietatik kanpora boteak. Kalean.

Protesta guztiak alperrikakoak izan ziran.

Bakoitzak bere aldetik egingo du burruka, eta indarrez; baiña, aizkenean, lan guztiak, burruka guztiak alperrik... Norberekeriak galdu gaitu beti. Bakoitza bere aldetik. Etxearen jaun da jabe. Barkuaren errege. Askatasunaren gose-amorrotua 'beti barnean. Ez gera sekula alkartu ezertako ere...

Los vascos reaccionan recurriendo <d corso y asi les vemos en 1607 llevándose el barco «Le Jonas», del Gobernador, con 6.000 pieles de castor d bordo. La guerra está declarada abiertamente.

Los de San Juan de Luz protestan ante el rey francés por la ingerencia del Gobernador; y la de las grandes compañías que ha creado...

Reclaman una y otra vez la libertad absoluta para pescar y mercar por toda la costa del Canadá y la península de Acadia...

Al final todas las protestas fueron inútiles. Los vascos tenían la fuerza de la razón; pero otros la razón de la fuerza.

Los vascos siempre mantuvieron relaciones amistosas con toda clase de indios. Jamás pretendieron colonizarlos, ni tomar posesión de sus tierras...

Sin embargo, en 1610 los esquimales se enfadaron de verdad con nuestros pescadores. Enfado que duró más de un siglo y fue a muerte. Por culpa de los nuestros que raptaron a la mujer de uno de los jefes.

Esta enemistad que costó la vida a muchos de los que en tierra se dedicaban a la obtención de la grasa^{grasa} fue ocasión para el capitán Martín de Sopita (Zubita), natural de Ziburu, inventara el sistema de fundir (la grasa a bordo de las naves. jj

Beste aldetik, foerriz, indioen askatasunari begirunea izan zioten foeti. Aien askatasunaren aurka ez zuten ezer egiñ, eta orrek goratzarrea ^merez du.

* * *

1598'an, Prantzia eta Espaiña'k egin zuten alkarren arteko pakea (Vervins'ko) Ituna eta Nantes'ko Editoa, biak illabete aldeakin atereak, izan ziran pakearen asiera). Une artan amaiera eman zioten prantsezak anai arteko beuren burrukeari... (160).

Henri IV zan Prantzia'ko Erregea (Henri de Navarre); gaskoiña eta euskaldunen lengusua. Ameriketan, Guyene'ko Probintzian Gobernadore izana eta itxasoarekin oitua. Bazuan beregan itxasoko amasa eta euskaldunenganako begirune eta errespetoa. Bere Erreinoan ordena apur bat jarri naiean, ordezkoak bidaldu zitun Kanada aldeko inguru guzietara.

Ordezko auek, foere agintaritzaren medioz, ez zuten ordena jartzen bakarrik ekiñ eta askotan gertatzen dana gertatu zan an ere:' ordena jartzeko aitzakiaz menpekoen askatasuna galdu arazi... Artu-emanetan, sal-erosketan ba zan libertadea eta orixe galdu zan. Bitartean, euskaldunak andik bota eta inguru aien arrantzarako atea itxi...

Burruka zetorren.

Eun urte aurretik euskaldunek libertade osoan egin zuten arrantza San Lorenzo-ibaiaren ao zabal osoan, eta ez zuten gauzak foertan-feera utzitzeko asmorik.

1603'an, Henri IV Erregeak Pierre de Gua (Monts'eko Jauna) aukeratu zuan, Kanada-inguruetan, Prantzia'ko interesak defenditzeko. Akadia peninsulan, «Euskaldunen-Isla» dagoen lurraldean, bete bear zuan bere zaindaritza.

1604'an, Otsailak, 10, agintariak berak sortu zuan arrantza eta merkaturako konpañi bat. «De Monts» jarri zion izena.

De Monts Konpañiak, bere nagusi Agintariak zitun eskubideak artu zitun. Akadia'ko agintaria zan Pierre de Gua, Monts'eko Jauna, eta foere Konpañia ere Akadia'n nagusitu zan eta indioekin merkaturatu egiteko eskubide guztiak bere gaiñ artu, beste guztieri kenduta gero... Baifia, ez ziran Akadia'rekin bakarrik konforme gelditu. Gero, bere Jaunaren indarraren babesean, San Lorenzo ibaiaren ao-zabalean zabaldu zuten beuren agintaritza.

Baiona, Doniane eta Ziburu aldeko arrantzaleak ez zeuden batere pozik, eta Erregeari, kezka betetako protesta bat idazten diote. «Factum» du izena idazti orrek. Bertan esaten zaio Erregeari, berak bialdutako De Monts jauna, Akadia'tik Quebec (Kanada) aldera pasa ditula bere agintaritza eta eskubideak, beste guztien eskubideen kontra... 1604'an Lesquemens, Saguinay eta Tadoussac aldeko kaietara eldu dala... Buskalduneri oker aundiak egin diela, eta beste askoeri ere bai... Toki oietan ez dala kolonorik gelditu, bada-ezpadako lurak diralako edo eta ez dirala geidituko ere... eta toki aietan, eurak, euskaldunek pake santuan egin dituztela arrantzak betidanik... Gaiñera arrantza

ori iru illebeteen bakarrik egiten dala...

Eskariak auxe eskatzen du: Jaun orrek kendu ditzala beure ontzi eta gizonak Kanada eta Saguinay kosteetatik... (161).

Gipuzkoa eta Bizkaia'ko jendeak beste era batera jokatu dute:

1607'an, iru urte De Monts'en Konpañia fundatu ondoren, 6.000 kastor-narruekin zetorren Gobernadorearen ontzia, «Le Jonas» zeritzana, arrapatu diote Akadia aldetik:..

1609'an, «Factum» orren ondoren, beste eskabide bat bialtzen diote Erregeari Baiona, Doniane Loitzun, Ziburu, Urruiñe, Hendaya eta beste Lapurdi osoko agintari eta erriek: askatasuna eskatzen dute arrantzan egiteko eta merkatzeko Kanada eta Akadia guztian (162).

Erregearen erantzuna: baietz, baiña De Monts jaunari ontzi bakoitzeko, kargaren neurrian, ordaiñak emateko.

1620-21'an, Konpañia berri bat sortu da Caen'errian «Compagnie des Sieurs de Caen» edo «de Montmorency». Guillaume eta Emery, osaba illobak jarri zituzten Konpañiaren buruzagi. Biak protestante-hugonoteak ziran. Erljio-burruka itxuak aurrera eramatea beste pentsamenturik ez zuten beuren buruetan. Laister izan zuten euskaldunek ezbearra: Terranoba'tik zetozen Martin Sopite, Joannis de Arretche, Martin de Arretche, Miguel de la Ralde, Martin Dachepto (ziburutarra), Joannis de Laobillage (d'Arranbillage), Martin de Hirigoyen, Pierre Garat, Jacob Mucheron (Doniane'koa). Azaroa

eta urtea 1621. Arrapa zituzten Konpañi sortu-berrikoek eta Dieppe'ko kartzelan sartu euskaldun guztiak, Abenduaren 31'arte. Urte berriakin libratu dituzte; baiña, erabaki arte, ontziak eta arrantzak kendu dizkiete. Terranoba'tik zetozen bakoitza bere ontzian.

1622'an, Maiatzak 1, Erregearen agindua Konpañia Montmorency berriro eratu, eta lengo Akadia eta Kanada'ko «De Monts» konpañia zaarreko bazkideeri eskubideak eman konpañi berri onetan sartzeko. Nouvelle France'ko, euskaldunen-arrantza-lekuko merkatu guztia beuroren esku bakarretan uzten zien Erregeak, 15 urterako.

1622'an Apirillak 29: Erregearen agindua Caen'go Guillaume eta Emery'ren kontra: kendutako ontzi eta merkantzi guztia biurtu deiela Martin Sopite eta bere lagun kapitaneri... Gaiñera, 2.000 libra egindako okerragaitik.

1624'an, Apirillak 19, Doniane'ko Agintariak Erregeari eskabidea: kendu deiola Konpañia «Montmorency»ri eman zion eskubideak (osoak eman bait zizkion beste guzien kaltean) euskaldunen eta betiko eskubideen kontrakoak zirelako.

1624'an, (amasei egun beranduago), Mayatzak 4, Erregearen agindua «Montmorency» konpañiaren kontra, Doniane'ko eskabidea artu ondoren, emana.

Andik berrogeitamalau egun: 1624'an, Ekainak 27. Doniane'ko euskaldunek «Montmorency» Konpañiaren aurka egindako eskabidea ukatzen dute Paris'en (163).

Politikaren jokabidea orrelakoa izan oi da:
lenengo eman, gero kendu; lenengo baietz, gero
ezetz... Euskaldunek arrazoa, besteek indarra...

it it -k

Besteen merituak gutxietsi gabe (dio Belanger kanadatarrak) ordua da euskaldunak argitara ekartzeko; batez XVI'garren eunkian egiñ zuten lanagaitik. Urteero agertzen ziran, Udaberrian. Lenengo lana izaten zuten talai-gizonak mendi gaillurretan jartzea (Euskalerrian egiten zuten antzera). Gero, txabolak jaso eta bakaillaua eguzkitan legortzen jartzeko egurrezko tresna bereziak. Ez ziran lur-billa zebiltzen esploradoreak, ez eta lurrearen jabe egiñ nai zuten kolonioak. Naiz eta, lenguaiea ikastearren, negua batzuetan bertakoekin igaro, beuren saioak udarakoak izan oi ziran bakar-bakarrik. Gauz auek bide dirala, bertako indioekin artu-emanetan jarri ziran asiera-asieratik adiskidetasun ederrean, eta lagun bezela iraun zuten, eurakin narru-tratoan; burnizko tresnak ekartzen zituzten narruen truke... (164).

Eskimalen aita euskalduna izan zala dioten idazleak badira Kanada'n bat baiño geiago. Alaz ere, 1610'an oso asarratu ziran alkarrekin eta asarre orrek eun urte iraun zuan (XVII'garren eunki guztian, alegia). Burruka-asieraren errua euskaldunak izan zuten, eskimal buruzagi bateren andrea arrapatu zutenean. Eta erru ori ez zieten eskimalek euskalduneri sekulan barkatu (165).

1635 urtearen inguruan, euskaldun Martin Sopite kapitanak, bale-koipe ontzi-barruan, barkuan bertan alegia, urtutzeko labea asmatu zuan. Arrisku aundia zan, barruan koipeak urtutzea; baiño, legorrean egiteak arrisku aundiagoak zekarren eskimalen asarreagaitik. Bale-Baya portutik beera, egoaldera zebiltzan euskaldunak, Labrador partetik, eskimaleen erasoak jaso bear. Indioek euskaldunen txabolak erre eta bertan lan egiten zuteh gizonak iltzen zituzten... Ortik sortu zan, itxas-ontzietan bertan, koipeak urtutzeko oitura eta era (166).

Arrisku berbera jaso bear zuten bakaillaua sikatzen zebiltzetanak. Orregaitik, aal zutenean, erri-esiz inguratzen zituzten lan-tokiak. Edo, bestela islatxo bat aukeratu, edo defenditzen errezak ziran kaiak aukeratu.

* * ● *

Artxiboak azartu ditut (dio Belanger kanadatarrak) eta iturriak uste baiño ugariagoak dira (Doniane Loitzun'en); Espaiña'koak, berriz, ez dira oraindik agortu.

Terranoba'ko paper zaarrek «español»-ontzia esaten dutenean, geienetan «euskaldun» esan nai dute, Bizkaia edo Gipuzkoa'ko ontziak, alegia. «Euskaldunak» diotenean, berriz, ez da garbi ikusten zer muga-aldetako euskaldunak diran (167).

BESTE ERRI ASKOREN MAIXU

Euskaldun arrantzaleak Terranoba, Kanada eta Groenlandia'ko bideak ibilli oi zituzten. Bada, oso goian, Polo Artikoaren inguruan, isla multso bat, Spitzberg izena duna. Terranoba ingurutik balea alde egiten asi zanean, orduan, oso berandu, arkitu zuten Spitzberg.

Alaz ere, 1613'an, Spitzfeerg'erako bidean ziran bi Doniane Loitzun'eko ontzi: bata «La Grace de Dieu», 600 toneladakoa, oso aundia, Miguel Haristeguy kapitana, eta bestea «Les quatre fils Aymon», Miguel d'Etcepare kapitanaren ardurapean.

Euskaldunek arrantzan, foatez ere foale-arrantzan zebiltzen artean, beste nazioetako itxas-gizonak lur-berri-billa zebiltzen, esploradore, gero lur oiek menperatu eta kolonizatzeke.

Baiña, lan orretan dabiltzala, euskaldunen jarduna ikusi zuten. Kutiziak eraginda, eurak ere arrantzan asin ziran. Orduan, Spitzberg'era joanik, arkitu berri zuten-da, probetxurik ateratzen ez zuten, lana ondo egiten ez zekitelako (168).

1578'an, arrantzaleak bide berrietan zebiltzela, jo zuten Spitzberg'era. Urte orretan edo ondoren, ingelesak Doniane Loitzun'eri laguntza eskatu zioten; bialtzeko Ingalterra'ra, alegia, bale-arrantzale iaioak, maixu bezela, erakustera. Ingalterra, Holanda eta Dinamarca'ra joanak omen (169).

Holandesak euskaldunen aotik ikasi zuten Groenlandia'rako bidea, Davis itxas-sarrera estua, baleak arrapatzen, saina urtutzen eta koipea fintzen, (170).

XVII'an 50 edo 60 ontzi euskaldun joan oi ziran Groenlandia'ra bale-arrantzarako. Holandesek ere nai izan zuten aberastan ura aprobetxatu; orretarako euskaldun arpoiJariak eta txalu-

MAESTROS DE OTRAS NACIONES

Aunque nuestros pescadores preferian el Golfo para pescar, Groenlandia les era familiar y ya en 1613 los vascos hacian las rutas de Spitzberg, grupo de islas al Norte de Groenlandia.

España y Portugal exptoraban toda America, dejando a las demds naciones solamente el extremo Norte. Por el enviaron estas a sus exploradores, buscando por los hielos un camino hacia China. No lo encontraron; pero si mucha pesca que estaba enriqueciendo a los vascos.

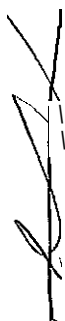
Ingalterra, Holanda y Dinamarca deciden aprender el oficio baltenero y reclaman del Pais Vasco arponeros y maestros de chalupa, las dos piezas importantes.

El primer capitdn ingles, Jonas Poole, sale para la baiiena en 1611 y lleva a bordo tres arponeros y tres patrones vascos. Los seis muy hdbies en su oficio.

Los holandeses aprendieron de los vascos et camino de Groenlandia, el paso de Davis, la pesca de la ballena, el derretido de la grasa y su purificacion.

Las grandes Compañías que han creado ingleses y holandeses llevan en sus barcos, además de arponeros y patronos de chalupa, otros expertos en el fundido y purificación de la grasa...

| *Mientras tanto, se imponen severos*
| ^ *castigos que impiden esta evasión*
| J \ *de brazos y cerebros del País; pero*
| *Apuede mds el reclamo de las Com-*
| *pañías extranjeras y la avaricia per-*
| - *sonal...*
V' ^ *Las prohibiciones se suceden duran-*
| | *te en el ss. XVII y el XVIII. Todo serd*
| | *vano...*

Estas grandes Compañías que aprendieron de los vascos el secreto de la ballena, contribuyeron, además de las razones políticas, a la ruina de
| ^ *la pesca multiseccular...*
Los ingleses exploran y colonizan las tierras en cuyas aguas pescan los vascos.
Cuando ellos han aprendido a pescar, empiezan a poner impedimentos a la acción de sus maestros.

Autoridades *politico-militares, grandes Compañías balleneras y otras comerciantes, todos hacen la guerra*
^ *a los pescadores vascos, que actúan cada uno por su cuenta.*

Para colmo de males la ballena, perseguida sin descanso en el Golfo del San Lorenzo, huye a mar abierto, a la zona de Groenlandia y Spitzberg. Inglaterra se opone a que

pa-maixuak eraman zituzten beurokin, kapitana aiñeko guztia bere mendean jarriarik (euskaldunen mendean, alegia) (171).

1927'an PYSBE'k bretoinañ ekarri zitun Euskalerrira, ba-kaillau-arrantza erakustera. Auek ere, kapitana aiñeko guztia, benren mende artu zituzten.

1611 'an bialdu zuan Ingalterra'k lenengo aldiz, bale-arrantzarako barku bat. Jonas Poole zan kapitana eta berekin iru arpoilari euskaldun eta beste iru txalupa-maixu, euskaldunak auek ere, eraman zitun. Seirak oso iaioak (172).

1611'an «Compagnie de la Moscovie» zeritzan bale-arrantzarako ruso-ingles elkarteak sei arpoilari euskaldun eraman zitun Doniane Loitzun'etik. Auek ziran arpoilarien izenak: Jean de Bagnone, Jean de Aguirre, Martin de Karre, Marsene de Morizada, Dominique de Sarria eta Adan de Bellecke (173).

1612'an, Holandar Muyden jaunak amabi euskaldun daramazki bere ontzian Spitzberg'era: iru arpoilari, iru txaiupa-maixu eta sei gizon balea ebagi eta seinu urtutzeko (174).

1612'an, Spitzberg'en ingles barku bakoitzean amabi euskaldun zeuden: iru arpoilari, iru txalupa-maixu eta beste sei balea maneatzeko (175).

1614'an auxe, idazten du A. Thomazzi jaunak: Ifarraldeko itxasoetarako bale-ontziak prestatu zituztenean (holandesek) euskaldun asko («grand nombre des Basques») ekarri zituzten arraiñ-aundien arrantzarako (176).

1616'an Ingalterra eta Holanda'k ez zuten probetxu aundirik atera bale-arrantzatik eta Gipuzkoa'ra idazten dute laguntza eske (177). Merkatarien bidez, arpoilari, txalupa-maixu eta mariñelak erbestera iges egiten zuten, euskaldun agintariak ori oso debeatuta euki arren.

Debebatze ori aurretik zetorren.

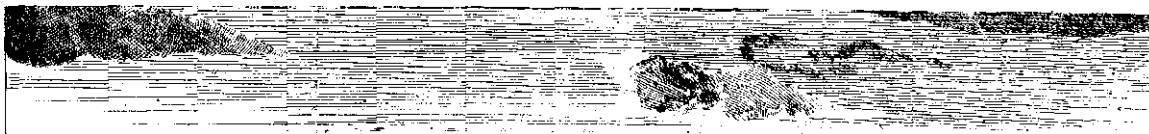
1608'an, Errenderia'ko Sindikoak eskabide au egiten die Agintariari: euskaldunak estranjeriako ontzietan enrolatzea debeatzen duan agindua bada, eta bete bedi (178) (Colección Vargas-Ponce).

1613'an, Martzoak 22, idatzitako karta bada Martin de Arostegui sekretarioak idatzia (Coleccion Vargas-Ponce). Karta orretan, ingles-bale-barkuekin itz emanda dauden mariñeleri, bere asmoa foete aal izan ez dezaten, eragozpenak jartzeko baimena ematen du.

1614'an, Martzoak 4, Naparroa,ko Agintari Nagusiak Handes, Holanda eta beste estranjerietako bale-ontzietan mariñel euskaldunik enrolatzea debekatzen du. Eriotza zorretan agindua betetzen ez duanari...

los vascos suban hasta alli; pues ella domina aquellos mares... Ingleses y holandeses unidos arremeten contra nuestros hombres...

Como remedio, se intenta crear tambien aqui grandes Compañias balleneras; pero el intento no pasa de la creacidn de sus oficinas correspondientes...

1614'an, Martzoak 9, bost egun beranduago, Mutriku'ko alkateak, eriotzaren zorra leguntzen du: 50.000 marafoedikoa izanen da zorra eta zigorra, gaiñera lau urte arraunean jardun bearko dute soldatarik gabe... (179).

Euskaldunek etxe-kalte ibilli ziran, euskalerrietako bale-arrantza era bat ondoratu arte:

«Txin-txin txin-txin
diruaren otsa,
orrek ematen dio, maitia,
biotzean poxa...»

Diru-zaletasuna aundiagoa beste arrazoi-bide guztiak baiño. «Bakoitzak berea...» «Neu ondo izan ezkeroz, bestdak, or-konpon...»

Gero, ondorenak, alakoak.

Eun urte geroago ere, oraindik euskaldunek estranjerietako barkuetara jotzen zuten.

1728'an, Abenduak 18 eta 1729'an, Abenduak 10, Erregearen aginduak datoz berriro, debeku zaarrak berritzen.

1732'ko notiziak daude Ondarrabia'ko artxibuetan. Bertan esaten digutenez, kapitan, txalupa-maixu, arpoilari edo mariñelak estranjerietako ontzietan joatea, ori askoetan debekatu zala... (180).

Euskaldunek arrantzan zebiltzan artean, beste nazioak lur-berri-billa zebiltzen, esploradore. Au aurretik agertuta daukagu; baiña, xeetasun geiagoz esan ditzagun gauzok.

1492'an, Kolon'ek Ameriketako lurak argitara ekarri zitun.

1493'an, urte bete beranduago, Alejandro VI'k, Maiatzaren 4'an, mundua bi zatitan egiñ eta bata Espaiña'ren eskuetan eta bestea Portugal'enetan jarri zitun bi zatiak.

Ez ziran ingles eta holandesak gustora gelditu mundu-banatze orrekin. Errespetoa bazuten, ordea, bildurra ez-ezik eta, beartuta bazan ere, onartu zuten erdibitze ori.

Erdibitze orren barruan sartu ez baziran, bere egaletan ibilli ziran, orratio.

1497'an Txina'rako beste bide berri baten billa asi ziran ingles eta holandesak, Ifarraldetik.

Baiña, izoztutako itxaso aietan ez zuten biderik arkitu. Ez eta beste ezer onik ere. Ori bai, euskaldunak arrantzan, orixe aurkitu zuten paraje aietan. Bale-arrantzan, alegia.

1578'an, ia eun urte beranduago, billa dabilzetela, Groenlandia'kin topo egin dute... Egin-alak eginda ere, Txina'rako biderik ez zan arkitzen iñundik. Izotza lurretik, izotza itxasotik... Geiago, zer...? Narruak eta arraiña. Orra bi gauza.

Ingleseri buruz ari gera.

Besterik ezean, narru eta arraiñaren billa astea erabaki zuten. Ordukoak dira inglesen euskaldun-ondoren ibilli-bearrak.

Holandesekin beste orrenbeste gertatu zan: Txina'rako bidean dabilzetela, Spitzberg'era eldu dira (181).

XVI eunikiaren azken-aldera Terranoba'rako joera moteltzen asi zan Gipuzkoa eta Bizkaian.

Arrazoiak? Bat foaiño geiago, beti oi dan bezela mundu onetako arazo guztietan.

1598'an il zan Espainia'ko Felipe II erregea eta nazio guztia argalduta zebillen. Alde batetik petxa aundiak jaso bear zitun arrantza onek; bestetik, berriz, ontzi eta gizonak erregearen serbitzurako eramaten zituzten... (182).

Etxean oiek orrela zirala, etxetik kanpora, itxasoetan burrukak eta konpetentzia nun-nai.

1585'an Rouen'goak asi dira Terranoba bidean, narru-merkatuako «bretoiñek eta euskaldunek aspalditik egiten zuten antzera...» Erri bat geiago, konpetentzirako.

1607'an, San Lorenzo ibaiaren txoko guztietan (euskaldunek ain maite zituztenak eun urte aurretik eta gero ere) sartu dira holandesek (183).

•Burruka eta konpetentzia alde guztietatik.

Beti bezela, euskaldunek bakoitza bere aldetik dabill. Ingles eta holandesak, berriz, alkarte aundiak sortu dituzte bale-arrantzarako, aberastasun arreri zegokion eran. Aberastasun aundiak ikusi bait dituzte euskaldunen eskuetan...

Ordurarte euskaldun bale-arrantzaleak askatasun osoan ibilli oi ziran, beuren arrantzak nai zituzten lekuetan egiten. Baiña, Konpaiñi aundi auek agertu ziranean, lenengo-ta-bat, lurraren jabe egiten ziran, erregearen izenean eta serbitzurako. Beiñ

lurraren jabe egiñ ondoren, bere nagusitasuna agertzen zuten itxasoan ere...

Akadia'ko Gobernadoreakin izan zituzten burrukaldiak ikusi ditugu. Aurrerantzean euskaldunentzako Ingles, Holandes, Ruso eta Dinamarca'ko ontzi-konpañi guztiak sortuko dituzte ezbearrak eta eragozpenak. Euskaldunek erakutsi zieten arrantzan eta ikasi eta gero, euskaldunak kanporako izan ziran. Toki guztietatik bota zituzten. Euskaldun salatarien jokabideak ez zitun ondorio ederrak ekarri Euskalerrarentzat...!

Eragozpenak sortu ala, kutizi aundiagoa Euskalerritik kanpora joateko: estranjeritik jasotzen bait zituzten irabazi errezenak. Beste aldetik, berriz, zenbat eta euskaldun geiago estranjerira joan, ofizio erakustera alegia, ainbat eta gauzak estuago euskaldun arrantzaleentzat...

Zulo orretatik atera eziñ. Emen gaizki gaudelako, kanpora joan; kanpora joanakin bertokoa gaiztotu...

Gauzak okertzen asten diranean, erabat okertu arte ez dira gelditzen. Eta, euskaldunen arrantza-arazoa okertzen asita zegoan aspaldi.

Balea bera ere euskaldunen artetik igesika asi zan. San Lorenzo-ibaieko kaietatik eta ingumari guztietatik alde egiten du itxaso zabalera. Itxaso aiek, orde, ingles eta holandesen eskuetan zeuden. Groenlandia eta Spitzberg eurak arkitu izan zituzten; lurraren jabe egiñ ere...

Euskaldunen laguntzarekin, bale-arrantzarako eratu ziran, Lagunarte aundiak eraiki ere artarakoak. Gero Konpañi oiek nagusi egertu

ziran eta beste, arrantzale guztieri eragozpen gogorrak jarri ere. Baleak Terranoba'tik alde egitea eta ingeles-holandes-danesak bale-arrantzan astea, bi gertakizun oiek batera izan ziran eta oker aundiak ekarri zien euskalduneri...

1612'an itxas-ontzi euskaldun bat eldu zan Groenlandia'ra (70° 30") eta an ikusi zutena, ikustekoa zan: balea zegoan itxasoa estali.

1613 'an, urte foete beranduago, berri onak azkar zabaltzen dira-ta, Donostia'tik bertatik amar ontzi abiatu ziran Groenlandia'ra. Beste kaietatik, besteak... Holandes eta prantsezak ere baziran, bale-ugaritasunaren deiara joanak. Baiña, «Moscovia-Company», bi urte aurretik arpoilari eta txalupa-maixu euskaldunak eraman zitun konpainiak, zazpi gerra-barku aundi bialdu zitun Spitzberg'era, Groenlandia'ra. An zebiltzen bale-ontzien tresna eta koipeak kendu eta bota zituzten andik. «Moscovia Company» inglesa zan, rusoeekin bat eginda.

1614'an, amalau bale-ontzi holandes, iru gerra-barku lagun zituztela, etorri ziran Spitzberg'era eta ingelesek pasatzen utzi zieten. Euskalduneri, berriz, ez.

Aurrera ez zan geiago pakerik izango. Gerra itxaso guztietan. Gure koplak zarrak emen du bere giro egokia:

«Jeiki! Jeiki! Euskaldunak
laister dator eguna,
laister dator eguna.
Sorkaldetik ageri da
holandesar oiala...»

1631'an, Gipuzkoa eta Bizkaya'n bakaillau-arrantzaleentzako beste oker au sortu zan: gatzaren prezioa bi errealetik amabira igo zan bat-batean. Gipuzkoarren protestak sonatuak izan ziran...

* * *

Bitartean zer egiten zuten agintari euskaldunek? 1613'an. Azaroan, Junta Jeneralak Mondrago'en bildu ziran eta andik karta bat bialdu zuten Madrid'era aurretik eta ondoren Juan de Erauso, donostiar kapitana «Moscovia Company» alkarteak egiñ zitun kalteak agertuaz eta Gobernuaren indarra eskatzen zuten Ingalaterra' ren aurrean... Erauso bi urte oso Madrid'en pasa ondoren, Donostia'ra biurtu zan ezer onik lortu gabe (184).

1628'an beste nazioak Alkarte aundiak sortzen zituztela ikusirik, Madrid'en bildu ziran persona batzuek Konpañia bat eraiteko edo jasotzeko... Bilbao eta Donostia'n izango zitun bere «Camara General de Administtacion»... Barkuak baiño leen, ofizinak. Asmo utsetik ez zan pasa (185).

Doniane Loitzun'en ere sortu zuten «Compagnie de mer Sant-Joan-de-Luz». Nagi ifoilli ondoren, 1648'an beste Ifarraldeko (Prantzia'n) elkarte batekin bildu zan eta foat egiñ zuten. Paris'en zuten biotza eta ardatza. Prantzia'ko Gobernuak baimena lortu zuan Dinamarka'ren aldetik, ontziak Groenlandia'ra joateko. Baiña, ez zuten ezer onik egiñ halandesek bale-koipea merkeago saltzen bait zuten Prantzia'n, bertako ontziek ekartzen zutena baiño... (186).

R

SPITZBERG'EKO ARTZA ZURIA

Pillotuak kapitanari:

—Legorrera goaz; etorri nai badezu...?

—Zertara zoazte...?

—Denfoora pasa. Gaur jai-eguna eta zure baimenarekin egurastera goaz. Spitzfoerg'eko lurraldeak ikusi eta oiñ-azpian zapaldu nai...

—Ez dakit lurrik zapaltzerik izango dezutenik. Emendik, izotza ikusten da or ugari...

Zakari eta beste iru lagunek txalupa bota dute uretara. Itxaso nafaor dagi. Uraren gainean izotz-zatiak; etxekoandreak larrainean zafaldutako lixubea dirudi. Edo gaztai zati zuriak... Zeru-zapaia, urdiñez...

Arraunean dijoaz. Gazteak dira eta indarra gañezka dute. Lau gizonen txalupa, gazta-zatien arteko txingurria.

Aurrera doaz.

Barrenean, ondartza. Legorrera dira eurak eta ontzia; ez bait dago nun loturik...

Beste gabe, abiatu dira legorrean barrura.

Lenengotik, zelaigunea. Aurrerago, muiñotxoak. Zeru-urdiñ-azpian mendi-tontorrak, elurrez: aitz-gorriak, zuri...

'i -k rk

Izotzetik at zer ikusirik ez bada ere, lurralde berrkk begiekin ikusteak badu bere sorginkeria...

Uste-gafoean, lau ordu igaro dituzte sentitzeke.

Munduaren Ifar-muturreko eguna, luze... Gau-erdian ost-osta izkuta oi da itxaspean eguzkiaren bola gorria.

R

EL OSO BLANCO DE SPITZBERG

Los bacaladeros de la P.Y.S.B.E. tambien subian por Groenlandia y Spitzberg.

Una mañana limpida, el primer piloto y tres compañeros mds, arrian un bote para desembarcar en tierra. Dejaron la lancha varada en seco junto a la orilla...

Peaueñas lomas recubiertas de hielo. Todo paisaje nuevo tiene su embrujo y embrujados pasaron las horas, hasta que tras un montículo aparece a la vista un oso blanco.

Corren hacia la lancha y se les abrieron los ojos de espanto: había bajado la marea y el bote estaba a cien metros del mar...

Los cuatro a una empujan la lancha hacia el agua. La competencia es epica y un duelo a muerte.

Las zancadas del oso se sienten cada vez mds cerca. ¿Llegardn al mar antes que el oso a ellos? Con sus prismáticos el capitán desde el barco asiste a esta competencia extraña entre sus oficiales y el oso. Ni han llevado armas; ni han tenido en cuenta la marea.

Ya sienten en sus nuca el aliento de la bestia, cuando consiguen meter la proa en el agua.

—;Menos mal! —grita en el barco el capitán.

El oso tos sigue en el agua y esto será su perdición. Desde el barco lo matan a tiros. Peso 800 kilos y su piel se exhibió en Pasajes.

—(Lo pasasteis mal? —le pregunto al piloto.

—Figurate, Hubo **un** momento en que estuve a punto de dar la orden de volcar la chalupa y meternos dentro...

—Y al subir la marea... ¿ique?

—Aizak, i, emen Bilfoaoko ArenaPeaño baño estropozo gutxiago egiten ziauguk alkarri...

—Bai, gizona, gure Soraluze (Plaentzia) lur-erpiñak aiñeko zabalera bazegok emen...

—Ez dok kristauren arrastorik ikusten... Ez dok emen kristaurik bizi...

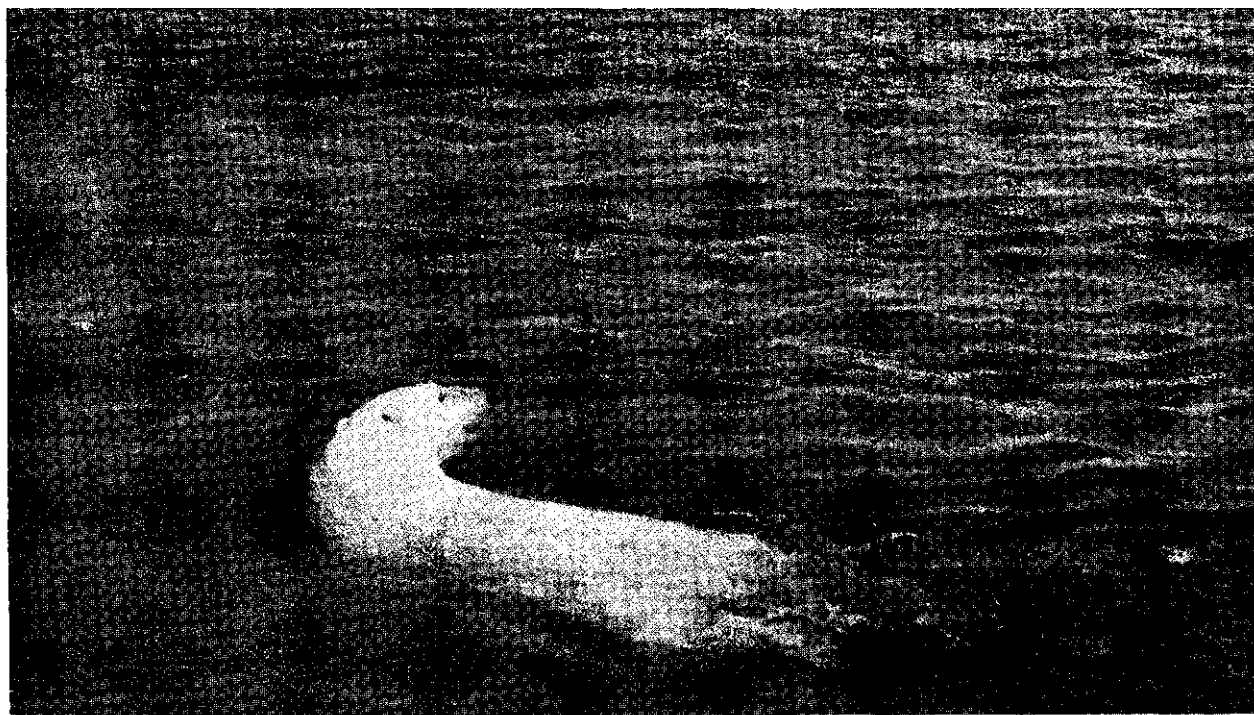
—Ez kristiñau eta ez jentill...

* * *

Bat-batean izotz-muiño baten atzetik, tonelada bateko artza

« * * * »

Cjurre gizonok ez dute eurakin armank, ez aundi eta ez txirikirik. Esku utsik daude.

Zer egiñ... ? Anka-jokoari eman. Ariñ-aringa, korri-korrika, salta saltaka... itxas-aldera, txalupa-billa. Beuren salbamen-portua... txalupa da.

—Txalupara, guztiok! Pillotuak agindu.

Arnas-estuka ondartzara eldu diranean, biotzak salto barruan, lertu bear: txalupa, ur-ondoan utzi dutena, itxasotik urrutian dago.

Marea-beeran, itxasoak alde egiñ du urrutira.

Barkutik kapitanak lau txingurri-beltz-txikiak ikusten ditu an, legorrear, laisterka ipurdia galdu bearrean, itxasoruntz.

—Zer ote dute...? Txo...?

—Zer, jauna...?

—Begira egiok ara... Zer ikusten dok...?

—Laisterka dabiltzala...

—Ekarrrik aintiojuak.

Bista-luzekoak artu ditu:

—Arranoa...! Artza dakarte beuren atzetik...

Artz aundi-zuria... Tonelada bat gutxienez bada... Begira egiok ara...

Aurretik gizon beltzak; atzetik artza zuria.

—Sekula orrelako ariñ-aringarik...! Berreun metro ez daude bien artean...

—Gizonak ariñagoak dira.

—Ez dot usten. Anka-jokua ariñagoa da gizoneena; baiña, artzen pausoak, luzeago...

—Txalupari eldu diote. Baiña, itxasotik aparte daude... Arrapako ditu artzak. Ezbearra galanta

danontzat, arrapatzen baditu...

Eldu diote txalupari danon artean. Baiña, nekez daramate aurrera. Pixua ere bai. Ondar gaiñeko lorketa neketsua da.

Geure mutillok gaiñera zetorkien artzari emana zeuzkaten begiak. Beso eta bernetako giarrak, txalupari. Eten-bearrean; baiña, etenik izateko astirik ez.

Izardia bekokian.

Izardian galtzarpeetan.

Izardia gultzurrunetan.

Lepoan, eztarrian, asku-muturretan, txorkatilletan... Nun, ez...? Gorputz osoa, blai.

Eztarriko zaiñak leertzeko eran:

—^Danok batera: Eup...! Eup...! Eup...!

Eupada bakoitzeko txalupa metro bat aurrerago:

—Eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup...!

Eupadak gero eta estuago. Geroz eta larriago:

—Eman, mutillak! Eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup...

Larritasuna, indar-iturri gerta oi da:

—Jo aurrera! Ura bertan daukagu. Eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup, eup...

Barkutik kapitana begira eta larri:

—Arrapatuko ditu... Gaiñian da... Ene...!

Txalupak ura ikutu du. Artzaren lurriña, gizoneen kokotean. Txalupa uretara eta artza berarekin batera.

Bi arraunlariek arraunean eta beste biak
arraunakin artzari buruan...

Artzak bere indar guztiak galdu diru uretan. Alaz
ere, txalupari darraikio...

—Estropadak oraiñ, berriz... anka-laisterketaren
ondoren... Txo, artu fusilla eta egon erne!
Kapitanak bere pillotuari, bigarrenari.

—Eta, zer...!

—Artza gerturutzen danean, eman buruan...

Gizonak lasaitu dira. Irripar zabala aoan. Uretan
geiago dira eurak artza baiño.

Piztia, txaluparen ondoren. Barkura gerturatu
dira...

—Pum! Pum! Pum!

Dar-dar animaliak. Ille zurietan odol-ariak gorri...
Ura gorritu da artzaren inguruan... Artzaren
azkena.

—Larri ibilli zerate!

—Bai.. Bi segundorik ez zaigu sobra...

—Ez dozute mariarik kontuan artu... ?

—Ez genduan uste orrelakorik... Une batean
zalantza bat izan dut...

—Zer zalantza...?

—Txalupari buelta eman eta gu bertan
gordetzekoa, azpian...

—Eta, marea-goran...?

Narrua zan zuri-aundia... Ederragorik eziñ...
Pasaia'n eduki zuten erakusteko, begien pozgarri.

RR

G A I Ñ - B E R A

XVI'garren eunkiaren aizken-aldera euskaldunentzako gauzak okertzen asi baziran, okerrago joan ziran ondorengo XVII'garren eunkian. Eunkia osoa gain-foera bat besterik ez zan izan bale eta foakaillau-arrantzarako.

Prantzia'aldeko euskaldunak, zenfoait gauzeetan, suerte obea izan zuten. Esate foaterako gatzaren arazoan: 1613'an gipuzkoar eta bizkaitarrentzako gatza biretik amabira igo zitzairen prezioa; Doniane ingurukoak, berriz, merkeago erosten zuten Prantzia'n. Eskimalek sortu-arazi zituzten eragozpenak ere, gipuzkoar eta bizkaitarrentzako ziran bakarrik; besteak ez bait ziran Labrador aldera joaten.

XVII'ren asieran, gauzak arrantza arazoan, beeraka joan arren, Ifarraldeko euskaldunek, orain dik 50'tik 80'ra ontzi bialtzen zituzten Terranofoa'ra, 3.000 gizonezkoekin.

1631'an, gatza galeztitu zan urtean alegia, onela zioten donostiarrek:

Prantzia aldeko euskaldunek Terranoba'n aberastu zirala; beuren erregeak ez zietela petxarik jartzen; lagundu, baizik. Loitzun, Ziburu eta inguruak ogei urteen fouruan 25 etxetik 500'ra pasa zirala. Eta, urte orretan, Doniane kaiatik 1.200 gizon atera zirala Terranoba'rako. Portu orretatik, bakarrik.

Bost urte beranduago, 1636'an, Prantzia eta Espaiña'ren arteko burruka zala bide, Loitzun'eko ontzi asko arrapatu eta ondoratu zituzten. Ortik etorri zan ango ondamendia.

1685'an, 18 ontzi bakarrik zeuden Doniane'ko kaiean eta 721 arrantzaile, foesterik ez (187).

Giputzak eta lapurtarrek alkarrekin pakean ifoiltzen alegindu ziran, foeuren gainetik gerra egon arren. Eta, orrela gipuzkoarrek beuren erregeari eskatzen diote, Lapurdikoek Gipuzkoara koi-

RR

CUESTA ABAJO

Las dificultades para nuestros pescadores empiezan al final del s. xvi, y se van acumulando durante todo el s. xvii. Los vascos del Norte han tenido siempre un poco mejor suerte.

Asi en 1631 para Guipuzcoa y Vizcaya el precio de la sal sube de dos a doce reales; mientras en Francia es mds barata y para San Juan de Luz la epoca es esplendida...

Para ellos el mal lo trae la guerra entre Francia y España desde 1631, a pesar de que Laburdi y Guipuzcoa procuraban mantenerse en una mutua paz, incluso por medio de tratados mutuos, llamados «concordias» o «convexas».

La suerte de estas concordias fue muy diversa...

Asi en 1653 las dos orillas del Bidasoa unieron sus esfuerzos en busca de la paz; pero, al año siguiente, Paris dio por bueno el corso contra los guipuzcoanos.

Mientras tanto las cosas en Canadá empeoraron, sobre todo para los vascos del Sur.

Los del Norte tenían su apoyo en Paris que disponia de un Gobernador en Terranova.

No obstante, en 1661 los pescadores de San Juan de Luz y Ziburu se quejan al rey contra el Gobernador de Placentia en Terranova, exigiendo una absoluta libertad para pescar y mercar en aquellas aguas y tierras.

EL PUERTO DE BILBAO Y EL BACALAO

Desde 1598 Bilbao pretende todo el mercado del bacalao para si por medio de su Consulado, que fue pieza fundamental para el desarrollo del comercio marítimo en nuestras costas, pues todo el comercio con America del Norte se hacia a traves de el.

Durante el s. xvii todo barco vasco recibia el nombre de «vizcaino».

En 1625 hay una real orden por la que toda clase de barcos, incluso extranjeros, puedan libremente llevar sus cargamentos a Bilbao. Con esta ocasion ingleses y holandeses median de contrabando toda clase de mercancías.

I Otro mal para la pesca fue la constante requisita de balleneros para la armada. Desde 1639 al 1649, el rey Felipe IV prohíbe esa requisita; pero el remedio Uega tarde. La pesca de la ballena agoniza y en 1686 está prácticamente convertida en pesca del bacalao en Terranova, a donde a duras penas podían Uegar gracias a las «concordias» con los de Laburdi.

Las dificultades aumentaban al Uegar a Terranova, donde el Gobernador de Placentia los mandaba detener. Esto dio por resultado el que los barcos guipuzcoanos tomaran capitanes de bandera francesa...

peak eta arraiñak ekartzeko baimena; eta berdiñ, emengoak ara eramateko (188).

Prantzesek ez zuten erabaki ori ontzat artu eta Terranoba'tik zetozten ontzi egoaldeko euskaldunenak arrapatu zituzten.

1653'an, bederatzi urte beranduago, egoera negargarri orre-ri amaia emateko, Bidasoa ibaieko bi aldeak alkartu ziran pakearen billa, eta pakea lortzen zan bitarte guztian, alkarren artean libertade osoan ifoilli aal izateko.

Baiña, urrugo urtean, 1654'an, La Rochelle'ko gerra-barku batek, Terranoba'tik zetorren gipuzkoar koipez betetako bale-ontzia arrapatu eta La Rochelle'ra araman zuan. Erregeak, ordea, ontzia beuren jabeeri biurtzeko agindu zien.

1655'an, berriro, La Rochelle'koak beste gipuzkoar ontzia arrapatu zuten; eta Erregeak, ontzat eman. Gaiñera beste au ere egiñ zuan erregeak: lapurtarrek Gipuzkoako ontzietan enrolatzea debekatu (189).

«V / V «V

Bitartean Terranoba-inguruko Nouvelle France'ko agintariek egunero geroz eta bearkizun geiago zituzten. Bearkizuneri aurpegia emateko narru-tratoari eldu zioten. Kanpotik tratora zetoztenari, eta bertan ordena apur feat jartzearen ere, Labrador'en Gobernadore militarra jarri zuten. Une artan amaitu ziran arrantza-librearen egunak. Andik aurrera, Kanada'ra euskaldunek, edo gerra-barkuekin, edo bertan gelditzera joango dira.

Gauzak orrela zeudela, 1661'an, Doniane eta Ziburukoak, beste lapurditarren izenean, Louis XIV'ari idatzi luze bat egiten diote, Plaisance (Placentia)'ko Gobernadorearen kontra (aurreko urtean izendatua) eta bide batez, beurok beti izan duten arrantzarako askatasuna eskatzen diote. Koipea eta bizarrak saltzeko askatasuna. Plaisance'ko portuan sartu-irtenak askatasun osoan egiteko betiko eskubideak, gizaldietan zear izan dutena... (190).

Prantzia'ren mende zeuden euskaldunentzat orrelako eragozpenak sortzen baziran, kontuak atera beste euskaldunentzako nolakoak ez ziran izango.

BAKAILLAUA ETA BILBAO'KO PORTUA

Atal oneri amaiera emateko eman dezagun emen Bilbao'ri buruzko foerri bereizi batzuek.

Balea eta balearekin batera, bale-koipea urritzen zijoazten bezela, ugaritu zan bakaillau-arrantza. Aundia paltatzean, txikiari eldu bear.

1658'an, Bilbao'k bakaillau auek beretzako nai zitun, eta Doniane Loitzun'eko ontziak bertara etorri aal izan zezaten, artarako bear ziran baimenak eskatu zitun. Berez, barku oiek Donostia'ra jo oi zuten; Bilbao'k, ordea, euskal-kostalde guztiko ontziak bereganatu nai zitun.

Bilbao'k bazuan Consulado de Bilbao izeneko elkarte. Garrantzi aundiko elkarte: Ifarraldeko Amerikakin bere bitartez egiñ oi ziran trato guziak. Consulado ori medio zala, Euskalerrietako ontzi guztiak nai zitun bereganatu, naiz eta beste kai guztien ondamendia asmo orretarik sortu.

Donostia, Pasaia eta Ondarrabia'ko bale-ontziak koipea Bilbao'ra eramateko oitura bazuten; baiña, orrekin bakarrik etzan Bilbao konforme. Guztiak foeretzako bakarrik.

1625'an (Urrillak 20) Erregeak agindu eman zuan Biibao'ren alde. Barku guztiek, naiz eta prantzesak izan, Bilbao'rako sarrera libre zeukaten. Bakaillau aitzakiarekin Holanda eta Ingalaterra' 'tik beste jenero asko ere sartu oi zan azpi-jokuz eta azpikeriz.

Consuiado de Bilbao onek itxas-merkatua ugaritu eta zabaldu zuan, bere menpean eta aita Lhande jaunak dionez (L'Emigration Basque liburuan) XVII'garren gizaldian, «Bizkai»ko euskaldunek merkatu guztiaren monopolioa zuten eta, orrela, merkaturako ziran euskaldun ontzi guztieri «bizkaitar» deitzen zieten... (192).

AURRERA NAIA

1639'tik 1649'ra, amar urte oietan, baie-arrantza berpizteko asmoekin, Errege Felipe IV'k aginduak eman zitun gipuzkoar bale-ontziak arma-barku ez foiurtzeko iñolaz ere, ez eta beste edozeiñ lanetarako beartu ere. Arrantzaren petxak gutxitu zitun eta estranjeritik bear zituzten tresna eta estatxak ekartzeko baimena eman. Tresnak eta jakiak. Baiña, danak alperrik...

1645'an, Bilbao, Bermeo eta Gernika'ko erritar batzuek amabi ontzi erosi zituzten merkataritzarako...

Baie-arrantzarako jartzeko esan zieten Consulado de Bilbao'ko jauntxoak, beurak lagunduko ziela zailtasunak errezten... Dana alperrik izan zan: bale-arrantza, eriotzara dijoan bale-zaurituaren antza zuan alde guztietatik.

1686'an, bale-arrantza bakaillau-arrantza biurturik zegoan aspalditik, Liga de Ausburgo sortuta Prantzia eta Espaiña'ren arteko gerra asi zanean.

Bitartean, gerrak izan arren nazioen artean, gipuzkoar eta lapurtar arrantzalek euren arteko artu-eman paketsuak gordetzen zituzten eta

«concordia» edo «conversa» zeritzaten iritz-batasun edo itunak alkarrekin egiten zituzten alkarren pakerako.

1690'an itun oiek austeko agindu zuan Erregeak. Gipuzkoarrak ez zuten agindu au gogoz artu; ez bete ere, noski. 1693'an, iru urte geroago, Bergara'ko Junta Jeneraletan, Erregeari eskatzen diote bere agindua desegitiñ dezala... 1694'an (XI,3) Espaiña'ko Agintariak eta (IX,8) Prantzia'koak ontzat ematen dituzte euskaldunen arteko itun oiek, naiz eta eurak alkarrekin burrukan ibilli (192).

TERRANOBA'KO GORA-BEERAK

1695'an Lapurdi'rekin zeuzkaten itun aueri ezkerak, gipuzkoar bakaillau-arrantzaleek Terranoba'rako bideak irikita zeuzkaten. Eta, pakean zebiltzan.

1696'an, ordea, bertara arrantzara joan zan ontzi gipuzkoarra preso artu zuan Plaesance edo

Plazenzia'ko Gobernadoreak. Lapurtarrak ondo portatu eta garbi jokatu zuten auzi onetan eta erregeari euskaldun ontzia Gobernadorearen etzaparretatik askatzeko eskatu zioten... Ordurako Terranoba Prantzia'ren koloni egiña bait zegoan...

1697'an Prantzak eta Espaiña'arteko pekeak egiñak ziran. Alaz ere, egindako alegitiñ guztiak alperrikakoak izan ziran: Espaiña'ko ontzientzako Terranoba'ko ateak betirako itxita gelditu ziran...

Madrid'era jo zuten euskaldunek laguntza-billa. Alperrik. Madrid eta Paris ez zeuden alkarri mesedeak egiteko giroan. Naiz eta Lapurdi eta Gipuzkoak alkarren arteko itunak eginda euki, ez zituzten itun oiek ez batek eta ez besteak onartu: ez Madrid'ek, ez Pais'ek.

1699, 1701, 1702, 1705. Urte oietan auxe gertatu zan: gipuzkoarrek prantzes banderako kapitana artzen zutek ibeuren ontzietan, Terranoba'ra joateko (193).

S

PLAZENZIA'KO TONBAK

Plaesance edo Plazenzia Terranoba'ko kaia dala esana daukagu. Garai bateko erririk nagusiena. Izena XVI gizaldiako itxas-karteetan agertzen da.

Ur-aundiko kaia; aize guztietatik gordea. Bakaillauz aberatsa. Defenditzen erreza... Doniane Loitzun'eko arrantzaleen batesa... Maite zuten Plazenzia'ko kaia Bidasoa-ibaitik goruzko euskaldunek...

Ez da ba, arritzeko, bertan euskaldunen arkeoloji-arrastoak arkitzea. Badira labeak bizitzarako ziranak, eta badira ere, illobiak eriotzarako. Euskaldunen illarriak daude Plazenzia'n.

Eta, euskeraz erebai.

1902,an, bost illari zeuden Plazenzia'ko anglikano-eliz-barru batean. Aurrerago, illarri oiek illerri edo zimitorio batean zeuden aizeetan eta bertako Gobernadoreak eleiza-barrura ekarri zitun, galdu ez zitezten. Aien berri Howley, Terranoba'ko arzobispo jaunak, eman zigun 1908'an (194).

Illarri oiek puskatuta daude.

Batak auxe dio bakar-bakarrik: *Joanes Sara.*

Bigarrenak: *Joannis de Hiriart.*

Beste bi illarri bakar bateren zatiak dira eta prantzesez daude: CY GIS JOANNES DE SUGARAICHIPI DIT CROISIC CAPITAINE DE FREGATE DU ROY 1694... Illarri onen beste alde, laugarren zatia, gero ikusiko degu.

Bostgarren arria, zaarrena, euskeraz idatzia: 1676.

Onela dio arriak alde batetik:

DAHEMEN
HILA I...O
MAI I 1676.

S

LAS TUMBAS DE PLACENTIA

Hemos hablado de este puerto que era el refugio habitual para muchos barcos de San Juan de Luz y de Ziburu.

Abundan allí los restos arqueológicos vascos, y entre ellos unas Idpidas funerarias.

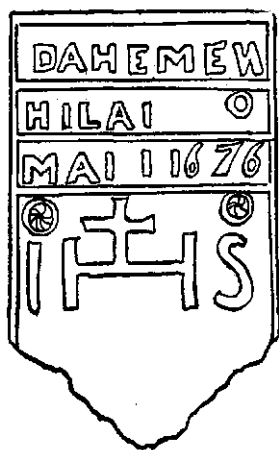
La primera dice: Joanes Sara. La segunda: Joannis de Hiriart. La tercera, mds completa, es de Joannes de Suigaraichipi, capitán de fragata. Año 1694.

La mds antigua (año 1616) está redactada en euskera y dice: Yace aquí Gannis de Salece, hijo de Ana Usanonene.

Los cuatro se llamaban Juan, pero su redacci6n en frances se presenta en cuatro formas diferentes: Joannes, Joannes, Joannis y Gannis.

La de Joannes de Suigaraichipi estd en dos trozos. Tenia por mote «Croisic»; era capitdn de la fragata francesa «Envilux» y murid en lucha con sus enemigos el a6o de 1694. Fue enterrado en Placentia (Plaisance).

Beste aldetik berriz:

GANNIS
DESALE
CE...ANA
USANNO
NENECO
SEMEA.

Legasse Jaunak (Prefet Apostohxjue de St. Pierre de Miquelon), euskalduna eta euskalzalea lurralde aietan agertu aurretik, ezta-ta-larri zabiltzen bertako jaki6iak illarriari antzik eman ezi6nik. Howley berak, Legasse jaunarekin itz egi6 bai6o leenago, ildakoaren izena DAHEMEN zala esan oi zuan, eta abizena HILAIRE... Eta, beste guztiak, berriz, Jainkoak daki zer.

Howley jaunak, Legasse'rekin egon ondoren, onela lotzen ditu illarriko itzak:

DA HEMEN ILA I...O MAI I 1676.

I eta O oien tartean zerbait palta da. Jaki6 ez zer dan, ordea.

Arraiaren beste aldea onela irakurtzen du:

GANNIS DE SALE CESANA USANN ONENECO SEMEA.

Eta, prantzeseraz onela:

«Ci-git mort le ler. Mai 1676
Jean de Sale Ce... ana
Le fils (ou hereditir) de (la maison)
de la plus douce odeur».

Gogoan eduki 'bear da GANNIS DESALECE ondoren zirriborro bat dagoela illarrian, eta Howley jaunak zirriborro orren orde, euskeraz, SA jartzen dula bere kasa; prantzesez idazten duanean, berriz, puntu batzuek (...).

Nik uzten dut arria bera argiagoa dala, berez, onela bait dio:

GANNIS DE SALE CE, ondoten zirriborroa, ANA USANNON-ENE-CO SBMEA.

Nere uztez ez da GANNIS DE SALECE, baizik. *Saletxe*

baserria bada Itziar'en. Gannis de Salece euskeraz, Saletxe'ko Joan izango litzake.

Beste aldetik, berriz, ez dut uzte USANN ONENE danik; USANNON-ENE baizik, Anton-ene, Paskual-ene bezela. USANN ONENE «le plus douce odeur» aldatzen du prantzesera: usai onena. USANNON-ENE bada, ordea ENE ori ez da *onenaren* zati bat, etxea agertzeko gramatikan erabiltzen dan atzizki bat baizik: Anton-ENE, eta Paskual-ENE bezelaxe.

ANA USANNON zer dan asmatu bear.

Ona lau ildakoen izenak:

Joanes Sara, Joannis de Hiriart, Gannis de Salece eta Joannes de Suigafaiohipi.

1676'koa zaarrena: Gannis de Salece.

1694'koa berriena: Joannes de Suigaraiohipi.

Lurak dute izena berdiñ: Joan.

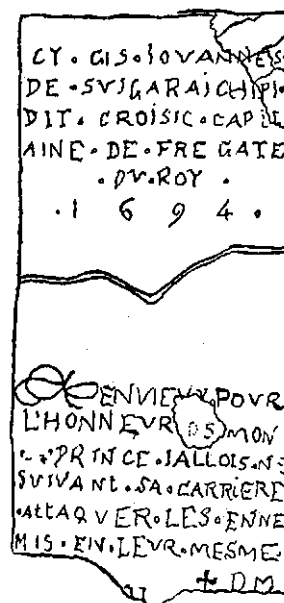
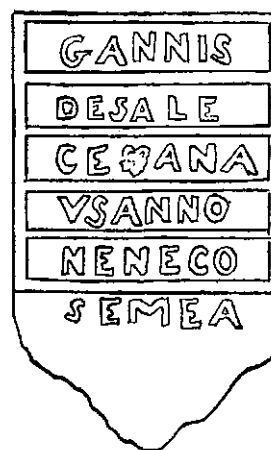
Lurak era desberdiñean: Joanes, Joannes, Joannis eta Gannis.

* * *

Eldu daiogun orain prantzesez dagoan laugarren illarriari (bi zatietan dagoena, alegia).

Alde batetik diona: CY-GIS JOANNES
DE-SUIGARAICHIPI
DIT-CROISIC-CAIP
AINE-DE-FREGATE
-DU-ROY
. 1694 .

Beste aldetik: L'ENVEUX POUR
L'HONNEUR DE MON
PRINCE-IALLOIS-NE
SUIVANT-SA-CARRIERE
-ATTAQUER-LES-ENNE
MIS-EN-LEUR-MESME
. D M

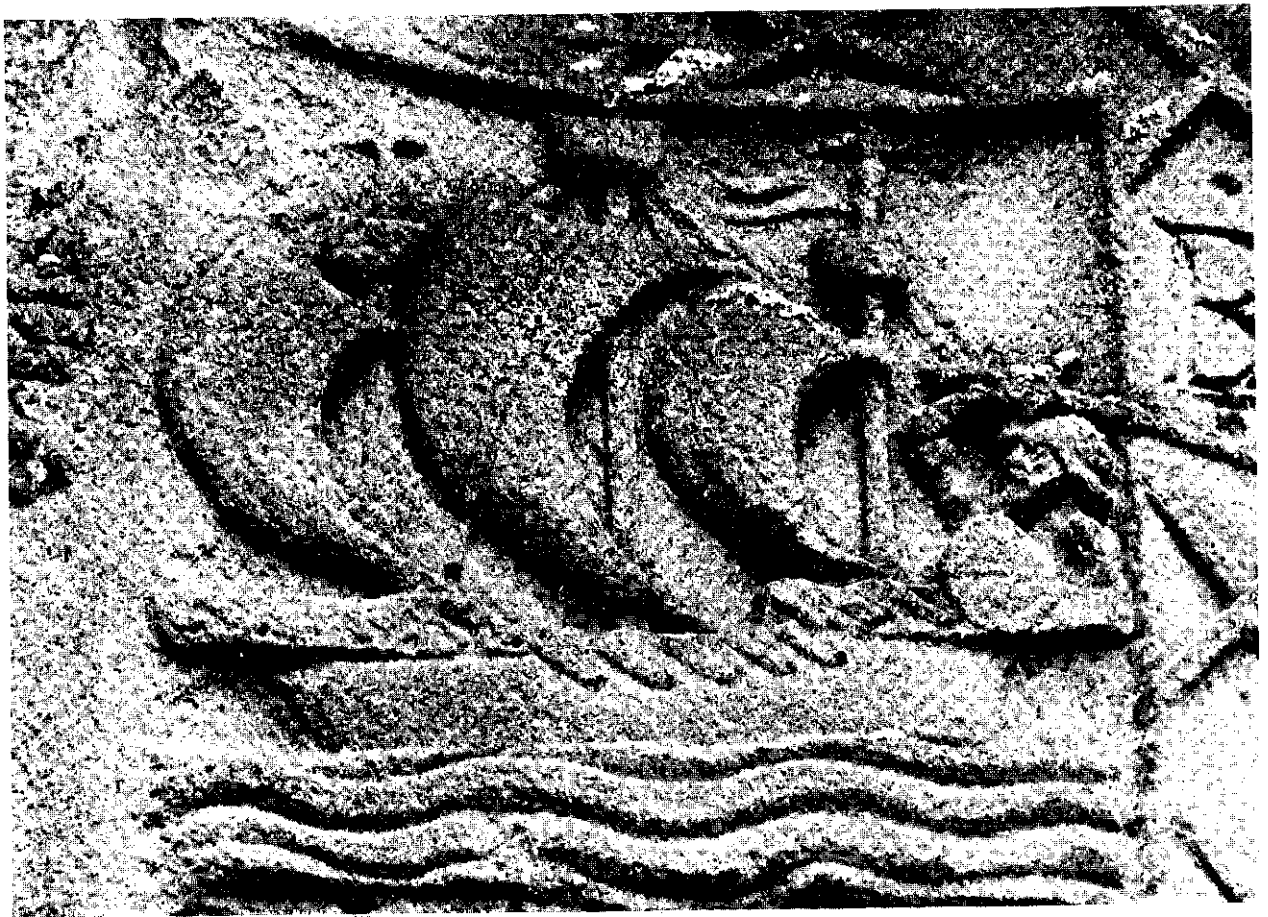

Foto Antton Elizegi.

T

SUIGARAITXIPI ITXASLAPUR-KAPITANA

Joannes de Suigaraichipi, ibere illarriak dionez, edo «Suigaraytchipi», beste toki batzuetan agertzen dan lez, Baiona'ko errian jaio zan, Galuperie karrikan, 3 zembakian.

Bere emazte Sabaudine de Haramburu'tik lau seme-alaba izan zitun: zaarrena, aitaren antzera, itxas-gizona; bigarrena, Bayona-Arrantzale-Kofradiako Sindikoa. Beste biak: alabak, Marie eta Catherine.

1694'an Terranoba'n illa. Plazenzia'n lurperatua, «En-vieux» gerra-ontziaren kapitan zalarik.

Egun aietan burrukak eta lapurketak alde guztietatik. «En-vieux» barkuak Terranoba'ko bideak egiten zitun arrantzale prantzesen babeserako.

Gure kapitana (DIT-CROISIC = gaitzizenez «Croisic») ill eta urrungo urtean, 1695'an alegia, «En-vieux» ontzia ikusten degu berriro Terranoba'ko San Joan kaiean. Abustuaren 12'an, andik Plazenzia'ra dijoa eta Plazenzia'n geldituko da Agorraren aizkenerarte; arrantzaleak beuren lanak bukatu arte, alegia. Aiek bere babesean ekarriko ditu etxera.

Suigaraitxipi kapitanak bere ezurrak Terranoba'n utzi zitun, beste euskaldun askoek bezela. Auen izena betirako galdu zan. Gure kapitanarenak dirau. Baditugu berriak. Ona emen (195).

Merkatari-ontzietan luzaro ibilli ondoren, 1691'an fragata ariñ bat «Legere» izenekoa prestatu dute Sugaraitxipik eta foere lagun batzuek. Garai artan Louis XIV zan Prantzia'ko errege.

T

SUIGARAICHIPI EL CORSARIO

Nacid en Bayona, calle Galuperie, numero 3.

Inicia su vida como marino mercante; pero los tiempos andan revueltos, el es audaz, y le tienta el corso.

Con la ayuda de unos amigos arma una fragata ligera, obtiene la patente de corso y sale a luchar contra españoles y holandeses.

Sus exitos son tales que el Gobernador de Bayona le solicita como socio; incitando a otros muchos capitanes a prepararse como corsarios, «arruinando el comercio español».

En los relatos siguientes hacemos uso del periodico «Gazete de France» que nos da amplia informacion de este corsario por sobrenombre «Croisic».

Enero de 1692: dos años antes de su muerte. Al salir con su fragata «Legere» de la barra de Bayona, se encuentra con el barco de guerra inglds «Princese», con 64 cañones.

Vna fragata tenia el casco alargado y ligero de una carabela, con tres mástiles de velas de cruz como los galeones. Podria tener 24 cañones; no mds.

Se enfrenta al ingles en condiciones de inferioridad; pero su maniobrabilidad y, sobre todo, su coraje suplen al resto. Detiene al barco y lo trae a Bayona. Fue vendido para la armada real y el nombrado «capitdn de fragata del Rey», como reza su epitafio.

A continuacdn de este nombramiento le vemos en la fragata «Aigle» de 300 toneladas, 26 cañones y 250 hombres.

Al año siguiente, 1693, realiza una serie de hazañas que relata día por día el mismo peridico.

Enero 28 de 1693: *El Gobierno frances le envia a Spitzberg con una misdn de castigo. La expedicdn la componen, ademds de el «Aigle» de Croisic, la fragata «Favory» de Harismendy, de 26 cañones tambien, el buque-insignia «Pelican» de 50 cañones con capitdn de Saint-Malo y tripulacdn vasca y otro buque de Saint-Malo con tripulacdn normanda. Iban a undir holandeses e ingleses, desde Groenlandia 'hasta Spitzberg.*

Salen el 20 de junio; el 20 de julio llegan al paralelo 63. Suigaraichipi pasa al buque-insignia para urgir la suhida inmediata a Spitzberg. El

Itxas-lapurretarako baimena (patente de corso) lortu ondoren, espaiñol eta holandarren aurka bildurgarri agertu ornen zan. Ausarta zan bildurgafocia, eta ontziak ontzien gaiñean arrapatu zitun. Asko eta aberatsak ziran barku oiek; orregaitik Baiona'ko Gobernadore zan Gramont Dukeak, biak alkarrekin erdi-bana izateko eskatu zion gure kapitanari...

Gure kapitanaren ibillerak eta irabaziak, suzperu zitun Baiona'ko inguru guztiak itxas-lapurretarako griña sortu-araziz. Ontzi asko antolatu ziran itxaslapurretarako («ruinant le commerce des Espagnols») espaiñoleen merkataritzaren kaltean. Ingles eta holandesak ez zuten suerte oberik izan...

Askoren artean, aurrerago joateko bidea emango digun gertaera foat azalduko degu emen «Gazzete de France» izparringiak zekarren bezelatsu.

1692'an. Illbeltza. Kapitana ill foaiño foi aurte aurretik.

«Croisic», gaitzizenez, egun artan Baiona'ko barratik aurrera zijoan bere fragata ariñarekin. Izena ere alakoa zuan: «Legere».

Fragatak izaten ziran iru mastako ontziak. Iruetan eramaten zituzten gurutzeak, lau-kuadroko oialak esegitzeko beuretatik. Mastak eta oialak galeoiaren antzekoak; ontzia, berriz, karabalarena bezelakoa; ariña, alegia.

Ona 1680'an, 200 toneladako fragata ariñ baten neurriak: killak 84 oiñ zitun (27 metro eta 28 zentimetro), luzero osoak, 95 oiñ (30 metro eta 85 ztro.); killa baiño luzeago bait da ontziaren goiko-zatia, zabaleroak, 24 oiñ (7 mtro. 79 ztro.), beetik-gorakoak, 10 oiñ (3 mtro. eta 24 ztro.).

Gure kapitanaren ontzia au baiño apurtxo bat aundiago izango zan.

Barratik irtetzeairekin batera, «Princesse» zeritzan gerra-foarku-inglesarekin topo egiñ du. Etsaiak ziran. Inglesak 64 kañoi; berak erdirik ere ez.

Ausarta zala esana daukagu eta emen agertu zan berriro

bere barruko sua. Aurpegia eman dio ingelesari, eta, itxuraz bufruka desberdiña izan arren, bera gertatu zan irabazle eta txapeldun.

Baiona'ko portura sartu-erazi zuan ingles ontzia.

Gertakizun onen oroimenez, Suigaraitxipi'rentzak medailla bat eskatu zuan bere lagun Baiona'ko Gobernadore Graumont jaunak. Medailla bakarrik ez; andik bi illebeta, Martzoan, gure kapitana Erregearen armadan sartu zuten zuzen-zuzenean eta kargudun. Orregaitik Plazenzia'ko illarriak esaten digu:

«CAPITAINE DE FREGATE DU ROY».

Bai ba, barku inglesa armaz eta munizioz ondo ornituta zetorren, eta Rochefort'era eramanez ondoren, Erregearen serbitzurako gelditu zan.

Gertakizun auen ondoren, «Aigle» gerra-barkuaren 'buru ikusten degu; Fragata ariña au ere: 300 tonelada, 26 kañoi eta 250 gizon barruan.

Ontzi onekin egiñ zitun egitekoak.

1693'an, *Ilbeltzak* 28, urte bete ill-aurretik. Frantzia'ko Gobernuak, holandesen kaltean, ots aundiko osterata bat prestatu du Spitzberg'era.

Spitzberg oso goian dago, ia Ifarraldeko lur-ardatza-muturrean, «polo artiko» deritzan inguruan. Isla edo ugarte-saill batean dago Spitzberg. Ingumari aietara joanak ziran badeak igeska; baita arrantzaleak ere, balearen segika. Batez ere, holandesek.

Gobernuak antolatutako ontziak lau ziran: bi euskaldunak «Aigle» eta «Favory», Suigaraitxipi eta Harysmendi Louis (Biddarte'koa) biak kapitanak. Irugarren ontzia «Pelican» zeritzan, aundia, 50 kañoiduna. Berau zan talde osoaren buruzagi eta bere kapitana, Varenne jauna. Saint-Malo'ko barkua zan; baiña, Baiona'n zegoan, eta, Varenne ez, beste guztiak euskaldunak ziran barrukoak. Laugarren ontziak bazitun 40 kañoi. Mariñelak, kapitana eta ontzia, guztiak ziran Saint-Malo'koak. Kapitanaren izena, Beauchesne.

comandante se resiste: auiere ejecutar la segunda parte de la misidn abandonando la subida a Spitzberg. Convocados los capitanes deciden seguir mds arriba.

Julio 29-31: *capturan varios daneses que dejan en libertad y siete holandeses.*

Agosto 1: *de la zona de los hielos viene en la madrugada Suigaraichipi. Trae dos barcos holandeses y ha hundido otro. Hay 50 mds entre hielos. Dentro de pocos dias se verdn obligados a salir. Hay que ir en su busca. El comandante, que no sale. Que vayan ellos, los dos vasos.*

Agosto 6: *Niebla. Han capturado entre los dos siete barcos. Tras una lengua de tierra divisan la bandera holandesa y una serie de cañones.*

Dentro de la ddrsen, 40 barcos holandeses de 10, 12 y 14 cañones cada uno, atados en media luna, esperando a los vascos. Cada barco, alrededor de 45 hombres.

Cinco horas de cañoneo, Han detenido 16 barcos; los demds han huido por una hendidura, arrastrados por sus chalupas.

Hay peligro de bloqueo por hielo. Los holandeses se quejan ante los vascos.

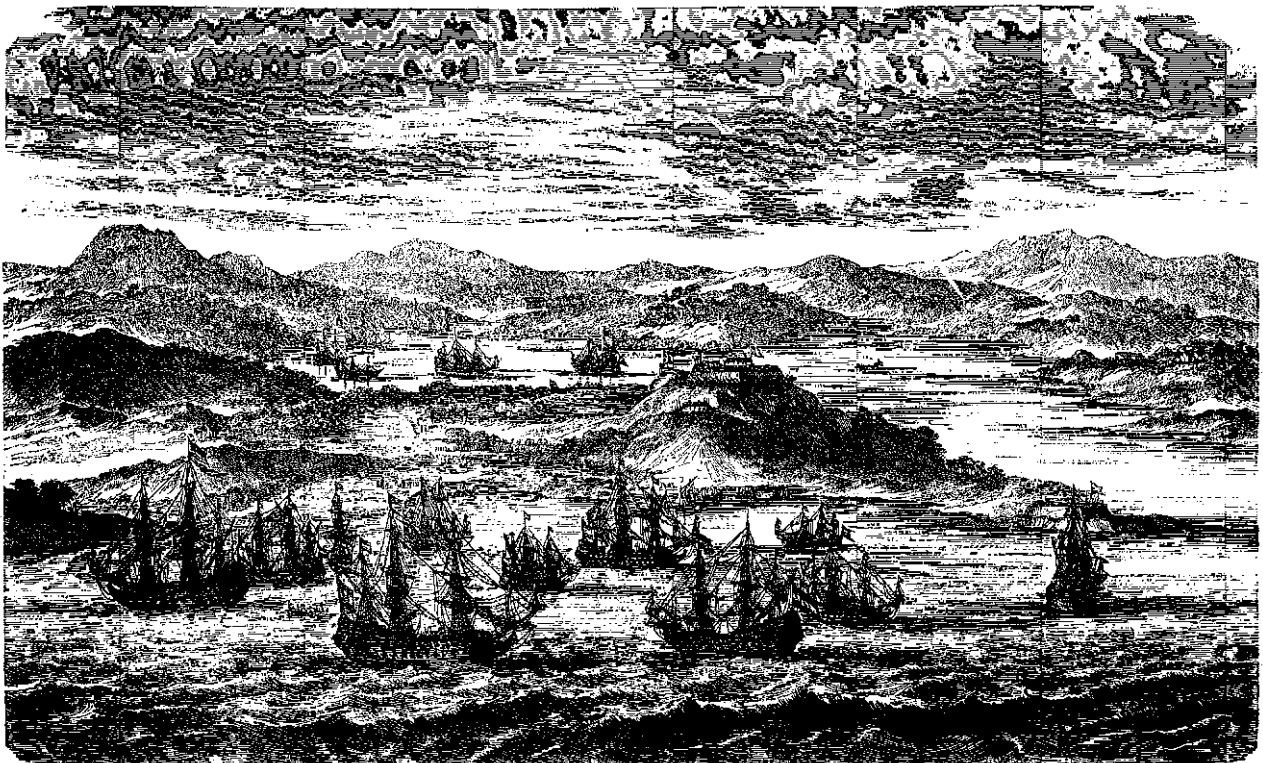
Agosto 7: *Por la tarde salen del puerto con 11 naves. El resto las han hundido. A los diez dias llegan al lugar del buque-insignia. El otro buque de Saint-Malo llega del mar con dos holandeses de 14 y 16 cañones.*

En total han capturado 28 barcos, de los que conservan solo once. Los demás los han quemado o hundido. Volviendo a casa, entre la niebla se escapa uno. Llegan con diez a San Juan de Luz.

Al año siguiente, en 1694, antes de la muerte, consta su presencia en Terranova como capitán de la fragata «Envieux»...

Euskaldun ontziak ariñagoak ziran eta 26 kañoi foakarriz zituzten foakoitzak; besteak, berriz, 50 eta 40. Lau-ontziko talde oneri agindu au eman zioten: Groenlandia'tik zebiltzan holandes eta ingles barku guztiak ondoratu edo etxefa ekartzeko. pinamar-ka'koeri pakean uzteko.

1693-VI-20'an: Erregeak irtetzeko agindua emana zeukan; baiña, amar egun beranduago irten dute gaurko egunez, Doniane Loitzun'eko kaiatik. Egun artan bertan, portutik bi itxas-milla egin

Galeones y carabelas reunidos en los mares del norte americano.

orduko, iru kapitanekek pasa zkan «Pelican» ontzira, buruzagiak danentzako zeuzkan aginduak jakitera: berari, «Pelican» eko kapitanari, beste irurak men egiñ bear ziotela: bere mendean ibilli, alegia. Gaiñera, Varenne jaunak beste bi kapitan euskalduneri mesede au eskatu zien: emateko berari, bale-arrantzarako berri zekiten bi pillotu. Eman zioten biak.

Aizerik ez, eta foigarren egunean oraindik Santoiña parean zijoazten.

1693-VII-20: Illebete igaro da. Eldu dira ontziok paralelo 63'ra. Suigaraxipi, txalupa batean, bere komandantearen ontzira pasa da: konbeni zala len-bai-len Spitzberg'aldera joatea, berandu baiño leen, ez bait zuten, bestela, agindua betetzerik izango...

Varenne jaunak, buruzagi eta «Pelican» ontziaren kapitanak, biltzar-ikurriña jaso ondoren, etorri dira beste kapitanak ere.

Alkartu dira laurok eta buruzagiak bere asmoak agertu dizkie: obeago zutek, Spitzberg aldamen batera utzi eta zuten eginkizunaren bigarren zatia bete. Au da: Faroe eta Orkadas ugarteetara jo, itxas-kpurretan...

Besteek, ezetz: Spitzberg'era jo bear zutela izotzak eragotzi baiño leen, aizea beuron alde zutekrik... Buruzagia makurtu da foesteen esanetara eta zortzigarren egunean ikusi zituzten Spitzfoerg'ko lurraldeak.

1693-VII-29'an: Izotzeetatik zetorren ontzi bateri eldu diote; baiña, Dinamarca'koa zan. Aurrera joaten utzi diote. Aurrerago, kai batean beste

bi ontzi. Biak Dinamarca'koak. Andik milla batzuetara amabost edo amasei ontziekin topo egiñ dute... Alde egiñ diete; baiña, ez guztiak. Sei arrapatu dituzte: lau holandarrak eta bi danesak.

30'an: Haristegi'k 10 kañoidun ontzi holandeari eldu dio. Suigaraitxipi'k beste bateri.

31'an: Haristegi'k foi holandes eta danes foat arrapa ditu.

VIII-1'an: Suigaraitxipi, goizeko iruretan, izotz-arteko itxasotik etorri da, bi ontzi holandes alboetan ditula. Beste bat ondoratu du.

50 barku holandes ikusi ditu, izotz-artean. Harismendi eta bera, biok, buruzagiaren «Pelican» ontzira dijoaz, berri ematera.

—Ontzi oiek —dio Suigaraitxipi'k— egun gutxi barru andik irten bearko dute, edo bestela izotzetan artuta negu guztirako (sarritan gerta oi dana)... Oiek atzeman eta ondoratzea gauza erreza da oso. Goazen bertara eta gureak dira...

Buruzagiak, ezetz. Bera bertan geldituko dala, lendik arrapatuta zeuzkaten ontzien zaindari. Ondo deritzaiok Suigaraitxipi eta Harismendi, biak, joatea... Laugarren ontzia itxasotik dabill eta datorrean, bialduko duala bien ondoren laguntzera... Baiña, lana ariñ egiteko; joan-etorrian bizkor ibiltzeko, bere asmoak itxaso auetatik len-bai4en irtetzea bait da...

VIII-6'an: «Croisic» urduri dabill, baiña aizea makal. Bost egun auetan ez dira holandesek beuren kaira urbildu. Beste aldetik, berriz, kiño itsua sartzen da edo-noiz eta bat-batean.

Gau-erdian argitu du eta, leenago bederatzi zeuden tokian, iru besterik ez daude. Eldu diete irureri eta bertan daudela, or nun sartu diran beste lau. Zazpirakin ekiñ diote aurrera bidean, eta lur-mingaiñ-luze batekin topo egin dute.

Lurraren erpiñean holandes ikurriña eta kañoi-illara. Kaiaren aoa agertu da; barruan, 40 ontzi holandes illargi-erdi baten antzera jarriak, burrukarako prest. Holandesek 10, 12 14 kañoiko ontziak dira; zenbaitzuk emezortzi ere bai, badituzte. Bata-ez-beste 45 gizaseme barku bakoitzak...

Euskaldunak, bi ontzi: 26 kañoi bakoitzak.

Bost orduko burruka; euskaldunen ontzi bakoitzak 1.600 kaiñonkada bota dituzte. Bost ordu oien ondoren, holandesek alkari lotuta zeukaten lotura eten, eta alduenak, launa eta seiñaka txalupa aurretik tiraka, zulo batetik irtetseh alegindu dira.

Euskaldunek txalupa bana besterik ez dute, besteak burrukan galduak, eta eziñ ontzirik aurrera eramane. Alaz ere, amasei ontzi holandes arapatu dituzte bien artean. Suigaraitxipi eta Haristegi'ren ontziak oso maillatuak gelditu dira. Haristegi'renean bi gizon illak eta asko zaurituak. Suigaraitxipi'ren berririk ez dakigu...

Burruka-inguru guztia oso da arriskoduna. Mendiak aiñako izotz-taketak dabilta batetik bestera aizearen mendean eta irteerako bideak itxi oi dituzte ustekabeane, barruan ontziak preso artutik. Orregaitik holandes kapitane euskaldunen aurrean keixatu dira andik

len-bai-len barkuak ateratzeko, izotzak galduko ditula guztiak eta.

VII-7'an: Arratsaldean irten dute kaitik, amaika ontzi holandesekin, besteak ondoratuta gero. Ego-aldera dijoaz...

Buruzagia zegoan tokira, amargarren egunean eldu dira.

Saint-Malo'ko beste ontzia itxasoan ikusi dute, bi holandes ontzi preso ditula aldamenetan: 16 eta 14 kañoikoak dira.

Danetara etsaiek galdutako ontziak 28 dira. Oietatik amaika bakarrik gorde dituzte. Beste guztiak, erre edo ondoratu itxasoan.

* * *

«Croisic» (Suigaraitxipi) kapitana izan da gertaera auen protagonista eta meriturik aundienekoa. Berak, billaka ibilli zalako, arkitu zitun 40 ontzi holandesak. Ausarta zalako ekiñ zion burrukari gogor, eta, aizkenean, bera garaille gertatu zan.

Bi Saint-Malo'ko ontziek beuren bidetik joan ziran. EuskaJdunek, berriz, Doniane'ra jo zuten amaika ontzi beurekin zituztela. Bidean, laiño-itsu batean, iges egin dio batek gure mutillari. Ez zan bertan-lo gelditu. Ibilli zan batera eta bestera, baiña alperrik...

VIII-22'an: Eldu dira Doniane Loitzun'era amar ontziekin.

1694: Ez da oso arritzeko, urrengo urtean, ontzi berri baten kapitan agertzea gure Suigaraitxipi.

«Envieux» zuan izena fragata berriak. Bizitza arriskuduna zan. Arriskuan sartzen oituta egon eta, azkenik, arriskuak galdu zuan. Gerran dabilena, gerrateah ill oi da. Suigaraitxipi, «Croisic», Terranoba'ko Plazenzia'n lurperatu zuten. Gaitz-erdi.

«Cy gis... capitaine de Fregate L'Envieux...
J'allois... ataqer les enemis en leur mesme...»
Ala dio bere illarriak:
«Envieux fragataren kapitana naiz... emen nago... eurengana joan oi naiz etsaieri erasotzera...»

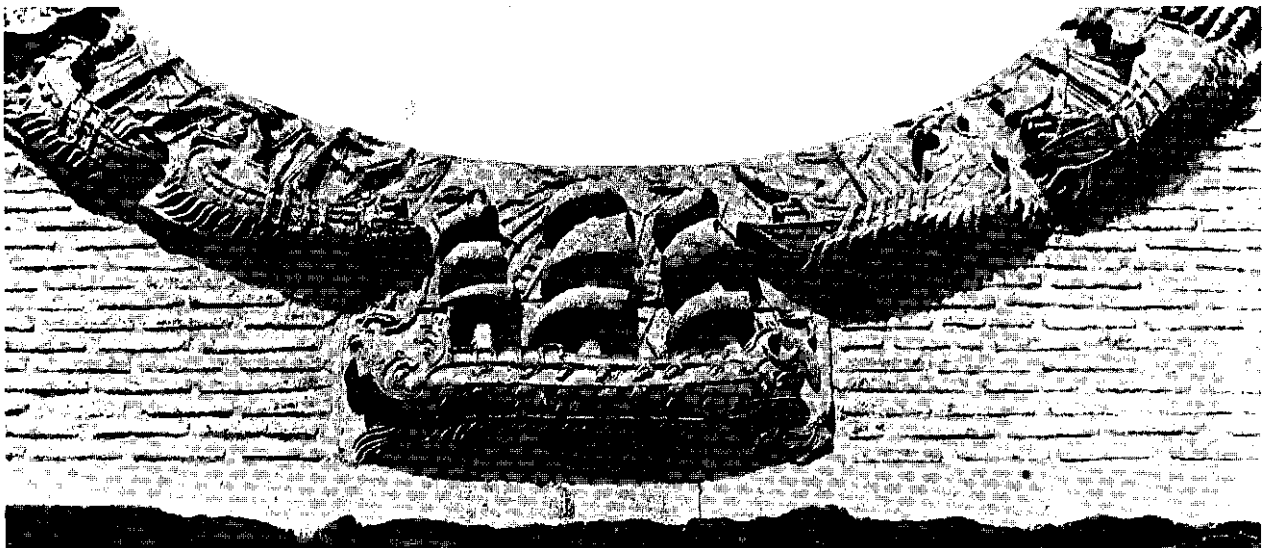

Foto Antton Elizegi.

Foto Antton Elizegi.

UTRECH'EKO ITUNA

1700-1713: Espainia'ko Carlos II ondorengo aukeratzea daia-ta, gerra sortu zan: alde batetik Espainia eta Prantzia alkarrekin; bestetik Ingalterra, Holanda, Portugal eta Alemania.

Amairu urtean burukan ifeilli ondoren, guda amaitzen da «Tratado de Utrech» deritzan itunarekin. Pakea lortu eta pakeari iraun-afazteko, Felipe V, Anjou'koa, Espainia eta Prantzia'ko Erregeen biloba zana, aukeratu zuten Carlos II ondorengo bezela...

Terranoba'n euskaldunek arrantzan egiteko askatasun osoa ortik sortuko zala pentsa arren, gauzak ez ziran orrela gertatu.

Ingalterra eta Holanda gelditu ziran garaille eta nagusi. Inglaterra'k Prantzia'ri Hudson baiako inguruak eskatu zizkion: San Lorenzo ibaiaren aoa, Akadia zaarra eta Terranoba. Inglesak agintari, andik aurrea. Arrantzarekiko baimen guztiak inglesen eskuetan eta ez prantzeseneetan...

*   *   *

1713, Ilbeltza: Ituna firmatu aurretik, Gipuzkoako Junta Jeneralak auxe eskatzen dio Espainia'ko Erregeari:

Euskaldunek Terranoba'n arrantzan egiteko zeuzkaten eskubide zaarrak zaintzeko ondo Utrech'en zebiltzan artu-emanetan.

Baietz, egingo zituztela alegiñak, Erregeak erantzun.

Egiñ ere bai.

Ingalterra'ko Ana Erregiña konforme zan «gipuzkoarreri eta beste Erregearen menpekoeri, Terranoba'rako bideetan zituzten eskubide zaar guztiak gordetzeko...»

EL TRATADO DE UTRECH

De 1700 a 1713 hay guerra en Europa: Francia y España contra Inglaterra, Holanda, Alemania y Portugal. Termina con el Tratado de Utrech. Vencen los ingleses y reclaman para si el Canadá, el Golfo del San Lorenzo, la antigua Acadia y Terranova.

Todo el poder y los permisos para pescar y mercar quedan en manos de los ingleses... „»

Las Juntas Generales de Guipuzcoa pidieron al Rey de España que defendiera en Utrech los viejos derechos de los pescadores vascos. Parece que la Reina de Inglaterra se avino a reconocer estos derechos; pero el resto del Gobierno, no.

Los ingleses no negaban el derecho de los vascos; pero se atenian a una ley del Parlamento, ley de 1698, por la que se prohibia en Terranova la pesca a todo extranjero.

Se lo autorizaban solamente a los que dependian de Francia...

1713-VIII-13: Baiña, Ingalterra ez zan Erregiña bakarrik. Besteak ez zuten Erregiñaren naia ontzat eman inñundik-ere.

Itunaren 15 kapituloak onela dio erderaz:

«Y porque por parte de España se insiste sobre que a los vizcainos y otros subditos de su Majestad Católica les pertenece cierto derecho de pescar en la isla de Terranova, consiente y conviene su Majestad foritánica que a los vizcainos y otros pueblos de España se les conserven ilesos todos los privilegios que puedan con derecho reclamar...»

Insisten en Madrid y vuelven al asunto en el Tratado de Madrid de 1721... Pero ya no es sino cuestión de puro derecho, pues las Juntas Generales de Ordicia, en 1727, informan de que ya no queda ni un solo ballenero, ni bacaladero en Guipuzcoa.

A los 200 años exactos, en 1927, reanuda la P.Y.S.B.E. esa pesca del bacalao en Guipuzcoa...

1714: Gipuzkoarrek 15'garren kapitulo ori argitzeko eskatzen dute eta luzatzeko, ez bait daude konforme idazkera orrekin.

Erregeak bere aldetik, ontziak Terranoba'ra bialtzeko eskatu zion Gipuzkoa'ri. Donostia eta Bilbao'k alkar artuta, Diego Yanzi kapitana bidali zuten Plazenzia Terranoba'kora. Bertako Gobernadore inglesak, ordea, sartzen utzi ez. Auzi onen buruzko lanetan sartzeko eskatu zion Madrid'ek bere Londres'eko enbajadoreari...

Inglesek ez zuten euskaldunen eskubidea ukatzen; baiña, bere Parlamentuaren lege batean oiñarriturik, beureari eutsi zioten. Parlamentuaren legea 1698'koa zan eta lege onek estranjeriko guztieri debekatzen zien Terranoba'ko inguruetan lana egitea. Bereiziki begiratu ezker, arrazoibide ori utsa zan, 1698'an Plazenzia'ko kaia oraindik prantsezen eskuetan zegoalako. Alaz da guzti, ingelsek «beuren astoari, arre». Aurrerapenik, ez.

Maltzurrago jokatu zuten prantsezek Ituna eratzeko orduan: arrantzarako askatasun osoa

eskatu zuten beuren ontzientzat. Danentzako eta besterik gabe. Era orretara sekula baiño barku geiago zijoazten Terranoba'ra Prantzia'ko kaietatik...

Gure artean asarrea gogorra izan zan. Bereizte orrek ematen zien miñ: guztiok euskaldun eta batzueri, bai; besteeri, ez. Prantzia aldekoeri, bai. Españia aldekoeri, ez.

Bilbao eta Donostia'k, gizona bialdu zuten Londres'eko enbajadore espainiarrarengana, Ingalterra'ko agintarieri auxe agertzeko:

«...los privilegios y el derecho incontrastable de los guipuzcoanos y vizcainos a pescar, trinchar y secar el bacalo en todos y cualquiera de los puertos de la isla de Terranova sin excepcion del de Plasencia y su bah'a, con entera libertad, haciendo en tierra, para este servicio, los muelles, barracas y demas cosas necesarias y la justa inmemorial incorruptible posesion en que de todo ello estaban los guipuzcoanos y vizcainos...»

Zer-edo-zer lortu zuten, itzez bereik.

1721: «Tratado de Madrid». Espainia, Prantzia eta Ingalaterra'k egiten duten Itunean onela esaten da:

«dar desde luego sus ordenes para que los Gobernadores de la isla de Terranova y puertos y costas adyacentes permitan y no pongan embarazo alguno a los españoles guipuzcoanos y vizcainos que fuesen a la pesqueria, trincerfa y sequeria de bacallao, de que han estado en posesion inmemorial...»

Baia, Plazenzia'ko Gobernadoreak arre ta arre, bereari eutsi zion eta ez zien iñori sartzen utzi.

Ondorenak izan ziran negargarriak:

1580'an, 200 ontzi baiña geiago zeuden Terranoba'rako bideetan.

1718'an, Donostia'ko Konsuladoan ez zegoan ontzi bat bakarrik ere. Zazpi zeuden urte artan; baiña, Sizilia'ko gerrara eraman zituzten zazpirak. Zazpi oietatik bost preso artuak izan ziran Sizilia'n bertan eta beste biak Kadiz'en salduak, gastuak ordaintzeko...

1727'an, Ordizia'ko Juntak ematen digute aurreko berri oiek. Urte onetan ere, ez zan bale ez eta bakaillau-barkurik Gipuzkoa'n.

1728'an, Soissons'go Kongresoan;

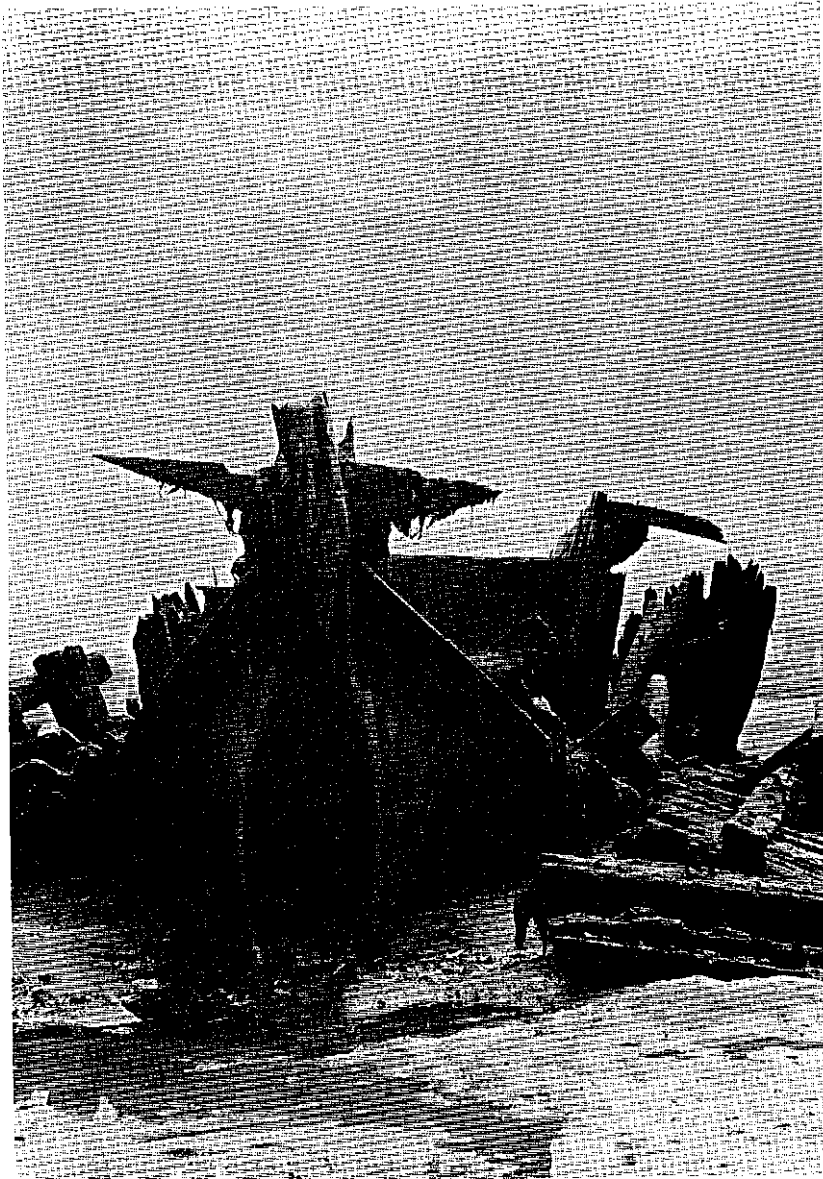
1747'an, Breda'ko Kongresoan;

1748'an, Aquisgran'go Kongresoan; Kongreso guzi auetan Gipuzkoa'ko Juntek alegiñak egifi zituzten euskaldunen eskubideak ezagutu-arazteko; baiña, dana izan zan alperrik...

* * * A

Bale eta bakaiUau-arrantzaren azkena ez zan Utrech'eko ondorena bakarrik izan. Bazan besterik ere. Ona zer:

1727'an, Ordizia'ko Juntek saminki keixatzen dira, Kostaldeko mariñelak eramaten dituztela eten-gabe Erregearen gerra-barkuetara. Gero, serbitsua egiñ ondoren, edozeiñ kaietan uzten dituzte, etxerako bidea egiteko dirurik gabe. Junta oien erabaki bat -au izan zan: lizenziatutako mariñel bakoitzari «doblón» dirua ematea, etxerako bidea ordaindu aal izateko. Tratu onek mariñel erriak eta beuren arrantzak, iltzeko zorian utzi zitun... (196).

Azkena.
El fin.

1728'tik aurrera alegiñak egiñ zituzten Donostia'n Bale-arrantzarako Konpañia edo Alkarte bat sortzeko...

1734'an, Felipe V erregeak 487.000 dukat eskeiñi zitun zorioneko Alkarte ori sortzeko, ereiki gabe bait zegoan oraindik ere. Dukat oiek Sizilia'n galdutako bost ontzien ordaiña zan. Donostiarrak ez zioten arrera onik egiñ, eta naiago zuten beuren diruak itxas-lapurfetakako ontzietan jarri «Compañia Mercantil de Ballenas»'en baiño. Ondoren, berriz, Ingalterra'ren kontrako gerak ere eragozpenak ekarri zitun berekin...

1740'an, lau ontzi besterik ez zitun Konpañia orrek. Urte orretan bat Pasaia'n erre zan. Beste bat itxasoan galdu, 1741'an. 1749'an Terranova'ra barku bakar bat bota zuten arrantzarako, irugarrena. Eta laugarrenak bere egunak amaitu zitun egur karreoa Ferrol'etik Santander'efa... Konpañi onen urteak amabosteren bat izango ziran: 1734'tik 1749'ra, gutxi-gora-'beera... Ezer, ez.

Alaz ere, 1734'an, sortutako urtean zazpi aña foarku kontatuz zituzten Pasaia'n bale edo bakaillau-arrantzarakoak. Lau ondarrabitarrak ziran.

1753'an, «Compañia de Caracas» zeritzan lagunarteak bi ontzi foolandes artu zituzten alogeran, bale-arrantzan egiteko. Bat arribadan etorri zan, oker aundiekin. Besteak arrantza eskasa ekarri zuan; gastuak ordaintzeko aña, ez.

Bale-arrantzarako bide guztiak itxi ziran foetirako, Euskal-erfietan.

Guipuzcoa se resiste a morir y desde el año 1728 intenta poner en marcha la Compañia Mercantil de Ballenas, con 7 buques. I

En 1740 quedan 4: uno se quema\ ese mismo año en Pasajes; otro se perdió al año siguiente en el mar; el tercero se armd para Terranova; v el cuarto se empled para el acarreo de madera. Preferian armar los barcos para el corso.

En 1753 la Compañia de Caracas al- quila dos barcos holandeses para la ballena. El producto no llega para cubrir los gastos. Allí se terminaron los intentos de reanudar la pesca de la ballena. J

De vez en cuando se sigue pescando alguna ballena en nuestras costas. I

P.Y.S.B.E., que reanuda la pesca del bacalao en 1927, cierra sus factorias y barcos en 1973.

47 años fecundos. No solo trae muchos miles de toneladas de bacalao; sino que ademds es ocasidn para que en España surjan otras Compañias bacaladeras.

Gure kosta aldetik baleren bat agertu danean arrapatu izan dute gure kaietako mariñelek; baiña, batere garrantzi gabeko arrantza.

Ona berri batzuek arazo oneri buruzkoak:

1805'an, bale bat arrapatzen dute Ondarrabia'n.

1834'an, bale bat sartu zan Pasaia'n. Atzera joaten utzi zioten.

1835 eta 1838'an, Gipuzkoa partetik baleak ikusi zituzten; ibaiña, aurrera joaten utzi.

1854'an, getariarrek il zuten bat, bale-kumea zan.

1878'an, beste aundi bat Getaria eta Zarautz tartean.

1883'an, il zuten bat granada batekin donostiarrek, «Mamelena-3» barkuko mariñelek (197).

XIX'garren eunkian galdu zan bale-arrantza eta bakaillau-arrantza ere berarekin batera, Terranoba'rako bideak itxi ziralako beifi eta oro bat. Euskalerriko arrantzaren historiaren zati eder-ederra eriotzaren illunpean sartu zan...

Amaitzeko, ona zer dion Dr. Camino Orella jaunak bere «Historia de San Sebastian» liburuan:

«... que utilidades no redundarian de ello al comercio de la costa de Guipuzcoa, que desde que se abandono la pesca del bacalao y la ballena, se hallan en kmentable estado, disminuida su poblacion, abatidos sus moradores, arruinados sus edificios, causando desconsuelo... sin.que se se vean en sus puertos sino algunas lanchas de pobres pescadores...»

Esana daukagun bezek, Donostia'n 1927'an, elkarte bat sortu zan bakaillau-arrantzarako. Bere izena: Pesquerias y Secaderos de Bacalao de España - PYSBE.

1973'an kiebra jo du.-

Baiña, bere sustraietatik beste elkarteak sortu ziran Espaiña'n PYSBE'ko gizoneri esker: PYSBE'ren arrantzaleeri esker...

1976'an Kanada'k ez omen du barku espainolik bertan sartzen utziko.

Azkenaren, azkena ote...?

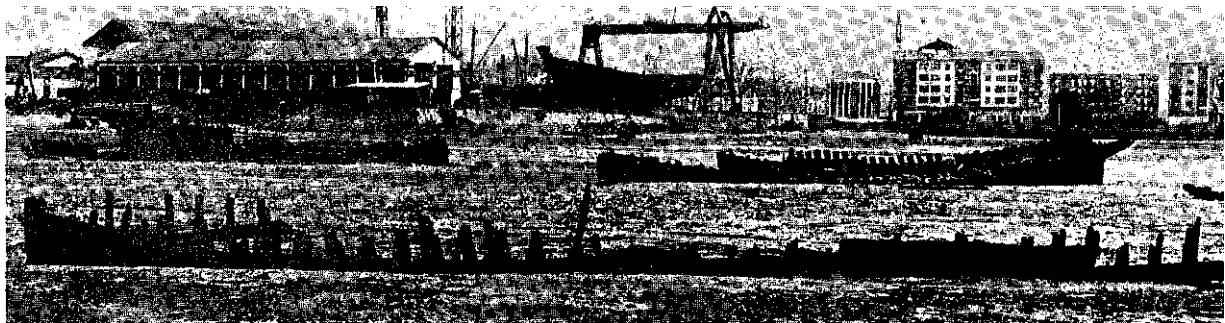

Foto Antton Elizegi.

NUESTRA ULTIMA BALLENA

Fabidin Loidi nos cuenta en verso euskerico la pesca de la tlltima ballena en la barra de Orio. Era el año de 1901.

GURE AIZKEN-BALEA

A b o*1 K ^

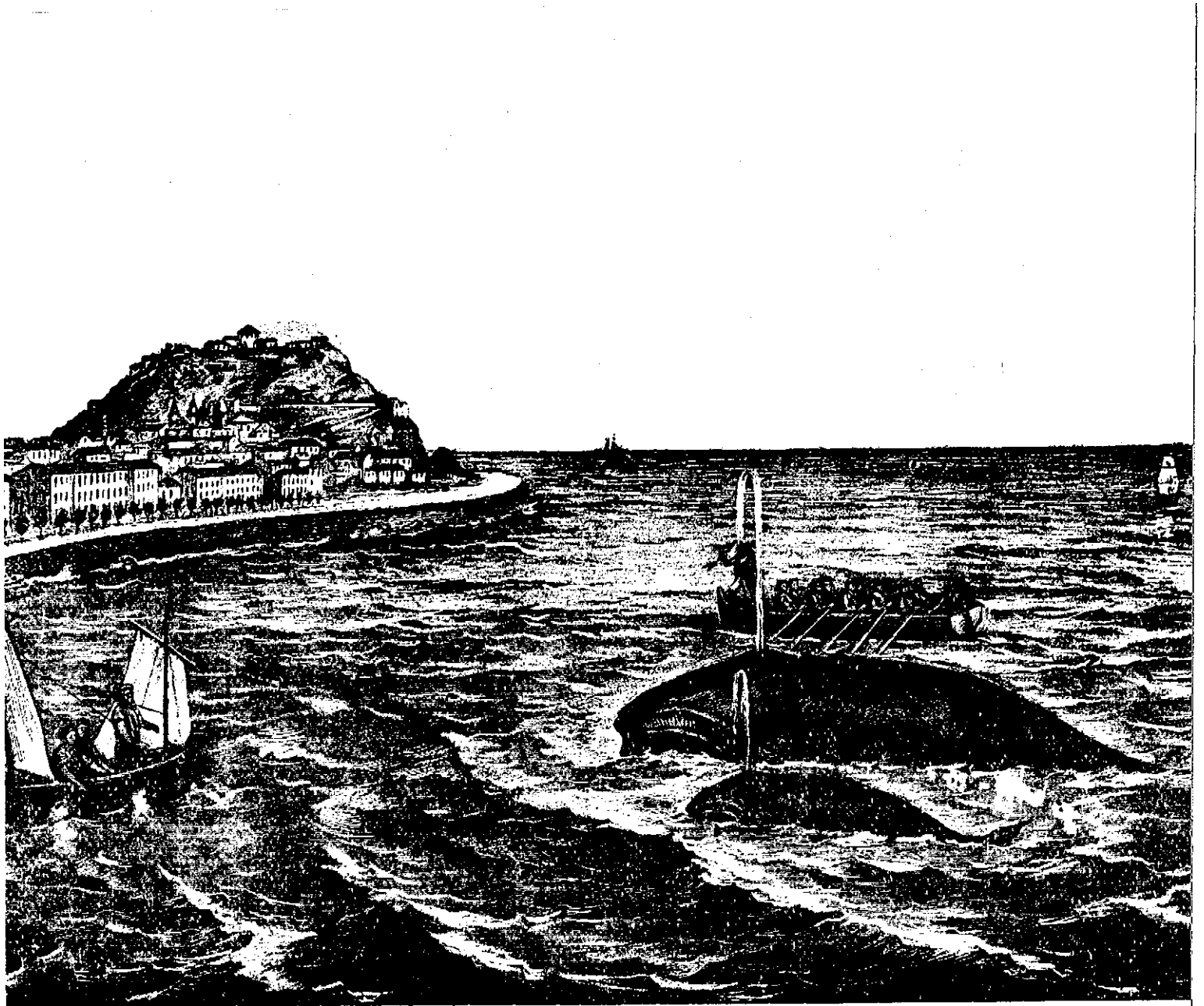
Ogeigarren gizaldi
asi-asieran
il zan aizken-balea
Oriobazterran.
Arrantzaleak antxe,
gizaundien eran,
gudu latza jo zuten
Isidro-besperan.

Lema-zai dira Loidi
eta Manterola,
Atxaga, Uranga ta
buru Olaizola.
Ba zan aien artean
arrantza-eskola,
itxas-sena, indarra,
gatza ta odola...

GERTAERA

Ur-auditik igesi
dator potorroa,
nabaitu dualako
bale-marroa.
Eliz-kanpaiak laizter
bildu du auzoa,
asarreak aztuta
bateratzekoa;
alkate-bandoa,
itxas-gudakoa;
patfoiak santzoa:
Osa treineroa...!
Ontzi-talde onena
biltzen dijoa...

Bost txalopa zaizkio
inguruan jarri;
patroiak abi-era
mintzo, alkarri...
Tostarteko gizonak,
eraman-ekarfi,
presaka dabizkite
burni ta lokarri.
Baleak igarri...,
ku-ku dio sarri,
ez bait zan elbarri...
Arpoidunak larri,
egokiera zaitzen
buru-feelari...

Zafoal-zafoal ibilki,
nagusi ta lirain,
ur-zifrizta bota du
baleak danen gain.
Loidi aldera zaio
borrokatzeko lain...;
Ta... an ziak azpira... To...!
Arrapa zak orain...!

Azalduaz berriro,
dator ixil-ixil,
inguruan usaika
ontzien urfoil...
Ango arraun-karraskak.
oyu ta ixkanbil...!
Arpoiak zirti-zarta...
baleari. makil...!
Begi bat du zintzil,
bufu dana zarpil...
Ala ta ezin il;
aisa jo du rnurgil...
Pisti zarra sokatik
ur-pean dabil.

Aize ta euriakin
naastu da ekaitza.
Ur-ausian dabilki
baleak izatza;
txalopak arrixkuan
jo-ez-jo arkaitza...
Zurrunfoil artan nola
burutu garaitza...?

Burniz erasotua,
zaigu amorratu...
Zori estua dala
ezin ukatu...
Batzuek abantean,
besteak ziyatu...;
Olaizola geiegi
zaio alderatu...,
arfaunak trabatu,
toletak puskatu...;
pisti ta olatu,
bi madarikatu,
lana galerazteko
ziran alkartu.

Izatza dantzatuaz,
zigorra bezela,
bati puskatu dio
estibor karela.
Uretik jaso dute
askar marinela,
baleak irentsiko
bait zuan foestela..

Arnas-orruka eta
ura zurrutari,
asarfe dator, miña
dula nabari.
Jo dute marinelak
karraxi ugari;
txalopak zuzenduaz,
patroiak izlari:

—Erne, Miel Mari,
brankako azari,
eldu arpoiari...,
ekin baleari...!
Or zetorrek mamua
borrokalafi...!!

Erraldoi zauritua
mende da uretan,
lau arpoi daramazki
bizkar-egaletan...
Zearka, nagi eta
lotua soketan,
ao-zabalka dabil
aizken-arnasetan...

Amaitu da borroka,
bulartsu egiña...,
odolez gorritu da
itxas urdiña...
Irrintziak dirudi
zoratuena gfiña...
Baleak bizkarrean
dakar ikurriña...;
Kofradi-txiliña,
dindanki ariña,
plazan danboliña,
danen atsegiña...
Erria bildu da, len
batu eziña.

Amasei metro luze,
gerriz amar dala,

lema dotorea du
bere izatz-pala,
itxas-jaun ibiltzeko
lau metro zabala,
Etzan ez ur-ganean
abere makala...

Ezpain-bizarrak difa
danen ikus-miña,
erostunak aukera
duten balekiña,
altzairuaren gogor,
lumaren ariña...
Bi milla errearden
tratu da egiña.

Milla seireun arroa
eman dun okela,
beste berreundik gora
mingain da gibela;
lareun arroa berriz
koipe ta lumera,
zazpi milla errial
sal-neurri dutela...

Aren abo-zapaia
aztuna zan baña,
ziriz jaso diote
giza-foete aña.
Bi arakin barrura
sartu, alajaña...,
ta aizkorarekin moztu
diote mingaña.

P . Y . S . B . E .

1927'an sortu zan Alkarte au, Donostia'n.

Kaia, berriz, Pasaia'koa.

Asiera eman zioten foi barkurekin: Alfonso XIII (geroago: Hispania izango zana) eta Euskalerrria.

Gero etorri ziran beste bi: Galerna (gerratean, 1936-39, ondoratua) eta Vendaval. Ondoren: Mistral eta Tramontana.

Auek, seirak, baporezkoak ziran: ikatsarekin zefoiltzatenak.

Gerra bukatuta ekarri ziran Dinamarka'n egiñak Abrego eta Cierzo, biak «motorrak», gas-oillekin ibiltzekoak...

Denborarekin, 17 foarkuraino eldu ziran.

Barku foakoitzaren zeaztasunak:

Luzetoa, 85 metro;

zabaleroa, 14;

killatik goiko mastaraino, 21.

1.600 tonelada.

1.200 H. P. = Zaldi-indar. Eta beste foi motor laguntzaille argitarako.

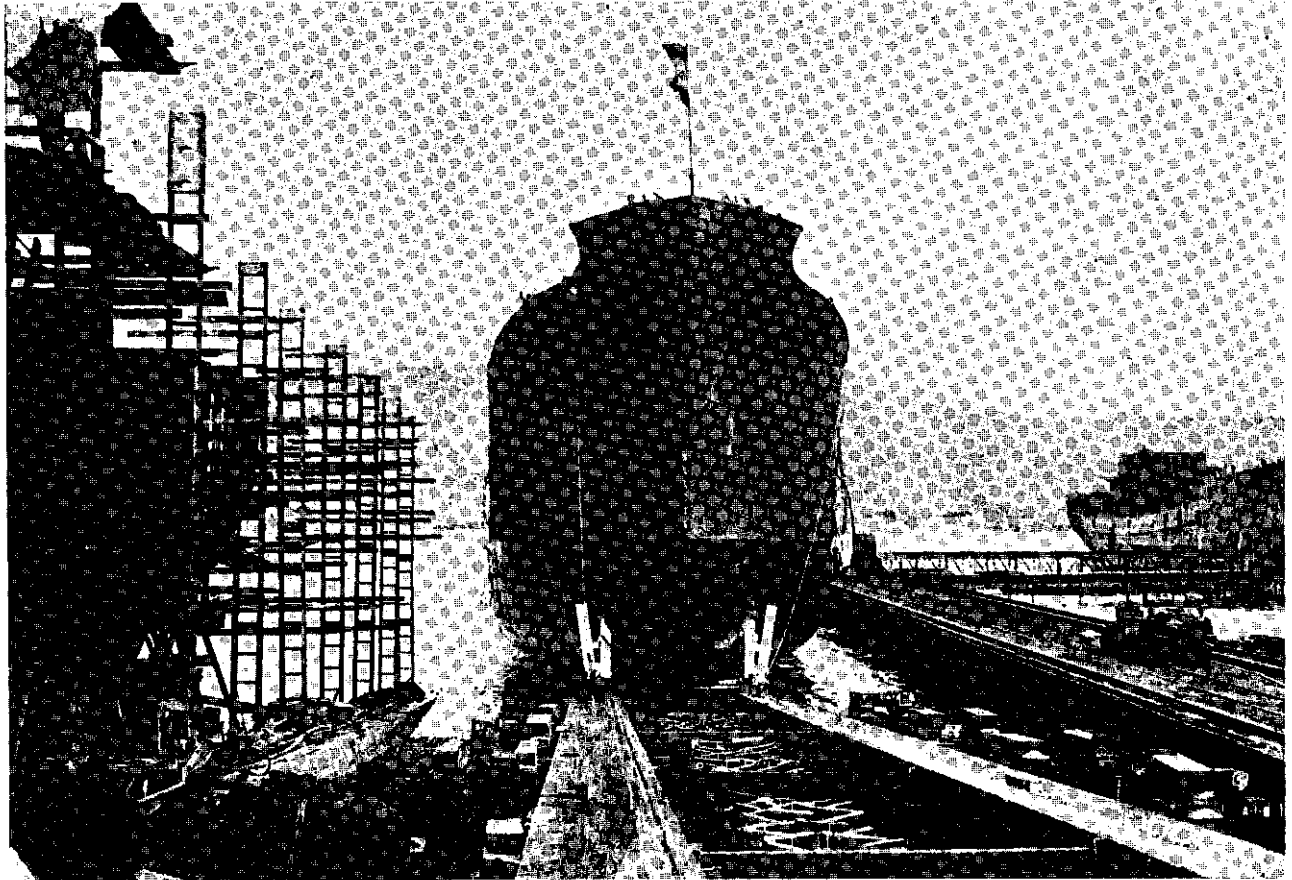
64 gizaseme, bakoitzak. Danetara: 1.088 itxas-gizon.

El Ferrol'en beste faktoria bat egiñ zuten, Pasaia'koa txikitxo gertatu zalako.

La Compañía P.Y.S.B.E. surge en San Sebastián con factoría en Pasajes de San Juan. En 1927 inicia la primera campaña con dos buques de 1.600 toneladas y de vapor. Más tarde, desde 1936, los tendrán de motor Diesel. Llegan a 17 buques. Tienen 85 metros de largo, 14 de ancho y 21 desde la quilla hasta la punta del mástil. 1.200 H.P. de fuerza. 64 tripulantes.

En total llegan a tener 1.088 marinos. Crean otra factoría en El Ferrol.

Hacen dos campañas por año y traen pescado verde y salado, para secarlo en Pasajes, en hornos de aire caliente.

Botadura en la Naval de Bilbao (Sestao) del bacaladero Mareiro, para la PYSBE.

Barku bakoitzak zortzireun tonelada kanpaiña
bakoitzean ekartzea, ez zan gauza aĩn arritzekoa.
Kapitan onak ziranak millatik
gora ere ekarri oi zituzten.

Bakaillau gordiña eta gatzetan ekartzen zuten.
Pasaia'n ba zituzten aize beroakin labe oso luzeak.

Barruan, artarako zeuzkaten gurditxoetan,
bakaillaua esegitzen zuten; txintxilika jarri, alegia,
gurditxoan apaltxoetan. Barruko aize beroak
legortzen zitun; baiña, ordurako bakaillaua
bodegetan alkarren gañean tolestuta illebe osoetan
egon oi zan... Orregati, gure aitak

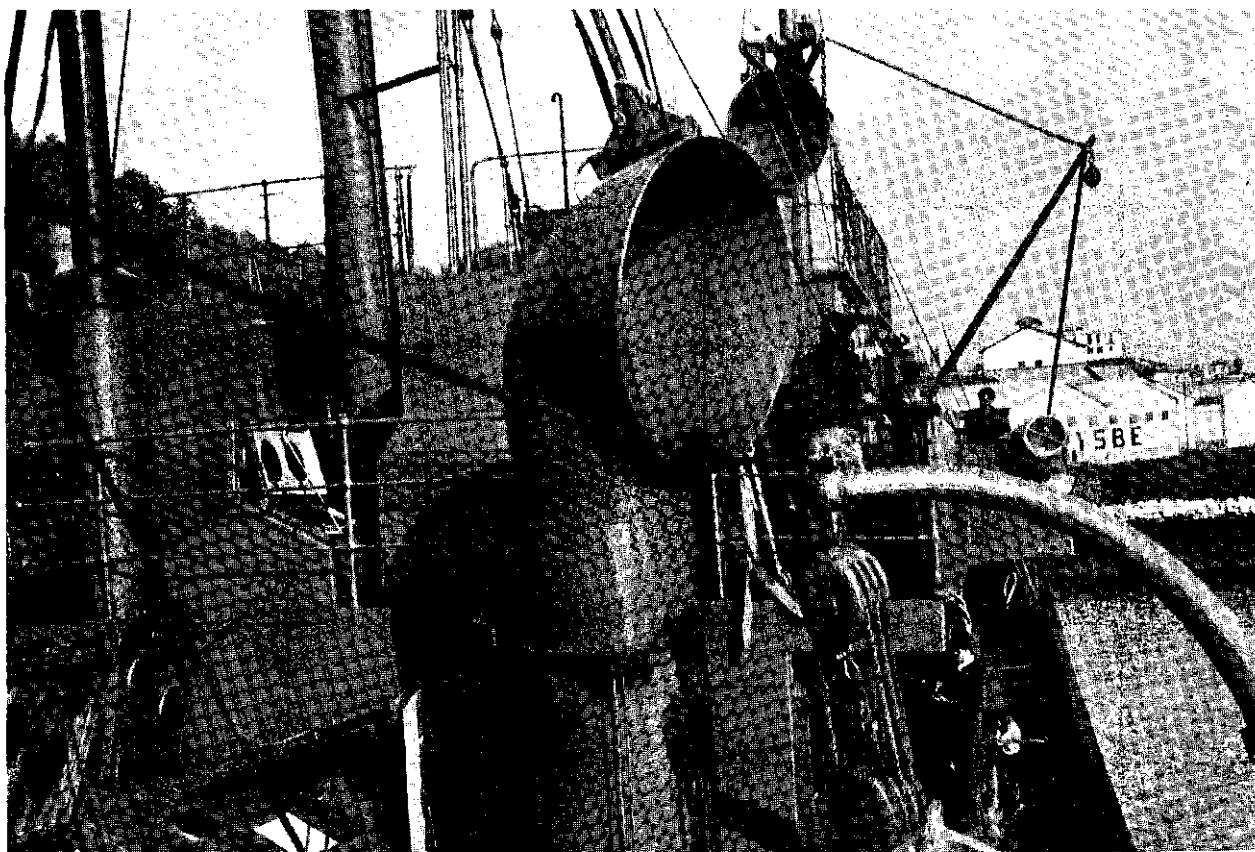

berak bakaillaua ekarri
arren, naiago zuan kanpoko arraiña, Terranoba'n
bertan sikatutako bakaillaua. Gure aurrekoek
bakaillau ohea ekartzen zutela, alegia,
oraingoek baiño. An, Terranoba'ko lurraldeetan

legortutako arraiña.

Alaz, ere, PYSBE'k merezi du aipamena eta
gorantza.

Berak erakutzi bait die beste Konpainiari

Factoría Pysbe en Pasajes de San Juan desde el bacaladero Abrego. 1947.

Bienvenida al marido capitán terranovero. Pasajes y 1947.
Pasaia. Kapitanaren emaztea bere senarrari ongi-etorria ematera eldua.

bakaillau arrapatzen.
Euskalerrian galduta zegoan arrantza, PYSBE'k

berritu zuan. Eta, millaka tonelada asko
ekarri ere 1927'tik 1973'ra.

KAPITAN ZAARRAREN AZKENA.

PYSBE'ko Alfonso XIII, Euskalerrria, Galerna, Tramontana eta Abrego izan ziran kapitaren barkuak. 1943'tik aurrera 1957'arte Abrego'ko kapitana izan zan. Eta Abrego'k orduan egin dako arrantza-marka ez du inork menperatu...

70 urte zitun kapitana, Kanada'ko hospital batera eraman zutenean. Pulmonia arrapatu zuan itxasoan...

Andik bizirik etorri zan etxera; baiña, ez zan geiago Terranoba'ra abiatu. Andik aurrera, gogoia itxasoan eta oiñak Deba'n kresalari begira...

1967'an, Maiatzak 4, eman zuan bere azken arnasa kapitana zaarrak. Berrogeita hamar urte itxasoan eta oietatik ogeita hamar Terranoba'rako bideak egiten. Gutxienez 54 aldiz Terranoba'rako joan-etorria egin ondoren, legorrear, Euskalerrrian arkitu zuan bere azkena. Ona emen bere eriotz-oroigarria:

«Arrinda Aranburu Eustakio,
Itxas-gizon kristau euskalduna.
Lekeitio'n jaio: 20-IX-1883
Deba'n ill: 4-V-1967.
Jainkoan bego...

LA MUERTE DEL VIEJO CAPITAN

El primer capitán que se enroló en la P.Y.S.B.E. lo hizo en el Alfonso XIII.

Después lo fue en el Euskalerrria, Galerna, Tramontana y Abrego. En este último estableció una marca de pesca no superada. Tenía 70 años cuando enfermó de pulmonía y fue hospitalizado en Canadá. Desde allí comunicó su baja a la Compañía. Después de 55 años de mar y más de 54 viajes a Terranova, falleció en Deva el 4 de mayo de 1967.

Había nacido en Lekeitio el 20-IX-1883: Eustaquio Arrinda Aramburu.

Seis años más tarde moría también su Compañía bacaladera...

Si después de 1976 Canadá va a impedir el que los pescadores vascos puedan entrar en el Golfo del San Lorenzo, creo que la muerte de la P.Y.S.B.E. como Compañía bacaladera ha sido hasta oportuna...

Honor a quien después de 200 años de estar muerta, supo hacer revivir entre nosotros la pesca del bacalao.

Deva y noviembre. 1974

«Zein dan ituna
 Bera bear au...!»
 Ez da ez eguna
 Biurtuko gau...
 Urteak joan
 urteak etorri;
 itxasotik
 itxasora,
 olatu iori
 apar-zuritik
 osiñ-beltzera...
 Bizi-bidea
 latza, zurea...
 Goiz-argi.
 Urbillean
 urdiñ,
 ingurua zuri
 pakean igari...
 Zeru ta Ur
 alkarri loturik
 dantza meean,
 aurrekua iduri
 eztaietan lo...
 Argi oro,
 oro urdiñ
 borobill...
 Erdian
 zure ontzia
 bakarrik
 (frontoi zaarreko
 orma txurian
 txingurri)...
 Timoia
 eskuetan

zu munduaren
 nagusi.
 Gure aldakoa...
 Argia illundu,
 pakea asarretu,
 barea arrotu,
 dantza biguñia
 zorotu...
 Orrua,
 burruka,
 naspilla,
 illuna...
 Agur,
 Pake zoruna...
 Ekaitza
 goitik,
 ekaitza
 beetik...
 Zerutik
 inpernura
 gera
 jetxi...
 Zure ontzia,
 aidean
 dabillen
 orbela...
 —Sartu,
 mutillok,
 barrena...!
 Zu, bakarrik,
 tente,
 eskuan lema,
 nagusi...!
 Asarrea utzitu,

pakea berritu...
 Ontzia
 aurrera daramazu.
 Gizakia
 ordo da aldakor...
 Gora-beera,
 ezker-eskubiea,
 atzez-aurrera
 edo alboera
 eziñ iraun zuzen
 kristau-izaera,
 erdiko aritik
 irtenik gabe
 aldamenera...
 Kapitana bear
 erdiko arira
 ontzia
 erakartzeko...
 Ikarak
 lotutako aoak
 askatu dira...
 Pakearekin batera
 lasaitasuna
 biotzeetara...
 Gogorrena
 pasa da;
 bagoaz argira.
 Zure eskuetan
 timoiak
 diraun artean
 badagit biotzean
 esperantza,
 itxaropen osoa,
 kapitana

bait zera
 ez bildurtzekoa...
 Egunak joan,
 egunak etorri,
 biotz-aspoak
 nekatzen dijoaz;
 bildurgabeko gizonik
 ez bait da munduan:
 bildurren azpitik
 edo gaiñetik
 biotza jartzen dutenak
 baizik...
 Bildurra-biotz-pean
 nekea dakar
 berarekin;
 indarrez jokatu
 bear bait da
 beti.
 olatuak
 garaitu
 dituzu;
 baiña, nekeak
 zapaldu zaitu...
 Azken-porturako
 bideak
 asiak

dituzu...
 Orra
 kai-muturreko
 argiak
 agertu...
 —Kapitana,
 pratikorik nai...?
 —Nolan ez ba...?
 Pratiko gabe
 portura sartzen
 zail...
 Etxeko zurubi luzean
 kandela argiak eskuetan...
 Tiliñ otsa kalean.
 Kapitan zaarra Jauna'ren zai
 maindere zuri artean...
 Aspaldiko lagun zaarrak
 Pratiko ta kapitana:
 —Torizu nere timoia.
 Aizkeneko singladura
 zure eskuetan, Jauna...
 Zenbait aldiz egindako lana.
 Beñ bat geiago erreza da.
 Goazen, Jauna, Portura!
 Itxasotik Zerura.
 Illunetik Argira.

Burrukatik Pakera,
 Betiko Zorionera...

Bere lenengo kapitana ill ondoren
 ez ditu urte luzeak PYSBE alkar-
 [teak

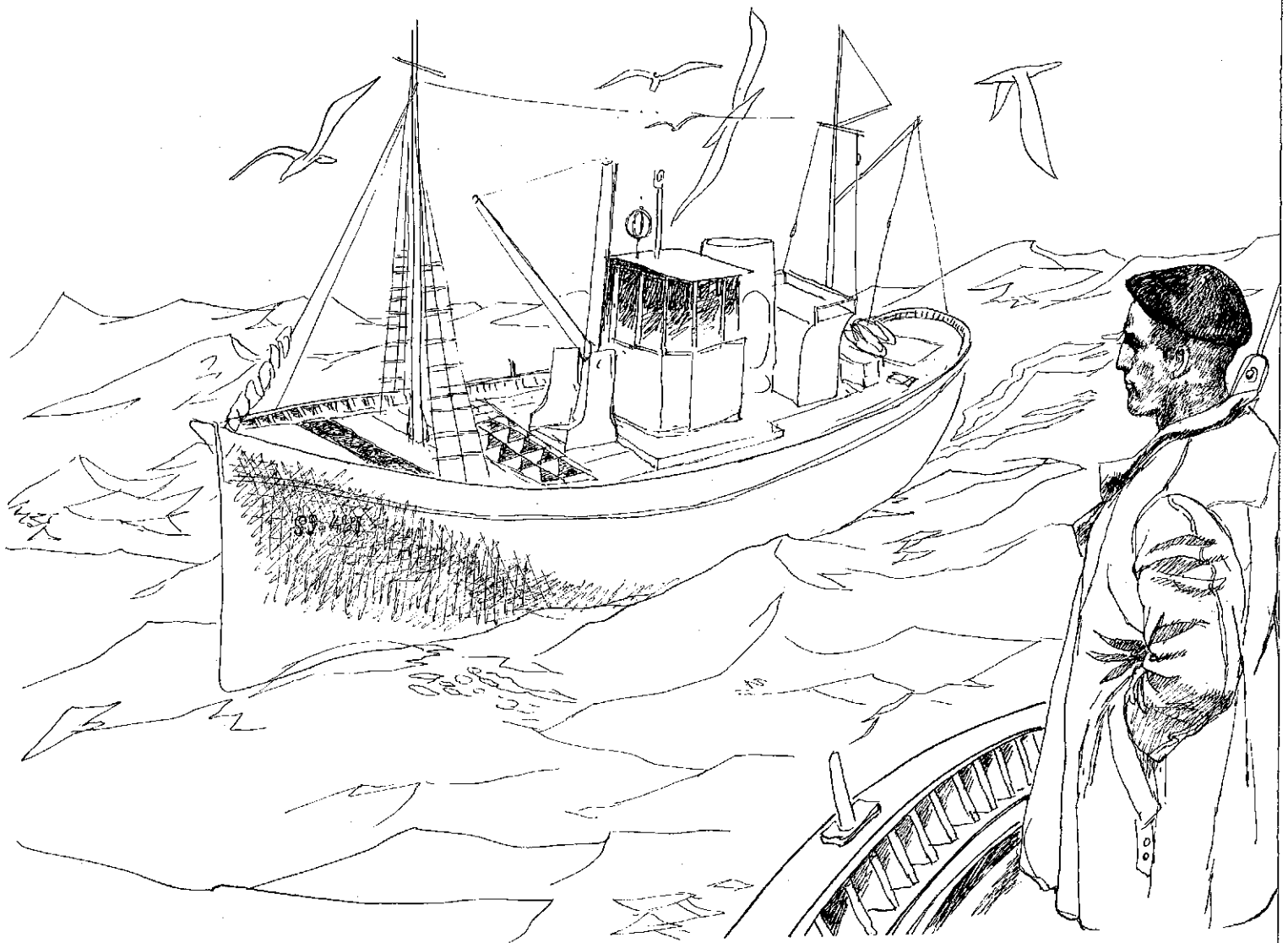
egiñ...
 1973'an, zazpi urte kapitana ill
 [eta gero,
 aiñ indartsu izan dan Konpañiak
 [kiebra

jo du...

1976'an, Kanada'k ez badu ontzi
 euskaldunik an sartzen utziko, obe
 izan da PYSBE ere bizidunen ar-
 tetik alde egitea...

Millaka tonelada-bakaillau ekarri
 dituzu Euskalerrira... Ilda zegoan
 bakaillau-arrantza-zaletasuna sor-
 tu-arazi dezu zure inguruan...
 Aintza.

Deba'n. Azaroak, 14. Urtea 1974.

OARRAK NOTAS

(1) Rev. MUNIBE: Año XXIV. 1972. Fasciculos 1/4. Sociedad de Ciencias Aranzadi. Jesus Altuna: Fauna de Mamiferos de los Yacimientos Preshistdricos de Guipuzcoa. Tesis Doctoral 1971. 10' garren orrialdean: Mapa de Guipuzcoa. Situacidn de los Yacimientos preshistdricos mas importantes: 1 Lezetxiki, 2 Urtiaga, 3 Aitzbitarte, 4 Marizulo, 5 Ekain, 6 Altzerri, 7 Ermitia.

(2) Salmdn.

(3) Rodaballo.

(4) Rev. MUNIBE. 1963. 3/4. 71 orrialdean: Excavaciones de Aitzbitarte IV (Campaña 1962). J. M. de Barandiaran. Contenido arqueoldgico: «Industria dsea: una punta y un trozo de punzdn de hueso (figura 13, c, d)». Baiña bigarren puska ori arpoi baten muturra da. Ikus 82'garren orrialdean dakarren marrazkia.

«Exploracdn de la Cueva de Lezetxiki» (Campaña 1962). Material arqueoldgico: De industria dsea: un arpdn cilndrico provisto de dos dientes (fig. 2, e), pag. 87 (Marrazkia dakar 94 orrialdean).

(5) Rev. MUNIBE: 1972-1/4. Jesus Altuna: «Cueva de Lumentxa»: Peces: Merlucius, Labrus... Pinzas de cangrejo... 70 orrialdean. «Cueva de Santimamiñe»... Pinzas de cangrejo, huesos de jibia, vertebras de pescado. 74 orrialdean.

(6) Rev. MUNIBE: 1964-3/4. 103 orrialdean. J. M. de Barandiaran (Bi marrazkiak daude eta onela dio:) «14-15. Figuras grabadas de dos peces enfrentados. Hechas con lineas trazadas muy ligeramente. Son facilmente visibles en la superficie oscura del banco calizo (estrato 12.º). El primero, el de arriba, tiene la cabeza un poco inclinada a su izquierda. Semejantes a estos peces los hay en La Madeleine, en Niaux (Ariege), en Lortet, en Langerie-Basse y en otras estaciones prehistdricas.»

(7) Rev. MUNIBE. 1964. 3/4. 110 orrialdean. «40-Pez-A 20 cmts. A la derecha del morro de la cabra montes del numero 34 se halla la figura de un pez grabada en contorno y ligeramente raspada en su interior. Su longitud es de 30 cmts. (Foto numero 9)». (Emen baiño obeto ikusten da 113 orrialdeko 8'garren fotografian). Nere oar.

(8) Rev. MUNIBE. 1964. 3/4. 115 orrialdean. «45-Pez-Debajo del bisonte del numero 44 aparece grabado mediante tenues raspaduras un pez bastante detallado, salvo en la cabeza que ha sido velada con una red de lineas. Su cola toca una de las patas delanteras del mencionado bisonte...»

(9) Rev. MUNIBE. 1969. 4.339 orrialdean onela diote Jose Migel Barandiaran eta Jesus Altuna'k: «5-A 1,50 mts. del ciervo número 4 y a 1,10 de altura sobre el suelo se halla la silueta de un pez pintado en negro del que han diseñado el contorno y la línea media. El ojo está grabado. Su traza es de salmónido. Mide 55 ctms. de largo». Marrazkia, berriz, 340 orrialdean dago 5 zenbakiakin.

(10) Rev. MUNIBE. 1972. 1/4. Jesús Altuna: «Cueva de Santimamiñe» 73-76 orrialdeetan: «Moluscos. Hay varias decenas de miles de moluscos. De una muestra de 25.000 ejemplares se obtuvieron estas cantidades: 18.724 Ostraea... 4.219 Tapes... 858 Patella... 468 Scrobicularia plana... 248 Mytilus... 195 Helix... 183 Monodonta...» Eta gutxiago, beste 27 klase... MUNIBE ale orretan 28 orrialdetik así eta 108'arte beste 22 leze aitazen dira, moluskoz beteak edo moluskoak dituztenak.

(11) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. San Sebastián. 1967-68. 57 orri. «El resto de las ballenas se repartía a partes iguales, incluyéndose aquellas „pinazas” o „vateles” que acudieran antes de que le salga el espíritu».

(12) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. San Sebastián. 1967-68. 67 orri. 1601'an: «Se citan con insistencia las pinazas, bajo cuyo nombre se agrupaban toda suerte de lanchas, tanto de altura como de bajura, y es raro el documento en que se las diferencia de otros tipos de embarcaciones como los bateles que en 1550 se utilizaban también en las capturas de ballenas. Había también pinazas de „carreo”... siendo de las más antiguas de que tengo noticia la llamada de „Nuestra Señora”, cuyo propietario Sancho Barreno solicitó de la Justicia en 1601 junto con Martín de Cearreta, dueño de la „zabra” „San Martín”... Planeaban realizar a Galicia un viaje con „mercaderías”, siendo de cuatro hombres la dotación de aquellas embarcaciones».

(13) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. San Sebastián. 1967-68. 65 orri. 1536'an: «Naos o pataches e carabelas e zabras e fustos (cualquiera que hiciere) para fuera de esta villa (Lequeitio) en el astillero de ella» ... «una nao o galeón o azabra o fusta, es a saber, que los tales naos e fustos de cualquier manera que así se fabricaren en el astillero de esta villa»...

(14) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. S. S. 65 orrialdean.

(15) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. S. S. 1864'an: «32 lanchas de altura, once traineras, nueve potines, seis botes, y dos lanchas de cubierta con una dotación total de unos 500 hombres» (Lekeitio'n).

(16) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. S. S. 68-69 orri. Traineras 1850... «análogas a las de los barcos balleneros, sumamente ligeras, lo mismo a vela que a remo... la quilla es ligeramente curva, disposición que les permite virar con suma facilidad... el palo mayor tenía seis metros, y su verga cuatro metros con tres centímetros; el de trinquete cinco metros de longitud y su verga tres metros con 17 centímetros...» «En el último tercio de aquel siglo escribía Labayru que la trainera vizcaína se halla montada por diez y seis remos... El número de pescadores es por lo tanto de diez y siete...»

(17) «Cartografía Marítima Española» por Julio F. Guillén. Madrid. 1943.

(18) «Anuario de Eusko-Folklore». XXII. S. S. 1967-68. José Manuel de Sustaeta. 189-206 orri

(19) Anuario E-F. XXII. 72 orri.

(20) An. E-F. XXII. 71 orri.

Ikus M. Ciriquiain-Gaiztarro: Los Vascos en la Pesca de la Ballena. San Sebastián. 1961. 166 eta 170 orrialdeetan.

T. Guidard. La Industria Naval Vizcaina. Bilbao. 1917. Iru marrazkiak, ortik.

(21) José Angel García de Cortazar: VIZCAYA EN EL SIGLO XV. Bilbao. 1966. 72-73 orri.

(22) José A. García de Cortazar: Op. Cit. 74-77 orri.

(23) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 68 orri.

(24) DURVAN S.A. de Ediciones. Bilbao, 1962. T. III. 154-155 orrialdeetan: «dos diferentes géneros (de «mistacocetes» = bizardunak) son:

«Balaena» = a la que pertenecen las ballenas verdaderas.

«Balenoptera» = ... ballena con aletas.

«Megápteras» = que incluye la ballena jorobada.

«Rachianectes» = que comprende la ballena gris del Pacífico.

«Neobalaena» = ballena pigmea... de los Mares del Sur.

Los «odontocetes» (ortzdunak): Cachalote... Ballena blanca... Narval... Delfín... Marsopa.»

(25) Hovvard Brabyne jaunak «Le courrier de l'UNESCO'an»: «L'OSSERVATORE ROMANO»: 14-15 Novembre. 1970: «Un grave attentato all'ecologia marina».

(26) José Angel García de Cortazar: Op. Cit. 114 orri.

(27) M. Ciriquiain Gaiztarro: LOS VASCOS EN LA PESCA DE LA BALLENA. San Sebastián. 1961.

(28) DURVAN, S.A.: Op. Cit. 154-155 orri.: Bibliografía: ... Braga, José M.: «A Balaenoptera da Praia do Paraíso». Imp. Portuguesa. Oporto (Portugal) 1940.

Basilio Aurelio: «Caza y Pesca en Abnóbón; aves de la isla; la pesca de la ballena» C. S. I. C. (Madrid). 1957.

G. Blond: «Vida y muerte de las ballenas». Garriga. Barcelona (1958).

Saraza, R. y Setillo, J. L.: «Biología Marina y Aprovechamiento de los animales del mar». Ed. Iberoamericanas, Madrid (1958).

Soulaire, Jacques: «A la recherche de Moby Dick». Hachette, París (1959).

(29) Teof. Guidard: La Industria Naval Vizcaina. Bilbao. 1917.

(30) M. Ciriquiain-Gaiztarro: Op. Cit. 70 orri.: «Iturriza, en su "Historia General de Vizcaya" dice que (Lequeitio) tiene por armas una chalupa aferrando a una ballena, encima un lobo y por timbre, entre la corona, un castillo con dos cabezas de Reyes Moros; su descripción es la siguiente:

Los Príncipes y Archiduquesa / con sus criados y tesoreros.

Confían a Lequeitio, que trae / a dos Reyes Moros por empresa

Donde son los marineros / con sus lobos mui guerreros:

"servi con"

En lealtad, caballeros / que a Fudrique domaron.»
Hoy la leyenda es: «Reges debellabit, horrenda cete subiecit,
terra marique potens Lequeitio».

(31) «Ordenanzas de Deva»: año 1685, que se conservan en la
Colección Vargas-Ponce: Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 78 orri.

(32) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 86 orri.

(33) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 86 orri.

(34) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 91 orri.

(35) Cofradía de San Pedro de S. S. año 1595: «... al que tiene
cuenta del farol y tener cuenta de si parescen ballenas, veinte duca-
dos...» «Iten se pagó a la persona que tiene cargo de encender las di-
chas allas y asiste en la dicha casa del farol, de noche y de día y por
tener en cuenta de cuando pasan las ballenas para hacer la seña, para
que salgan a matarla, 220 reales...». M. Ciriquiain Gaiztarro, Op. Cit.
78 orri.

3 /

(36) Fuenterrabía: «En su archivo municipal se conserva una
comunicación de la Cofradía dirigida al alcalde en 1800, en la que los
mareantes expresan su deseo de arreglar la caseta de la atalaya y el
horno... como lo había hasta la invasión de los franceses que lo des-
barataron todo en el año 1794». M. Ciriquiain Gaiztarro, Op. Cit. 79 orri.

(37) «En Biarritz se conservó hasta la ocupación alemana...
en que fue destruida, 'la tour de la Humade'... en la que se encendía
el fuego para el anuncio de las ballenas». M. Ciriquiain Gaiztarro, Op.
Cit. 79 orri.

(38) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 61 orri. «... reconocer y
distinguir los peces como ballenas, gibartes, trompas y demás... y assi
distinguiendo aize en el monte y parage... las respectivas señales de
vandera blanca o sabana y esto se atendera de vallena, y palo seco
para gibartes y trompas...»

(39) Joannes de Etcheverry (1627).

(40) Otoitz auek Joannes de Etcheverry, Ifarraldeko euskaldun
idazleenak dira (1627). M. Ciriquiain Gaiztarrok bere liburuan dakar-
kiñez: 20 orrialdean.

(41) Belanger: «Technique de la chaise à la baleine...» 121-
128 orri.

(42) Joannes Etcheverry: «Manual Devocionecoa edo Esperen
oren oro escuetan erabiltçeco liburutchoa». Bordelen I. Mongiron,
Millanges, Erregearen Imprimatçallearenean 1669.

(43) «La Ordenanza e Mantenencia de Lequeitio, reducida a
cuaderno en 1486, establece que el Manobrero había de tener a dispo-
sición de los balleneros, cuando se abriera la campaña, material de
cables, tornos, vasos, barriles, imanas y puntales tanto para esta ope-
ración (varar y levantar ballenas) como para el varado de las embar-
caciones...» M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 136 orri.

(44) «Las Nuevas Ordenanzas de Deva, de 15 de Diciembre de
1685, también establecían... primeramente pusieron por espresa calidad
y condición que todas las ballenas que tuvieren fortuna de matar se
pongan en almoneda y candela pública en el puesto acostumbrado por

5 /

Ordenanzas del
Ballenero.

testimonio de escribano público que de ello dé fe y con asistencia de los Maiordomos y los Maestre-chalupas que se hallaren en dicho puerto...'

» En Guetaria... 'se puso un cabo de candela de cera encendida, declarando que durante su incendio se haría el dicho remate en la persona que más cantidad diere'. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 138-139 orri.

(45) «En el año 1561 se citan unos 'goardas y oficiales del puerto' cuyo mandato... comenzaba el día San Martín. En el siglo XVI se cita a un tal Tomás de la Plaza 'señero y goarda'» (Lequeitio). Anuario de Eusko-Folk. XXII, 84 orri.

(46) «... pequeña república de pescadores. Dos señeros van todas las mañanas al romper el día a la atalaya pequeña junto al puerto (habla de Lequeitio). Si el mar está demasiado tormentoso, no dejan salir ningún mareante. Si no lo está, entonces llaman a 24 ó 26 muchachas llamadoras, deliberan todavía otra vez, y hacen llamar a los pescadores. Las muchachas corren por la villa: levántate, en nombre de Dios. Los pescadores y sus ayudantes se reúnen. Entonces principia una nueva deliberación de los maestros (dueños de los barcos) y se decide por mayoría de votos si se debe salir o no». Guillermo de Humboldt: Viaje al País Vasco. 1801. Anuario de Eusko-Folklore. XXII, 87 orri. Eta: RIEV. XVIII. 1927.

(47) «Y esto assi establecieron y ordenaron (1766) tanto porque la razón natural assi los dicta que no pueden dexar de lograr este beneficio que de Dios han merecido...» Anuario de Eusko-Folklore, XXII, 89 orri.

(48) «... se avia de alzar seña... que es un sombrero o algún casacón o chupa en la punta de un palo largo...» Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 93 orri.

(49) «Las cosas que nos quedan de él son... un anteojo marino y un arpón ballenero de los últimos que usaron nuestros marineros...» José María Donosty. MARINOS GUIPUZCOANOS. Madrid. 1968. 35-36 orri.

(49') «El Bilbao del Novecientos», R. Ossa Etxaburu'ren liburutik artua. Bilbao, 1969. 32-33 orri.

(50) 1555'an, Lekeitio'ko Kofradiako «Ordenanzas» idaztiak dionez, Terranoba partean xaboliñ aundiagoak erabiltzen zituzten errian baiño.

(51) Gauza aueri buruz ba da Baiona'ko «Archives Communales»en, gero aitatuko degun idazti bat: «Technique de la chaise à la balaine au début du XIX'e siècle» deritza.

(52) Nueva Recopilación de Fueros de Guipúzcoa. Cap. II. Tit. XX.

(53) Thomazi jaunak dionez, XIX'ean bale batek 27.000 franko eman zitun irabazietan: 15.000 bizarretik eta 12.000 koipeetatik. Bizarretatik geiago, alegia. M. Ciriquiain Gaiztarro. Op. Cit. 257 orri.

(54) Belanger: Op. Cit. 136 orri.

(55) Belanger: Op. Cit. 136-137 orri.

- (56) Belanger: Op. Cit. 135 orri.
 (57) Belanger: Op. Cit. 136 eta 138 orrialdeetan.
 (58) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 255-257 orri.
 (59) Lekeitio'n erantzunik eman nai ez danean, bi esaera oiek esaten dituzte.

(60) Lefebvre: «Les modes de vie dans les Pyrénées Atlantiques Orientales». (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 74 orri.)

(61) Belanger: Op. Cit. 63-64 orri.

(62) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 132-139 orri.

(63) «Cómo en 1550 los señeros debían inspeccionar anualmente los aparejos para la pesca de la ballena: "por quantto todas las prevenidas precauciones y cuidados que le ban encargados al talaiero no basttan para lograr el apettecido fin de que se matten algunos de dichos peces no hallandose las chalupas suficientemente surtidadas de estachas, sangraderas, dardos y harpones necesarios para el efetto (decretaron) que en cada un año y señaladamente el día... San Matheo, veinte y uno de septiembre... se reconosca dicha armazón y su suficiencia por los señeros y otros dos sujettos de ciencia y experiencia... exponiendo con individualidad y por parttes la suficiencia o defecttos que hubiesen hallado... para que dentro del termino arbitrario... se surtan de dichos instrtumentos y aprestos necesarios, y que no haviendo assi se tendran por no parttes ni derecho havientes en la matanza de dichos peces y qualquiera de ellos; y aunque se hallen y declaren por suficientemente surtidos, si no procurassen y concurriesen con las demas chalupas a la significada matanza, sino despues de cansada y lograda, haviendose dettenido por su propia voluntad sin acudir al tiempo oportuno con las demás chalupas, tampoco tengan accion ni derecho al tal pez ni parte en el, sino que para tenerle se haian de preparar a tiempo, y deveran procurar como las demas chalupas el seguimiento y logro del tal pez, sin que se piense que saliendo anthes que le introduzcan más assi al puerto que la piedra llamada Amandarri tendran accion ni derecho a dicho pez asi muerto y logrado".» A. E-F. XXII. 82 orrialdean (Lekeitio).

(64) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 63-64 orri.

(65) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 64-65 orri.

(66) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 47-54 orri.

(67) «Etsi mactaveris aliquam ballenam detis mihi unam tiram a capite usque ad caudam sicut forum est...» 1237-IX-28'an). M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 131 orri.

(68) «Para la Cofradía era improcedente la demanda puesto que ni ellos ni sus antepasados habían satisfecho tal treintadgo al preboste, cuyos únicos derechos consistían, según los marineros, en "peajes e portadgos e derechos de emplazamiento e parte de diezmos en otras cosas, aunque en todos ellos no estava mas aplicado que cinco mill maravedis de quitacion de ciertas lanzas mareantes, e lo demas levava como persona poderosa ynjusta e yndevidamente», y si alguna vez contribuyeron por otros conceptos fue «por ser como eran (los prebostes) personas poderosas e valerosas e parientes maiores» y ellos

1-16-2001 E. Irujo
6/11/2002

5/

«personas llanas aunque hijosdalgo... aunque poco pudientes... no se pudiendo poner en rigor de justicia contra ellos les havian fecho pagar algo de lo que avian pagado e de ello aunque oviese pasado mill años no se adqueria derecho ni prescripcion ni otro titulo alguno». Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 124 orri.

(69) «De las declaraciones de los testigos cofrades se desprendía: "Lo uno que no se deve treintao del pescado fresco en pescado, salvo en dinero, es a saber, tres por ciento de lo que se vende de solos aquellos tres géneros que son merluza, besugo o congrio que se mata allende de las doce brazas en el mar... e de aquello que sacan en las sestas no pagan nada...". Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 125 orri.

(70) Anuario de Eusko Folklore. XXII. 126 orri.

(71) Darío de Areitio. La pesca de la ballena. Nota de un pleito de principios del s. XVI. RIEV. XVII. 194-200 orri.

(72) Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 126-134 orri.

(73) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 122-123 orri.

(74) «Fernando Duro en "La pesca de los Vascongados y el descubrimiento de Terranova" dice "que los apuntes del libro de Fábrica de Guetaria, muy incompleto arroja para sola esta villa, durante el siglo XVI, un resultado de cuatro a diez ballenas por año".» M. Ciriquiain Gaiztarro. Op. Cit. 164 orri.

(75) «En una Real Cédula del 30 de septiembre de 1424 se dice que "Christian Sanchez de la Ribas, mi vasallo, procurador de la villa de Bilbao se me querello y dice que, a la dicha villa y a los habitantes de ella, en cada año les es necesario pescado e sardinas e congrios... e dice que... plega de mandar dar licencia... para que puedan comprar e traer en cada un año, de dicha tierra de Galizia tod el pescado e congrio e sardinas que les fuese necesario...".» M. Ciriquiain Gaiztarro. Op. Cit. 161 orri.

(76) «El Padre Henao en sus "Averiguaciones de las Antigüedades de Cantabria" registra entre los papeles que le cupo ver en el Archivo Municipal de Bermeo, hoy desaparecido, un Privilegio del Príncipe Don Sancho, hijo de Alfonso el Sabio, fechado en 3 de enero de 1282 que autorizaba a los bermeanos a "salar en los puertos de Asturias y Galizia..." ratificado por Fernando IV, de 25 de julio de 1307 y por Enrique II en 15 de febrero de 1367». M. Ciriquiain Gaiztarro. Op. Cit. 162 orri.

(77) «En la Colección Vargas-Ponce, Leg. III, n.º 51, obra un documento elevado por la villa de Deva, en el año 1616, diciendo que tienen un privilegio, usado y guardado, de que las grasas de ballenas que maten los hijos naturales de esta provincia, de Guipúzcoa, desde la Punta de Higuera hasta el Cabo de Finisterre, no hayan de pagar derecho que llaman del mar... tenía su fundamento en un reconocimiento de derechos... que venía desde el siglo XIV. En efecto, hallándose en los Cortes de Toro, en el mes de septiembre de 1371, el Rey Don Enrique, decretó que los moradores de las villas de Guipúzcoa e del Condado de Vizcaya que acostumbraban a llegar a las marismas de Galizia y Asturias para hacer pescado y ballenas, que tal práctica

*El día pasado:
1 en Sep. 1 en Dic. 1 en
enero...*

?

7

*} Salas en Ant. 2 sal
a Galicia, 18
pescado /
ballenas -
9*

10

1533
de Terra noba

Lope de Isasti?

11

se use y guarde según se usó y guardó en tiempos del Rey su padre.» M. Ciriquian Gaiztarro. Op. Cit. 173 orri.

(78) «A finales de 1533 se disputaron las respectivas Cofradías el correspondiente a los beneficios logrados en aguas de Irlanda por una nave del lequeitano Pedro de Ybarra gobernada por un capitán bermeano. Jueces árbitros reunidos en la villa vecina el 22 de diciembre, fallaron a favor de nuestra Cofradía (de Lequeitio)... "Otro sy, en quanto a las naos e nabios e carabelas que de aqui adelante fueren a la pesca de Yrlanda o a Terra noba, ayan de pagar y paguen..."» Anuario de Eusko-Folklore. XXII. 95 orri.

(79) Lope de Isasti en su Compendio Historial, año de 1625: «Antiguamente solían acudir los marineros de esta costa de Guipúzcoa, a Irlanda, con navios pequeños a las pesquerías de merluza, salmones y arenques, y al trato de los cueros de ganados y cecina... y ahora cien años que cesó este trato y navegación por la contradicción que se halló en los ingleses...» M. Ciriquian Gaiztarro. Op. Cit. 189 orri.

(80) López de Isasti: «Compendio Historial». M. Ciriquian Gaiztarro. Op. Cit. 188 orri.

(81) «... en el año 1524, se hizo una relación de los navios que había en los puertos guipuzcoanos. que transcribe Labayru en el Apéndice n.º 47 del Tomo IV de su Historia de Vizcaya. Según esta relación en el momento en que se hizo, había en el puerto de San Sebastián dos carabelas de Nicolás de Gamboa, una de 120 toneles y otra de 90, la una preparada para ir a Frandes y la otra para yr a la pesca de las ballenas a la costa de Gallizia... Había otra de Juan López de Verastegui... preparándose para salir a ballenas...; nueve que iban a salir a pescar a Irlanda... y dos al comercio. En Lezo (Pasajes) había preparadas cuatro y las cuatro para Irlanda». M. Ciriquian Gaiztarro. Op. Cit. 171-172 orri.

(82) R. Douville et J. D. Casanova: «La vie Quotidienne des Indes du Canada à l'époque de la colonisation française». Paris. Librairie Hachette, 1967. 198 orri. (Belanger. Op. Cit. 10 orri.)

(83) M. Ciriquian Gaiztarro. Op. Cit. 175-178 orri.

(84) Corominas: «Diccionario Crítico-etimológico de la Lengua Castellana»: «Bacalao»: se ha supuesto con bastante fundamento que en origen esté en vasco... se ha dicho también que la palabra 'bacalao' se usaba en San Sebastián a mediados del siglo XV, por aparecer en un arancel sancionado por Enrique IV, en 15 de abril de 1463, para la introducción del referido género en el puerto de esta población.

(85) Belanger: Op. Cit. 140-149 orri. eta M. Ciriquian Gaiztarro: Op. Cit. 196-199 orri.

(86) T. E. Layng: «Cartes Géographiques du seizième siècle se rapportant au Canada». Ottawa. Archives Publiques du Canada. 1958. XV orri. Belanger: Op. Cit. 9 orri.

(87) «Le Grand Insulaire et pilotage de André Thevet, Angoumois, cosmographe du Roy dans lequel sont contenus plusieurs plants d'isles habitées, et desabitées et description d'icelles» (Biblioteque Nationale, Paris, ms. fr. ancien fonds, nos. 15452 et 15453, fos. 154 et 155. Belanger: Op. Cit. 18-19 orri)

(88) «Une île en eau salée, où abondant des baleines: cette indication pointé encore vers l'Île-aux-Basques... Les trois fournaux qui y subsistent toujours sont des vestiges probants de l'activité des Basques sen cet endroit dans le premier tiers de XVIIe. siècle». Belanger: Op. Cit. 19 orri.

(89) Belanger: Op. Cit. 36 orri.

(90) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 205-206.

(91) A. Apat-Echebarne: Noticias y Textos Viejos. S.S. 146 orri. Onek dio bazirala euskaldunak Islandia'n 1412'an eta islandar-euskera iztegi bat badala Gipuzkoako Diputazioaren Liburutegian.

(92) Simankas'ko artxiboan dago: M. P. eta D. XVI-164. Belanger: Op. Cit. 16-10 orri.

(93) Belanger: Op. Cit. 21-23 orri.

(94) Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del Comercio de la villa. I volumen (1511-1699). Bilbao, 1913 (Teófilo Guiard). Belanger: Op. Cit. 23 orri. Teófilo Guiard jaunak esaten digu, Bilbao'ko itxas-ontzi-lantegian Ama Guadalupekoa izenadun galeoia egin zutela 1566'an, 485 toneladako ontzia. Apirillaren 26'an irten zuan «Teranoba'ko probintzira bale-koipea arrapatzera.»

(95) «Technique de la chaise à la baleine au début du XIX'e siècle». Texte inedit: d'après le manuscrit 85. Belanger: Op. Cit. 121-128 orri.

(96) Belanger: Op. Cit. 129 orri. Gañera ortxe dakar: Bibliografía: Diccionario de las Artes de la Pesca nacional. Antonio Sañer Regueard. Imp. Vda. de Joaquín Ibarra. Madrid. 1792. 7 Volúmenes. Tomo III, 330-450 orrialdean «Harpón» izenakin, balerrantza dakar... 65 lenengo orrialdeak, leku aietako arrantzale zaarren aotik jaso ditu. 395-450 orrialdeak liburu ontatik artu daude: Traité Général des Pêches, Paris, Saillant et Nyon, 1769-1779. Duhamel du Monceau. III Liburu. 25 orrialde ditu marrazkiakin betea, Ifarraldeko mariñel baten esanetara eginak.

(97) Auek danak eta ondoren datoztenak Baiona'ko dokumentutik atereak dira, asieran esan degun bezela, eta XIX'garren eunkiko berriak dira. Leenago ere gauza batzuek agertuta dauzkagu, dokumentu zaarretatik atereak, eta auekin ondo datozte. Auek, Baiona'koak, alegia, xeetasun geiagokin datozte.

(98) A. Apat-Echebarne: Op. Cit. 146 orrialdean.

(99) R. Ossa Etxaburu: «El Bilbao del Novcientos». Bilbao. 1969. 32-33 orri.

(100) Kikon esan oi dute lekeitiarrak Gijon'en ordez.

(101) Xabala debarra zan.

(102) Lekeitio'n «pleita» fleteari esan oi zaio; eta ontzi merkatarieri, «pleiteroak».

(103) Teófilo Guiard: «Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del Comercio de la Villa». Vol. I (1511-1699). Bilbao. 1913. 133-143 orri. «Archivos del Antiguo Cabildo de la Villa». Bilbao. Biak egin zuten kontratoa 1564-I-17'an egiñ zuten.

(104) Edouard Doucéré: Les Corsaires sous l'Ancien Régimè. Bayonne, 1895. 2-IV-1552. Contrat entre les proprietaires du navire, le «Saint Esprit» de Saint Jean de Luz et les avitailleurs ou bailleurs de fonds, de Bordeaux. (Bituallak bear ontziak eta bitualla oien ordezenela egingo dute gero, itxasotik datoztenean). Partillak: 1/4 ontziarentzat; gelditzen danetik 40 zati bituallentzako, 36 gizasemeentzako...

(105) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 227 orri.

(106) Colección Vargas-Ponce. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 228 orri.

(107) Nicolas Denys: Description Géographique et Historique des Costes de l'Amérique Septentrionale avec l'Histoire Naturelle du Pays. Paris. 1672. 529-530 orri. Belanger: Op. Cit. 60 orri.

(108) Belanger: Op. Cit. 27 orri.

(109) 1613: Colección Vargas-Ponce. L. III. n.º 41: Pasaia'ko berriak dakarzki eta onela dio: 1613. Doniane'ko barku prantzesak, Pasaia'ra etorriak. *Bilbao'n* euren arraiñak utzi ondoren:

Miguelo de Hirigoyen, Haraneder'en ontziren kapitana.

Justin Debereau Morroña.

Arragori Zaarra. Lapurretan egiñ ziotena.

Justin de Gazteluzar, Justin de Gazteluzar'en semea.

Innosans de Anecola, Sopiteren barku berrian.

Justin de Uralde: Martil de Aruse'ren barku berria.

Fernandez-Justin de Aristegui-Pernatum Andia-Innosans de Arcadi.

Justin de Ariçondo-Pedro de Ojo-Justin de Ariçondo-Cola-Miguel Echete.

Sanson Atea, Pasaia'ko sarreran galdu zana.

Comprez-Iturbide'ren barkua. Justin Devanen.

Justin de Arestegui eta Mateus Iturbide, Bilbo'tik Prantzia'ra joanak deskarga egitera.

Justin de Anse, bere semea-Martin de Anse, bere anaia.

Sorapido'ren barkua: kapitana: Fuyss Justin.

Petro de Eisoa Garai, Koruña'n edo Ferrol'en egona.

Innosans Chipiar-Sulano-Eta inglesak... Serapio'ren beste bi ontzi (bata bost txalupakoa eta bigarrena, bikoa) Bilbo'n egin dute deskarga... Beste ontzi ingles batzuek ere izan dira bakaillau saltzen; baina nik (ala dio idazten duanak, 1613'an) ez dakit zeintzuk izan diran... Urte batzuek aurrerago ere joaten ziran Bilbora arraiña saltzen eta 1598'urteko lista bat daukagu, Doniane Loitzun'etik Bilbao'ra joan ziran kapitaneen izenekin: Pierres de Susi, Perocho de Urtubia, Miguel de Echeto, Martin de Zabaleta, Martin de Sopita, Pietre Sanz, Joannes de Larralde, Juanes de Gasteluzar, Miguel de Amezaga, Miqueto de Suarade, Joannes de Arestegui, Joanes de Araneder, Marticot de Echavarri, Martin Saez de Arexendi. Ondoren beste Ziburu eta Lapurdi osoko kapitaneen izenak dakarzki: Joannes de Echevarri, Joannes de Arrazu, Esteban de Iriarte, Joannes de Farga (Bidart'ekoa), Sabat de Lasala, Juan Gais, Pelen Dugarana, Miquelon de Ansogarlu, Juanot de Arrecde, Miguel de Arreche, Martin Saez de Lizardi, Juannes de Aranybar, Marticot de Garalde, Beltran de la Ronda, Juan Joco, Martin de Larraegui, Pietre Saez de Agorreta, Oyer de Arriaregari, Martin Saez de Ibaneta,

Marticot de Inorai, Juanes de Arrese, Joannes de Irigoyen, Basco de Mendi, Sabat de Larregui, Joanot de Arrazabal, Martin de Arestegui, Juanes de Garat, Mojon de Echavarri, Martin de Iparraguirre, Juanes de Zubizarai, Juanes de Bidarte, Martin de Miranda, Miguel de Oyarzabal, Juanes de Ugarte.

1598 urteko zerrenda au liburu ontatik artuta dago: Historia del Consulado y Casa de Contratación de Bilbao y del Comercio de la Villa. Teófilo Guidard. I. Volumen. Bilbao, 1913. 114 orrialdean. Belanger: Op. Cit. 70 orrialdean.

(110) Belanger: Op. Cit. 25-26 orri.

(111) Colección Vargas-Ponce. L.V. n.º 38. Belanger: Op. Cit. 71-72.

(112) Colección Vargas-Ponce. Museo Naval. Legajo III n.º 71. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 220.

(113) Nogaret: Saint Jean de Luz des origenes a nous jours. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 219 orri.

(114) Goyenette: Saint Jean de Luz historique et pintoresque. Paris. 1883. Imp. Louis Hugonis. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 219.

(115) Colección Vargas-Ponce. Madrid. Museo Naval. M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 219.

(116) Belanger: Op. Cit. 70 orri.

(117) Juan J. de Mugartegui. «Cómo se reclutaba en el siglo XVI en nuestras costas una tripulación para la pesca del bacalao en Terranova», RIEV. T. XIX, 1928, 632-636 orri.

(118) Manuel Fernández Basas: «Tráfico Atlántico asegurado en Burgos a mediados del XVI». Burgos. «Consulat de Burgos conservent le registre de ses transactions de 1567 a 1569 (Juan López de Soto) Les Archives du Academia Burgense de Historia y Bellas Artes. 1966. Belanger: Op. Cit. 23-24 orri.

(119) Joseph Nogaret: «Saint Jean de Luz, des origenes a nos jours». Bayonne. Imprimerie de Courrier. 1925. «Au mois d'octobre 1694, les jurats portent un arrêté menaçant de punitions exemplaires...». Belanger: Op. Cit. 32 orri.

(120) 1814'an, julioaren 19'an, bere aitari onela idazten zion euskaldun arrantzale batek Terranoba'tik: «... le sumptueux repas d'un biscuit plus dur que le fer avec des sardines pourries pour jaquia, et un cidre infect a boire...» «gure bankete oparoa aux da: burnia baiño gogorragoko artopilla sardiña ustelekin jakirako, eta galdutako sagardo erari...»

«Igarnachoau» lekutik bialdu zuten karta, Ifar-aldeko Euskalerrira. Belanger: Op. Cit.

(121) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 221-225.

(122) Belanger: Op. Cit. 65 orri.

(123) Le Pere Paul «Le Jeune»: Relation: 1623. «Echafaud-aux-Basques. Izena du leku onek bertara euskaldunek datozelako».

Les fauilles du dix juillet 1961 ont révéle un four en pierres sèches de six pieds de diamètre intérieur, avec des parois d'un pied d'épaisseur et hanteur actuelle d'une couple de pieds. Elles ont aussi

revélé de nombreux fragments de terre cuite, débris du système de purification de l'huile de baillène.

Ce poste est situé dans le comté de Charleroi, immédiatement à l'ouest de l'embouchure du Saguenay... Belanger: Op. Cit. 35 orri.

(124) Belanger: Op. Cit. 67 orri.

(125) Belanger: Op. Cit. 45 orri.

(126) R. Belanger: Op. Cit. 38 orri.

(127) R. Belanger: Op. Cit. 38 orri.

(128) Thomas H. Radall. Canadá. «Mac NAIR El Ciego». Antología de la Novela Corta Universal (Selecciones Reader's Digest). VI. Madrid, 1973. 345 orri.: «Cuando nos salvaron del naufragio más parecíamos espíritus que hombres. Nos dieron ropa y comida y nos mandaron para nuestra patria. Pero, pocos de la tripulación llegaron a tierra inglesa, y al capitán se le congelaron las piernas en los bancos de Terranova».

(129) Belanger: Op. Cit. 53 orri.: «Tenant Can seau au Nort il faut que vous servies de la graduouission de la Virgine...» ..... fait a Saint Jean de Luz par moy Denis de Rotis 1674».

(130) T. Guiard: Historia del Consulado de Bilbao: M. Ciri-quian Gaiztarro: Op. Cit: 259 orri.

(131) Colección Vargas-Ponce. Museo Naval. Madrid. M. Ciri-quian Gaiztarro: Op. Cit. 261 orri.

(132) Archives de la Mairie de Saint-Jean-de-Luz. Belanger: Op. Cit. 74 orri.

Oarra: Euskaldunak illunpean lan egin du eta ollunpe oietatik nekez atera izan da. Nekez; baiña, noiz edo noiz argira etorri izan dira ontziak, gizonak eta gertakizunak. Ona aietako batzuek:

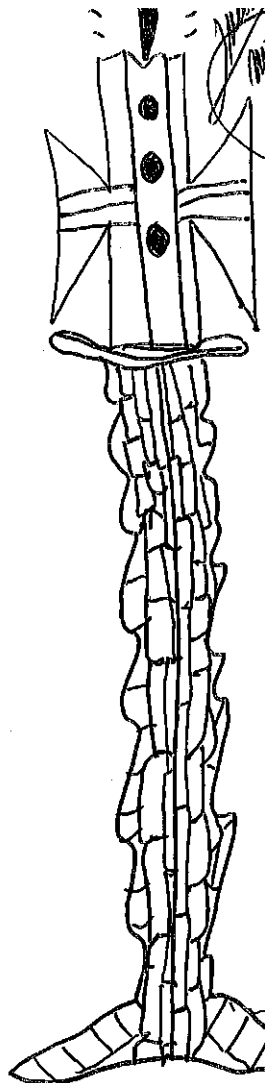
1520-25'an. Portugesak Terranoba'n galdu dira. Toki aiek urtero ikusten dituzten euskaldunen bidez, jakiñarazten dute nun dauden galduta.

1520-II-18 «Le Sancte Pe» ontziak, Pierre de Lande da bere nagusia, baimena eskatzen du Terranoba'rako.

1521. Martzoak. Michel de Segure eta Mathieu de Biran, baimena eskatzen dute Terranoba'rako.

(133) Lope de Isasti: Compendio Historial de la M. N. y M. L. Provincia de Guipúzcoa: 1625'an idatzita eta 1850'an argitaratua. Donostia'n, Ramón Baroja'ren moldiztegián: «...van cada año los guipuzcoanos con muchas naos de los puertos comarcanos a Terranova... y ser manifiesto el mucho provecho que de ella (navegación a Terranova) sobre los de esta Provincia...» Belanger: Op. Cit. 111 orri eta M. Ciri-quian Gaiztarro: Op. Cit. 255 orri.

(134) Arnaldo Oihenart (Lege-gizona eta Mauleon'en jaioa). Paris. 1638: «S. Joannes Lussij (Doniane Loitzun)... Incolas fere omnes rei nauticae operam dant, cujus sunt peritissimi, et institutis, in eam septentrionalis Americae partem quae a nostris Terra Nova dicitur, annuis navigationibus, summa inde illius piscis copiam asportant, quae ipsi *Bacallao*, Gallis *Morua* dicitur, ingentemque ex ejus pretio pecuniam redigunt (401 orri.)».

«... *Guipuscoani* navigationi ut plurimum operam dantes ex piscium quos *Baccalaos* vocant capturant et *balaenarum* quaestum faciunt...» (174-175 orri.)

«*Ipuscoates* navigationes animas parant in illam *Americae Septentrionalis* Regionem que *terra nova* vel *terra de Baccalaos* dicitur copiam invehunt, litteris parum dediti sunt *Ipuscoates* et *Biscayni* licet ad eas non inepti, ut jactat *Garibayus*. Caeterum omnes fere elato sunt animo et ad iracundiam proclivi» (174-175 orrialdetan). Bi itzetan esanda: Donianeko jendea. geienak itxas-gizonak dira eta Terranoba'ra dabilta. Bakaillau eta bale arrantzatik, izugarrizko dirutzak jasotzen dituzte... *Ipuskoarrak* Terranoba'ra dabilta... asko arrapatzen dute... idazteko alperrak... ausartak eta esne txarrekoak...

(135) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 254 orri.

(136) Belanger: Op. Cit. 149 orri.

(137) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 255 orri.

(138) Denys de Rotis. Op. Cit. 526-527 orri.

(139) Belanger: Op. Cit. 51 orri.

(140) Belanger: Op. Cit. 51 orri.

(141) Belanger: Op. Cit. 57 orri.

(142) RIEV. T. II. 738 orri. Urtea: 1908. Onela dio Hovvley, jaunak: (Plazenzia'ko Tonbak, ditu izen-buru bere lanak) «Elle precede de trente six ans l'abandon de Placentia par les Basques et les Francaises après le traite d'Utrech (1713)».

(143) Belanger: Op. Cit. 56 orri.

(144) Belanger: Op. Cit. 56 orri.

(145) Belanger: Op. Cit. 55 orri.

(146) Belanger: Op. Cit. 56 orri. «Havre-des-Trois Iles»: Cornelli-Tilemon jaunak onela dio itxas-karta batean: «Les Basques font icy la perche des Molües».

(147) Belanger: Op. Cit. 54 orri.

(148) Belanger: Op. Cit. 47 orri. eta M. Ciriquiain Gaiztarro: 214-16 orri.

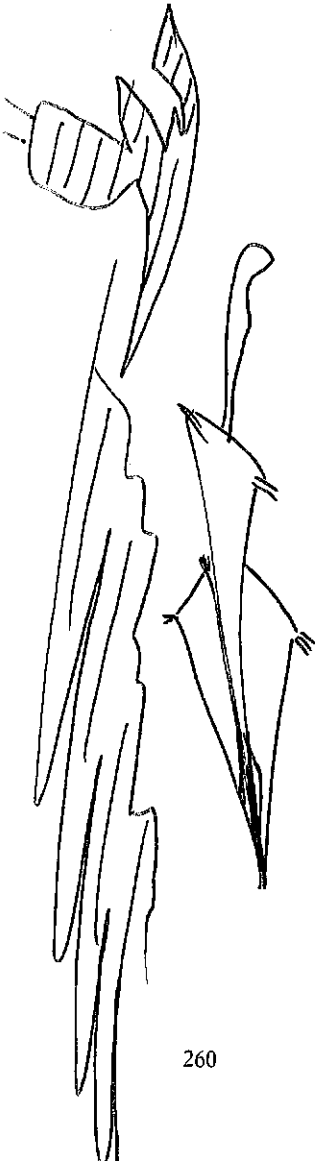
(149) Archives de la Province de Quebec, «Manuscrits concernant la Nouvelle France». 1703-1707. Vol. X. 376-386 orri. (Belanger: Op. Cit. 45-46 orri).

(150) Belanger: Op. Cit. 44 orri.

(151) Belanger: Op. Cit. 41 orri.

(152) H. P. Biggar. «The Early Trading Companies of New France. A Contribution to History of Commerce and Discovery in North America», Toronto, 1901; «The Works of Samuel de Champlain», vol. VI, p. 153; Colección Vargas-Ponce, Madrid. Sous la plume de Champlain Araneder devient «Arnandel». (Belanger: Op. Cit. 49-50 orrialdean).

(153) Nicolas Denys: «Description géographique et historique des Costes de l'Amerique Septentrionale avec l'Histoire Naturelle du Pais». Paris 1672, reedite par W. F. Ganong, Toronto, Champlain Society, 1908, 625 pages. 501 orrialdean (Belanger: Op. Cit. 50.)

- (154) Nicolas Denys: Op. Cit. 526-527 orri. (Belanger... 60).
- (155) Nicolas Denys: Op. Cit. 551 eta 529-30 orri. (Belanger...60.)
- (156) Marc Lescarbot: «Hitoire de la Nouvelle France». Paris. 1609-1611, réédite par W. L. Grand. Toronto... 1907. Vol. III, 796-803 orri-aldetan. (Belanger... 61).
- (157) A. N. Colonies, C 11 B, I, f° 277. (Belanger: Op. Cit. 61-62 orri.)
- (158) Nicolas Denys: Op. Cit. 526-527 (Belanger: Op. Cit.)
- (159) R. Belanger: Op. Cit. 85-89 orri.
- (160) Belanger: Op. Cit. 115-120 orri.
- (161) «Requete des Basques francais (1608-1609) au roi Henri IV... contre Sieur de Monts, etabli a Quebec sous pretexte de colonisation et que en profite pour taxer tous vasseaux et marchandises avec abus...» (Belanger: Op. Cit. 117-118 orri.)
- (162) Bibliotheque Nationale, Paris ms fr. 18176, f° 4-6. (Belanger: Op. Cit. 119 orri.)
- (163) Bibliotheque Nationale, Paris ms fr. 16738, f° 143; Mairie de Saint-Jean-de-Luz dossier-EEA, 111pieces; Baudry René et Robert Le Blant: «Nouveaux documents sur Champlain et son époque». Vol. I. (1560-1622) Ottawa, Archives Publiques du Canada, 1967. (Belanger: Op. Cit. 120 orri.)
- (164) Belanger: Op. Cit. 89-90 orri.
- (165) Belanger: Op. Cit. 78 orri.
- (166) «Encyclopedie Methodique Française». Belanger: Op. Cit. 149 orri.
- (167) Belanger: Op. Cit. 89.
- (168) Oncken: Historia Universal. Cap. de Descubrimientos Geográficos. Dr. Sophus Ruge'k dio bertan: «Spitzberg'era, 1587'an, lendabiziko aldiz, inglesak joan ziran; baiña, arrantzarako oiturarik ez eta probetxu gutxi atera zuten .Euskalduneri laguntza eskatu zieten». (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit 249 orri.)
- (169) Thomazi: «Histoire de la pêche». (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 248 orri.)
- (170) Acarias de Serione: «La riqueza de Holanda» (Sanchez Reguard: Diccionario Histórico de la Pesca'n dakarrenez.) Ikus: M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 249 orri.
- (171) Acarias de Serione: «La Riqueza de Hilanda» (Sánchez Reguard: Diccionario Histórico de la Pesca'n dakarrenez) Ikus: M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 250 orri.)
- (172) Desborough Cooley: (inglesetik prantsezera) «Histoire Generale des Voyages et Decoubertes Maritimes et Continentales» M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit 250 orri.)
- (173) E. Buron, 77 orri. (9); Jeckins, op. cit. 82-83 orri. (Belanger: Op. Cit 147).
- (174) Luis Colas, 17 orri. (Belanger: Op. Cit. 148).

- (175) Thomazi: «Histoire de la Pêche» (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 247 orri.)
- (176) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 250 orri.
- (177) Fernández Duró: «La Pesca de los Vascongados y el Descubrimiento de Terranova», Arca de Noé zatian. (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op Cit. 248 orri.)
- (178) Colección Vargas-Ponce. Madrid. (M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 251 orri.)
- (179) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 251-252 orri.
- (180) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 253 orri.
- (181) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 264-267 orri.
- (182) Belanger: Op. Cit. 77 orri.
- (183) Belanger: Op. Cit. 145 orri.
- (184) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 279 orri.
- (185) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 284 orri.
- (186) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 286 orri.
- (187) Belanger: Op. Cit. 79 orri.
- (188) Arraíña batetik bestera, oitura zarra zan: 1554'an Gipuzkoari baimena ematen diote bale-aragia, sardiñak eta bakaillaua Prantzia'ra eramateko beste jateko batzuen truke... 1584'an 50 ontzi datoz Doniane Loitzun'etik Donostia'ra arraíña saltzera... (Belanger: Op. Cit. 144-145).
- (189) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 287-288 orri.
- (190) Archives Municipales de St-Jean-de-Luz - dossier EEA. «Mairie de Saint-Jean-de-Luz (Basses Pyrennees). Placentia'ko portuan sartu-irtenak egiteko askatasun osoan beti egin duten bezela...» mesme mesme de la chaise des Balaines au Nord, da laquelle ils se peuvent vanter les Inventeurs, et n'avoir aujourd'hui que quelques Holandois pour participans de ce secret, quils furent contraints de leur donner, a fin de pouvoir aller plus seurement au Nord a la ditte chasse et font des huiles en pleine mer, au grand estonnement de toutes les nations, pour les grandes risques qu'ils y curent...» (Au dokumentuaren zati bat da; sei-llu bat du goi-partean onela diona) Mairie de Saint Jean de Luz (Basses Pyrennees). (Belanger: Op. Cit. 81-82 orri.)
- (191) Ikus: T. Guiard: «H^a del Consulado...» Bilbao, 1913; M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 288-299.
- (192) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 301-302 orri.
- (193) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 304-311 orri.
- (194) REVISTA INTERNACIONAL DE ESTUDIOS VASCOS (RIEV). T. II. 1908. 734-748 orrialdeetan. Howley, jaunak egiña: «Les Anciennes Tombes Basques a Placentia».
- (195) RIEV. T. II. 1908: «Un Corsaire Basque» («Anciennes Archives de l'Amirante de Bayonne... et celles de l'Inscription Maritime de Bayonne»). E. Ducéré. 76-82; 222-229; 302-311 orrialdeetan.
- (196) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 313-325 orrialdeetan.
- (197) M. Ciriquiain Gaiztarro: Op. Cit. 332-345 orri.

PUBLICACIONES DE

Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones

(Obra de la R.S.B. de los Amigos del País y Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián)

Colección «HOMBRES DEL PAIS»

URDANETA (El dominador de los espacios del Océano Pacífico), por *José de Arteche* (Reedición 1968)
210 págs. — 13 x 20. — 80 ptas.

PAPELES VIEJOS (Vascos olvidados de los siglos XIV a XIX), por *J. Ignacio Tellechea Idígoras* (1968)
236 págs. — 13 x 20. — 100 ptas.

DE BERCEO A CARLOS SANTAMARIA, por *José de Arteche* (1968) (agotado)

ELCANO, por *José de Arteche* (Reedición 1969) (agotado)

I. ZULOAGA, EL PINTOR, EL HOMBRE, por *Jesús María de Arozamena* (1970)
414 págs. — 18 x 27. — 450 ptas.

LEGAZPI (Historia de la conquista de Filipinas), por *José de Arteche* (Reedición 1972). Con unos «Añadidos» de *J. Ignacio Tellechea Idígoras*.
290 págs. — 13 x 20. — 150 ptas.

RAMON DE GOROSTA (1834-1889) (Biografía de un armero de la cuenca del Deva y apuntes sobre la armería vasca), por *Ramiro Larrañaga* (1973). Prólogo de *Juan San Martín*
352 págs. — 13 x 20. — 150 ptas.

MUÑAGORRI ESKRIBAU, PAKEGILLE TA FUERO-ZALE - EL ESCRIBANO MUÑAGORRI, PACIFICADOR Y FUERISTA, por *Antonio M.ª Labayen* (1976). Prólogo de *Manuel de Lecuona*
442 págs. — 13 x 20 — 250 ptas.

JOSE MIGUEL DE BARANDIARAN, PATRIARCA DE LA CULTURA VASCA, por *Luis de Barandiarán Irizar* (1976). Prólogo de *Manuel de Lecuona*.
264 págs. — 18 x 27 — 580 ptas.

Colección «OBRAS DEL PADRE LARRAMENDI»

(dirigida por *J. Ignacio Tellechea Idígoras*, catedrático de la Universidad P. de Salamanca)

I. COROGRAFIA O DESCRIPCION GENERAL DE LA M. N. y M. L. PROVINCIA DE GUIPUZCOA (Reedición 1969)
322 págs. — 16 x 21. — 300 ptas.

II. AUTOBIOGRAFIA Y OTROS ESCRITOS (Inéditos, los más) (1973). Libro galardonado en la VIII Feria del Libro y Disco Vascos de Durango, de 1973, con premio a la investigación
308 págs. — 16 x 21. — 300 ptas.

Colección «ENSAYO»

DE MI PAIS Y DE SUS COSAS, por *Rafael Ossa Echaburu* (1968). Prólogo de *José de Arteche*
254 págs. — 13 x 20. — 110 ptas.

CUADERNOS DE UN SOLITARIO (Digresiones y fantasías), por *Miguel Pelay Orozco* (1968)
208 págs. — 13 x 20. — 110 ptas.

TEMAS, PUEBLOS Y PAISAJES DE GUIPUZCOA, por *José M.ª Donosty* (1969)
306 págs. — 13 x 20. — 110 ptas.

LOS POETAS Y EL PAIS VASCO, por *Isidoro de Fagoaga* (1969) (agotado)

CANTO A MARICHU, por *José de Arteche* (1970) (agotado)

GRAN PAIS, DIFICIL PAIS (Problemática vasca), por Miguel Pelay Orozco (1970) (agotado)

EL GRAN ASOMBRO, por José de Arteche (1971) (su obra póstuma)
228 págs. — 13 x 20. — 150 ptas.

NOTICIAS Y VIEJOS TEXTOS DE LA «LINGUA NAVARRORUM», por A. Apat-Echebarne (Angel Irigaray) (1972). Prólogo de Julio Caro Baroja
260 págs. — 13 x 20. — 150 ptas.

Colección «EN EUSKERA»

JESUKRISTO (Kristau fedearen sustraiak), por el P. Luis Villasante (1969). La primera cristología en vascuence, por el Presidente de la Academia de la Lengua Vasca.
432 págs. — 17 x 24. — 350 ptas.

UHIN BERRI (1964-1969 bilduma), por Juan San Martín (1969). Antología de la moderna poesía vasca, por el Secretario de la Academia de la Lengua Vasca.
178 págs. — 16 x 21. — 150 ptas.

IBAR IXILLEAN, por Antonio Valverde «Ayalde» (1970). Capítulos sobre Picasso, Oteiza, Guridi, Ortega y Gasset, etcétera. Prólogo de Manuel de Lecuona.
236 págs. — 16 x 21. — 150 ptas.

ATHEKA GAITZEKO OIHARTZUNAK, por J. B. Dasconaguerre (1870). Reedición bilingüe de la primera novela escrita en euskera, por Rodolfo Bozas-Urrutia, académico de la Lengua Vasca (1970)
286 págs. — 16 x 21. — 150 ptas.

NOELAK (eta kanta espiritual berriak), por Joannes Etxeberri (1630). Poemas espirituales y de Navidad. Reedición de Lino de Aquesolo, académico de la Lengua Vasca (1970)
184 págs. — 16 x 21. — 150 ptas.

IÑAUTERIA — EL CARNAVAL VASCO, por Juan Garmendia Larrañaga, académico c. de la Lengua Vasca (1973). Estudio etnológico en edición bilingüe. Prólogo de José María Satrustegui, académico de la Lengua Vasca
396 págs. — 16 x 21. — 200 ptas.

ZUENTZAT (Aurrentzako ipui ta irakurgaiak), por Juliana Azpeitia de Escauriatza, académico de honor de la Lengua Vasca (1974). Material escolar para lecturas infantiles
218 págs. — 16 x 21. — 200 ptas.

Colección «ESTUDIOS»

UNA FAMILIA EN UN MUNDO TRADICIONAL: LOS GARAGARZA DE ELGOIBAR, por Jesús Arpal Poblador (1973). Prólogo de Juan José Carreras, Profesor Agregado de la Universidad de Zaragoza.
226 págs. — 15 x 23. — 175 ptas.

LAS MINAS DE COBRE DE ARALAR (1732-1804), por Jesús Elósegui (1974). Con una carta-presentación de Fausto Arocena
216 págs. — 15 x 23. — 175 ptas.

ORDENACION CONSUECUDINARIA DEL CASERIO EN GUIPUZCOA, por Alvaro Navajas (1975). Prólogo de Gonzalo Martínez, Catedrático de la Universidad de Valladolid
590 págs. — 15 x 23. — 200 ptas.

LA MENTALIDAD POPULAR VASCA, SEGUN RESURRECCION M.^a DE AZCUE, por Juan Thalamas Labandibar (1975)
258 págs. — 15 x 23. — 175 ptas.

SOCIOLOGIA ELECTORAL DE GUIPUZCOA (1900-36), por Antonio Cillán Apalategui (1975). Prólogo de Miguel Artola, Catedrático de la Universidad Autónoma de Madrid
764 págs. — 15 x 23. — 275 ptas.

DE LOS FUEROS A LOS ESTATUTOS (LOS CONCIERTOS ECONOMICOS), por *Federico de Zavaia* (1976). Presentación de *Ignacio Pérez-Arregui* (agotado). (Libro galardonado en la XI Feria del Libro y Disco Vascos de Durango, de 1976 y con el premio «Enrique de Eguren», de Vitoria, en 1977.)

Colección «GURE URIAK»

PASAJES ANCHO, por *Carlos Yarza Zaia* (1974)
182 págs. — 15 x 22. — 200 ptas.

ANDANZAS Y MUDANZAS DE MI PUEBLO (Rentería en la leyenda y en la historia) — NERE HERRIAREN IBILLALDIAK ETA GORA-BEHERAK (Errenteria kondairan eta ipuin-zaharretan), por *Euvisto Bozas Urrutia* (1921). Reedición bilingüe anotada y revisada por *Rodolfo Bozas-Urrutia* (1976). Prólogo de *Luis Michelena*, Catedrático de la Universidad de Salamanca
356 págs. — 15 x 22 — 280 ptas.

Colección «EXTRACTOS DE LAS ACTAS DE LA REAL SOCIEDAD BASCONGADA DE LOS AMIGOS DEL PAIS»

(Reedición facsímil del XVIII, en varios volúmenes) (en preparación)

FUERA DE COLECCION

MAQUINAS HIDRAULICAS DE MOLINOS Y HERRERIAS Y GOBIERNO DE LOS ARBOLES Y MONTES DE VIZCAYA, por *Pedro Bernardo Villarreal de Bériz* (1670-1740). Reedición facsímil del XVIII, de *José Antonio García Diego*. Libro galardonado en la VIII Feria del Libro y Disco Vascos, de Durango, de 1973, con premio a la reedición (1973)
226 págs. — 11 x 16. — 225 ptas.

VASCOS Y TRAJES, por *M.ª Elena de Arizmendi*. Prólogo de *Julio Caro Baroja*, de la Real Academia de la Historia
2 vols., 344 y 372 págs. — 23 x 28 — 4.500 ptas.

PUBLICACIONES DEL

Grupo Dr. Camino de Historia Donostiarra

(Obra de la R.S.B. de los Amigos del País y Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián)

BOLETIN DE ESTUDIOS HISTORICOS
SOBRE SAN SEBASTIAN

- N.º 1 (1967): 172 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 2 (1968): 254 págs. — 16 x 24 — (Agotado)
- N.º 3 (1969): 252 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 4 (1970): 302 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 5 (1971): 310 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 6 (1972): 284 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 7 (1973): 356 págs. — 16 x 24 — 120 ptas.
- N.º 8 (1974): 320 págs. — 16 x 24 — 200 ptas.
- N.º 9 (1975): 326 págs. — 16 x 24 — 200 ptas.
- N.º 10 (1976): 282 págs. — 16 x 24 — 200 ptas.

Colección «TEMAS DONOSTIARRAS»

1. EL TERMINO MUNICIPAL DE SAN SEBASTIAN (SU EVOLUCION HISTORICA), por *Leandro Silván* (1971)
66 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.
2. EL BERTSOLARI BORDEL EN EL CASTILLO DONOSTIARRA (1823), por *Antonio Arrúe* (1971)
26 págs. — 16 x 24. — 25 ptas.
3. CANTO A JOXE (Recopilación de artículos sobre José de Arteche), por *J. Ignacio Tellechea Idigoras* (1972)
160 págs. — 16 x 24. — 60 ptas.

4. EL ORGANO CAVAILLE-COLL DE LA BASILICA DE SANTA MARIA DEL CORO, DE SAN SEBASTIAN, por *Angel Inaraja* (1973)
114 págs. — 16 x 24. — 60 ptas.
5. MONOGRAFIA DE LA IGLESIA PARROQUIAL DE SANTA MARIA DE LA CIUDAD DE SAN SEBASTIAN, por *Antonio Cortázar y Machimbarrena* (1974)
38 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.
6. CATALINA DE ERAUSO, LA MONJA ALFEREZ, por *José Berruazo* (1975)
60 págs. — 16 x 24. — 60 ptas.

Colección «MONOGRAFIAS»

1. LA REFORMA TRIDENTINA EN SAN SEBASTIAN. EL LIBRO DE «MANDATOS DE VISITA» DE LA PARROQUIA DE SAN VICENTE (1540-1670), por *J. Ignacio Tellechea Idígoras* (1972)
370 págs. — 16 x 24. — 100 ptas.
2. GESTION DEL MUNICIPIO DE SAN SEBASTIAN (1901-25), por *Baldomero Anabitarte* (1.º Tomo. - Reedición) (1971)
356 págs. — 16 x 24 — 100 ptas.
3. FUNDACION Y CONSTRUCCION DE SAN TELMO DE SAN SEBASTIAN. (Estudio y documentos), por *Tarsicio de Azcona* (1972)
142 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.
4. ¿QUIEN DESTRUYO SAN SEBASTIAN?, por *Juan Bautista Olaechea* (1973). Prólogo de *Jesús M.º de Arozamena*
92 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.
5. GESTION MUNICIPAL DE SAN SEBASTIAN (1894-1900), por *Baldomero Anabitarte* (2.º Tomo - Reedición) (1974)
222 págs. — 16 x 24. — 100 ptas.

6. SAN SEBASTIAN Y LA PROVINCIA DE GUIPUZCOA DURANTE LA GUERRA DE LAS COMUNIDADES (Estudio y documentos), por *Tarsicio de Azcona* (1974)
200 págs. — 16 x 24. — 75 ptas.
7. DE CRONICAS Y TIEMPOS BRITANICOS (Historia de una expedición militar inglesa en Guipúzcoa. Junio-octubre de 1512), por *Julio-César Santoyo* (1974)
78 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.
8. INDICE DE DOCUMENTOS DEL ARCHIVO MUNICIPAL DE LA VILLA DE HERNANI, por *Fausto Arocena* (1976) (Reedición)
232 págs. — 16 x 24. — 100 ptas.
9. ANCLAS DE HERNANI. - I, EL REGISTRO DE ACTAS DE D. FRANCISCO ANTONIO DE OQUENDO, INSPECTOR DE LA FABRICA DE ANCLAS (1750-1755), por *J. Ignacio Tellechea Idígoras* (1977)
228 págs. — 16 x 24. — 100 ptas.

FUERA DE COLECCION

GENESIS Y PLAN DE ACTUACION DEL GRUPO LOCAL «DR. CAMINO DE HISTORIA DONOSTIARRA». Aprobado inicialmente por la Junta Directiva de la Comisión Guipuzcoana de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País en 2 de enero de 1964 (1966) (agotado)

CURIOSIDADES HISTORICAS DONOSTIARRAS, por *Serapio Mágica* (Reedición 1970). Prólogo de *F. Arocena* y epílogo de *C. de Echegaray* (agotado)

PUBLICACIONES DE LA
**Caja de Ahorros Municipal
de San Sebastián**

- SAN SEBASTIAN: 75 AÑOS DE LA VIDA DONOSTIARRA (1879-1954), por *Vicente Cobreros y Agustín Ansa* (1954) (*agotado*)
- EL FUERO DE SAN SEBASTIAN, por *José Luis Banús y Aguirre* (1963). En colaboración con el Ayuntamiento de San Sebastián (*agotado*)
- SAN SEBASTIAN: CURSO BREVE SOBRE LA VIDA Y MILAGROS DE UNA CIUDAD. Ciclo de conferencias (1963). En colaboración con el Ayuntamiento de San Sebastián y la Cámara de Comercio, Industria y Navegación de Guipúzcoa (*agotado*)
- GUIA CATALOGO DE LA EXPOSICION «SAN SEBASTIAN Y SU HISTORIA». Editado por el Comité Ejecutivo de las Conmemoraciones Centenarias de la Reconstrucción y Expansión de la Ciudad (1813-1863-1963). *Julián Martínez* (1963) (*agotado*)
- PERFILES DE SAN SEBASTIAN, por *Ignacio Pérez-Arregui Fort* (1963) (*agotado*)
- APOKALIPSIS, versión bilingüe, por *Manuel Celaya* (1964) (*agotado*)
- SAN SEBASTIAN: BIOGRAFIA SENTIMENTAL DE UNA CIUDAD, por *Jesús M.º de Arozamena* (1963-4) (Samarán Ed.). Con un artículo final de *Joaquín Calvo-Sotelo*
436 págs. — 16 x 23. — 400 ptas.
- LAS CALLES DE SAN SEBASTIAN (Explicación de sus nombres), por *Scrapio Múgica*. (Reedición 1965). Introducción de *José Múgica*
230 págs. — 13 x 19. — 75 ptas.
- HISTORIA DE SAN SEBASTIAN, por *Ignacio Pérez-Arregui Fort* (1966). Introducción de *José Manuel Elósegui y Lizarriturry*
196 págs. — 18 x 26. — 125 ptas.
- SAN SEBASTIAN: EXCURSION ESCOLAR POR EL AYER Y ANTEAYER DE NUESTRO PUEBLO, por *Jesús M.º de Arozamena y José Berrueto* (1967) (*agotado*)
- TXILLIDA, por *Pierre Volboudt* (1967). Versión vasca de *Luis Michelena y Nemesio Echániz* (Ed. G. Gili)
80 págs. — 23 x 21. — 350 ptas.
- EL CASERIO RENTABLE — BASERRIKO IRABAZBIDEAK, por la *Escuela Rural Zabalegui*, Obra Social de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián (1969). Autores: *Andoni Lecuona, Jaime Zubia, José Perurena, Miguel Garmendia*. Presentación de *Felipe Ugarte y Nicolás Lasarte Arana* (*agotado*)
- PATRONATO SAN MIGUEL 1969, por el *Patronato San Miguel*, Obra Social de la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián. Bajo la dirección de *José I. Eguía*. Presentación de *Felipe de Ugarte y Nicolás Lasarte Arana*. Este Patronato edita además, regularmente, unos folletos sobre problemas de subnormales y deficientes mentales.
136 págs. — 18 x 24.
- JOSHEMARI USANDIZAGA Y LA BELLA EPOCA DONOSTIARRA, por *Jesús M.º de Arozamena* (1969). Con una carta-prólogo de *María Martínez Sierra*
398 págs. — 18 x 26. — 400 ptas.
- ENE IXIL OIUAK (VOCES DE MI SILENCIO), por *Jesús M.º de Arozamena* (1969)
36 págs. — 25 x 32. — 60 ptas.

- PLANO DE LA CIUDAD DE SAN SEBASTIAN, por *Antonio Margalé García y Rafael Margalé Hervero* (1969). Editado en el 90.º aniversario de la Caja. 99 x 129.
- MANCOMUNIDAD DE AGUAS DEL EMBALSE DEL AÑARBE. Memoria del primer período de actuación (21-X-69 a 31-XII-69) (1970) (agotado)
- BREVE CRONICA DE UN SIGLO DE HISTORIA DONOSTIARRA (La Sociedad «Unión Artesana» en su centenario, 1870-1970), por *Fernando Múgica Herzog* (1970) (agotado)
- DOS SIGLOS DE PELOTA VASCA. (En defensa del juego de «rebote»), por *Enrique Abril* (1971). Presentación de *Nicolás Lasarte Arana* (agotado)
- FRAGMENTOS DE LA AUTOBIOGRAFIA DE UN NONAGENARIO DEDICADOS A UNA NONAGENARIA, por *Manuel Celaya* (1971) (agotado)
- PASAJ, versión bilingüe sobre Pasajes, por *Félix Elejalde y Juan Erenchun* (1971). En colaboración con el Ayuntamiento de Pasajes (agotado)
- EL PROBLEMA DE LA DEFICIENCIA MENTAL EN GUIPUZCOA, por la Sociedad GAUR, S.C.I. (1973). Publicación en colaboración con la Asociación Guipuzcoana Pro-Subnormales y el Patronato San Miguel. Presentación de *José I. Eguía*. 522 págs. — 19 x 28. — 500 ptas.
- GOIZALDI (XXV aniversario — XXV urtemuga), por *Javier M.ª Sada* (1974). Euskeratzail: *Jon Urrujulegi* 172 págs. — 21 x 30. — 50 ptas.
- PLANO DE LA CIUDAD DE SAN SEBASTIAN, por el *Centro de Atracción y Turismo de San Sebastián* (1975) (agotado)
- MEDALLA DE ORO DE LA CIUDAD A LA CAJA DE AHORROS MUNICIPAL DE SAN SEBASTIAN. Crónica documental y gráfica del acto celebrado en el Ayuntamiento de San Sebastián el 14 de junio de 1975. 32 págs. — 21 x 30.
- MI PUEBLO AYER, por *Dionisio de Azcue (Dunixi)* (1975), 3.ª edición por la Librería Internacional, de San Sebastián 300 págs. — 23 x 22. — 900 ptas.
- GRABADOS DE WILKINSON (1975). Colección de doce postales correspondientes a la obra de *Henry Wilkinson* «Sketches of Scenery in the Basque Provinces of Spain...» (Londres, 1838) 10 x 15. — 30 ptas.
- BILINTX A LOS CIEN AÑOS DE SU MUERTE, por *Miguel Pelay Orozco* (1976). Pregón pronunciado en el Ayuntamiento de San Sebastián el 20 de enero de 1976, con motivo del comienzo de los actos conmemorativos del centenario de Indalecio Bizcarrondo «Bilintx» 16 págs. — 15 x 22.
- MUSEO DE SAN TELMO, por *Gonzalo Manso de Zúñiga* (1976). Coedición con «Editorial La Gran Enciclopedia Vasca», de Bilbao 518 págs. — 22 x 28 — 4.000 ptas.
- EL GRAN LIBRO DE LA PELOTA, por *Rodolfo Bozas-Urrutia y Luis Bombín* (1976). Edición de la Federación Internacional de Pelota Vasca (Obra galardonada en la XI Feria del Libro y Disco Vascos de Durango de 1976) 3.000 págs. (en dos vols., con más de 12.000 fichas y 3.000 fots.) — 20 x 28 — 4.500 ptas.
- APUNTES PAISAJISTICOS DE LAS PROVINCIAS VASCAS. Reedición facsímil de la obra de *Henry Wilkinson* «Sketches of Scenery in the Basque Provinces of Spain...» (Londres 1838). Introducción, traducción, notas y bibliografía de *Julio-César Santoyo y José Miguel Santamaría* (1976). Notas a las ilustraciones musicales de *Javier Bello-Portu*. Edición bilingüe inglés-castellano 186 págs. — 24 x 32 — 600 ptas.

EL MUS DE LOS VASCOS, por *Jaime Torner* (1977)
256 págs. — 16 x 22.

EUSKALERRIA TA ARRANTZA (LA PESCA EN EUSKALERRIA), por *Anastasio Arrinda* (1977). Edergille: *Antton Elizegi*
262 págs. — 20 x 21. — 350 ptas.

Colección «KUTXA»

ALBORADA, por *Iñaki Linazasoro* (1976) (agotado)
MUSICA VASCA, por *José Antonio Arana Martija* (1976). Carta-Prólogo de *Javier Bello-Portu* (Libro galardonado en la XI Feria del Libro y Disco Vascos de Durango de 1976).
368 págs. — 15 x 21. — 175 ptas.

FAUNA MARINA DE LA COSTA VASCA - EUSKAL ERRIKO ITSAS ABEREA. Reedición bilingüe de la obra «Ensayo metódico de un Catálogo de los peces, crustáceos, moluscos y radiados más comunes de la costa cantábrica» (1935), de *Vicente Luffitte*, revisada y actualizada por *José Juan Iraola Múgica* y *Miguel Ibáñez Artica*, de la Sociedad de Oceanografía de Guipúzcoa (1976)
186 págs. — 15 x 21 — 175 ptas.

Colección «IZURUN»

VIEJAS CANCIONES DONOSTIARRAS - DONOSTIKO KANTU ZARRAK, por *Jesús M. de Arozamena* y *Tomás Garbizu*. Presentación de *Nicolás Lasarte Arana* (1.ª y 2.ª edic. 1971; 3.ª edic., 1975) (agotado).

DOS SIGLOS DE TAMBORRADA, por *Javier M. Sada*. Presentación de *Nicolás Lasarte Arana* y prólogo de *José María Donosty* (1977)
226 págs. — 22 x 24. — 225 ptas.

Colección «CATALOGOS DE PINTURA»

Exposición Antológica A. VALVERDE «AYAI.DE» (1974)
48 págs. — 18 x 20

Exposición Antológica RICARDO BAROJA (1975)
52 págs. — 15 x 22

Exposición Antológica EUGENIO ARRUTI (1976)
48 págs. — 15 x 22

Exposición-Homenaje IGNACIO ZUIOAGA (organizada por la Diputación de Guipúzcoa en el Museo de San Telmo) (1976)
16 págs. — 22 x 28

Exposición Antológica CARLOS RIBERA (1976)
44 págs. — 15 x 22

Colección «SETAS DEL PAIS VASCO»

por la *Sociedad de Ciencias Naturales Aranzadi*

1.ª SERIE: 1.ª edic. 1971; 2.ª edic. 1974
Láminas 1 a 24. — (agotada).

2.ª SERIE: 1.ª edic. 1972; 2.ª edic. 1974
Láminas 24 a 54. — (agotada)

1.ª y 2.ª SERIES CONJUNTAS: Edic. 1974
Láminas 1 a 54. — (agotada)

3.ª SERIE: Edic. 1973
Láminas 61 a 96. — (agotada)

4.ª SERIE: Edic. 1974
Láminas 97 a 126. — (agotada)

5.ª SERIE: Edic. 1975
Láminas 127 a 162. — 21 x 15. — 140 ptas.

6.ª SERIE: Edic. 1976
Láminas 163 a 198. — 21 x 15. — 165 ptas.

Colección «AHORRO ESCOLAR»

(Publicación infantil)

N.º 1. ELCANO (1974)
8 págs. — 21 x 30

N.º 2 y 3. AMAYA (edic. en castellano y euskera) (1975-76)
12 págs. — 21 x 30

N.º 4. MARI (1976)
8 págs. — 21 x 30

FOLETTOS DE DIVULGACION CULTURAL

IGLESIA DE SANTA MARIA (SAN SEBASTIAN), por
Luis Murugarren (1972)
12 x 16

EL CRISTO EN EL ARTE, por *M.ª Asunción Arrázola*
(1973)
17 x 24

IGLESIA DE SAN VICENTE (SAN SEBASTIAN) por *M.ª*
Asunción Arrázola (1973)
12 x 16

Colección «TEMAS GUIPUZCOANOS»

1. BASILICA DE SANTA MARIA DE SAN SEBASTIAN
(Su historia, arte y vida), por *Luis Murugarren* (1973).
Introducción de Manuel de Lecuona (*agotado*)
2. OÑATE, por *M.ª Asunción Arrázola* (1973). Introduc-
ción de José M.ª Aguirrebalzategui (*agotado*)
3. PARROQUIA DE SAN IGNACIO DE LOYOLA (SAN
SEBASTIAN). (Estudio histórico-artístico), por *Pilar*
de Cuadra Echaide (1974)
58 págs. — 16 x 24. — 40 ptas.
4. FUENTERRABIA (Breve historia de una ciudad), por
M.ª Asunción Arrázola (1974)
66 págs. — 16 x 24. — 40 ptas.
5. LA NAVIDAD EN GUIPUZCOA, por *Iñaki Linaza-*
soro (1974)
96 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.

6. PARROQUIA DE SAN VICENTE (SAN SEBASTIAN),
por *M.ª Asunción Arrázola* (1975)
76 págs. — 16 x 24. — 40 ptas.

7. CATEDRAL DEL BUEN PASTOR (SAN SEBAS-
TIAN), por *Luis Murugarren* (1975). Introducción de
José María Donosty
58 págs. — 16 x 24. — 40 ptas.

8. PELOTA, EUSKAL JOKOA, por *Bertsolariak* (en
euskera) (1975). Introducción de José Lopetegui
100 págs. — 16 x 24. — 50 ptas.

Colección «MONOGRAFÍAS DE PUEBLOS
GUIPUZCOANOS»

1.ª serie: Agotada. En reedición. Comprende los siguientes
títulos:

ANDOAIN (ASPECTOS DE LA VIDA E HISTORIA DE),
por *Ricardo Arregui*

AZCOITIA (PEQUEÑA HISTORIA DE UN PUEBLO NO-
BLE Y LEAL), por *Jesús M.ª Beristain*

AZPEITIA Y SUS HOMBRES, por *Imanol Elías Odriozola*

BEASAIN (HISTORIA Y DESARROLLO HASTA NUES-
TROS DIAS), por *José Manuel Azurmendi*

CESTONA, por *Juan Erenchun*

MONREAL DE DEVA, por *Francisco Aldabaldetrecu*

DEVA Y MIS RECUERDOS, por *Teresa Amuategui* (A)

EIBAR (SINTESIS DE MONOGRAFIA HISTORICA), por
Pedro Celaya

ELGOIBAR, por *Félix Elejalde* y *Juan Erenchun*

FUENTERRABIA, por *Félix Elejalde*

FUENTERRABIA, por *Juan M.ª Echart* (A)

GUETARIA (LO QUE FUE... LO QUE ES... LO QUE PUEDE SER), por *Francisco Cerco*

HERNANI (SU HISTORIA E INSTITUCIONES), por *Luis Murugarren*

IRUN (PEQUEÑA MONOGRAFIA DE UN PUEBLO DEL BIDASOA), por *Ricardo Izquierdo*

LAZKANO (HISTORIA DEL PUEBLO DE), por *José M.º Auzmendi*

LAZKANO, por *Marcelino Busurko*

LEGAZPIA, por *José Ignacio Lasa*

LEZO, por *Leandro Silván*

MONDRAGON, por *José Letona y Juan Leibar*

MONDRAGON (TRAYECTORIA Y ANECDOTARIO), por *José M.º Uranga (A)*

MOTRICO (APUNTES, EXTRACTOS Y MOTIVACIONES), por *Agustín Zubizaray*

OÑATE, por *Ignacio Zumalde*

ORIO (ENTRE LA RIA Y EL MAR), por *Loli Erquicia, Elena Sierra y M.º del Carmen Urbizu*

OYARZUN EN LA HISTORIA Y EN LA ACTUALIDAD, por *Leandro Silván*

PASAJES (NOTICIAS HISTORICAS DE LA VILLA DE), por *Félix Elejalde y Juan Erenchun*

PLACENCIA DE LAS ARMAS, por *Ramiro Larrañaga*

RENTERIA (HISTORIA DE), por *Joxeba M. Gofii*

TOLOSA (MONOGRAFIA HISTORICA DE LA VILLA DE), por *Federico de Zavala y Juan Garmendia Larrañaga*

VERGARA, por *Ignacio Zumalde*

VERGARA (BREVE MONOGRAFIA DE), por *José Larrrea (A)*

VILLABONA-AMASA, por *Sebastián Insausti*

VILLAFRANCA DE ORDIZIA, por *Juan Olaechea*

ZARAUZ (NOTICIAS HISTORICAS DE LA VILLA DE), por *Juan Erenchun*

ZUMAYA, por *Juan Bta. Olaechea*

ZUMARRAGA, por *José M.º Busca Isusi*

NOTA.— Los señalados con (A) se refieren a las obras premiadas con accésit en el concurso que, convocado por la Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián, dio lugar a la publicación de dichas monografías.

2.ª serie. Precio de la colección completa: 1.450 ptas. Comprende los siguientes títulos (1974-75):

LA N. Y L. VILLA DE ABALCISQUETA. EL NUEVO MUNICIPIO DE IRUERRIETA (ICAZTEGUIETA, ORENDAIN, BALIARRAIN), por *Leandro Silván*.

ARRONA, AIZARNA, OIQUINA, AIZARNAZABAL, IRAETA, SAN MIGUEL DE ARTADI, por *Juan Erenchun*.

APUNTES HISTORICOS DE ALBIZTUR, BIDEGOYAN, REGIL, SANTA MARINA, URQUIZU, por *Imanol Elias Odriozola*.

ALZA, ASTIGARRAGA, por *Félix Elejalde y Juan Erenchun*.

ALEGRIA DE ORIA, AMEZQUETA, UGARTE, ALZO, BEDAYO, por *Félix Elejalde y Juan Erenchun*.

ANZUOLA, UZARRAGA Y ELOSUA, por *Luis Murugarren*.

ASTEASU, IRURA, ANOETA, ALKIZA, LARRAUL, ZIZURKIL, ERNIALDE (EL VALLE DE AIZTONDO), por *Hipólito Usabiaga*.

ATAUN, por *José Antonio Imaz, Juan José Goicoechea, Jesús Aizpúrua, Begoña Azpiroz, Benito Munduate y Tomás Auzmendi*.

UNIVERSIDAD DE AYA, por *Luis Murugarren*.

URRESTILLA, MACHINVENTA, BEIZAMA, NUARBE, ARATZ-ERREKA (LA COMARCA DEL IBAI-EDER), por Fr. José Ignacio Lasa.

CURIOSIDADES HISTORICAS DE BEIZAMA, URRESTILLA Y MACHINVENTA, por Imanol Elias Odriozola (A)

CEGAMA, CERAIN, MUTILOA, IDIAZABAL, ORMAIZTEGUI (CINCO VILLAS DEL GOYERRI. EVOLUCION HISTORICA Y ESTADO ACTUAL), por Ignacio Iparra-guirre.

ELGUETA CON ANGUIOZAR Y UBERA, por Juan San Martín.

ELGUETA, ANGUIOZAR Y UBERA, por Pedro Celaya (A)

ARRIARAN, ITXASO, EZQUIOGA, GAVIRIA, OLABERRIA, GUDUGARRETA, ASTIGARRETA, GARIN (LOS PUEBLOS DE LA ALCALDIA MAYOR DE ARERIA), por Leandro Silván.

HISTORIA DE OLABERRIA, por Ignacio Alústiza (A).

LASARTE, por Luis Murugarren.

LIZARZA Y OREJA (LAS VILLAS DEL VALLE DEL ARAXES), por Leandro Silván.

VALLE DE LENIZ (GENERALIDADES Y SALINAS. ARECHAVALETA Y ESCORIAZA), 2 vols., por José Letona y Juan Leibar.

SEGURA, por Félix Elejalde y Juan Erenchun.

URNIETA, por Luis Murugarren.

URNIETA, por Teresa Amategui (A).

USURBIL (AGUINAGA, URDAYAGA Y ZUBIETA), por Luis Murugarren.

VILLARREAL DE URRETXUA, AYER Y HOY, por Iñaki Linazasoro.

MONOGRAFIA HISTORICA DE ZALDIBIA, por José M.º de Suñáa.

ALZAGA, ARAMA, GAINZA, ISASONDO Y LEGORRETA, por José M.º de Suñáa.

LAS VILLAS DE LA UNION DEL RIO ORIA (LEGORRETA, ISASONDO, ALZAGA, ARAMA, GAINZA, ZALDIVIA), por Leandro Silván (A).

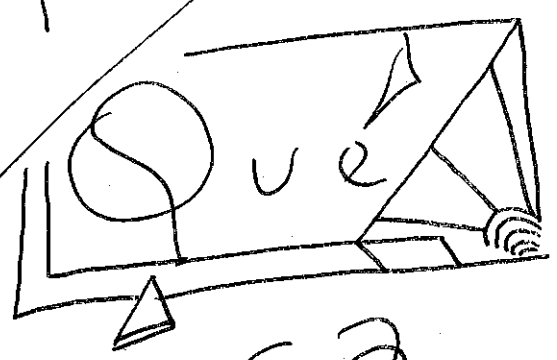
DE IBARRA A GAZTELU (IBARRA, BELAUNZA, EL-DUA, ELDUAYEN, BERROBI, BERASTEGUI, GAZTELU), por Ignacio M.º Carrión Arregui.

Nota: En preparación, SAN SEBASTIAN, por Luis Murugarren.

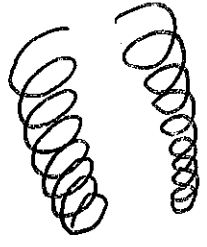
Aparte de las mencionadas, la Caja de Ahorros Municipal edita sus memorias y calendarios anuales, folletos diversos, programas de actos culturales, carteles, etc.

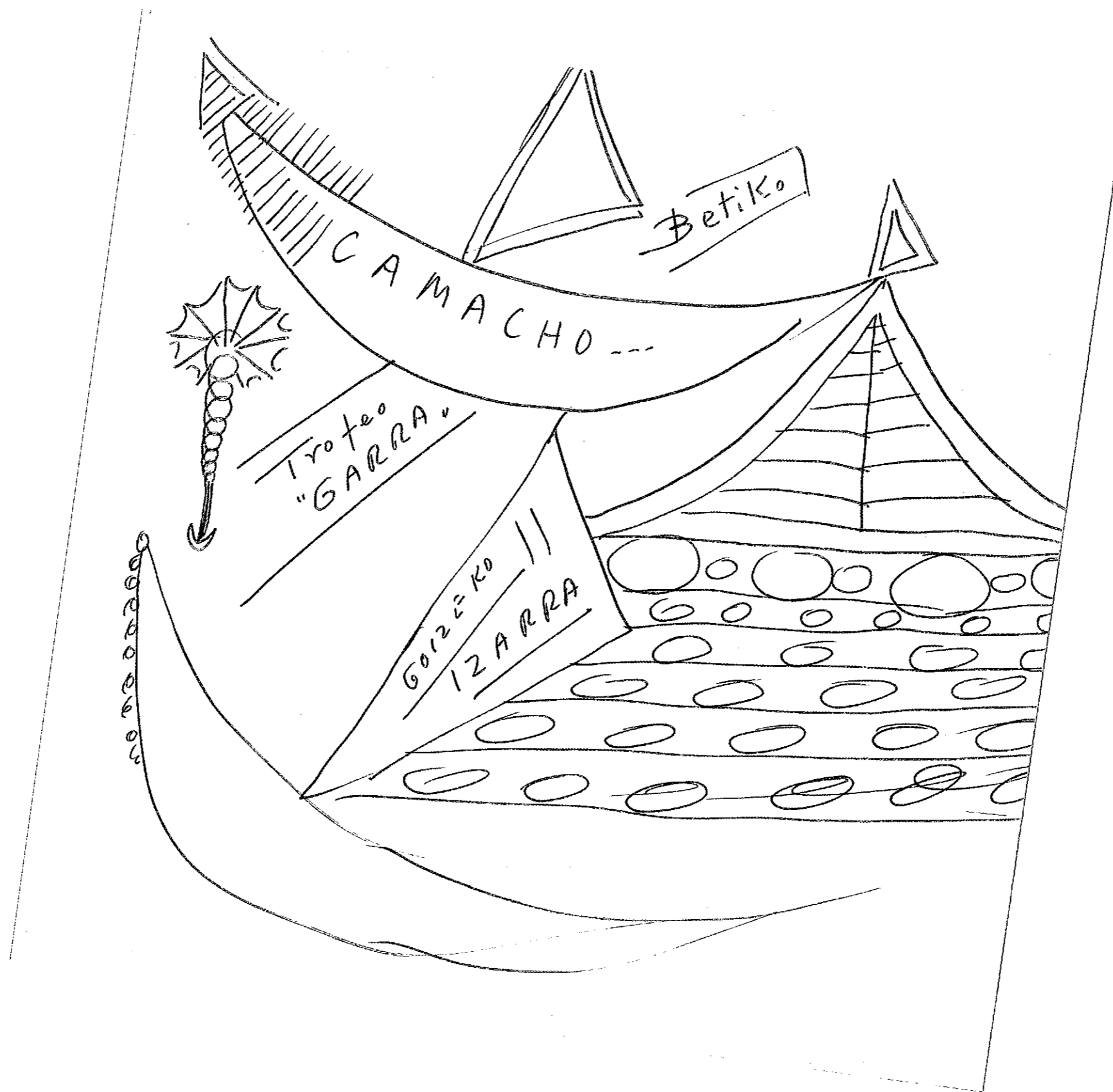

☆ Que pasa?

Gaga

CAMACHO...

Betiko

Troteo
'GARRA'

GOIZEKO
IZARRA